

МИРЗОЕВ МИРЗО
НИЗОМУДИНОВИЧ

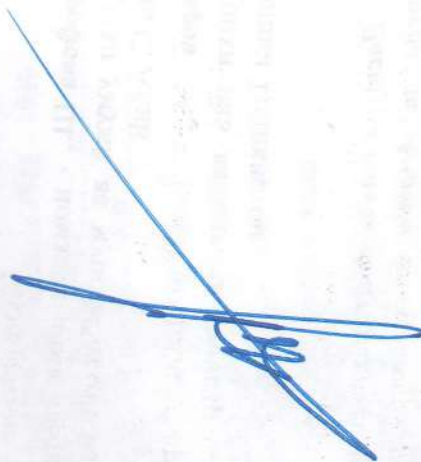
**ТАЪРИХИ НАВТАРИНИ
ДАВАЛҲОИ
АВРУПО ВА АМРИКО
(солаҳои 1918 - 1945)**

2018.08.08

МИРЗОЕВ МИРЗО НИЗОМУДИНОВИЧ

**ТАЪРИХИ НАВТАРИНИ
ДАВААТҲОИ АВРУПО ВА АМРИКО
(СОЛҲОИ 1918 - 1945)**

Душанбе
2025

5
7
9
13
21
25
29
41
48
52
55
60
70
74
79
84
91
96
102
111
117
126
136

ORLIK
IKA
RM

ТДУ 9 (4+718), (075.8)

ТКБ Я 73 63.3 (4аврупо + 7амрико)

Мирзоев М.Н. Таърихи навтарини давлатҳои Аврупо ва Амрико (солҳои 1918 – 1945), дастури таълимӣ.

Бо қарори Шурои илмӣ – методии ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ аз «06» __02__соли 2025 № 3/5 ба ҷоп тавсия шудааст.

Муҳарири масъул:

доктори илмҳои таърих, профессор Хусайнов А.Қ.

Муқарризон:

Шарофова Ш., - номзади илми таърих, дотсенти кафедраи таърихи умумӣ ва муносибатҳои байналхалқии ДДОТ ба номи С. Айнӣ

Умаров А., - номзади илми таърих, дотсенти кафедраи таърихи нав ва навики кишварҳои хориҷии Донишгоҳи Миллии Тоҷикистон

Дастури таълимӣ аз таърихи навтарини мамлакатҳои Аврупо ва Амрико ба сифати маводи таълимӣ барои омӯзгорону донишҷӯёни факултети таърих ва ҳуқуқи ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ омода шудааст.

ISBN 978-99985-201-6-5

© Мирзоев М., 2025

МУНДАРИҶА

Пешуфтор.....	5
Инқилоби Кабири Сотсиалистии Октябр ва натиҷаҳои он.....	7
Солҳои хотимагии Ҷанги якуми ҷаҳон ва оқибатҳои он.....	9
Муносибатҳои байналхалқӣ дар солҳои 1918 – 1939.....	13
Системаи Версал- Вашингтон.....	21
Болоравӣ ва сустилавии мавқеи ҳаракатҳои демократӣ.....	25
Таъсири давлатҳои тозабунёд.....	29
Олмон дар солҳои 1918- 1928.....	41
Ба сари кулрат омадан ва барҳамхурии Рейхи Сеюм.....	48
Франса дар солҳои 1918- 1939.....	52
Фаъолияти Фронти Халқӣ дар Франса.....	55
Британияи Кабир дар солҳои 1918 – 1939.....	60
ИМА дар солҳои 1918- 1939.....	70
Италия дар солҳои 1918 – 1939.....	74
Испания миёни ду ҷанги ҷаҳонӣ.....	79
Австрия миёни ду ҷанги ҷаҳонӣ.....	84
Маҷористон дар солҳои 1918 – 1939.....	91
Лахистон миёни ду ҷанги ҷаҳонӣ.....	96
Чехословакия дар солҳои 1918 – 1939.....	102
Руминия миёни ду ҷанги ҷаҳонӣ.....	111
Булгария дар солҳои 1918- 1939.....	117
Югославия миёни ду ҷанги ҷаҳонӣ.....	126
Албания дар солҳои 1918 – 1939.....	136

Юнон миёни ду ҷанги ҷаҳонӣ.....	143
Португалия дар солҳои 1918- 1939.....	152
Белгия миёни ду ҷанги ҷаҳонӣ.....	157
Нидерландия дар солҳои 1918 – 1939.....	166
Шведария миёни ду ҷанги ҷаҳонӣ.....	174
Дания дар солҳои 1918 – 1939.....	179
Аз таърихи давлатҳои Амрикои Лотинӣ.....	187
Аргентина дар солҳои 1918 – 1939.....	190
Бразилия миёни ду ҷанги ҷаҳонӣ.....	194
Мексика дар солҳои 1918 – 1939.....	199
Чили миёни ду ҷанги ҷаҳонӣ.....	211
Куба дар солҳои 1918 – 1939.....	216
Муносибатҳои байналхалқӣ дар арафа ва солҳои Ҷанги дуҷоми ҷаҳон.....	220
Огози Ҷанги дуҷоми ҷаҳон, сабабҳо, хусусиятҳо ва давраҳои он.....	228
Амалиётҳои ҷангӣ дар давраи аввал ва дуҷоми Ҷанги дуҷоми ҷаҳон.....	231
Амалиётҳои ҷангӣ дар давраи сеюми Ҷанги дуҷоми ҷаҳон.....	236
Ба ҷанги зидди Ҷопон шомил шудани ИҶШС ва торумори артиши Квантун.....	238
Окибатҳои Ҷанги дуҷоми ҷаҳон.....	246

ПЕШГУФТОР

Даврабандии марҳалаи навтарини давлатҳои Аврупо ва Амрико. Давраи навтарини таърихи давлатҳои Аврупо ва Амрико мисли дигар давлатҳои ҷаҳон аз ҷоряи асри XX, аз октябри соли 1917 яъне аз Ғалабаи Инқилоби Кабири Сотсиалистии Октябр оғоз ёфта, то замони имрӯзро дарбар мегирад. Таърихи навтарини давлатҳои Аврупо ва Амрико се давраю дарбар мегирад: давраи инқилоб аз октябри соли 1917 то хотимаи Ҷанги дуҷоми ҷаҳон (1945) – давраи таъсири ғалабаи инқилоб, пахншавии ҳизби коммунистӣ дар давлатҳои ҷаҳон, таъсиси ҳизби фашистӣ ва пахншавию рақобати он бо низоми соҳти сотсиалистӣ мебошад; давраи дуҷом, аз сентябри соли 1945 то соли 1990-ро дарбар мегирад, ки давраи устуворшавии татқиботи сотсиалистӣ, инқилобҳои ранга ба шумор меравад; давраи сеюм аз соли 1990 то имрӯзро дарбар гирифта- давраи бо ном демократия маълум аст.

НАЗАРИЯ ВА ПРОБЛЕМАҲОИ АСОСИИ ОМУЗИШИ ТАЪРИХИ НАВТАРИНИ МАМЛАКАТҲОИ АВРУПО ВА АМРИКО

Давраи таърихи навтарини давлатҳои Аврупо ва Амрико дар заминаи дастовардҳои назариявии илми муосири таърих, берун аз ҳамагуна ҷорҷубаи идеологӣ ва диди нав таълим дода мешавад. Таърихи давлатҳои Аврупо ва Амрико, ки ҷузъи таърихи башар мебошанд, дар пайвастагӣ бо даврабандии таърихи инсоният тадрис мешавад. Албатта дар рафти таълими он хусусиятҳо ва омилҳои миллий, нуктаи назари олимони шинохтани дохилию хориҷӣ ба асос гирифта мешавад.

Доир ба давраи навтарини давлатҳои Аврупо ва Амрико низ миёни олимони назарияи ягона мавҷуд нест. Дар аксарияти давлатҳои номбурда фаъолияти хизби коммунистӣ ба назар расида, онҳо пешвоёни инкилобӣ ба шумор мерафтанд, ки дар рафти ин инкилобҳо ҷумҳуриҳои сотсиалистӣ таъсис ёфтанд, аз ҷумла Ҷумҳурии Сотсиалистии Веймар, Чили, ЧДО, Куба, Чин, Ветнам, Корея ва ғайра. Натиҷаҳои Ҷанги дуҷони ҷаҳон шумораи давлатҳои сотсиалистиро аз ҳисоби ҷумҳуриҳои Аврупои Шарқӣ зиёд намуд. Дар рафти омӯзиши таърихи навтарини ин давлатҳо бо фикру ақидаҳои гуногуни олимони бар меҳурем, ки онҳо дар бораи даврабандии ин таърих фикри ягона надоштанд. Баъзе аз онҳо давраҳои таърихи навтаринро ҷунин тақсим намудаанд. Давраи аввал солҳои 1917-1939, давраи дуюм солҳои 1939-1985, давраи сеюм 1985 то имрӯз. Гуруҳи дигар бошад, ҷунин зайл тақсим намудаанд: якум солҳои 1918-1945, дуюм солҳои 1945-1990, сеюм солҳои 1990- то имрӯз. Масъалаи дигари баҳсталаб ин муайян намудани давраҳои Ҷанги дуҷони ҷаҳон мебошад, ки аз тарафи як гуруҳ олимони он бо назардошти Ҷанги Бузургӣ Ватанӣ ба панҷ давра ва аз тарафи гуруҳи дигари олимони бошад, он ба се давра тақсим карда шудааст.

ИНКИЛОБИ КАБИРИ СОТСИАЛИСТИИ ОКТЯБР ВА НАТИҶАҲОИ ОН

25-октябри соли 1917 (7-ноябр) дар шаҳри Петроград (ҳоло ш. Санкт-Петербург) ИКСО ғалаба кард. Ҳукумати муваққатӣ аз тахт фароварда шуд. Ҳокимият бошад, ба дасти Шуроҳои депутатҳои коргарону солдатҳо гузашт. Дар қасри Смолний Петроград анҷумани 2-юми умумироссиягии Шуроҳои депутатҳои коргарон ва солдатҳо баргузор гардид, ки он Ҷумҳурии Шуравии Русияро қонуни эълон кард. Аз ин вақт аз даст рафтани мавқеи империализм оғоз гардид. Ҷанги I -уми ҷаҳон ва Инкилоби Октябр ба бухрони умумии капитализм хотима гузошт- яке аз ҳислатҳои он аз низоми сармоядорӣ ҷудо шудани Русияи Шуравӣ гардид. Натиҷаҳои Инкилоби Кабири Сотсиалистии Октябр дар ҷаҳон таъкилҳои аввалин давлати диктатураи пролетарӣ буд.

Ҳамин тавр дар таърихи инсоният давраи нав оғоз гардид, ки он муборизаи ду система; сотсиализм ва сармоядорӣ дар ҳаёти ҷомеа нақши асосиро мебозидгӣ шуд. Инкилоби Кабири Сотсиалистии Октябр ба ҷаҳониён нишон дод, ки ин сохти давлат ҳокимияти синфи коргар ва тамоми меҳнаткашон буда, баҳри нафъи онҳо хизмат менамояд.

Аҳамияти таърихии Инкилоби Октябр дар он аст, ки ҳокимияти синфи коргару деҳқонро таъкил дода, нахустин давлати сотсиалистиро таъкил кард. Дар зери таъсири ин инкилоб дар тамоми давлатҳои ҷаҳон инкилобҳо, ҳаракатҳои инкилобӣ ба амал омаданд. Дар рузи 2-юми ғалабаи ИКСО 26- октябр (8- ноябр) анҷумани 2-юми умумироссиягии Советҳо «Декрет дар бораи сулҳ», «Декрет дар бораи замин»-ро қабул кард. Давлати Шуравӣ парчами муборизаро барои сулҳ баланд бардошта, сиёсати ҷанги ғоратаронаи давлатҳои ҷангунандаро саҳт маҳкум кард, онҳоро ба сулҳ бастан даъват кард. Махсусан Декрет оид ба сулҳ, ки аз тарафи В. И. Ленин навишта шуда буд, бори аввал дар ҳолати ҳамзистии осоишта, 2-

системаи ҷамъиятӣ арзи вучуд намурад. Инчунин «Декрет дар бораи замин» 26-октябр қабул карда шуд, ки мувофиқи он заминҳо аз дасти заминдорон гирифта шуда ба деҳқонони беэмомӣ камзамин дода шуд. 15-ноябри соли 1917 «Ихбороти ҳукуқи халқҳои Русия» қабул карда шуд, ки ба ҳамаи халқҳои собиқ империяи Русия ҳукуку олодиҳои баробар эълон шуд.

Русияи Шуравӣ ба Декрет оид ба сулҳ таъя карда ба ҳамаи давлатҳои ҷангкунанда хотима додани ҷанг ва бастанӣ сулҳро пешкаш намурад. 15 декабри соли 1917 ба имзо расондани сулҳи оштитро Олмон ва иттифоқиёни он қабул намурад. 22 декабри соли 1917 дар Брест-Литовск гуфтушуниди сулҳ оғоз ёфт, ки дар он намояндаи Русияи Шуравӣ бо намояндагони Олмон, Австро-Венгрия, Туркия ва Булгария сари мизи гуфтушунид нишастанд. Намояндагони Русияи Шуравӣ ҷунин талаботҳоро пеш гузоштанд. Давлатҳо аз ҳудуди ишғол намудаашон баромада раванд; барқарор намудани истиқлолияти давлатҳое, ки дар давраи ҷанг соҳибистиклолии худро аз даст доданд; худмухторияи халқҳои аз зери зулм озодгашта; даст кашидани тамоми давлатҳо аз фаъолиятҳои ақсулинқилобӣ.

Австро-Венгрия тақлифи намояндагони Русияи Шуравиро дастирӣ карда, тақлиф намурад, ки ба шарте, ки дигар давлатҳои ҷангкунанда ба ин тақлифҳо розӣ шаванд. Барои ҳамин муҳлати гуфтушунидро то ҷавоби давлатҳои дигар 10-рӯз маъқуф гузоштанд. 9 январи соли 1918 дар Брест-Литовск гуфтушунид аз нав оғоз гардид. 3-марти соли 1918 шартномаи сулҳ ба имзо расид. Ғалабаи Инқилоби Кабири Сотсиалистии Октябр давлатҳои сармоядорро ба ҳавф гузошт. Барои он ки таъсири инқилоб ба дигар давлатҳо нарасад, тайёр буданд, ки маркази инқилобҳо, яъне Русияи Шуравиро нобуд созанд. Ба муқобили Русияи Шуравӣ қувваҳои австро-венгерӣ ва Антанта якҷоя шуданд. 15-марти соли 1918 Антанта эълон кард, ки сулҳи Брестро қабул надорад. Аз вазъияти Русияи Шуравӣ истифода бурда, Руминия Бессарабияро

гирифт. Моҳи марти соли 1918 франсузҳо, англисҳо дар Архангелск ва Мурманск десант фароварданд. Ошуби чеххоро истифода бурда, дар як вақт англисҳо ба Туркистон Кавказ ҳучум намуданд. Генералон Карнилов, Алексеев, Деникин дар Дон ва шимол шуриш бардоштанд. Вале ба онҳо бугӣ кардани давлати ҷавони Шууроҳо мӯйяссар нагардид.

СОЛҲОИ ХОТИМАВИИ ҶАНГИ ЯКУМИ ҶАҲОН ВА ОҚИБАТҲОИ ОН

Вазифаи тоза намудани Эрон аз турку – олмониҳо ба зиммаи корпуси русии экспедитсионии генерал Баротов гузошта шуда буд, ки октябри соли 1915 дар Энзел он фароварда шуд. Қўшунҳои олмону – туркиро таҳкиб намуда, отряди Баротов Казвин, Хамадон, Кум, Кашанро ба даст оварда, ба Исфаҳон наздик шуданд.

Тобистони соли 1915 отрядҳои англисӣ Африкаи ҷанубу-ғарбии Олмонро ба даст дароварданд. Январии соли 1916 бошад, англисҳо қўшунҳои Олмонро дар Камерун барои таслим шудан маҷбур сохтанд.

Дар охири соли 1916 - Антанта нисбат ба Олмон бартарӣ дошт. Антанта 456 - дивизия ва Олмон 331- дивизия дар ихтиёр доштанд. Дар охири соли 1916 аз ду тараф 6 млн. нафар талаф ёфта, 10 млн. нафар маҷруҳ гардида буданд. Дар рафти ҷанг моҳи феввали соли 1917- дар Русия инқилоби буржуазӣ – демократӣ ғалаба кард, вале дар фронтҳо ҷанг давом мекард. 6-апрели соли 1917 Амрико низ ба ҷанги зидди Олмон дохил шуд ва дар fronti ғарбӣ меҷангид, ки қўвваҳои ғарбии Антантаро ҷошюк кард. Соли 1917, 16-19 апрел дар ҷангҳои fronti ғарбӣ, ки ҳам артиши Русия ва ҳам артиши Англияю Фаронса меҷангиданд, зидда аз 200 нафар талаф ёфтанд. 31- июли соли 1917 дар соҳилҳои баҳри Балтика аз Антанта 400 ҳазор нафар сарбоз ва аз немисҳо 240 ҳазор нафар қуштаю маҷруҳ гардида буданд. Дар ҳуди ҳамин

сол артиши Олмон дар наздикиҳои Италия 335 нафар сарбозони Италияро асир гирифта, 130 хазор нафар сарбозони Италияро побуд ва захмӣ гардонданд.

Моҳи майи соли 1917 Юнон ба ҷанги зидди Олмон, Австро-Венгрия, Туркия ва Булгория шомил гардид. Октябри соли 1917 Инкилоби Кабири Сотсиалистии Октябр дар Русия ғалаба кард, ки ин ба равиши ҷанг таъсири бузург расонд.

Дар марзи Австро-Венгрия шуришу корпартоиҳо ба амал омад. Дар баҳори соли 1918 Олмони империалистӣ ба муваффақиятҳои на он қадар калон ноил шуд. Баъди сулҳи Брест-фронти сербӣ барҳам хурд. Ин ба Олмон имконият дод, ки тамоми қувваашро ба Ғарб равона созад. Олмон на танҳо ишғоли Белгия, Украина ва Ҷанубии Русияро меҳост, балки иттифоқи Антантаро торумор намуда, ҷангро хотима бахшидани буд. Баҳори соли 1918 Олмон дар Ғарб ба ҳучум гузашт, ки дар ихтиёри худ 207 дивизия дошт, Антанта бошад, ҳамагӣ 171 дивизия дошт. Немисҳо то дарёи Мари рафта расиданд. Пешро хи немисҳо дар дарёи Мари боз дошта шуд. Аммо ба артиши немис қувваҳои иловагӣ намерасид. Артиши Антанта баръакс бо қувваҳои нав таъмин мегардид, ки ин сабаби ба ҳучум гузаштани Антанта дар тамоми фронтҳо гардид.

Дар охири ҷанг ба артиши Антанта маршали франсуз Фош роҳбарӣ менамуд. Немисҳо то дарёи Мари пеш карда шуданд ва онҳо ҳазорҳо сарбозони худро дар он талаф дода, 150 хазор нафар ба асирӣ гирифта шуданд. Шикасти империализми Олмон аниқ гардид.

Аз сентябри соли 1918 сар карда, пасо пеш як ба як иттифокчиёни Олмон аз ҷанг баромадан гирифтанд. Артиши Булгория аз ҷанг даст кашида, 23 сентябр ба Антанта таслим гардид. Баъд аз он Туркия низ таслим шуд. Вале ба ин нигоҳ накарда, императори Олмон Вилһелми II ва Гинденбург ба ғалаба боварӣ доштанд. Аммо дар артиши худ Олмон низ руҳияи ҷангӣ кам

гардида буд. 22 октябри соли 1918 вилоятҳои забт кардаи Олмон Элзас ва Лотарингия худро автономия эълон карданд.

Олмон маҷбур шуд, ки дар бораи сулҳ гуфтушунид намояд. 4 октябри соли 1918 аз фронт як ғуруҳ хизматчиён бо сардории депутати рехстаг Эрбергер ба қароргоҳи маршали франсуз Фош ҳозир гардида, дар бораи бастани сулҳ розигии худро изҳор намуданд.

Дар ҷангалзори Компен дар роҳи Оҳан дар вағони поезд Фош наояндагони немисро қабул кард ва шартҳои сулҳи худро ба онҳо пешниҳод намуд. Аз ҷумла Олмон аз марзҳои ишғол намудаи худ Фаронса, Белгия, Элзас, Лотарингия ва соҳили ҷаби дарёи Рейн барояд; тамоми флотии Ғарбӣ – баҳрии Олмон беяроқ карда шавад; бандарҳои давлатҳои Антанта ва давлатҳои бетараф гузошта шаванд. Дар ин вақт дар Олмон инкилоби буржуазӣ – демократӣ ғалаба намуд ва Вилһелми II гузехта ба Голандия рафт. Ҳамин тавр 11 ноябри соли 1918 дар таърих бо номи рӯзи оштинавии Олмон бокӣ монд.

Сабаби шикаст хурдани Олмон дар он буд, ки иқтисодии он ба ҷанг тоб оварда натавонист. Қувваҳои Антанта нисбат ба он ғуруҳават гардид.

Оқибатҳои он - парокандашавии империяҳо: Рус, Олмон, Австро-Венгрия ва Туркияи Усмонӣ гардида, дар баробари ин сабаби пайдошавии як қатор давлатҳои нав дар қитъаи Аврупо гардид.

Ҷанги империалистии солҳои 1914-1918 ҷанги даҳшатовар ва харобиоваре буд, ки таърихи инсоният то он вақт онро дар ёд надошт. Шумораи артиши дар он иштирок карда, қариб аз 40 давлат буда, шумораи қўшунҳои онҳо ба 70 млн. нафар мерасид. Тамоми яроқи аслиҳа барон побуд сохтани инсоният равона карда шуда буд, ки он дар хушкӣ, дар ҳаво, дар уқёнусу баҳрҳо ба амал омада, сабаби қушта шудани 10 млн. нафар ва захми гардидани 20 млн. нафар гардидааст.

Чанги якуми чахон (1914 - 1918)

Давлат, давомноки		
Давом кардагет (рӯз)		1554
Шумораи давлатҳои иштирокӣ		36
Шумораи давлатҳои бегараф		17
Шумораи давлатҳое, ки дар ҳудуди онҳо амалиётҳои чангӣ баргузор шуда буд		14
Шумораи аҳолии давлатҳои иштирокчи чанг	1050 млн одам (62% аҳолии чахон)	
Шумораи сафарбаршудагон ба артиш	70 млн одам	
Шумораи ҳалокшудагон дар чанг	қариб 10 млн одам	

Истехсоли лавозимоти харбӣ дар солҳои Чанги якуми чахон (1914-1918)

Давлатҳо	Милтик	Пулемёт	яроки артилерӣ	самолёт (тайёра)
Русия	3300000	28000	11700	3500
Англия	3854000	239000	26400	47800
ИМА	3500000	75000	4000	13800
Олмон	8547000	280000	64000	47300
Австро-Венгрия	3500000	40500	15900	5400

Зарари расондаи Чанги якуми чахон ба давлатҳо (бо ҳисоби доллар дар соли 1913)

Давлат	арзиши умумии хароҷот дар чанг	хароҷот ба хар сари аҳоли	арзиши умумии хароҷот дар чанг бо % ба бойгариҳои миллӣ
Русия	7 658 000 000	44	13,1
Англия	24 143 000 000	525	34,5
Фаронса	11 208 000 000	280	19,4

ИМА	17 337 000 000	177	8,7
Олмон	19 894 000 000	293	24,7
Австро-Венгрия	5 438 000 000	109	18,1

Тағйироти иқтимоӣ-сиёсӣ дар чахон баъд аз Чанги якуми чахон

Вариант (роҳ, тарик)-ҳои асосӣ

Инкилобоҳо	Диктатураҳо	Ислохотҳо
Русия, Австрия, Олмон, Финляндия, Мачористон.	Италия, Олмон, Испания, Португалия.	Британияи Кабир, Фаронса, ИМА, Давлатҳои Скандинавия, Голландия, Шведсария.

Заволи империяҳо ва кӯшиши гузаштан ба монархия ба шакли идоракунии ҷумҳуриявӣ

МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛҲАЛҚӢ ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

Дар давраи тавлиди давлати ҷавони Шуравӣ ханӯз Чанги якуми чахони империалистӣ аз тарафи иттифоқӣ ҷоргона (Олмон, Австро-Венгрия, Туркия ва Булгория) давом дошт ва онҳо шикаст хӯрданд. Дар ҷунин шароит давлати ҷавони Шуравӣ тамоми давлатҳои чахонро ба сулҳ бастан даъват намуд. Аввалин ҳуҷҷати сиёсии берунаи ин давлат Декрет дар бораи сулҳ, ки онро В.И. Ленин навишта дар анҷумани II-и умумироссиягии Советҳо 26 октябр (8 ноябри) соли 1917 тасдиқ намуда буд, гардид. Дар он тамоми халқҳои чангҷӯй ва ҳукумати онҳо ба оғоз намудани гуфтушунид ва катъ намудани чанг, бастании сулҳ бо ягон ғабс ва муайянкунии даъват мешуд. Ба сифати қадами аввалин барои анҷоми чанг Декрет дар бораи сулҳ ба давлатҳои чангҷӯй бастании сулҳро пешниҳод намуд.

Дар муддати начандон тӯлони Русияи Шуравӣ ба давлатҳои ҷангунанда бо пешниҳоди маҳсус дар бораи Ҷуҷуматҳои империалистии ИМА, БК, Фаронса ва дигар давлатҳо ташаббуси Русияи Шуравиро рад намурад. Онҳо хоҳиши анҷоми ҷангро надоштанд, меҳостанд, ки нақшаҳои онҳо амалӣ гардад. Олмон ва иттифокчиёни ӯ ташаббуси Ҳокимияти Шуравиро бо мақсади бурди вақт ва мустаҳкам намудани мавқеи ҳарбии худ дар фронтҳои Ғарби дастгирӣ намурад, оғози гуфтушунидро меҳостанд. 2 (15) декабри соли 1917 байни Русияи Шуравӣ ва давлатҳои иттифоқи олмонӣ декрети Сулҳи муваққатӣ ба муддати 28 рӯз ба имзо расонида шуд.

Русияи Шуравӣ ба масъалаҳои ҷорӣ намудани муносибатҳои нави баробархукукӣ ба халқҳои ситамдида аҳамияти калон меод. Яке аз ҳуҷҷатҳои асосии сиёсати берунаи Шуравӣ ин «Ихбороти ҳукуқи халқҳои Русия» аз 2 (15) ноябри соли 1917 буд.

Он принципҳои дустӣ, баробархукукӣ, эҳтироми яқингари ҳамаи миллатҳо, ҳукуқи халқҳои Русия ба озодӣ буд. Дар як муддати кӯтоҳ баъди ин Русия соҳибистиклолии давлатҳои Лахистон ва Финляндияро эътироф намурад. Дар ҳуҷҷати «Ба ҳамаи меҳнаткшони мусулмони Русия ва Шарқ аз 20 ноябр» (3-декабри) соли 1917 Русияи Шуравӣ ба сиёсати нави худ асос гузошта, меҳнаткшони мусулмони Русияро бовар кунонд, ки дину оини онҳо эҳтиром карда мешавад. 9 (22) декабри соли 1917 дар Брест-Литовск гуфтушунид дар бораи сулҳ миёни Русияи Шуравӣ ва Олмону иттифокчиёни он баргузор гардида буд. Наомяндагони Шуравӣ бо пешниҳоди бастанӣ сулҳи демократӣ баромад намурад, аммо роҳбарон ва наомяндагони олмонӣ ихзор намурад, ки Олмон кушунҳои ҳарбии худро аз заминҳои истило намурад худ: заминҳои лахистонӣ, литовӣ, латвийӣ, эстонӣ, украинӣ, белорусӣ баровардани нест. Ин ақидаи онҳо рафти гуфтушунидро душвор гардонд. Инчунин дар роҳбарияти наомяндагони Русияи Шуравӣ низ дуақидагӣ ба

вучуд омад: яке давом додани гуфтушунид, дуюмин бошад, бастанӣ сулҳ дар ҷунин шароити вазнини пешгузоштаи олмонӣ В.И. Ленин ҷунин мешуморид, ки наомяндагони Русия бояд ба таъхир нагузошта сулҳ банданд, аммо Тротский, Бухарин ва коммунистони ҷап зидди ақидаи Ленин баромаданд. Бухарин ва тарафдорони ӯ масъалаи оғоз намудани «ҷанги инқилобӣ» - ро ба муқобили Олмон пешниҳод намурад, ки давлати ҷавони Шуравӣ вазъияти онро надошт. Тротский, ки наомяндагони Русияро сардорӣ мекард, таклифи аз нав оғоз намудани ҷангро дар ҳамаи фронтҳо намурад, бо ҳамин сабабгори канда шудани гуфтушуниди Брест-Литовск гардида буд. Ҳамин тавр 18 феввали соли 1918 кушунҳои олмони ҳаракатҳои ҷангӣ ва ҳуҷумро дар ҳамаи фронтҳо аз нав оғоз карданд.

Ба кушунҳои Сурх дар шароити хеле вазнин муйяссар шуд, ки ҳаракатҳои кушунҳои забткорро нигоҳ дорад. Танҳо баъд аз ин Олмон ва иттифокчиёни он барои оғоз намудани гуфтушунид ҳаракат намурад, аммо онҳо ин дафъа нисбати гузашта талаботҳои вазнини ҳудуди ва иқтисодӣ гузоштанд. Давлати Шуравӣ маҷбур буд, ки ба он розӣ шавад ва 3 март соли 1918 шартномаи сулҳи Брест-Литовск ба имзо расонида шуд. Мувофиқи он Олмон, Лахистон, Латвия, Литва, Эстонияро ғабс намурад, Украинаро ба тобеъияти худ даровард. Русияи Шуравӣ ба супоридани контрибутсия (товони ҷанг) ба Олмон дар ҳаҷми (6 млрд маркаи тиллоӣ) розӣ шуд. Мувофиқи шартнома кушунҳои Русияи Шуравӣ бояд аз Украина ва Финляндия мебаромаданд. Туркия Батум, Карс ва Ардагонро соҳиб шуд. Сулҳи Брест гарчанде шартномаҳои вазнин дошт аз тарафи дигар баромадани Русия аз ҷанги империалистӣ буд.

Бо таъсири сиёсати ҷаҳонӣ ба Русияи ҷавон якҷанд инқирот аз тарафи давлатҳои империалистӣ карда шуд. Аз ҷумла 8-январии соли 1918 президенти ИМА В. Вилсон дар гузориши худ ба конгресс «14 пункти баъдиҷангии танзими сулҳ»-ро пешниҳод намурад. Мақсади асосии ин 14 пункт

рупуш намулдани тачовузоҳои минбаъдаи ИМА буд. Нисбати Русия бошад, бархам додани давлати бузург ва ҳокимияти Шуравӣ дар ҳудуди мамлакат. Давлатҳои империалистӣ барои амалӣ гаштани мақсадҳои худ тамоми чорахоро меандешиданд. Январии соли 1918 бо дастгирии давлатҳои Антанта, Руминия Бесарабияро забт намуд, ки он ҳудуди Русияи Шуравӣ ба ҳисоб мерафт. 9. 09. 1918 кӯшунҳои тачовузоқор ба музофоти Мурманск фароварда шуданд. Апрельи ҳуди ҳамон сол бошад, отрядҳои чопонӣ ва англисо ба Шарки Дур зада даромаданд. 20 июни соли 1918 кӯшунҳои америкӣ низ ба он ворид гаштанд. Шартномаи Брестро вайрон намулда, кӯшунҳои олмони Украинаро забт карда, Донбассро ба даст дароварда ба тарафи Дон, Курск, Орлов ва губернияи Воронеж ҳаракат намуданд. Қримро забт карданд. Дар Кавказ бошад, як қисми вилоятҳои кӯшунҳои турки ба даст дароварданд. Августии соли 1918 англисоҳо Архангелскро ба даст дароварда ба Туркистон ва Кавказ ҳаракат намулда, Бокуро ба даст гирифтанд. Империалистон муҳосираи иқтисодиёро ташкил намулда, сиёсати ҷудо намудани дипломатияи Русияи Шуравиро ҷорӣ намуданд.

Душманони Русияи Шуравӣ ҳаракат менамуданд, ки сулҳи Брест вайрон карда шавад ва муносибатҳо бо Олмон дигар гардад.

Конференсияи сулҳи Париж (1919). Олмон ва иттифокчиёнаш дар Ҷанги якуми Ҷаҳон мағлуб гаштанд. 11 ноябри соли 1918 дар ҷангали Компен Олмон шартномаи сулҳро бо давлатҳои Антанта ба имзо расонд. 13 ноябри соли 1918 давлати Шуравӣ шартномаи нангини Брестро бекор кард. Баъди анҷоми Ҷанги якуми Ҷаҳон кӯшунҳои англо-франко-америкӣ қувваҳои худро дар сарҳади Русияи Шуравӣ ҷамъ намуданд. Нимаи дуюми моҳи ноябри соли 1918 кӯшунҳои англо-фронсавӣ ба Новоросиск, Севастопол ва Одесса ворид шуданд. Инчунин давлатҳои ғолиб ба Олмон пешниҳод намуданд, ки кӯшунҳои худро дар

Украина ва Наздибалтика монда дар мубориза ба муқобили Русияи Шуравӣ иштирок намоянд.

Давлатҳои Антанта, ки ғолибият ба даст оварда буданд ба тақсироти ҷизҳои ба даст овардаи худ шуруф карданд. 18-январии соли 1919 дар Париж конференсияи давлатҳои ғолиб баргузор гардид. Дар қори он зиёда аз 1000 вақил аз 27 давлат иштирок дошт. Роҳбарони конференсия намоёндогони Русияи Шуравиро ба он роҳ надовданд, аммо гвардиячиёни Сафедро даъват намуданд. Мақсади ин конференсия сулҳро бо Олмон ва иттифокчиёни он тартиб додан буд, аммо яке аз масъалаҳои асосии ин конференсия «масъалаи русҳо» гардид. Ёфтани роҳҳои нобуд кардани Русияи Шуравӣ ва тақсими марзи он. Дар конференсия инчунин, муборизаи ошғинопазир байни ИМА, БК, Фаронса, Италия ва Ҷопон ба амал омада буд. Фаъолияти ИМА, ки дар солҳои ҷанг иқтисодиёт, молиёт, муносибатҳои сиёсӣ ҳарбии худро мустаҳкам намулда буд ва мақсади сарвари ҷаҳони сармоядориро дошт айён буд. Мавқеи «Лигаи миллат»-хоро мустаҳкам кардан мехост. ИМА инчунин тарафдори нигоҳ доштани қувваҳои Олмон буд, то ки онро дар мубориза ба муқобили Русияи Шуравӣ, Англия ва Фаронса истифода барад. Фаронса дар конференсия тақсироти Олмонро ба давлатҳои хурд ба даст овардан мехост бо ин сарҳади худро дар Аврупо васеъ кардани буд. Инчунин дипломатияи Фаронса талаб менамояд, ки 50% товоқи ҷанг, ки Олмон медахад ба ӯ дода шавад. Фаронса инчунин нақша дошт, ки мавқеи ҳуқумронии худро дар Аврупо мустаҳкам намояд.

Мақсади асосии Англия бошад, дар конференсия муносибатҳои шартномавири тартиб додан буд, он ҷизе, ки ӯ аллакай дар даст дошт. Қисми зиёди мустамликаҳои Олмон дар Африка ва заминҳои зиёди туркхоро кӯшунҳои англис ба даст оварда буд. Англия тарафдори нигоҳ доштани давлати Олмон буд. Барои баробарии қувваҳо дар Аврупо, инчунин барои истифода дар мубориза ба муқобили Русияи Шуравӣ он зарурият дошт.

Сафироии Италия бошад, дар конференсия кӯшиш менамуданд, ки як қатор худудҳои Австро-Венгрияро дар Балкан ба давлати худ ҳамроҳ намоёнд.

Чопон бошад, талаб менамуд, ки чандин мустамликаҳои олмонӣ дар уқёнуси Ором буда, ба ӯ дода шавад. Дар ин масъала ӯро Англия дастгирӣ менамуд. Англия кӯшиш менамуд, ки ба империализми Чопон наздик шуда бо ИМА рақобат карда тавонад. Сулҳи Париж ба розигии давлатҳои ғолиб овард. 28 июни соли 1919 дар шаҳри Версал ба имзорасии шартномаи сулҳ бо Олмон ба амал омад. Олмон ва ишғирокчиёни ӯ гунаҳкорони ҷанг эълон шуданд. Микдори арзиши товони ҷанг баъдтар дар конференсияи Лондон муайян карда шуд, ки он 132 млрд маркаи тиллоиро ташкил мебуд.

Аз ин Фаронса - 52%, Англия - 22%, Италия - 10% аз микдори умумӣ бояд мегирифтанд. Қушуни Олмон мувофиқи шартнома бояд аз 100.000 нафар зиёд набуда, музофотҳои Элас ва Лотарингия, ки соли 1871 аз тарафи Олмон забт шуда буданд ба Фаронса баргардонда шуд. Мустамликаҳои Олмон дар байни Англия ва Фаронса тақсим шуданд.

10 сентябри соли 1919 мавҷудияти Австро-Венгрия ба анҷом расид. Бо Мачористон 4 июни соли 1920 дар Версал шартномаи сулҳ баста шуд. Мувофиқи он Хорватия, Бачка қисми ғарбии Банат ба Югославия, Трансилвания ва қисми Шарқии Банат ба Руминия, Словакия ва Закарпатияи Украина ба Чехословакия дода шуд. Ба Мачористон ҳуқуқи доштани қушунҳои на зиёда аз 35.000 нафар дода шуд. Туркия бошад-80% заминҳои худро аз даст дод.

Конференсияи Вашингтон - бо ташаббуси ИМА аз 12 ноябри соли 1921 то 6 феввали соли 1922 дар Вашингтон баргузор гардид. Дар он намояндагони 9 давлат ИМА, Англия, Чопон, Фаронса, Италия, Белгия, Нидерландия, Португалия ва Чин ишғирок доштанд. Намояндагони Русия ба конференсия даъват нашуданд. Дар он масъалаи Шарқи Дур дида шуд. Дар конференсия «Шартномаи 5 давлат»

Англия, ИМА, Чопон, Фаронса ва Италия оиди мусаллаҳшавии баҳрӣ ба имзо расонида шуд. Ин конференсия галабаи ИМА-ро дар мубориза бо Чопон ва Англия барои ҳуқумрони дар уқёнуси Ором нишон дод.

2. 02. 1924 ҳукумати лейбористи Макдоналд аз Англия Иттиҳоди Шуравӣ эътироф кард.

7.02. 1924 аризаҳои Италия ва ИЧШС дар бораи барқарор намудани муносибатҳои дипломатӣ.

28.10.1924. Фаронса хоҳиши барқарор намудани муносибатҳои дипломатиро бо Иттиҳоди Шуравӣ намуздааст.

01. 1925. конвенсияи Шуравӣ ва Чопон, ки мувофиқи он муносибатҳои дипломатӣ барқарор карда шуданд, ба имзо расонда шуд.

4. 08. 1924 Мексика муносибатҳои дипломатиро бо ИШС барқарор намуда, 21-22 августи соли 1926 ИШС ва Уругвай инчӯ муносибатҳои дипломатӣ барқарор намузданд.

Августи соли 1924 дар Лондон конференсия баргузор гардид, баромади комиссияи эксперти тахти роҳбарии намоёндини амрикоӣ Дауэс (нақшаи Дауэс) дастгирӣ ёфт. Мувофиқи ин нақша Фаронса қушунҳои худро аз вилояти Рур баровард. Олмон ҳар сол бояд микдори муайяни товони ҷангро аз 1 млрд маркаи соли 1924-1925 то 2,5 млрд дар соли 1928-29 мерасонд. Қабули ин нақша ба ИМА имкон дод, ки манқаси худро дар Авропо мустаҳкам намоёнд, империализми Фаронса бошад, манқаси худро аз даст дод.

Тезтуғунданини ҷиддитҳои ҷаҳонӣ дар давраи бӯҳрони иқтисодии-бӯҳрони иқтисодие, ки соли 1929 оғоз гардид, сабабҳои ба вуҷуд омадани ҷиддитҳои байни давлатҳои империалистӣ ИМА ва Англия, ИМА ва Чопон, Фаронса ва Италия, Англия ва Фаронса инчунин Олмон ва давлатҳои ғолиб гардид. Муносибатҳои ИЧШС бо ҷаҳони сармоядорӣ, меҳнат ва капитал, байни давлатҳои мустамликадор ва мустамликаҳо ба амал омад. Вазъияти байналхалқӣ ҳеле ноустувор буд. Муборизаи давлатҳои

сармоядор барои аз нав тақсим намудани ҷаҳон ба вучуд омада буд.

Бӯхрони иқтисодӣ тайёрии давлатҳои империалистиро ба ҷанги нави ҷаҳони тезонд. Яке аз зиддиятҳои байналхалқӣ боз масъалаи товони ҷанг гардид. Августии соли 1929 ва январии соли 1930 комитетҳои эксперти таҳти раисии намояндаи ИМА Юнго, ки пешниҳодоти навро оиди ин масъала тартиб дода буд, пешкаш гардид. Мувофиқи ин нақша супоридани товони ҷанг аз тарафи Олмон ҳар сол 20% кам карда шуд. Инчунин ҳукукҳои дарозмуддат намудани қарз аз он ҷумла ба ҳуди Олмон дода шуд. Қарзҳои Олмон то соли 1988 ҳисобида шуд, аммо дар шароити бӯхрони иқтисодии ҷаҳонӣ ва вазъияти душвори иқтисодӣ ҳукумати Олмон масъалаи манъ намудани супоридани қарро гузошт. Миёнаи солҳои 30-юм дар 16 давлат аз 26-тои Аврупо озодиҳои буржуазӣ-демократӣ барҳам дода шуданд, тартиботи фашистӣ дар шаклҳои гуногун фаъолият мекард. Январии соли 1933 дар Олмон фашизм ба сари қудрат омад.

Конференсияи Женева - 2 февралӣ соли 1932 баргузор гардид, ки дар он намояндагони 63 давлат иштирок доштанд. Олмон аз иштирок дар конференсия даст кашид. Бо ҳамин Олмон ташаббускори парокандашавии конференсияи байналхалқӣ оид ба беяроқгардонӣ гардид. 15 сентябри соли 1934, 30 давлат ба ИШ муроҷиат намуд, ки ба Лигаи миллатҳо шомил гардад. 18 сентябри ҳудуди ҳамон сол ИШ ба Лигаи Миллатҳо қабул шуд. Соли 1936 вазъият дар Аврупо муташанҷиқ гашт. Фронти ҳалқӣ ва қувваҳои фашистӣ дар Испания зиддияти асосӣ гардида буд. Фашизми Испанияро фашизми Олмон ва Италия дастгирӣ менамуданд. 18 июли соли 1936 дар мамлакат муқобили ҳукумати қонунии ҷумҳуриявии Испания таъовуз оғоз намуданд. Ба ёрии онҳо фашистони Олмон ва Италия омаданд, ки аз тобистони соли 1936 таъовузо ба муқобили Испания сар карда буданд. ИМА ба ҷумҳурихоҳони Испания яроқ нафурӯхт. Олмон ва Италия бошад ба

Испания 300.000 сарбоз ва афсар фириристоданд, то ки ҳукумати ҷумҳурихоҳон аз сари қудрат дур карда шаванд. Мехнаткашони 54 давлат хоҳишмандони худро барои химояи сохти ҷумҳуриявӣ ба Испания фириристоданд, ки шумораи онҳо 42.000 нафарро ташкил медод, ки 3.000-тои он аз ИШ буд.

Баҳор ва тобистони соли 1939 гуфтушуниди англо-фронсавӣ-шуравӣ баргузор гардид. ИШ қўшиш намуд, ки системаи коллективонаи зарбазаниро ба муқобили таъовузорони Олмон таъсис диҳад ва дар ҳолати зарури онҳо ба ёрии ҷаҳонгар шитобанд. 12-21 августи соли 1939 дар шаҳри Москва гуфтушуниди намояндагони ҳарбии се давлат Иттиҳоди Шуравӣ, Англия ва Фаронса баргузор гардид. Намояндагони ин давлатҳо нақшаи аниқ дар конференсия надохтанд. Дар натиҷа Англия ва Фаронса ин гуфтушунидро бо Иттиҳоди Шуравӣ канда бо ин ба Олмон фаҳмонданд, ки давлати Шуравӣ иттифокчӣ надорад. Гуфтушуниди маҳфӣ байни Англия ва Олмон, ки дар Лондон моҳи июл оғоз шуда буд, мерафт. 23 августи соли 1939 шартномаи ҳучумнакуӣ ба муддати 10 сол миёни Олмон ва ИЧШС ба имзо расонида шуд.

СИСТЕМАИ ВЕРСАЛ-ВАШИНГТОН

Шаронтҳои оштиншавӣ. Мувофиқи шароитҳои оштиншавии Компении Олмон бояд марзҳои ишғол намудаи худро дар Ғарб гузошта ҷигиши он ба Рейн ақиб мегашт. Аз Аврупои Шарқӣ бояд мувофиқи омадани қўшунҳои Англия мебаромад. Тамоми асирони ҳарбӣ ва лавоҷимоти ҳарбӣ ба иттифокчиён дода мешуд.

Тайёрии барои гузаронидани шартномаҳои сулҳ оғоз гардид. Фаронса талаб менамуд, ки он дар пойтахти Фаронса шаҳри Париж баргузор гардад. Ҳамин тавр ин конференсияи 18 январии соли 1919 дар Париж оғоз гардида, дар он намояндагони 27 давлат иштирок доштанд. Нақши асосиро дар он президенти ИМА Вудро Вилсон, сарвазири

Англия Дэвид Ллойд Чорч ва сарвазири Фаронса Жорж Клемансо мебозид.

Барои ИМА ин ҷанг тағироти куллиро ба вуҷуд овард. Он аз давлати қарздор ба давлати қарздиҳанда табдил ёфт. Гарчанде ки иқтисодиёти он бо суръати баланд рушд ёфта бошад ҳам, аммо вазъи сиёсии дохилии ИМА ноором буда, оид ба масъалаи сиёсати хориҷии он муборизаи ҷиддӣ мерафт. Амрикоӣҳо пеш маслиҳати президенти аввалини худ Чорч Вашингтонро дар бораи даҳолат накардан ба қорҳои Аврупои ғарбӣ менамуданд. ИМА бо сабаби аз тарафи Олмон эълон шудани ҷанги бемаҳдудӣ зери обӣ ба ҷанг ҳамроҳ шуд.

Аз рӯи гуфтаи Вудро Вилсон ҳамроҳшавии ИМА ба ҷанг ғайрӣ буда, ба муносибатҳои байналхалқӣ принсипҳои навро дар «14 пункт» 8 январи соли 1918 ворид намудааст, ки онҳо талаботҳои даст кашидан аз дипломатияи махфӣ, таъини тиҷорати озод ва шиноварии бахрӣ, амалӣ намудани беяроқгардонӣ, эътирофи ҳуқуқҳои бахри худмуайянқунии баъдичангириро дарбар мегирифт. Инчунин барқарор намудани Белгия ва баргардонидани Элзас ва Лотарингияро ба Фаронса зарур шуморида, таъсиси ташкилоти байналхалқиро барои дастгирии сулҳ зарур мешуморид.

Британияи Кабир ҳанӯз то оғози конференсияи Париж яке аз мақсадҳои асосии иштироки худ дар ҷангро ба даст овард: флоти олмони мавҷудияти худро қайт намуд. Британия қисми мустамликаҳои Олмонро ба даст гирифт. Талаботи асосии баъдичангии Англияро ташкил намудани Лигаи миллатҳо ҳамчун воситаи сулҳ ташкил менамуд. Дар баробари ин Англия аз давлати қарздиҳанда ба давлати қарздор табдил ёфта буд. Мустамликаҳои он ба монанди Ҳиндустон ва Ирландия худидорақуниро талаб менамуданд.

Фаронса нисбати дигар давлатҳои Аврупо зарари ҷиддӣ дида буд, чунки дар ҳудуди он амалиётҳои ҷангӣ ба амал омада буданд. Фаронса низ мисли Англия аз давлати қарздиҳанда ба давлати қарздор табдил ёфта буд. Инчунин

Фаронса талаб намуд, ки Олмон товори ҷангро дода ва қисми мероси империяи Усмонӣ ба он дода шавад.

Моҳи апрел матни шартнома бо Олмон ба анҷом расонда шуд. Намояндагони Олмон ба Париж даъват карда шуданд, то ки матни шартнома ба онҳо супорида шавад. Кӯшиши сафирони олмонӣ дар бораи ворид намудани баъзе тағиротҳо ба матн рад карда шуд. 28 июни соли 1919 дар қасри Версал шартнома ба имзо расонда шуд, ки дар таърих бо номи шартномаи Версали маълум буда, ҳуҷҷати асосии баъдичангӣ ба шумор меравад. Ба матни шартнома бо истодагари Вилсон барномаи Лигаи Миллатҳо ворид карда шуд. Олмон мувофиқи шартнома 1/8 марзи худро аз даст дод. Элзас ва Лотарингия ба Фаронса баргардонда мешуд, 3- музофот – ба Белгия, қисми Силезия – ба Чехословакия, қисми Пруссия ва Поморье ва инчунин Познан ба Лаҳистон, Шлезвиг-Шторм – ба Дания дода шуд. Олмон тамоми мустиликаҳои худро аз даст дод. Иқозати танҳо 100 ҳазор нафар артишро дошт. Олмон ҳуқуқи ҷойгир намудани артиши худро дар вилояти Рейн надошт. Аммо дар бораи маблағи товори ҷанг ҳамин тавр давлатҳои ғолиб ба як қарор омада натавонистанд. Барои ҳалли ин масъала конференсияи махсус даъват карда шуд, ки он соли 1921 маблағи товори ҷангро ба миқдори 132 миллиард марка тиллоӣ муайян намуд ва аз ин 52% ба Фаронса, 22% ба Англия ва 10% ба Италия муайян гардид.

Дар асоси қарорҳои конференсияи Париж Лигаи Миллатҳо таъсис дода шуд, ки комиссияи махсус онро бо сардории Вилсон тартиб дода, барномаҳои нави зиёде оид ба ҳуқуқҳои байналхалқӣ ба он ворид карда шуд. Аз ҷумла даст кашидан аз ҷанг. Ҳамин тавр Лигаи Миллатҳо аввалин ташкилоти байналхалқӣ баъдичангӣ гардид.

Дар конференсияи сулҳи Париж масъалаи таъсиси давлатҳои нав низ мавриди муҳокима қарор гирифта - Лаҳистон ва Чехословакия таъсис дода шуд. Дар баробари ин дар Аврупо боз 4 давлати дигар, ки аз хайати империяи Русия баромада буданд, соли 1917- Финландия, солҳои 1919-

1929 Эстония, Литва ва Латвия ташкил ёфтанд. Австрия ва Маҷористон ба сифати нав, халқҳои Югославия дар атрофи Сербия ва шохигарии сербҳо, хорватҳо ва словенҳо муттаҳид гаштанд.

Сенати амриқоро ки ҷумхуриҳои он идора менамуданд, шартномаи Версалро дастгирӣ накарданд. Аз рӯи ақидаи он ИМА фаъолияти озод дошта, ба қорҳои аврупоӣ даҳолат накунад, аммо маҳз ба ҳамин равона шуда буд, иштироки ИМА дар Лигаи Миллатҳо. Ҳукумати ИМА маҷбур шуд, ки шартномаи сетафа бо Олмон ба имзо расонад, ки дар он дар бораи Лигаи Миллатҳо сухан намерафт. Ҳамин тавр ташкилот, ки таъсисдиҳандаи он президенти ИМА ба шумор мерафт, фаъолияти худро бе иштироки ИМА оғоз намуд.

Ноустувории системаи Версал - Вашингтон. Қарори конференсияҳои Париж ва Вашингтон ба системаи Версал - Вашингтон дар муносибатҳои байналхалқӣ асос гузоштанд. Аммо парокандашавии он ба ҷанги нави ҷаҳонӣ ибтидо гузошт. Дар ягон шарномаи сулҳ имзои Русияи Шуравӣ гузошта нашуда буд.

Барои халқҳои мустамликаҳои Олмон ва собиқ империяи Усмонӣ системаи Версал - Вашингтон танҳо ивазшавии ҳокимият гардида, ягон тои он мустақилият ба даст наовард. Баробари аз Лигаи Миллатҳо баромадани ИМА дар он танҳо давлатҳои монданд, ки ҳукуки ҳукмронии ин марзҳоро доштанд. Соли 1924 нақшаи тартибдодаи банкири амриқоӣ Чарлз Дауэс қабул карда шуд, ки мувофиқи он маблағи умумии товони ҷанг кам карда нашудааст, аммо ҳаҷми маблағи солоне кам карда шуд. Мувофиқи он ба Олмон додани маблағи зиёди зайёмҳои англис - амриқоӣ пешбинӣ мешуд. Соли 1929 маблағи товони ҷанг кам карда шуд. Ақидаи таърихӣ оштишавӣ бо Олмони нав пешниҳод гардида буд. Таблиғотчиёни асосии ин ақида вазирони қорҳои хоричии Фаронса ва Олмон Аристид Бриан ва Густав Штресман буданд. Соли 1926 Олмон ҳамчун аъзои доимии Шуро ба

Лигаи Миллатҳо қабул гардид. Ба он статуси давлати бузург дода шуд. Ҳамаи ин муносибатҳои байналхалқиро нисбатан мустақкамтар мегардонд.

БОЛОРАВӢ ВА СУСТШАВИИ МАВКЕИ ҲАРАКАТҲОИ ДЕМОКРАТИ

Ҷанги якуми ҷаҳон оқибатҳои зиёди иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ овард, ки хотимаи он наметавонист, ҷаҳонро ба вазъи пешгараи то ҷангӣ баргардонад.

Дар давлатҳои ҷангунанда ва ҷангзада ҳаёти инсоният ҳеле бад гардида буд. Аввалин маротиба дар рафти ҷанг сафарбаркунии қисми зиёди мардҳои аҳолии калонсол зиёда аз 70 млн. нафарро ташкил менамуд, ки сафарбар карда шуданд. 9,4 млн. нафарашон дар набард ҳалок гардиданд. Баъди ярадор шудан ҷон додаанд. Миллионҳо нафар мардон маъҷуб гардиданд. Шахравандони аҳоли бошад, бо рӯзи қорӣи дарозмуддат, системаи қарточкагӣ, нарасидани ниёзи аввалини мардум ва ё навбати зиёд дар он, болоравии нарх, зиёдшавии андоз ва ғайра зиндагии мардумро тоқатнофарсо намуда, сабаби ба вучуд омадани эътирозҳои оммавӣ гардида буд.

Дар солҳои аввали баъдӣҷангӣ он бо болоравии маффиатҳои ватандӯстона ҷугрон карда мешуд. Дар охири ҷанг дар нигоҳи бештари аҳоли ҳама намуди ростгӯӣ аз даст рафт. Норозиғӣ нисбати вазъи худ на танҳо барои бехтар намудани мубориза пеш гирифта шуд, балки зидди он қувваҳои сиёсӣ, ки онҳоро ба ҷанг кашид ва нисбати он тартиботи сиёсӣ, ки ҷунин имкониятро дод, равона гардид.

Хотимаи ҷанг ба болоравии ҳаракатҳои оммавӣ сабаб гардид. Инсоният тағиротро талаб намуд. Худи ҷанг ки нимои сифҳо, гуруҳҳои иҷтимоиро дар қори умумӣ баробар намуда буд, раванди асосии муборизаи баробарӣ, ҳақиқат ва демократияи бузургро муайян намуд. Дар таърихи ҳаракати қоргарӣ қорпартоиҳо ба амал омаданд.

Вазъияти душвор ва қушишҳо барои тағир додани он дар хотимаи ҷанг ва маҳсусан баъди паҳн шудани он ба

вучуд омадааст. Бо вучуди ин тагиротҳо вучуд дошт. Дар давлатҳои бетараф саҳтиҳои ҷанг ва норозигиҳои аҳоли нисбатан кам буд. Вазияти аз ҳама душвор дар давлатҳои иттифоқи чоргона буд, ки муҳосира шуда шикаст хурданд. Пас шудани сатҳи зиндагӣ ва ин ноқомиҳо ба норозигиҳои оммавӣ оварда расонд, ки онҳо ба инкилобҳо табдил ёфтанд.

Саҳтиҳои баъдичангӣ бо роҳҳои гуногун паси сар мешуданд. Аммо дар баробари ин ду роҳи асосии рушди баъдичангии давлатҳои Ғарбро муайян кардан мумкин аст. Дар аввал – ин роҳи решақан кардан ва шикасти истисморгарии соҳти мавҷудбуда, роҳи инкилоб. Дуюм – роҳи ислохот, охиста – охиста азнавсозии тартиботи куҳна.

Дар рафти Ҷанги якуми ҷаҳон ва баъди он инкилобҳо дар Русия, Финландия, Австрия, Мачористон ва Олмон ба амал омаданд. Аксарияти онҳо аз иттифоқи чоргона буданд. Русия ва Финландия миёни давлатҳои Антанта сушт буданд. Дар рафти инкилоб кушиши таъсис додани ҷумҳурии демократӣ бо сохтори нисбатан ҳақиқати иҷтимоиро пеша намуданд. Дар баробари ин дар тамоми давлатҳо ба ғайр аз Австрия зери таъсири бузурги Инкилоби Октябр талабҳои дар давраи демократии инкилоб ист накардан ба пеш ба сӯи инкилоби сотсиалистӣ ва барқарор намудани диктатураи пролетариат дар шакли ҳокимияти Шуравӣ роҳ пеш гирифтанд, пешниҳод карда шуд. Аммо дар ҳеҷ ҷо ин талабҳо то охир амалӣ карда нашуданд.

Дар боқимонда давлатҳои Ғарб инкилоб ба амал наомад. Тагиротҳо дар натиҷаи ислохотҳо зери таъсири талабҳои оммавӣ ба амал омаданд. Ба ин гуруҳ давлатҳои ғолиб ва бетараф шомиланд. Дар Британияи Кабир ислохотро ҳукумати Лойд Ҷорҷ оғоз намуд. Ҷорӣ намудани интиҳоботи умумӣ барои мардон ва авалин маротиба барои занон ҳукуки овоздиҳиро аз синни 31 – солагӣ ба даст оварданд. Соли 1924 аввалин ҳукумати лейбористон (коргарон) ба сари қудрат омад.

Дар Фаронса бошад, ҳукумати Клемансо рӯзи кории 8-соатаи коргаронро барқарор намуд. Ҳамин тавр муборизаи 30- солаи коргарони фаронсавӣ барои кам кардани соати корӣ ба анҷом расид.

Вазъи ҳукуки интиҳоботи умумии мардон ва занон дар конституцияи Шведсия ворид карда шуд.

Нуктаи олии ҳаракат барои тагирот ворид намудан дар ҷомеаи солҳои 1919 – 1920 ба даст оварда шуд. Баъди он пастроии он оғоз гардид. Дар рафти ин муборизаҳо муваффақиятҳои бештаре ба даст оварда шуд. Коргароне ки дар ин муборизаҳо ғайол буданд, тавонистанд музди меҳнати зиёдтареро ба даст оранд. Рӯзи кории 8 – соата, дар аксарияти давлатҳо иттифоқҳои касаба эътироф карда шуданд. Таъсири синфи коргар ва хизбҳои сотсиал – демократӣ зиёд шуданд. Империяҳои Австро – Венгрия, Германия, Усмонӣ ва Русия пароканда гардид. Давлатҳои тозабунёди миллий ташкил шуданд. Дар давлатҳои Скандинавия, Австрия, Олмон, ИМА ва Британияи Кабир ҳукуки интиҳоботино ба даст оварданд. Ба ҷои 3 империя дар ҳаритаи Аврупо 13 ҷумҳури ташкил ёфт.

Дар ҳаракатҳои коргарӣ ва сотсиал – демократӣ дар солҳои баъдичангӣ тагиротҳо ба амал омад. Агар то солҳои ҷанг онҳо ҳамчун хизбҳои ягона ва миллий дар миқёси байналхалқӣ ташкил шуда буданд. Дар солҳои баъдичангӣ дар тамоми давлатҳои Аврупо хизбҳои сотсиалистӣ ё сотсиал – демократӣ бо коргари муттаҳид шуда, ба Интернационали II шомил буданд. Ҷанг ҳаракатҳои коргариро раҳна кард. Дар аксарияти давлатҳои ҷангунаанда сотсиал – демократҳо ҳукумати худро дастгир карда, дар ҳаҷҳои ҷудоқунандаи фронтҳо менстоданд, ки ягонагии онҳо вайрон гардид. Интернационал ғайолияти худро кағъ кард. Ядигарнофаҳмӣ дар миёни аъзоёни хизби сотсиал – демократӣ ҳукмфармо шуд. Дар рафти ҷангҳои даҳшатнок ва эндишани душвориҳои иқтисодӣ таъсири сотсиалистони

намехостанд ба Интернатсионали II шомил шаванд ва Коминтернро рад карда, иттиҳодияи худро ташкил намуданд.

Соли 1923 Интернатсионалӣ II ва ин иттиҳодия якҷоя шуда Интернатсионали Сотсиалистии Коргариро ташкил намуданд.

Умеди коммунистон амалӣ намудани Инкилоби Сотсиалистиро дар давлатҳои ҷаҳон бо роҳи нишондоди роҳбарияти Коминтерн буд, аммо он танҳо дар Русия бо роҳи муайян намудани роҳбарияти Коминтерн баргузор гардид. Соли 1924 эътироф шуд, ки Инкилоби ҷаҳонӣ ба таъхир гузошта шуд.

Дар солҳои 20-ум дар оромии сиёсӣ муносибати синфи коргар тағир ёфт. Онҳо нисбати иҷрои талаботҳои худ суст буданд. Муносибати онҳо нисбати даъват ба инкилоб аз тарафи коммунистон ҷавобгӯӣ набуданд, ки пойдевори сустиро ба вучуд овард.

Таъсири сотсиал – демократҳо боло рафта бо боварии комил тасдиқ намуданд, ки қувваи пешбарандаи ҳаракати коргарӣ дар Ғарб онҳо мебошанд. Аъзоёни ҳизби сотсиал – демократҳо 6,6 миллион нафарро ташкил медод, ки ба тарафдори онҳо ба ҳисоби миёна 25 миллион нафар иттиҳобкунандагон овоз доданд. Дар як қатор давлатҳо онҳо ба ҳайати ҳукумат шомил шуданд ё ҳатто онро роҳбарӣ намуданд. Байни коммунистон ва сотсиал – демократҳо муборизаи тезтунд идома дошт. Коммунистон қушиш менамуданд, ки ташкилотҳои алоҳидаи “Сурх” иттифокҳои касабавӣ ҷавонон ва занони худро ташкил намоянд. Парокандагии дар ҳаракатҳои коргарӣ ҷуҳур реша медавонд.

ТАЪСИСИ ДАВЛАТҲОИ ТОЗАБУЊЁД

Ҷанги якуми ҷаҳон дар ҳаритаи сиёсии Аврупо тағиротҳо ворид намуд. Дар он давлатҳои тозабунёд ба вучуд омаданд. Дар натиҷаи парокандашавии империяҳои

ҷап зиёд гардиданд, ки максдади онҳо табиқ додани ҷанги ҷаҳонӣ ба ҷанги шаҳрвандӣ буда, инкилоби сотсиалистиро амалӣ намоянд. Муқарризони онҳо сотсиалистони рӯст барои нигоҳ доштани ҷаҳони шаҳрвандӣ ва гузаронидани азнавсозии демократӣ баромад менамуданд. Шояд дар ин шароит муваффақияти бузурги ҳақиқати иҷтимоиро ба даст овардан мөҳостанд. Таҷрибаи Инкилоби Октябри Русия онҳоро метарсонд.

Дар солҳои ҷанг зиддиятҳои рӯи рӯстро пеш гирифтанд, вайта ки инкилоб дар Русия ба амал омад он як қисмиро ба ҳавф оварда, қисми дигар қушиши ташкил намудани инкилобро дар дигар давлатҳо намуданд.

Дар натиҷа рӯстҳо ва ҷапҳо дар тарафҳои гуногун қарор гирифта, якдигарро дар ҳиёлати синфи коргар гунаҳгор менамуданд. Сотсиалистони ҷап ҳизби мустақили худро ташкил намуданд, ки онро бо мисоли болшевикон коммунистӣ меномиданд. Рӯстҳо бошад, ғаъолияти худро дар сатҳи миллий ва пароканда намудан дар микёси байналхалқӣ сафарбар намула буданд.

Соли 1919 дар конференсияи Берн сотсиал – демократҳо эълон намуданд, ки меҳоханд, Интернатсионали II-ро барқарор намоянд, ки он соли 1920 амалӣ гашт. Ҳизбҳои ба он шомил шуда, зидди ақидаҳои болшевикон баромад намуданд. Онҳо устуворона раванди ислохотҳои иҷтимоӣ ва демократиро дастгирӣ мекарданд.

Марти соли 1919 дар шаҳри Москва Интернатсионалӣ III (Коммунистӣ) ташкил карда шуд, ки онро Коминтерн номиданд. Он синфи коргарро ба Инкилоби сотсиалистии ҷаҳонӣ ва муборизаи беамон бо ҳиёнаткорони сотсиал – демократҳо, ки аз он даст кашиданд, даъват карданд. Коминтерн ҳамчун штаби инкилобӣ ҷаҳонӣ ташкил карда шуд. Бинобарин он марказонида шуд. Тамоми ҳизбҳои коммунистии давлатҳои ҷаҳон бояд қарори роҳбарияти Коминтернро иҷро мекарданд. Ҳизбҳои калаванда ки

Австро – Венгрия ва Русия инчунин муайяншавии худудҳои баъдичангӣ ба вучуд омад.

Чехословакия дар натиҷаи парокандашавии империяи Австро – Венгрия дар охири ҷанг ба вучуд омад, ки то ин муддат чехҳо ва словакҳо автономияро дар шакли венгери ба даст оварда буданд. Аммо дар солҳои ҷанг ҳаракатҳо баҳри ҷудошавии заминҳои чехҳо ва словакҳо аз империяи Австро- Венгрия мустаҳкам гардид.

Вакте, ки дар Прага маълум гардид, ки Австро- Венгрия сулҳ мепурсад, 28 октябри соли 1918 комитети миллии прагагӣ ҳукуматро ба дасти худ гирифта, дар заминҳои чехҳо ва словакҳо маҷлиси Муваққатии Миллиро аз ҳисоби намоёнлагони ҳизбҳои гуногун ташкил намуд. Маҷлиси президенти аввалини Чехословакия Томаш Масарикро интихоб намуд. Ӯ яке аз асосгузори ҳизби халқии либералӣ буда, кушиши автономияи Чехияро дар ҳайати Австро – Венгрия менамуд. Якчанд маротиба вакили парламони Австрия интихоб шуда буд.

Аз моҳи декабри соли 1914 то декабри соли 1918 дар муҳоҷират буда, солҳои 1917 – 1918 дар Русия кушиши наздикшавӣ бо ҳизби кадетҳоро намуд. Декабри соли 1918 ба Прага баргашта солҳои 1920, 1927, 1934 президенти Чехословакия интихоб шудааст.

Сарҳади ҷумҳурии тозатаъсис дар конференсияи сулҳи Париж муайян карда шуд. Ба ҳайати он заминҳои чехии Австрия, Словакия ва Закарпатияи Украина, ки пеш ба ҳайати Венгрия ва баъдтар ба қисми Силезия, ки ба ҳайати Олмон шомил буд, ворид карда шуданд. Дар натиҷа қариб сеяки аҳолии мамлакатро немисҳо, венгерҳо ва украинҳо ташкил намуданд.

Дар Чехословакия ислохотҳои бузург гузаронда шуд. Дворянҳои аз ҳама имтиёзҳо маҳрум карда шуданд. Рӯзи кории 8-соата ва имтиёзҳои иҷтимоӣ қорӣ карда шуданд.

Ислоҳоти замин, заминдорони калони немис ва венгерҳоро барҳам дод. Конститутсияи соли 1920 дар мамлакат сохти демократиро мустаҳкам намуда, онро ба

яке аз давлатҳои тараққиқардаи саноатии Аврупо табдил дод, ки он аз ҷиҳати сатҳи баланди зиндагӣ ва оромию осоиштагӣ фарқ мекард.

Венгрия. 31 октябри соли 1918 императори Австро- Венгрия ва шоҳи Венгрия Карли IV ба графи венгерҳо М. Карой супориш дод, ки ҳукуматро аз ҳисоби ҳизбҳои демократӣ ташкил намояд. Ин ҳукумат майли наздикшавӣ ба Антантаро намуда кушиш мекард, ки Венгрияро бо сарҳадҳои то замони ҷангӣ нигоҳ дорад.

16 ноябри соли 1918 Венгрия ҷумҳурӣ эълон шуд. Аммо демократия дар Венгрия мустаҳкам шуда натавонист. Коммунистони венгерӣ ки асосан асирони ҳарбӣ, иштирокчиёни Инқилоби Русия буданд, даъват ба инқилоб намуда, дар тамоми мамлакат Шуроҳоро бо шакли русиягӣ ташкил намуданро огоз намуданд.

Барои ба сари қудрат омадан ба онҳо Антанта “ёри” расонд. Дар шакли ултиматум талаби озод намудани худудҳое, ки бояд ба давлати ҳамсояи Венгрия дода мешуд, пешкаш гардид. Ин ҳуҷҷат дар мамлакат ҳамчун фочебаи миллий қабул шуд. Ҳукумат ва ҳуди Карой ба истёфода рафтанд. Чунин менамуд, ки баромадан аз ин бухрон ягона умед ба ёрии Русияи Шуравӣ буд, ки онро бе коммунистон амалӣ кардан ғайри имкон мешуд.

21 марти соли 1919 онҳо бо сотсиал – демократҳо муттаҳид шуда Венгрияро ҷумҳурии Сотсиалистӣ эълон карданд. Бонкҳо, қорхонаҳои саноатӣ, нақлиёт, заминҳои заминдорони калон миллий қунонида шуданд. Пешвои коммунистон Бел Кун комиссариати халқии қорҳои хориҷӣ гардида, пешниҳод намуд, ки бо Русия “иттифоқи ҳарбӣ” баста шавад. Ин даъватро дар Москва дастгирӣ намуданд. Ин ду Артиши Сурх кушиши роҳ кушодан ба якдигарро намуданд. Венгерҳо дар ин ҳолат қушунҳои чехословакиро қарбб ронда ба Украинаи Закарпат ворид шуданд. Аммо ҳамроҳшавии қушунҳои онҳо ба амал наомад. 24 – уми июл ҳукуми артиши чехословакҳо ва руминиҳо огоз гардид.

1-уми август ҳукумати Шуравӣ ба истеъфо рафт ва қушунҳои румини ба Будапешт ворид шуданд. Дар Венгрия ҳукумат ба дасти ғуруҳҳои зиддикоммунистӣ гузашт, ки онҳо тарафдори дар Венгрия барқароршавии монархия буданд.

Дар ҷунин шароит соли 1920 интиҳоботи парламент баргузор гардид. То ҳалли қарори барқароршавии монархия ноибуссалтанати Венгрия собиқ адмирал Миклош Хорти интиҳоб гардид. Хорти қисмати зиёди ҳукуматро ба даст гирифт, аммо парламент ва бисёрхизбиро нигоҳ дошт. Танҳо фаъолияти хизби коммунистиро манъ намуда, ҳодимони рохбарикунандаи Ҷумҳурии Шуравиро ба суд кашид.

Тобистони соли 1920 ҳукумати нав шартномаи сулҳро ба имзо расонд. Мувофиқи он Венгрия 2/3 ҳудуд ва 1/3 қисмати аҳоли ва баромадан ба бахрро аз даст дод. Ҳамин тавр 3 миллион нафар венгерҳо дар давлати ҳамсоя монданд. Худи Венгрия бошад, 400 ҳазор нафар ғурезаро қабул кард.

Сиёсати хориҷии Венгрияи Хортистӣ ба барқарор намудани собиқ сарҳадҳои Венгрия равона шуда буд. Муносибати он бо давлатҳои ҳамсоя доимо зиддиятнок буд.

Австрия. 30-юми октябри соли 1918 Маҷлиси Муваққатии Миллӣ ва Шурои давлатӣ, ҳукумати муҳолифин бо сардории сотсиал-демократ Карл Реннар ҳукуматро ба даст гирифта, Маҷлиси Муваққатии миллии монархияро барҳам дод.

Император Карл IV, ки соли 1916 Франс Иосифи вафот намударо иваз намуда буд, охири Габсбургӣ соҳиби тахти австриягӣ гардид.

Шароити шартномаи сулҳро Австрия маҷбур шуд, ки ба имзо расонад, гарчанде он барои Австрия ҳеле гарон афтада буд. Он ба давлати “гулача” табдил ёфт. Садсолаҳо алокаи иқтисодии вучуддоштаи Австрия бо Венрия ва

заминҳои славянӣ барҳам хурда, инчунин баромадан ба бахрро аз даст дод.

Вена ки пойтахти империяи бузурги Австро – Венрия буда, бо Лондон, Париж ва Санк-Петербург рақобатназирӣ мекард, ба пойтахти давлати на он қадар бузург табдил ёфт. Кариб давлати тоза австро-немиёӣ гардида, майли Олмонро менамуд, аммо ин алоқаҳо низ маҳдуд буданд. Ин ақида бахри болоравии кайфияти миллий ва фашистӣ мухити сергизое гардид.

Шоҳигарии сербҳо, хорватҳо ва словенҳо. Халқҳои югославӣ, ки дар ҳайати империяи Австро-Венгрия буданд, дар атрофи Сербия муттаҳид шуданд. 4 декабри соли 1918 шоҳигарии сербҳо, хорватҳо ва словенҳоро ташкил намуданд. Сербҳо қушиш менамуданд, ки дар ин давлат вазъи рохбарикунандаро ба даст оранд. Аммо намехостанд, ки манфиатҳои дигар халқҳо, ки аз якдигар фарқкунанда (хорватҳо ва словенҳо – католик, македонӣҳо, черноғорӣҳо ва худӣ сербҳо – православӣ, қисми словенҳо – мусулмон, албаниҳо низ ақсарияти дини исломноро парастиди мекарданд) буданд ба инобат гиранд.

Ин буд, ки масъалаи миллий яке аз манбаҳои асосии нооромии ҳаёти сиёсӣ гардид. Зиддияти асосӣ байни сербҳо ва хорватҳо ду халқи аз ҳама бузургӣ мамлакат ба амал омад. Ҳукуматдорон қушиш менамуданд, ки ҳама гуна ҳаракатҳои этнорозиро паҳн намоёнд. Шох Александр моҳи январӣ соли 1929 ҳатто парламентро пароканда намуда, фаъолияти хизбҳои сиёсиро манъ кард. Мамлакатро шоҳигарии Югославия номиданд, ки он бояд рамзи “ягонагии миллии” аҳоли мешуд. Дар ҷавоб миллиттароёни хорватӣ соли 1934 шоҳро ба қатл расонданд. Танҳо соли 1939 тартиботи рохбарикунанда қарор қабул намуд, ки доир ба масъалаи миллий баъзе гузаштҳо намоёнд: таъсиси вилояти автономии Хорватия эълон гардид.

Лахистон. Дар асри XVIII Лахистони тақсимшуда зиёда аз 100 сол барои барқарор намудани давлати худ мубориза бурдааст. Ҷанги якуми ҷаҳон шароити ба даст овардани ин максадро фароҳам овард. Барқарор намудани давлати мустақили Лахистон бо номи Юзеф Пилсудский алоқаманд аст. Ӯ истиқоматкунандаи Литва буд, ки он вақтҳо ба ҳайати империяи Русия шомил мешуд. Пилсудский дар солҳои донишҷӯи иштирокчии ҳаракатҳои инқилобӣ буд. Соли 1887 ӯ ва бародари бузургаш ба мурофияи суди бо айби даст доштан дар сӯйқасди шох Александри III гунаҳгор доништа шуда (5 нафар аз ӯи ташиқоти махфӣи сиёсии халқӣҳо, аз ҷумла ба Александр Ульянов) ҳукми қатл дода шуд. Бародари бузурги Юзеф ба муҳлати 15 сол бадарға ва худӣ ӯ бошад, 5 сол ба Сибир бадарға шуда буд. Баъди он Юзеф инқилобчии касбии пинҳонӣ гардид. Инқилоб аз тарафи онҳо ягона роҳи ба даст овардани истиқлолияти Лахистон дониста мешуд. Аммо мағлубияти инқилоби солҳои 1905 – 1907 ӯро бовар кунонд, ки бо ин роҳ ба даст овардани мустақилият танҳо аз онҳо вобаста нест.

Ба болоравии зиддиятҳо байни Русия ва Австро – Венгрия назорат намуда ба ҷунин ақида омад, ки барои ба максад расидан ин зиддиятҳо истифода барад. Ба австриягӣҳо қисматҳои инқилобии пинҳониро барои мубориза бо Русия пешкаш намуд. Бо огози Ҷанги якуми ҷаҳон ӯ имконият пайдо кард, ки қисмҳои миллии лахистониро ташкил намояд, ки онҳо аллакай соли 1914 ба муборизаи зидди артиши русҳо оғоз намуданд. Ҳанӯз то огози ҷанг ӯ ҷунин пешгӯи намуда буд, ки Русия аввалин шуда дар ҷанг шикаст меҳурад. Австро – Венгрия ва Олмон дар навбати худ аз тарафи Антанта шикаст дода мешаванд. Соли 1915 аз тарафи қушунҳои лахистонӣ ба ақибнишини маҷбур намудани Артиши Русия нуфузи Пилсудский боз ҳам боло бардошт, ки бонги ҳаттарро дар немисҳо ва австриягӣҳо ба вучуд овард, ки аз ҳама кам дар бораи

истиқлолияти Лахистон андеша доштанд. Онҳо Пилсудскийро дар нақши олоғи дастӣ дигарон дар муборизаи зидди русҳо медонистанд. Инқилоби февралӣ соли 1917 дар Русия ва эътирофи ҳукумати нав ҳукуҳои лахистонӣҳо барои ба даст овардани истиқлолият таъғир дод. Ҳатто Пилсудский гузаштан ба тарафи русҳо рофӣ намуда, барои ин дар ибтидо ҳамкориро бо австриягӣҳо ва немисҳо қатъ намуд.

Ҳамин тавр ӯро ба зиндони немисҳо партофтанд. Ин вазъият тарафдорони ӯро дар Лахистон зиёд намуд ва ба сифати пешвои Лахистон барои Антанта, баҳри барқарор намудани истиқлолияти, ки ногузир буд, шахси қобили қабул гардид.

Инқилоби Олмон имконияти ба даст овардани истиқлолият барои Лахистон гардид ва Пилсудский дар рафти инқилоб озод карда шуд. Ба Варшава баргашта ӯ сардори давлати таъсисёфтаи Лахистон гардид, то соли 1922 Лахистонро идора намудааст. Артиши Лахистонро ташкил намуд, ки аз рӯи ақидаи ӯ нақши ҳалқунандаро дар муайян намудани сарҳади давлати Лахистон бозид. Сарҳадҳои Ҷарбии Лахистонро конференсияи сулҳи Париж муайян кард. Сарҳадҳои Шарқиро ӯ қушиш намуд, ки мувофиқи сарҳадҳои соли 1772 ташкил намояд, ки ба заминҳои лахистонӣ тамоми ҳудудҳои Беларуссия, Литва, қисми Латвия ва соҳилҳои рости Украина шомил буданд. Ҷунин нақшаҳо аҳолии ин ҳудудҳо бестироз нагузошт.

Декабри соли 1919 Шурои олии Антанта сарҳадҳои муваққатии Лахистонро дар Шарқ аз рӯи “Ҳатти Керзон”, ки ба номи вазири қорҳои хориҷии Британия номида шудааст, муайян кард. Ин ҳат бо сарҳади тақрибан истиқомати лахистонӣҳо аз як тараф ва аз тарафи дигар украинҳо ва литовҳо мегузашт. Пилсудский ба дастгирии Фаронса таъя намуда, рақибӣ худ дар Шарқ Олмонро медид. Ӯ метавонист ин қарорро рад кунад, аммо ба он

мувофиқат намуд. Давлатҳои султараққиқарда, ки тоза истиқлолияти худро баъди парокандашавии империяи Русия эълон намуданд: Литва, Украина ва Белоруссия мебошанд.

Қушунҳои Лахистон назорати худро аз болои Галисия (ин қисми Украина, ки то Ҷанги якуми ҷаҳон ба Ҳайати Австро-Венгрия шомил буд). Виленский Литва, майи соли 1920 Киевро ба даст овард. Дар ин ҷо артиши лахистонӣ дар амалиётҳои ҷангӣ бо Артиши Сурх ҷангиданд. Болшевикҳо ҷунин ақида доштанд, ки имконияти идома додани ҳуҷумро бо мақсади ворид намудани инқилоб ба Лахистон ва дигар давлатҳои Аврупо доранд.

Артиши Сурх "ҳати Керзон"-ро убур карда, ба ҳудуди Лахистон ворид шуда, ҳукумати инқилобиро ташкил намуд. Аммо барои лахистонӣҳо он ҳамчун аз даст додани истиқлолияти тоза ба даст оварда ба шумор мерафт.

Болоравии нави миллӣ ва ёрии ҳарбии фаронсавӣҳо ба Пилеудский имконият дод, ки зарбаи ҷавобии ҳуҷумро дар Висла амалӣ намояд. Артиши Сурх мачбур шуд, ки ақиби нишинад.

Моҳи марти соли 1921 тарафҳо дар шаҳри Рига шартномаи сулҳро ба имзо расонданд. Дар сиёсати хориҷӣ Лахистон аз соли 1921 иттифок бо Фаронса дошта, сиёсати зиддиолмонӣ ва зиддишуравиро пеш гирифта буд.

Ба ғайр аз Лахистон боз якчанд давлати дигар баъди парокандашавии империяи Русия ба вучуд омадааст.

Финландия аз ҷумлаи он давлатҳо ба шумор меравад. 31 декабри соли 1917 истиқлолияти Финландия эътироф шуда буд. Аллақай янари соли 1918 сотсиал-демократҳои ҷап ва Гвардияи Сурхи финҳо қушиши барқарор намудани ҳукумати Шуравиро намуданд. Онҳо пойтахти Финландия шаҳри Хелсинки, марказҳои саноатиро дар ҷануб ба даст дароварда, ҳукумати инқилобиро ташкил намуданд, ки он бо Русияи Шуравӣ шартномаи дустиро ба имзо расонд. Аммо баъди эълон шудани истиқлолияти Финландия дар

ҳудуди он қисмҳои артиши рус, ки инқилобро дастгирӣ менамуданд, боқӣ монданд.

Ҳукумати фин ба шаҳри Вас, ки дар соҳили халиҷи Ботническ воқеъ буд, гузашта ба собиқ генерали Русия Э. Маннергейм супориши таъсис додани артиши миллиро супурд. Иштироки қушунҳои Русия ба Финландия баҳона шуд, ки аз Олмон ёрӣ пурсад. Дар ибтидои моҳи апрели соли 1918 қариб 10 ҳазор нафар сарбозони немис ба Финландия фароварда шуданд. Инқилобчиён торумор карда шуданд. Ҳамин тавр Финландия ба тобеъияти Олмон дучор гашта, нақшаи эълони Финландия ба шохигарӣ ва ба тахт даъват шудани шохзодаи Олмон муҳокима гардид.

Баъди шикасти Олмон дар Ҷанги якуми ҷаҳон, Финландия ҷумҳури эълон гардида, қушунҳои немис мамлакатро тарк намуданд. То ташкили мақмотҳои интиҳоботӣ ҳокимияти давлати навро Маннергейм идора намудааст. Муносибати шуравӣ-фин мударати тулонӣ бад боқӣ монд.

Литва. Ҳудуди ҷумҳурии Литва ханӯз соли 1915 аз тарафи қушунҳои олмонӣ истило шуда буд. Зери Ҳимояи Олмон дар он Тарибаи Литва (Ассамблея) бо сардории А. Сметон ташкил карда шуд. 11 декабри соли 1917 Литва ҷумҳури эълон гардид. Истиқлолияти Литваро Олмон эътироф карда, Русияи Шуравиро мачбур намуд, ки онро мувофиқи сулҳи Брест эътироф намояд.

Аммо баъди оштинани Компен ба Литва Артиши Сурх ворид шуда, он ҳукумати шуравӣ эълон гардид ва Литваю Белоруссия ба як ҷумҳурии Шуравӣ муттаҳид карда шуданд. Гуфтушунидҳо доир ба иттифоқи федеративӣ бо Русияи Шуравӣ оғоз гардид. Ин нақшаҳо амалӣ нашуданд. Музофоти Вилен аз тарафи қушунҳои лахистонӣ истило карда шуд ва қисмати боқимондаи Литваро Артиши Сурх забт намуд, аммо онҳо бо ёрии отрядҳои ихтиёрие, ки аз боқимондаи артиши олмонӣ ташкил ёфта буданд, танг карда шуданд.

Апрели соли 1919 Тарибаи литови конститутсияи муваққатино кабул намуда А. Сметонро президент интихоб намуд. Тамоми декретҳои кабул намудаи шуроҳо бекор карда шуд. Ҳукумати Сметон дар давраи аввал ба ном буд. Қисми худуди мамлакатро артиши лахистониҳо истило намуда буданд. Қисми шимолии онро отрядҳои олмонӣ назорат мекарданд. Муносибат бо Русияи Шуравӣ бошад, бад боқӣ монд. Давлатҳои Антанга бо шубҳа ба ҳукумати нав муносибат доштанд, дар он дастнишондиҳандаи олмониро меиданд.

Қарори сафарбар намудани артиши тоза таъсиёфтаи литовиро барои тоза кардани худуд аз отрядҳои немис қабул карда шуд ва баъд дар асоси манфиатҳои зиддилахистони имконияти ба танзим даровардани муносибатҳо бо Русияи Шуравӣ ба даст оварда шуд. Бо Русия шартнома ба имзо расонда шуд, ки мувофиқи он минтақаи Вилен аз Литва эътироф шуд.

Дар ҷанги шуравӣ - лахистонӣ Литва бетарафӣ худро нигоҳ дошт. Аммо Русияи Шуравӣ минтақаи Виленро ба Литва дод, ки аз он кушунҳои лахистонӣ бароварда шуданд. Аммо баъди ақибнишинии Артиши Сурх, лахистониҳо аз нав Виленро забт намуданд. Байни артиши лахистониҳо ва литовҳо мунтазам задухӯрдҳо мерафт. Танҳо ноябри соли 1920 бо миёнавии давлатҳои Антанга созишномаи оштишавӣ баста шуд. Соли 1923 Литваи Миллатҳо ҳамроҳшавии минтақаи Виленро ба Лахистон эътироф намуд. Пойтахти Литва Каунас гардид. Соли 1922 Сейми Муассисон конститутсияи Литваро қабул кард. Мувофиқи он Литва ҷумҳурии парламентӣ эълон гардид. Инчунин дар мамлакат ислоҳоти аграрӣ гузаронда шуд, ки дар рафти он заминдорӣ калон барҳам дода шуд. Мувофиқи ин ислоҳот қариб 70 ҳазор нафар деҳқонон соҳиби замин гардиданд.

Латвия ва Эстония. Дар давраи Инкилоби Октябри Латвия ва Эстония қисман аз тарафи кушунҳои олмонӣ

забт шуда буд. Дар қисматҳои боқимондаи Латвия ва Эстония ҳукумати шуравӣ эълон гардида буд, аммо феврალი соли 1918 артиши олмонӣ ин қисми худудҳои Латвия ва Эстонияро низ забт намуд. Мувофиқи сулҳи Брест Русияи Шуравӣ тақсимишавии Латвия ва Эстонияро эътироф намуд.

Олмон нақшаи дар ин ҷо ташкил намудани герсогии Балтиро бо сардории яке аз намоёндагони сулолаи пруси Гогенсоллернов дошт. Аммо баъди оштишавии Компенӣ Олмон ҳокимиятро дар Латвия ба дасти ҳукумати К. Улманис дода, дар Эстония бошад ҳукумати К.Пятсаро, ки мустақилияти давлати худро эълон намуда буд, дод. Ин ҳукуматҳои ташкил намуда аз намоёндагони ҳизбҳои демократӣ ташкил дода шуданд.

Қариб дар як вақт дар онҳо кушиши барқарор намудани ҳукумати Шуравӣ шуда буд. Ба Эстония қисми Артиши Сурх ворид гардида дар он коммунаи меҳнатии Эстландӣ эълон гардид. Русия истиклолияти онро эътироф кард. Бо ташаббуси ҳукумати Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Федератсияи Русия қисми худуди губернияи Петроград бо бехтари аҳолии русзабон дода шуд.

Дар Латвия бошад, ҳукумати муваққатии шуравӣ ташкил карда шуд, ки он аз болшевикони латвии ташкил ёфта буд ва онҳо барои ёрӣ ба Русияи Федеративӣ муроҷиат намуданд. Артиши Сурх назоратро аз болҳои қисми зиёди худуди Латвия барқарор намуд. Пас аз он Латвия Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистӣ эълон гардид. Аммо дар дохили мамлакат зиддият нисбати соҳти шуравӣ идома дошт ва дар мубориза ба муқобили кушунҳои Шуравӣ ҳукумати Улманис ва Пятса маҷбур шуданд, ки ба ёрии артиши олмонӣ така намоёнд. Баъди ба ҷои бехатар кучондан дар отрядҳои ихтиёрии халқӣ, ки аз немисҳои назди Балтика ва сарбозони артиши олмонӣ ташкилшуда така намуданд. Аз декабри соли 1918 ба ҳукуматҳои ёрӣ аз англисҳо: эскадраи онҳо ба Таллин омад.

Соли 1919 кушунҳои шуравӣ танг карда шуданд. Умед ба Антанта намуда, артиши миллиро ҳукумати Улманис ва Пятса ташкил намуда, отряди немисҳоро пеш карданд.

Соли 1920 ҶШСФР ҷумҳуриҳои тозагасисёғтаро эътироф намуд. Дар онҳо интиҳоботи Маҷлиси Муассисон баргузор гардида, конституция қабул карда шуд. Нақши муҳимро дар ороми ҳаёти дохилии ин давлатҳо мисли Литва ислохоти аграрӣ бозид. Заминдорӣ калон, ки имтиёзҳои он ба баронҳои немис дахл доштанд, бекор карда шуд. Дахҳо ҳазор деҳқонон бо шароитҳои имтиёзнок соҳиби замин шуданд.

Дар сиёсати хориҷӣ бошад, ин давлатҳо ба Англия ва Фаронса таъя мекарданд.

Украина, Белоруссия, Озорбойҷон, Арманистон, Гурҷистон. Ба ғайр аз ҷумҳуриҳои назди Балтика, Финландия дар ин солҳо муваққатан истиклолияти худро ба даст оварданд, инчунин Украина, Белоруссия, Озорбойҷон, Арманистон ва Гурҷистон низ худро ҷумҳури эълон намуданд. Русияи Шуравӣ истиклолияти ин ҷумҳуриҳоро эътироф кард. Дар ин ҷумҳуриҳо ба болшевикон мӯйясар гардид, ки сенарияи дар ҷумҳуриҳои назди Балтика ва Финландия амалӣ накардаи худро дар ин ҷо амалӣ намоёнд.

Ба Артиши Сурх мӯйясар гардид, ки бо ёрии болшевикони маҳаллӣ ҳукумати Шуравиро барқарор намуда, онҳоро ҷумҳурии сотсиалистӣ эълон намоёнд, ки соли 1922 ба ҳайати ИҶШС шомил шуданд.

Туркия. Нобарори дар ташкили ҷумҳуриҳои мустақилии Кавказ асосан натиҷаҳои созишномаи Русия ва Туркия гардид. Давлатҳои Антанта ба империяи Усмонӣ тақдирӣ бадро тайёр карданд. Тамоми мулкҳои он дар Шарқи Наздик ба Англия ва Фаронса дода шуд.

Инчунин тақсими нимҷазираи Осиёи Хурд, ки дар он аксар туркҳо иқомат доштанд, пешбинӣ шуда буд. Ба он

кушунҳои англисҳо, юнониҳо, итолявиҳо ва фаронсавиҳо фароварда шуданд.

Дар мамлакат муборизаи миллий – озодиҳои сар зад, ки онро Мустафо Камол роҳбарӣ мекард. Дар натиҷаи мубориза бо Антанта наздикшавии Туркия бо Русия ба амал омад. Тобистони соли 1920 байни онҳо муносибати дипломатӣ барқарор карда шуд. ҶШСФР аввалин давлате буд, ки давлати тозагасисии туркҳоро эътироф намуд.

Дар Кавказ бошад, болшевикони маҳаллӣ Артиши Сурхро барои барқарор намудани ҳокимияти Шуравӣ даъват намуданд.

Ҳамин тавр солҳои 1920 – 1921 дар ин ҷо Ҳукумати Шуравӣ барқарор карда шуд.

ОЛМОН ДАР СОЛҲОИ 1918-1928

Миллатгарой ҳамчун ғояи сиёсӣ аллакай баъди Ҷанги якуми ҷаҳон ташкил ёфта буд. Қонуни бошад, шикаст дар ҷанг ба зиддиятҳои руҳафтадагӣ ва миллатгарой бе таъсир намонд.

Давлатҳои ғолиб таъсири худро бо қарори Конгресси Вена ба ҷомеаи немис, ақидаҳои зиддиолмонӣ зиддиамрикоӣ, ки ин дафъа, ҳам амалӣ нашуданд, расонд.

Эълони хотимаи ҷанг барои Олмон сабаби ба вучуд омадани зиддиятҳои миллий дар ҷомеаи немис гардид.

7 майи соли 1913 давлатҳои ғолиб шарту шароитҳои худро эълон намуданд. Немисҳо ба бад шудани вазъият тайёр буданд, аммо онҳо хис накарданд, ки то чӣ андоза он бар зарари Олмон суръат мегирад. Талаби гузаштҳои марӣ, интизорҳои руҳафтадагӣ ҳам гузаштанд. Шумораи аз ҳама зиёди артиши немис 100 000 нафар сарбозу афсар муайин гардида буд, ки онҳо танҳо барои аксияҳои полисӣ муайин гардида буданд, на барои мудофияи мамлакат. Талабҳои иқтисодӣ ва молиявӣ ҳанӯз муайян карда нашуда буд, аммо акнун маълум гардид, ки он хеле вазнин мешавад.

Талабҳои иттифоқчиёро немисҳо дар ҳол рад намуданд. Шейдеман расман имзо гузоштани ҷунин

шартхоро рад намуда, ба истеъфо рафт. Аммо иттифокчиён ба талабҳои худ истодагарӣ менамуданд. Дар зери таъсири муҳосираи баҳрии мамлакат ва таҳдиди Ғарб дар оғоз намудани амалиётҳои ҳарбӣ дар ҳолати Олмон бечунуҷаро қабул накардани шароитҳои пешниҳодшуда аз нав ба вучуд меомад. Аксарияти аъзоёни Мачлиси Миллӣ оқибат барои ба имзо расондани шартнома розӣ шуданд.

Маросими ба имзорасонии шартнома, барои немисҳо вазинитарин ҳолат ба шумор мерафт, ки дар ҷанг шикаст хурда, дар ҳуди ҳамаи тоҷари оинабандие, ки қариб ним аср пеш Олмон империя эълон гардида буд, баргуздор шуд. Ин ҳолате буд, ки нисбати он маърақа ҳеле фарқкунанда буда, шикасту пастшавии нуфузи Олмон баррасӣ мешуд.

Олими бузурги немис Эрнест Трёлч асоснок карда навиштааст, ки шартномаи Версал - ин амалӣ гардидани бадбинӣ ва кинаву адовати фаронсавихо, руҳи сармоядорони англис, форигболӣи амрикоӣҳо буд. Миёни немисҳо бошад, эҳсосоти оҷизӣ ва нотавонӣ дар назди ақти беадолатона ба вучуд омада буд, ки решаи серғизоӣ болоравии ниқорталабон ва миллатгарой гардида буд.

Ҳанӯз дар Версал вазири бритонӣ Дэвид Ллойд Чорч пайғамбарона дид, ки «таҳдидаи асосӣ дар он аст, ки мо оммаи халқро ба огуши мочароён тела менамоем». Мувофиқи шартномаи сулҳи Версал, Олмон ҳамчун давлати ягона боқӣ монд, аммо дар муносибати ҳарбӣ бошад, беҳимоягар, аз ҷиҳати иқтисодӣ харобгашта, аз ҷиҳати сиёсӣ - таҳқиргашта гардид. Аз нуктаи назари немисҳо «хукумфармоии Версал» ин воситаи террори Ғарб буд.

Аҳоли демократияро ҳамчун тартиботи бегонаи ғолибон, ки зӯран ба онҳо побанд намуда буданд, сарнавишти он гардид, ки мубориза ба муқобили Версал, мубориза ба муқобили демократия номиданд. Дар миёни ҳодимони сиёсӣ тоқатфарсон ва созиш бо Ғарб дарҳол таслимкорони сиёсӣ ва ҳатто хиёнаткоронро пайдо намуд.

Ҳамаи ин омиле гардид, ки дар он низоми тоталитарӣ ва бадҷаҳилии Гитлер пайдо шуд.

Маълум аст, ки натиҷаҳои ҷанг ба мустаҳкам ва устувор гардидани миллатгарой дар ҷомеаи немис сабаб шуд. Равғанро ба оташ рехтанд, боз илова намудааст, руҳафтодагии яқумраи халқи немис, иқтисодии харобгашта, инқилобҳои ба амаломеда, баромадҳои парокандаи омма аз ҷанг ҳасташуда. Ҳамаи ин нишонаи манфӣ дар худшиносии миллӣ гузошт. Дар миёни оммаи халқ ғояҳои бераҳм ва ниқорталаб зиёд гардид.

Олмон дар Ҷанги якуми ҷаҳон қувваи асосии иттифоқи ҷоргона ба шумор мерафт, ки дар он шикаст хӯрд. Дар рафти ҷанг дар мамлакат андоз 5 маротиба зиёд гардида, таъсири мағлубияти Олмон баръало эҳсос мешуд. Таъсири Инқилоби Русия дар Олмон падидор гашта буд. Апрели соли 1917 дар заводҳои ҳарбии Берлин ва Лейпсиг корпартоиҳо мисли инқилоби февралеи Русия ба амал омада буданд.

Ҷараёни марказчиён заминаи ба вучудии ҳизби сотсиал - демократии Олмон гардид. Сарони ҳизб шахсоне гардиданд, ки танҳо дар суҳан марксист будан ба монанди К.Каутский, Г.Гааза, Дитман. Дар асл ҳизби сотсиал - демократии Олмон барои пешгирии таъсисҳои ҳизби коммунистӣ дар Олмон таъсис дода шуд.

Сотсиал - демократҳои ҷап К.Либкнехт, Р.Люксембург, Ф.Меринг ва дигарон аз соли 1916 ба ғуруҳи «Интернационал» шомил шуда буданд, ки баъд ба «Спартак» номгузорӣ шуд.

5 октябри соли 1918 ҳукумат бо сардории шохзода Макс Баденский ташкил ёфт. Аммо дар мамлакат имконияти нигоми қайзериро нигоҳ доштан намонда буд.

3 ноябри соли 1918 шуриши баҳрнавардони шахри Кил оғози инқилоби буржуазӣ - демократии Олмон гардид, ки дар натиҷа қайзер Вилгелми II маҷбур шуд, ки тарки мамлакат намояд. Қувваи асосии муборизаи инқилоби ноябри дар Олмон синфи коргар буд. Бо ташаббуси он дар

бисёр шахрҳои Олмон Шуроҳои коргарон ва солдатҳо ташкил ёфтанд. Пешвоёни аввалини сотсиал – демократҳо Олмонро «чумхурии озоди Олмон» эълон намуда, ҳукумати навро ташкил намуданд. Оммаи инқилоби талаб намуд, ки К.Либкнехт ба ҳайати ҳукумат шомил карда шавад, аммо дар ҷавоб ба ин Либкнехт талаби худро пеш гузошт: Олмон чумхурии Шуравӣ эълон карда шавад, аз ҳайати ҳукумат буржуазӣ хориҷ карда шавад, тамоми ҳокимият ба дасти Шуроҳо дода шавад. Аз сабаби он ки қисми зиёди сотсиал – демократҳо онро дастгирӣ накарданд, Либкнехт ба ҳайати ҳукумат шомилшавиро рад кард.

11 ноябри соли 1918 Олмони кайзера маҷбур шуд, ки шикастаи худро дар Ҷанги якуми ҷаҳон эътироф намояд ва бо давлатҳои Антанта шартнома баст. Охири соли 1918 хизби миллатгароии халқи немис ташкил шуд. Сотсиал – демократӣ рӯст Носке дар шахри Кил бригадаи Оҳанин ташкил намуда, тахти роҳбарии генерал фон Сента қўваи асосии аксулинкилобии рейхсверро таъсис дод.

Инқилоби Олмон нишон дод, ки синфи коргар бе ҳизби коммунистӣ пурзӯр шуда, галаба ба даст оварда наметавонад. 14 декабри соли 1918 иттифоқи Спартакчӣён барномаеро бо номи «Спартакчӣён ҷӣ меҳохонд» ҷоп намуданд, ки он зинаи асосии муттаҳидшавии қўваҳои ҷап гардид. Инқилоби ноябрӣ ба иқтисодиёту сиёсати ҳукумронии империализм таъсире расонида натавонист.

Шурои Берлинӣ қарор қабул намуд, ки корпартоии умумӣ оғоз карда шавад. Дар ҷавоб ба ин ҳукумат ба муқобили синфи коргар қушунҳои генерал Лютовисро сафарбар намуд. 5-12 марти соли 1919 дар Берлин ҷанҳои яроқнок ба амал омад. Дар ин давра роҳбарияти хизби коммунистӣ бо сардории Паул Леви ба хатогиҳои ҷиддӣ роҳ дод, ки масъалаи фронтӣ ягонаи корпартоғтагонро нагузошт.

Дар мубориза ба муқобили қўваҳои аксулинкилобӣ дар Бавария аз 13 апрел то 1 майи соли 1919 чумхурии Шуравӣ бо сардории Евгений Левин фаъолият дошт.

Шартномаи Версал июни соли 1919, ки байни Олмону давлатҳои Антанта ба имзо расида буд, сабаби аз даст рафтани 13% марз ва 11% аҳолии Олмон гардид. Сармояи хориҷӣ низ мустаҳкам гардид. На инқилоби ноябрӣ ва на шартномаи Версал устувории олигархияи молиявии Олмонро барҳам дода натавонист. Танҳо барои корхонаҳои дар ҳудуди Элзас ва Лотарингия буда, аз Фаронса 720 млн. марки тиллоӣ гирифт.

30 июли соли 1919 Маҷлиси миллий конституцияи Веймарро тасдиқ намуд, ки он соҳти буржуазиро дар мамлакат мустаҳкам намуд. Президент сардори давлат ҳисобидашуда, ҳукукҳои васеъро соҳиб гардид. Фашистон дар мамлакат таъсиси «Олмони бузург» - ро пеш гирифта буданд. Соли 1920 қаторҳои аз Фаронса ба Лахистон сафарбаршуда дар Олмон боздошта мешуданд.

Апрели соли 1922 шартномаи шуравия – олмонӣ дар Ропалл ба имзо расонда шуд. Олмон додани товори ҷангро рад кард, ки он сабаби аз даст рафтани Рур ва музофоти Рейн 11 январи соли 1923 гардида, сабаби сар задани бӯҳрони сиёсӣ иқтисодӣ дар мамлакат шуд.

Баҳори соли 1923 ҲКО ҳаракати оммавии зидди интервенсияи хориҷиро ташкил намуд. Охири октябри соли 1923 қисмҳои рейхсвер ҳукумати коргариро пароканда намуданд. Нуктаи олии бӯҳрони инқилобӣ соли 1923 дар Олмон шуриши яроқноки коргарони Гамбург, ки бо сарвари Э.Телман ташкил карда шуда буд, ба ҳисоб мерафт. Ибтидои декабри соли 1923 дар Олмон ҳукумати буржуазӣ бо сардории Вилгелм Макс ташкил карда шуд.

Бо тақлифи ИМА ва сардории генерал Даус комиссияе таъсис дода шуд, ки вазъи додани товори ҷангро аз тарафи Олмон муайян намуд. Он дар конференсияи Лондон 16 июли соли 1924 қабул шуд. Нақшаи Дауэс барқароркунии санноати Олмонро ба воситаи сармояи хориҷӣ пешбинӣ менамуд. Солҳои 1924 – 1929 дигар давлатҳои империалистӣ ба Олмон ба сифати қарз 21 млрд. марка доданд. Содироти Олмон соли 1927 то давраи ҷангӣ расид. 15 январи соли 1925

аз намоёндагони хизби буржуазӣ ҳукумати Лютер ташкил карда шуд.

Дар масъалаи сиёсати беруна муборизаи ду чараён мерафт. Яке муттаҳидшавӣ бо давлатҳои Антанта дар сиёсати зиддишуравӣ ва дигаре дар бехтар намулдани муносибатҳо бо Иттиҳоди Шуравӣ. Бинобарин Олмон дар конференсияи Лондон, ки зидди Шуравӣ ниғаронида шуда буд, иштирок намулд. Аз тарафи дигар муносибатҳои иқтисодӣ – сиёсиро бо ИҚШС вусъат дод. Соли 1925 интиҳоботи президентӣ баргузор гардид, ки дар он фелдмаршал Гинденбург галаба карда, президенти мамлакат интиҳоб гардид.

ОЛМОН ДАР СОЛҲОИ РЕЙХИ СЕЮМ ВА ШИКАСТИ ОН

Соли 1928 интиҳоботи рейхстаг баргузор гардид, ки дар он сотсиал – демократҳо – 9,1 млн. миллатгарон – 4,3 млн., коммунистон – 3,2 млн. овозро соҳиб гардиданд. Сотсиалистони – миллатгарой (фашизм) – 810.000 овоз гирифтанд. Соли 1929 ҳукумат ба кӯшунҳои харбӣ фармон дод, ки намоиши 1 майро пароканда намоянд. Дар натиҷа 32 нафар кушта шуда ва 235 нафар ҷардор гардид.

Бухрони иқтисодии солҳои 1929 -1933 иқтисодиёти Олмонро фарогир шуда, он тамоми соҳаҳои онро тақон дод. Маҳсулоти саноатӣ соли 1932 нисбати соли 1929 – 40% кам гардид. Тичорати беруна бошад – 60% кам шуда, бекурбшавии асъори миллӣ ба вучуд омад. ХКО кӯшиш менамуд, ки оммаи деҳқононро дар мубориза ба муқобили фашизм ҳар чӣ бештар муттаҳид созад. Ибтидои ноябри соли 1932 дар мамлакат интиҳоботи рейхстаг баргузор гардид. Қисми зиёди овозҳоро дар он фашистон ба даст оварданд, ки он – 11,7 млн. овозро ташкил медод.

30 январӣ соли 1933 президент Гинденбург Гитлерро рейхсканслер (сардории ҳукумат) таъин намулд. Шаби 28 феврالی соли 1933 фашистон бинои рейхстагро оташ зада, онро ба души коммунистон партофтанд, ки дар натиҷа

10.000 нафар коммунистон ва инчунин коммунисти булғорӣ Георгий Димитров, ки дар ҳамаи замон дар Олмон буд, ба ҳаёти гирифта шуданд. Сентябри соли 1933 дар Лейпсиг мурофияи судӣ баргузор гардид. Бо ин баҳона фашистон фаъолияти ХКО – ро дар мамлакат манъ намулданд. Дар як мuddати кӯтоҳ шумораи ба ҳаёти гирифтагон ба 60- 70 ҳазор нафар расонида шуд, ки дар байни онҳо Э.Телман низ буд. 1 августи соли 1934 баъди вафоти президент Гинденбург, Гитлер худро фюрер ва рейхсканслери якумаи Олмон эълон намулд. Ҳанӯз соли 1938 Олмон дар ҳамаи капиталистӣ ба ҷои аввал аз ҷиҳати истеҳсоли алюминий, пулуд ва ғайра баромад. Ҳукумати фашистӣ дар як муддати кӯтоҳ тавонист, Олмонро ба роҳи ҷангӣ ворид намоянд. Ҳароҷоти харбӣ дар солҳои 1933 – 1939 10 баробар зиёд гардид. Июни соли 1935 шартномаи бахрӣ бо англисҳо баст, ки мувофиқи он Олмон ҳуқуқ пайдо кард, флотии обии худро – 35% ва зеробиори бошад – 45% ба даст орад. Солҳои 1936 – 1939 забкориҳои фашистон оғоз гардид, ҷумҳуриҳои Испания, 1938 – Австрия, соли 1939 заминҳои Чехияро забт намулданд.

Дар конференсияи Берн, ки он январӣ соли 1939 баргузор гардида буд, дар назди коммунистон ва тамоми оммаи мехнаткашони Олмон вазифа гузошта шуд, ки ба фашистон имконияти оғози ҷанги нави ҷаҳониро надиханд.

23 августи соли 1939 Олмон бо ИҚШС шартномаи ҳуҷумнакуширо баста, аз дигар тараф бо ҳукумати Англия низ гуфтушунид баргузор намулд.

Аммо ба ҳамаи ин нигоҳ накарда, Олмон саркардаи Ҷанги дуоми ҷаҳон гардида, 1 сентябри соли 1939 ба Лахистон ҳуҷум намулд. Ин ҷанг умеди империалистонро барбод дода, сабаби шикасти фашизм гардид ва бо ин Олмони фашистӣ ва иттифоқчиёни он мисли Ҷанги якуми ҷаҳон шикаст хӯрданд.

БА САРИ КУДРАТ ОМАДАН ВА БАРҲАМХУРИИ РЕЙХИ СЕЮМ

Вазъи сиёсӣ ва иқтисодии Олмон дар солҳои бӯхронӣ мисли дигар давлатҳо хуб набуд. Аммо ба ин нигоҳ накарда, фашизм бо сардории А. Гитлер дар мамлакат ғузӯр меафт. Дар натиҷа дар интиҳоботи декабри соли 1932 фашистон дастболо гардид, январи соли 1933 ба сари қудрат омаданд.

Гитлер иҷроӣ нақшаи ҳучум ба Шарқро тезонда, ҳучумҳои истилогаронаи худро соли 1935 оғоз намуда онро то оғози Ҷанги дуюми ҷаҳон расонд. 1 сентябри соли 1939 ба Лахистон ҳучум намуда, Ҷанги дуюми ҷаҳонро оғоз бахшид, ки мувофиқи ҳусусиятҳои он ба 3 давра тақсим шудааст. Дар давраи аввал Олмони фашистӣ ва иттифокчиёни он баргарӣ доштанд, аммо ин бартарии онҳо дер давом накарда, онҳоро ба шикаст дучор намуд.

Ҳамин тавр миллатгароён дар Ҷанги дуюми ҷаҳон шикаст хӯрданд, ки он ба шикасти харбии Рейхи Сеюм оварда расонд. Нақши мавҷударо сиёсати кушоди геносит, ки хеле бераҳмона пеш гирифта шуда буд, бозид. Тасаввур кардан душвор аст, ки Гитлер ягон бор дар бораи ин сиёсати ғабскоронаи худ фикр накард, ки он метавонад нуфузу обрӯи низоми барқарор намудан онро резонад. Ҷунки шахсони оддӣ ҳар рӯз ба дидани хуну ҷабру зулм одат накарда, бераҳмӣ ва қушторӣ зиёди миллатгароён инъикоси ғояҳои шахсият бадбиниро ба вучуд овард. Фюрери Рейхи Сеюм нахост то чунин андозае фикр дошт, ки дар давлатҳои Аврупо барқарор намудани «тартиботи навро» ҷорӣ намуда, низоми полисӣ ва диктатураи бераҳмонатаринро таъкил намуда, давлати ӯ метавонад, солҳои зиёд ҳукмронии худро дар ихотаи миллату халқиятҳои азияткашида ва таҳқиршуда ҷорӣ намояд. Наход ӯ боварӣ дошт, ки империяи то ба зону ба хун огуштаи шахсони бегуноҳ, метавонад, хушбахтона зиндагӣ намояд, қўваҳои худро ҳамчун фишанги ҳукмронии худ истифода барад. Чунин фикр қардан мумкин аст, ки ҳаёлати

фарогирӣтаи миллатгароён онҳоро ба он фикр намеовард, ки ақида ва фаёлияти онҳо дуруст аст ё не: масалан ғабси ҳудуди дар доираи консепсияи «Лебенсраум» дар шуури оммаи немисҳо ҷой дода шуд, ки онҳо миллати аслии рушдбанда ва ҳукумрон буда, ҳукуки забт намудани қаламравӣ давлатҳои ҳамсоияи худро доранд, ки онҳо ҳалқиятҳои паст иқомат намуда истодаанд. Мумкин аст, ки дар асоси таъсири бевоситаи ҳаёлот, ки ба миллатгароён худбаварило илова намуд, онҳо ба он шубҳа надоштанд, ки ҳалқи немис бегон гуфтугузур сиёсати наҷодии онҳоро дастгирӣ менамояд, то ки фаёлияти бераҳмонаи онҳоро ҷораи зарури барои ба даст овардани он ҳукмроние, ки барои ориёиҳо Худованд додааст амалӣ намоянд. Агар ҷомеаи немис нисбати ин масъала фикру ақидаҳои гуногун дошта бошад, пас дар давлатҳои демократӣ дар муносибат ба миллатгароӣ ханӯз то оғози ҷанг эътирозҳои зиёде ба вучуд омада буд.

"Шаби 9 ноябри соли 1938 Рейхи Сеюм фаёлияти худро ба кўчаҳои тангу торик барғардонд, ки аз он бозгашт набуд. Аксарияти яҳудиён қушта шуда, бераҳмона азоб додашуда ва ҳатто онҳо талаю тороч гардида буданд, аммо ин ҳолатҳо нисбати ҳолатҳои кансларҳое, ки сарбурон дар қуртаи маллагин иҷро мекарданд ҳеч чиз буд, аммо ҳукумат ба он аз паси панҷа назар медӯхт. Акнун ҳуду ҳукумати Олмон торумори калонро таъкил ва гузаронд. Қуштор, гора, оташ задани хонаҳо, мағозаҳо, шаби 9 ноябр ин ҷинояте буд, ки иҷрокунадагонии он миллатгароён бо сардорӣи рейх буданд. Ҷомеаи ҷаҳонӣ аз воқеаҳои дар Олмон ба амал омада, дар хайрат ва ғазаб буданд, ки маданияти бисёрасраи гуманитарӣи християнӣ ба он похӯрдааст. Дар навбати худ Гитлерро бошад, эътироз ва таъбири ҷаҳонӣи деғона намуд, бори дигар боварӣ ҳосил намуд, ки Гитлер ин шаҳодати «забонякқунии умумиҷаҳонии яҳудиён» мебошад. Акнун маълум гардид, ки бераҳмие, ки рейх ба сари яҳудиён 9 ноябр рехт ва усулҳои парварии худро истифода бурд ва дигар

муносибатҳо, ки баъдан нисбати яхудиён истифода шуд, нишонаҳои сулстави буд, ки он оқибатҳои пура барҳам хурдани диктаторӣ ва режими он гардид».

Ҳамин тавр Рейхи Сеюм ханӯз то саршавии ҷанг маҳкум буд.

Чӣ тавре, ки набошад, сабаби барҳамхурии Рейхи Сеюм шикасти Олмон дар Ҷанги дуҷуми ҷаҳон гардид. Қайд кардан лозим аст, хусусияти ғабскоронаи низоми Вермахт ва умуман тамоми сиёсати он ки аз тарафи кӯваҳои мусалаҳи немис дар қаламравӣ ишғол карда шудаи онҳо гузаронида шудааст, бевосита ба барҳам хурдани давлати миллатгароён оварда мерасонд. Миллатгароӣ на танҳо ҳамчун ғояи расмӣ дар Олмон, балки ҳамчун як нишонаи вучуддошта амал мекард. Кӯшишҳои миллатгароён ҳарчӣ бештар хизбро бо давлат муттаҳид намудан буд. Мумкин аст, ки маҳз ҳамин муттаҳидии онҳо ба он оварда расонд, ки баъди парокандашавии давлат ин ғоя ҳам аз байн рафт. Рейхи Сеюм ва миллатгароӣ ки як ҷанбаро ташкил менамуданд, наметавонистанд, аҳамияти амалдоштаро дар алоҳидагӣ нишон диҳанд. Барҳам хурдани Рейхи Сеюм ғояҳои миллатгароиро маҳкум карда ва вазъияти ҳукумронии онро, ки бе он миллатгароӣ мавҷудияти пура нагардид, чунки он ғояи сиёсии натиҷонал – сотсиалистон буда, рамзи онҳо фаъолияти ин ғояро нишон медод. Дар ҳолати аз байн рафтани чунин давлат ин ғоя бе рамз фаъолият намуда наметавонист ва таъсир расондани он ҳам аз имкон берун буд. Бинобарин барҳам хурдани диктатураи гитлерӣ ғояҳои сиёсии миллатгароёнро аз таъғоҳ маҳрум намуд, ки он заминае буд, ки дар он миллатгароӣ ҳамчун ғоя эътироф гардида буд.

Давлатҳои ғолиби ҷанг Олмонро ғабс намуда ва дар қаламравӣ он як қатор ҷорабиниҳоро амалӣ намуданд. Аз ҷумла мақсади онҳо пура барҳам додани ғояи миллатгароӣ буда, дар баробари ин ба барномае ворид гардиданд, ки он бо номи решақан кардани фашизм, ки асоси онро барҳам додани ғизби натиҷонал – сотсиалистон ва филиалҳои он,

пароканда намудани тамоми ташкилот, қорхонаҳои миллатгароён; пешгирӣ намудани тамоми намуни фаъолият на таълимотҳои миллатгароён; дур кардани миллатгароён аз тамоми вазифаҳои давлатӣ; бекор кардани тамоми қонунҳои қабул намудаи миллатгароён, баргараф намудани доктринаи миллатгароён аз системаи маориф; ба ҷавобгарӣ ҷалб намудани тамоми шахсиятҳои иштирокчиёни амалиётҳои ҳарбӣ ташкил медод.

Интизори мурофиаи суди дер давом накард. "20 ноябри соли 1945 дар Нюрнберг трибунали ҳарбии Байналмиллалӣ мурофиаи ҷинояткорони асосии ҳарбии немисро оғоз намуд. Гарҷанди роҳбарони низоми миллатгароён Гитлер, Геббес ва Гимлер худкушӣ намудаанд, аммо ин мурофиа фаъолияти худро оғоз намуда, онро идома дод. Асосан барои муҳокима ва ҷазо додани пешвоёни миллатгароён кодекси ҷинӣ Олмон низ қарор буд, гарҷанде ҷинояти ҷинояткорон исбот гардида бошад ҳам, ин суди давлатҳои ғолиб буд, чӣ тавре ки маълум аст, онҳо доимо ҳақиқатанд. Агар ҷинояткоронро худӣ немисҳо суд мекарданд, пас ягон заминае барои исботи ҳақиқатҳои мурофиаи Нюрнберг наметавонд. Ҳодимони миллатгароёни нисбатан маъруфу шинохташуда ҳукми қатл ва яқумра ҳукм, боқимонда ба муҳлатҳои гуногун ҳабс карда шуданд. Се нафар аз гунаҳгор ҳисоб шудагон сафед карда шуданд.

Дар се соли аввали баъдиҷангӣ давлатҳои ғолиб дар қаламравӣ ишғол намудаи худ ба решақан кардани фашизм дар давлатҳои собиқ фашистӣ оғоз намуданд. Аммо дар баробари он америкониҳо онро рӯякӣ гузаронданд. Дар минтақаи онҳо 13 млн. нафар вазифадор карда шуданд, ки инкста пура намуда ба 131 саволи он ҷавоб гардонанд. Шумораи ариҷаҳо беҳисоб буданд, аммо онҳо дар аввал аз қорхонӣ сабук оғоз намуда, вазнинҳояшро ба баъд гузоштанд. Ҳамин тавр миллатгароёни хурд ҷазо дода шуданд ва миллатгароёни бузург бошад, интизори вақти мувофиқ гардиданд ва ниҳоят интизори онҳо амалӣ гашт ва «Ҷанги сард» оғоз гардида, бо ҳамин денасификасия

(решакан кардани фашизм) катъ гардид. Дар минтакаи Шуравӣ тозакунии хеле ҷиддӣ ба роҳ монда шуд, аксарияти онҳоро ба ҷавобгари кашида паси панҷараи маҳбасхонаҳо ҷой доданд ва ҳатто то ҳукми қатл чора дида шуд. То соли 1947 аз мақомотҳои хизмати давлатӣ зиёда аз 500 ҳазор нафар собиқ аъзоёни хизби миллатгарой хорич карда шуда, ба ҷавобгарӣ кашида шуданд, баъзеи онҳо ҳатто ҳукми қатл гирифтанд. Албатта яке аз мақсадҳои дигари тоза кардан ин ба сари қудрат баровардани коммунистон буд, вазифаҳои муҳими дар мақомоти роҳбарикунанда ва пеш аз ҳама политсия ва адлияро ба даст овардан буд. Дар ҳуди як соли 1945 дар тамоми минтақаи ишғол намуда, 270 ҳазор нафар бо гузаштаи миллатгарой ба концлагерҳои барои аҳоли партофта шуданд, ки онҳо исбот намуданд, ки гӯё дар бораи фаёлияти ҷинойткории миллатгароён ҷизеро намедонистанд.

Дар умум решакан кардани фашизм ба ҷамъияти баъдичангии немис таъсири манфӣ расонд. Аммо дар низоми пешгирифта ба ҳатоғиҳо роҳ додан ва дар рафти гузаронидани он аксарияти немисҳо ба ҳулосае омаданд, ки нисбати онҳо ноҳақӣ намуданд.

ФАРОНСА ДАР СОЛҲОИ 1918-1939

Гарчанде Фаронса аз Ҷанги якуми ҷаҳон ҳамчун давлати ғолиб баромада бошад, ҳам дар рафти ҷанг зарари зиёд дидааст. Қисми шимолии мамлакат ба сахнаҳои ҳарбӣ табиқ ёфта буд. Дар солҳои ҷанг 1,8 млн нафар қушта, 750.000 нафар ҷардор гардида буданд. Зарари расида қариб 200 млрд франкро ташкил дод. Фаронса аз ИМА ва Англия қарздор гардид. Фаронса то соли 1935 аз англишти Саара (Олмон) истифода намуд. Ин имконият дод, ки Фаронса аз давлати аграрӣ-индустриалӣ ба давлати индустриалӣ – аграрӣ табдил ёбад. Дар истеҳсоли маҳсулот мисли пештара дар ҷаҳон ҷои 4-ро ишғол мекард.

Соли 1921 дар мамлакат шумораи корхонаҳое, ки дар он зиёда аз 500 нафар кор мекарданд, 301-то буд. Ҳол он ки

соли 1906 шумораи ҷунин корхонаҳо 650 –тaro ташкил мебуд. Дар мамлакат трест ва консернҳо пайдо шуданд. 3 консерни калонтарин «Комитети де Форж» - саноати металлургии назорат мекард. Ширкати Ситроен, Пежо ва Рено соҳаи мошинбарорӣ, консерни Кулман ва К, Сен – Гобен – саноати химиявиро дар дасти худ нигоҳ медоштанд. 3 ташкилоти пурқудрат соҳаи киштисозиро назорат мекард, ки он 60% - и тичорати баҳриро ташкил менамуд.

200 оила коғазҳои киматбаҳои бонкҳои Фаронсаро дар даст нигоҳ медоштанд. Империализми Фаронса мисли пештара ҳусуияти поймолкуниро дошт. Ҳамаи ин сабаби аз байн рафтани истеҳсолкунандагони хурд дар шахру деҳот гардид. Зиёда аз 50 % - и аҳоли дар деҳот зиндагӣ мекард. Деҳқонони муфлисшуда дар ҷустуҷӯи кор ба шахрҳо мерафтанд. Соли 1921 шумораи деҳқонон 8761 нафарро ташкил мебуд. Охири соли 1918 бо сабаби баста шудани як қатор заводҳои ҳарбӣ шумораи бекорон зиёд гардид. Коргарони хориҷӣ дар шароити вазнин кор мекарданд. Соли 1919 шумораи онҳо тақрибан 1,5 млн нафарро ташкил мебуд. Аз ноябри соли 1917 дар сари қудрат ҳукумати ғиритҷони Ж.Клемансо меистод. Марти соли 1918 қисмҳои фаронсавӣ дар таҷовузи музофоти Мурманск иштирок намуда, баъд дар Архангелск низ иштирок кардаанд.

Аз 15 январи соли 1922 то 1 июли соли 1924 ҳукумати Пуанкаре идора намудааст. Фаронса дар сиёсати беруна ҷидди ИЧШ буд. Соли 1921 Фаронса бо Лахистон иттифок баста, Антангаи хурдро ташкил намуд.

Аз сабаби он ки Олмон сари вақт товони ҷангро супорида натавонист, аз ин Фаронса ва Белгия истифода бурда, январи соли 1923 вилояти Рур ва қисми музофоти Рейнро забт намуданд. Майи соли 1924 интихоботи парламентӣ баргузор гардид. Июни соли 1924 радикал Эдуард Эррио ҳукумати навро ташкил намуд. Кӯшиши ҳукумати Эррио ҷорӣ намудани андоз ба капитал аз тарафи сенаторони рост дастгирӣ наёфт. Апрели соли 1925 ӯ изҳор намуд, ки «имконияти задани девори тиллоиро бо сар

надорам» ва ба истёфода рафт. Соли 1925 Фаронса дар ҷанги зидди Марокаш иштирок намуд. Дар Сурия низ дар паҳш намудани шӯриш даст дошт.

Июли соли 1926 наояндагони ҳизбҳои рост «хукумати миллӣ» - ро бо сардории Пуанкаре ташкил намуданд, ки он то соли 1928 дар сари қудрат буд. Июли соли 1929 Пуанкаре ба истёфода рафт.

Коммунистони Фаронса зидди таҳлили харбӣ, сиёсати зиддишуравии ҳукумат ғайилона мубориза мебуданд. Морис Торез котиби Генералии ҲКФ интиҳоб гардид. Ҳукумат кӯшиш мекард, ки болоравии ҳаракатҳои коргариро боздорад. Соли 1929 4.000 нафар коммунистон ба табаддулоти зидди давлатӣ гунаҳгор қарда шуда ба зиндон партофта шуданд.

Ибтидои соли 1931 ба ҷои ҳукумати Тарде ҳукумати Лавал омад. Соли 1932 ҳизби фашистӣ бо ном «Французская солидарность» (Ҳамфикрии фаронсавӣ) ташкил ёфт.

Дар сиёсати зиддишуравӣ ширкатҳои зиддишуравӣ ва зиддикоммунистӣ қатли президент Пол Думерро ташкил намуданд. Горгулов гвардиячи Сафед, ки ба қатли президент даст дошт, худро «ҷосуси Москва» муаррифӣ намуд.

Солҳои 1931 – 1932 дар мамлакат 7 маротиба ҳукумат иваз шуд. Ташкилотҳои фашистӣ аз ба сари қудрат омадани Гитлер дар Олмон истифода бурда, ғайилояти худро пурзӯр менамуданд. Аз январи соли 1934 дар сари ҳукумат радикал Даладе меистод, ки нисбати фашистони Фаронса ҷорae намерид. Задухӯрди ярокнок байни фашистон ва коргарон ба амал омад. Баъди ин Даладе ба истёфода рафт. Октябри соли 1935 дар таърихи мамлакат аввалин маротиба ба ҳайати Сенат 2 нафар коммунистон шомил гардида буданд. 7 июли соли 1936 сотсиалистон ва радикалҳо ҳукумати аввалини Фронти ҳалқиро ташкил намуданд. Дар Фронти ҳалқӣ соли 1935 48 ташкилотҳои демократи муттаҳид гардида буданд.

Президенти Фаронса яке аз иштирокчиёни конференсияи Мюнхенӣ буда, дар истилои Судет даст дорад.

3 сентябри соли 1939 ба муқобили Олмони фашистӣ ҷанг эълон кард.

ҒАЁЛИЯТИ ФРОНТИ ХАЛҚИ ДАР ФАРОНСА

Дар нимаи дуюми солҳои 30-юм дар сиёсати аврупоӣ падидаи нав пайдо шуд. Дар Фаронса соли 1936 ба сари қудрат ҳукумати Фронти Халқӣ омад, ки он аз ҳизбҳои чапи сиёсӣ ташкил шуда буд. Ба вучуд омадани худӣ ақидаи Фронти Халқӣ – натиҷаи ҳуҷуми фашизм ва фаҳмидани ҳавфи бузурги он барои ҳаракатҳои демократӣ ва коргарӣ аз тарафи ҳизбҳои чап гардид. Ин сабаби ғайилояти яқҷояи онҳо ба муқобили фашизм гардид. Дар ибтидо он ҳамчун Фронти ягонаи коргарӣ – муттаҳидшавии сотсиалистон ва коммунистон, баътар он маркази муттаҳидкунии тамоми қувваҳои зиддифашистӣ Фронти Халқӣ гардид.

Дар муттаҳидшавӣ ва ягонагии ин қувваҳо душворихоӣ зиёда ба амал омада буд, ки он ҳамчун анъанаи муносибатҳои душманона байни сотсиалистон ва коммунистон гардида буд. Дар солҳои бухрони ин зиддиятҳои душманона ба нуктаи олии худ расида буд. Интернационали Коммунистӣ бухронро ҳамчун нишонаи наддикшавии заволи сармоядорӣ ва шояд гузаштан ба табирии инқилоби сотсиалистӣ ҷаҳонӣ баҳо дод. Ноумедии омма ва тартиботи мавҷуда таъсири коммунистон ва зиддишавии онҳоро дар солҳои бухрони дар Аврупо қариб ду баробар зиёд намуд. Ин боварии онҳоро бош ҳам мустақкам гардонд, гарчанде дар солҳои душвор онҳо натавониста буданд, ки ба худ оммаи синфи коргарро ҷалб намоинд. Пешниҳод намудани широкҳои инқилобӣ худ нурӯзишани муроқиба бо сотсиалистон – душманони онҳо буданд.

Аз ин душмани танҳо фашистон бурд мекарданд. Галабаи онҳо дар Олмон ва илдомаи шикасти хизбҳои коммунистӣ ва сотсиал – демократӣ рахнаи ҷидди рои миёни онҳо ба вучуд овард. Агар иттифоқи сотсиал – демократҳо ва коммунистон ташкил карда мешуд, метавонистанд асоси қуваҳои зиддифашистӣ дар рейхстаг гарданд. Дар масъалаи имкониятҳои фаъолияти якҷояи зиддифашистӣ миёни коммунистон ва сотсиал – демократҳо якдигарнофаҳмиҳо ба вучуд омаданд. Дар Интернационали Сотсиалистии Коргарӣ сотсиал – демократҳо мамлакатеро муаррифкунанда буданд, ки дар он фашизм суст буд, вале коммунистон шумораи кам буданд, зарурияти ҳамкориро бо онҳо намедиданд. Баръакс сотсиалистони фаронсавӣ таҳлили фашизмро дар мамлакатҳои худ эҳсос намуда, тарафдори бардоштани ҳамагуна маҳдудиятҳо дар созиш бо коммунистон буданд.

Соли 1934 Интернационали Сотсиалистии Коргарӣ ба хизбҳое, ки ба он шомил буданд, иҷозати фаъолият намуданро аз рӯи нигоҳи худ доданд. Коминтерн низ соли 1934 аз нав дида баромадани сиёсати худро оғоз намуд. Соли 1935 Конгресси VII Коминтерн фашизмро душмани асосии коммунистон эълон кард ва воситаи асосии мубориза бар зидди онро ягонагии фаъолияти тамоми қуваҳои зиддифашистӣ хонд. Қарорҳои ин ду Интернационал роҳ барои ҳамкории сотсиалистон ва коммунистон қушода ва таъсиҷёфтани Фронти Халқӣ гардид.

Галабаи Фронти Халқӣ дар Фаронса. Сабаби наздикшави сотсиалистон ба коммунистон дар Фаронса қушиши табодуллоти фашистии 6 феввали соли 1934 гардид. Фашизми фаронсавӣ нисбати олмонӣ ҳеле суст буд ва дар нақшаи ташкили он ҳаракати ягона ҳеч ғоҳ набуд. Дар симои хунини паҳш намудани демократия дар Олмон ин балво ҳаракатро дар Фаронса ба вучуд овард. Намоишҳои оммавии зидди фашистӣ оғоз гардиданд, ки сотсиалистон ва коммунистон онҳоро дар ибтидо алоҳида ташкил

мекарданд. Бо даъвати сотсиалистон 12 феврал корпартоии сиёӣ бо талаби манъ кардани фаъолияти ташкилотҳои фашистӣ баргузор гардид. Барои иштирок дар он тамоми тарафдорон ва коммунистон даъват шуданд. Ҳамин таъри ҳаракати ҷавобии коммунистон ва сотсиалистон оғоз гардид. Тобистони худӣ ҳамин сол онҳо пакти ҳаракати ягонаро ба имзо расонданд ва соли 1935 ба онҳо қисми хизби радикалӣ ҳамроҳ шуд. 14 июл дар рӯзи гирифтани Бастилия, аввалин намоиши якҷояи зидди фашистӣ гузаронида шуд. Онро пешвоёни хизбҳои сотсиалистӣ, коммунистӣ ва радикалӣ Леон Блюм, Морис Торез ва Эдуард Даладе роҳбарӣ карданд.

Соли 1936 ин хизбҳо барномаи якҷояро тартиб доданд, ки дар ин интиҳобот аз 612 ҷой дар палатаи депутатҳои парламент 330- тои онро ба даст оварда, ҳукуқи ташкили ҳукумати Фаронсаро гирифтанд. Ҳукуматро сотсиалист Леон Блюм сардорӣ намуда, вазирони ҳукумати Фронти Халқӣ сотсиалистон ва радикалҳо буданд. Коммунистон бошанд, қарор қабул намуданд, ки ба ҳайати ҳукумат шомил нашаванд, вале онро дар парламент дастгирӣ намоянд.

Созишномаи Матинонӣ. Ба оғози фаъолияти сарвазирӣ тозаинтиҳобшуда интизор нашуда, коргарон дар тамоми Фаронса корпартоиро бо талабҳои зиёд намудани музди меҳнат, ҷорӣ намудани руҳсатии музнок ва эътирофи ҳукукҳои касабавиро намуданд. Дар рафти як қатор корпартоиҳо қорхонаҳоро ба даст дароварданд, ҷунин корпартоӣ "нишаста" номида мешавад. Бинобарин вазифаи аввалиндараҷаи ҳукумат ин зиддияти бузурги меҳнатии Фаронсаро бартараф кардан буд. Дар қароргоҳи сарвазир ксери Матинон, ки дар Париж воқеъ аст, гуфтушунид байни конфедератсияи умумии меҳнат ва конфедератсияи умумии соҳибкорон баргузор гардид. Натиҷаи гуфтушунид ба имзо расондани созишнома буд, ки мувофиқи он корпартоӣ қотима ёфта, музди меҳнат зиёд карда шуд.

Соҳибкорон вазирадор шуданд, ки шартномаи коллективона бо иттифокҳои касаба баста ва муқобили корпартофтагон ягон ҳел санқсия истифода набаранд. Аз тарафи худ Леон Блом ваъда дод, ки ба парламент қонунан ҷорӣ намудани ҳафтаи 40- соатаи корӣ ва руҳсатии музднокро пешниҳод мекунад.

Тобистони соли 1936 парламенти Фаронса 133 қонун қабул намуд, ки аксарияти он амалӣ намудани талаботҳои Фронти Халқӣ буд. Лигаи фашистон, ташкилотҳои нимҳарбӣ ва фаъолияти онҳо манъ карда шуд. Фашистон маҷбур шуданд, ки ба ивази он хизби сиёсӣ ташкил намоёнд, ки дар доираи конституция фаолият намоёнд. Қонунҳои ҳафтаи 40- соатаи корӣ, ҳамасола руҳсатии духафтаинаи муздноқ, зиёд намудани нафақа ва ёрдампули қабул карда шуд. Барои беҳтар намудани вазъи зиндагии деҳқонон ҳукумат аз онҳо бо нархи баланд галла харидорӣ кард. Инчунин назорати давлат аз болон бонкҳо ва роҳҳои Оҳан ҷорӣ карда шуд.

Баъди иҷрои барномаи Фронти Халқӣ хизбҳои онро ташкилкунанда дар зарурияти интиҳоби роҳи минбаъдаи рушд меистоданд. Дар атрофи ин масъала ҷанҷолҳо ба амал омад. Коммунистон ва як қисми сотсиалистон талаб намуданд, ки фашистон пурра решақан карда шаванд, ки ин вайрон кардани конституция буд. Радикалҳо, қисми зиёди сотсиалистон ва худ Леон Блом онро аз сабаби роия нашудани конституция гайри имкон шумориданд. Коммунистон бошанд, ба пеш ҳаракат кардан ба сӯи сотсиализмро ва равонашавиро барои сушт намудани сармоия бузург зарур мешумориданд. Он аз хисоби зиёд намудани андоз ба бойҳо ва назорати қатъи дар иқтисодиёт ва молия пешбинӣ шуда буд.

Аз рӯи ақидаи Леон Блом муваффақиятҳои тобистони соли 1936 мустаҳкамқуниро талаб менамуд. Феврари соли 1937, барои гузаронидани ислохотҳо, соли “истироҳатӣ” (передышка) буд. Барои ҳавасманд намудани содироти

маҳсулот ва мусоидат кардан ба иқтисодиёт ҳукумат беқуршавии франкро пеш гирифт. Нигоҳдории тиллои франк кам карда шуд, дар навбати худ курси франк нисбати дигар асъорҳо паст фаромад. Ин сабаби ҳеле паст шудани нархи маҳсулоти франки дар ҳолати иваз намудан бо асъори дигар давлат гардида, ҳамин тавр ҳеле рақобатпазир шуд. Коммунистон муқобили ислохоти пулӣ буданд, ки аз паст гардидани қурби тиллоии воҳиди асъор ва фаровардани баҳои пули қоғаз иборат буд, чунин мешумориданд, ки он сабаби баланд шудани нархи маҳсулот дар бозорҳои дохилӣ мегардад.

Дар баробари ин масъалаи дигаре низ вучуд дошт, ки ақидаҳо гуногун буданд. Ин ҳам бошад дар масъалаи сиёсати хориҷӣ. Зиёдшавии таҳдид аз тарафи Олмони фашистӣ Фаронсаро маҷбур намуд, ки ба ҷустуҷӯи иттифокчиён оғоз намоёнд. Коммунистон дар симои иттифокчиёи ИЧШС медиданд. Радикалҳо ва сотсиалистон чунин мешумориданд, ки аз сабаби надоштани сарҳади муайян бо Олмон иттифок бо ИЧШС натиҷае барои Фаронса дода наметавонад. Онҳо иттифокчиёни давраи Ҷанги якуми ҷаҳонро авлотар мешумориданд, ки ба он пеш аз ҳама Англия хисоб мешуд. Ҳамраъи бо Англия ин раванди зарбазанӣ ба Олмони фашистӣ ба хисоб мерафт. Дар баробари ин қисман дарҳолат накардан ба Испания, ки тобистони соли 1936 ҷанги шаҳрвандӣ оғоз гардида буд. Дар рафти ин ҷанг тарафдории фашистон ва исёнгаронро Олмон ва Италия мекард. Ҳукумати ҷумҳурихоҳонро бошад, ИЧШС дастгирӣ мекард. Коммунистон талаб намуданд, ки ёрии рӯи рост ба ҷумҳурихоҳони испанӣ аз тарафи Фаронса расонда шавад.

Натiji иқтисодии Фаронса бад шудан гирифт. Аз ҷорӣ шудани индози баланд буржуазияи фаронсаӣ тарафда, сармояи худро ба хориҷа бароварданд. Пастравии сармояи уюри дар иқтисодиёти мамлакат бевосита зиёдшавии онро сушт гардонд. Аз тарафи дигар зиёд

намудани музди меҳнат, кумакпулии гуногуни давлатӣ даромади пулии аҳолиро зиёд намуд. Болоравии нарх ва бекуршавӣ оғоз ёфт. Ин вазъият ноумедиро дар Фронти Халқӣ ба вучуд оварда, сабаби зиддиятнокшавии муносибатҳо миёни хизбҳои Фронти Халқӣ гардид. Июни соли 1937 Леон Блом ба истеъфо рафт ва соли 1938 Фронти Халқӣ фаъолияти худро қатъ гардонд.

Аҳамияти Фронти Халқӣ. Фронти Халқӣ пеш аз ҳама воситаи мубориза бо фашизм буд. Дар Фаронса гарчанде ҳуди фашизм барҳам нахурда бошад ҳам, таҳдиди ба сари қудрат омадани фашизм пешгирӣ карда шуд. Бо вучуди он Фронти Халқӣ маҷбур буд, ки роҳҳои баромадан аз бухронро ҷустуҷӯ намояд. Натиҷаи чунин ҳаракатҳо қабули як қатор чорабиниҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ гардид, ки асоси минбаъдаи ташкили "давлати некуаҳвол"-ро гузошт.

Аз бисёр ҷиҳат ин чорабиниҳо ба фаъолияти маъмурияти Рузвелт дар ИМА шабоҳат меод. Аммо дар Фаронса ба мисли ИМА яқдигарфаҳмии пурраи ҳақиқии умумимилли доир ба гузаронидани ислохотҳои иҷтимоӣ ба назар нарасид. Ҳамин тавр парокандагӣ дар ҷомеаи фаронсавӣ яке аз натиҷаҳои муҳим буд. Дар натиҷа Фаронса барои гузаронидани

сиёсати мустақилонаи хориҷӣ қобилият надошт, ҳол он ки зарурияти устуворӣ, қатъи истодан дар назди таҳдиди нав аз тарафи Олмон зарурият дошт.

БРИТАНИЯИ КАБИР ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

Вазъи иқтисодӣ ва сиёсӣ – Дар натиҷаи Ҷанги якуми ҷаҳон БК дар қатори давлатҳои ғолиб ҷой шуд. Рақибҳои асосии империализми Англия Олмон шикаст хурд. Мустақиликаи Англия зиёдтар шуд. Масоҳати БК ба 2.6 млн км.кв. зиёд гардида, аҳолии он бошад, қариб ба 13 млн. нафар расид. Дар муносибатҳои иқтисодӣ бошад, Англия нисбати дигар давлатҳои Аврупо, ки ба ҳаракатҳои ҷангӣ

дохил шуда буданд, кам зарар дида буд. Чунин менамуд, ки бузургии империяи БК дахлнопазир аст.

11 ноябри соли 1918 (дар рӯзи оштишавӣ бо Олмон) лорд Керзон, дар палатаи лордҳо аз номи ҳукумат баромад намуда, чунин изҳор кард: «Ҳеҷ гоҳ парчами БК дар болои давлати пуриқтидор ва империяи ягона чунин авлонҷ нахӯрда буд, ки ҳоло хурда истодааст», «Ҳеҷ гоҳ овози мо дар Шурои халқҳо барои муайян намудани ҳаёти инсоният чунин вазн надошт, ки ҳоло дорад». Дар амал бошад, сустшавии империализми Британия оғоз гардида буд. Шумораи фавтидагон дар ҷанг 875.000 нафарро ташкил меод, зиёда аз 2 млн. нафар ярадор гардида буданд. 70% флот бахри тижоратӣ гаркунонида шуда буд. Қарзи давлатӣ ниҳоят зиёд гардид, (аз 645 млн.ф.ст. соли 1914 то 7,8 млрд.ф.ст. соли 1918) расида буд. Дар солҳои ҷанг, Англия барои қарз ба ИМА муроҷиат намуд, аз давлати қарздиҳанда, ба давлати қарздор табдил ёфта буд. Қарзи ӯ аз ИМА соли 1919, 850 млн.ф.ст. ташкил меод. Дар мамлакат истеҳсоли маҳсулот кам гардида, талабот ба он дар бозори ҷаҳонӣ 2 баробар кам шуда буд.

Иқтисодиёти Англия ҳеле нобаробар тараққӣ мекард. Аз охири соли 1918 то миёнаи соли 1920 дар мамлакат болоравии иқтисодӣ ба назар мерасид. Тирамоҳи соли 1920 дар мамлакат бӯҳрони иқтисодӣ ба амал омад. Доираҳои ҳукумронии мамлакат маҷбур буданд, ки баъзе гузаштҳо намоянд. Ба ҳукумати муҳолифини БК (консерваторҳо, либералҳо, лейбористҳо) дар лабраи ҷанг Дэвид Ллойд Ҷорҷ (1863 – 1945) пешвои хизби либералӣ сарварӣ мекард. ӯ таърибаи бойи сиёсатмадорӣ дошт. Ибтидои соли 1918 ҳукумати ӯ ислохоти интихоботи гузаронида, ҳукуки овоз ба мардон аз синни-21 солагӣ, ба занон бошад, аз синни - 30 солагиро муайян кард. Инчунин таҳсили ҳатми кӯдакон то синни 14 солагӣ муайян карда шуд.

Ҳизби консерваторҳо мавқеи худро мустаҳкам гардонд, ба қадати он буржуазияи калон низ шомил гашт. Дар байни либералҳо ҷудои ба амал омада, онҳо ба ду фраксияҳои бо

хам зид, ки якеро Л.Чорч ва дигареро Асквит сардорӣ менамуд, ҷудо шуданд.

Барномаи хизби лейбористӣ «Мехнат дар соҳти ҷамъиятӣ нав» ном дошт. Бо ин барнома онҳо дар интиҳоботи навбатӣ иштирок намуданд. Ҷорҷ талаб намуд, ки Олмон товони ҷангро ба микдори 240 млн. маркаи тиллоӣ супорад. Шиори онҳо «Барои ҳамаи ин бопҳо пул медиҳанд» буд. Кайзер ва дигар ҷинояткорони ҳарбӣ ба дор овехта шаванд. Аввалин интиҳоботи баъди ҷанг дар таърих бо номи интиҳоботи «ҳаки» (аз рӯи команда ё даста) маълум мебошад. Ин интиҳобот ғалабаи калонро ба муҳолифини консерватор-либералҳо овард.

Болоравии ҳаракатҳои оммавии коргарон. - Ба доираҳои ҳукумронии мамлакат мӯйяссар нашуд, ки болоравии ҳаракатҳои инкилобӣ ва коргариро дар мамлакат пешгирӣ намоёнд. Таъсири ғалабаи Инкилоби Кабири Октябр ба синфи коргари англис калон буд. Пролетариати БК, ки таи даҳсолаҳо бо талабҳои иқтисодӣ баромад мекарданд, ба талабҳои сиёӣ гузашта буданд. Як қатор иттифокҳои касаба, инчунин ташкилотҳои фабрика-заводи шиорҳои сулҳро пеш гузоштанд. Соли 1919 дар он зиёда аз 2,5 млн. коргарон, роҳи оҳанҷиён, кӯҳканон, металлстон ва дигарон иштирок доштанд.

Тобистон ва тирамоҳи соли 1919 мавҷи корпартоӣ дар Англия зиёд мешуд. Сентябр-октябр корпартоии умумии роҳиоханҷиён ба амал омад, ки дар он 1 млн. нафар коргарон иштирок доштанд. Дар баъзе ҷойҳо Шуроҳо таъсис ёфтанд, ки ҳамфикрии худро бо Русияи Шуравӣ баён мекарданд. Ҷазоҳои саҳт нисбати иштирокчиёни ҳаракатҳои миллӣ-озодихоҳӣ дида шуданд, аммо ин ҳам синфи коргарро тарсонида натавонист. Соли 1921 Ирландия статуси худидоракунии худро ба даст овард.

Баромадҳои меҳнаткашони англис барои ғимояи давлати Шуравӣ. - Хислатҳои махсуси ҳаракатҳои коргарони Англия ин мубориза барои сулҳ ва ғимояи Русияи Шуравӣ аз таҷовузкорони хориҷӣ буд. Саҳми

Балфур, Керзон ва Черчил дар бӯғӣ кардани аввалин давлати сотсиалистӣ калон аст. Соли 1918 кӯшунҳои англис ба Архангелск, Мурманск, Туркменистон, Боку фириристода шуданд. Ёриҳои молиявӣ ва лавозимоти ҳарбӣ ба гвардиячиёни Сафед: Колчак, Деникин, Юденич расонида мешуд.

Соли 1920 дар рафти ҷанги Лахистон ба муқобили Русия боз тарафдори синфи коргарӣ Русия буданд. 10 майи соли 1920 боркашҳои бандари англис ба пароходҳо аз бор кардани лавозимоти ҷангӣ саркашӣ намуданд. 3 августи соли 1920 вазири корҳои хориҷӣ Керзон дар нотаи худ аз ҳукумати Шуравӣ талаб намуд, ки ҳучумҳои кӯшунҳои Сурх ба муқобили лахистониён бас карда шаванд, набошад Англия даҳолати ҳарбӣ менамояд. Дар ҷавоб ба ин пролетариати англис баромадӣ калони ҳамфикрӣ бо Русияи Шуравиро ташкил намуд.

Июни соли 1919 ташкилотҳои ҷапи Британия ҷамъомад гузаронда, масъалаи таъсиси ғизбии коммунистиро дида баромаданд. Апрельи соли 1920 тарафдорони таъсиси ғизбии коммунистӣ дар Англия комитетҳои муваққатии муттаҳидро ташкил намуданд, ки ба гузаронидани ҷораҳои махсусе дар муттаҳид намудани коммунистони англис нақш доштанд. В.И.Ленин пешвоёни ҳаракатҳои англисро, ки ғизбохотчиёни буданд, зери ташкил гирифт. Бо маслиҳати Ленини кӯнаҳон ҷап ҳамоҳангӣ тақтиқии худро фаҳмида ба ғизбии коммунистӣ муттаҳид шуданд.

Бӯҳрони иқтисодии солҳои 1920-1922. Дар охири соли 1920 Англияро бӯҳрони иқтисодӣ фаро гирифт, ки он то соли 1922 давом дошт. Истеҳсоли маҳсулот дар соли 1921 - 68 %-и то давраи ҷангиро ташкил мекард. Дар як сол истеҳсоли ангишт - 30 % кам шуд. Ҳаҷми тиҷорати беруна 2 баробар нисбати соли 1913 кам гардид. Шумораи бекорон афзуд.

Октябри соли 1922 Л.Чорч ба истефои рафт ва ҳукумат пароканда карда шуд, интиҳоботи нав таъин карда шуд. Дар рафти интиҳоботи навбати декабри соли 1922 ҳамаи

хизҳои сиёӣ мустақилона баромад намуданд. Дар интиҳобот консерваторҳо бо соҳиб шудан ба 346 ҷой ғолиб омаданд. Фраксияи либералии Асквит – 60 ҷой, ғуруҳи Л. Чорч - 57 ҷой, лейбористҳо – 144 ҷойро соҳиб шуданд. Ба мавқеи хизби муҳолифин хизби лейбористӣ пешвои фраксияи парламентӣ Р. Макдоналд интиҳоб гардид. Ҳукумати навро консерваторҳо ташкил намуданд. Сарвазири мамлакат Бонар Лоу гардид, ки майи соли 1923 бо сабаби беморӣ ба истеъфо рафт. Стэнли Болдун ҷои ӯро иваз кард. Ҳукумати консерваторҳо вазифаи худро дар барқарор намудани иқтисодиёт меиданд. Дар сиёсати беруна бошад, консерваторҳо кӯшиши нигоҳ доштани ҳукумронии ҷаҳонро доштанд. Лекин ин самт ба зиддият бо Фаронса ва ИМА дучор гашт. Нисбати Иттиҳоди Шуравӣ консерваторҳо сиёсати бераҳмона паҳш карданро пеш гирифта буданд, шаҳодати ин талаби қатъии Керзон баҳори соли 1923 ба ҳисоб мерафт, ки Иттиҳоди Шуравӣ барои бурдани ташвиқоти зидди англисӣ дар Оснӣ гунаҳгор карда мешуд. На сиёсати дохилиро на сиёсати хориҷии консерваторҳо натавонист иқтисодиёти Англияро аз қарахти барорад. Ҳамаи ин боиси ноустувории вазъи сиёсии мамлакат гардида буд.

Вазъи иқтисодии Англия дар солҳои устуворшавии капитализм ва таъсири бӯҳрон ба империализми англис калон буд. То соли 1929 саноат аз рӯи истеҳсоли маҳсулот базӯр ба соли 1913 баробар мешуд. Ҳаҷми содирот дар ин сол ҳамагӣ 87 %-ро нисбати соли 1913 ташкил меод. Душвориҳои иқтисодии Англия аз сабаби қафомонихон техникӣ дар саноат буд. Англия мавқеи худро дар бисёр бозорҳо аз ҷумла: ИМА, Ҷопон, Чин, Русия ва Амрикои Ҷанубӣ аз даст дода буд. Дар мустақлика ва ниммустақликаҳо бошад, сармояи англисӣ ба зиддияти дигар давлатҳои сармоядор пеш аз ҳама ИМА дучор гашта буд. Доираҳои ҳукумрони ИМА кӯшиш мекарданд, ки ба воситаи ислоҳоти молиявӣ мамлакатро аз ин вазъияти душвори иқтисодӣ бароранд, аммо натавонистанд. Соли

1924 андоз 5 маротиба зиёд карда шуд. Буржуазияи англис зулми халқҳои мустамлика ва синфи коргарро зиёд намуд, то вазъи иқтисодии мамлакат муътадил гардонда шавад.

Ҳукумати аввалини лейбористҳо - Интиҳоботи парламентии соли 1923 дар вазъияти душвор гузашт. Синфи коргар аз зарбаи саҳти соли 1921 ба худ наомада ба муборизаи ҷавоби гузашта буд. Дар мамлакат зиддияти байни ғуруҳҳои буржуазияи монополистӣ ба амал омад. Дар натиҷаи интиҳобот дар палатаи обшин 258 консерваторҳо, 158 либералҳо ва 191 лейбористҳо интиҳоб шуданд. Консерваторҳо 100 ҷойи депутатиро аз даст доданд. Бо либералҳо бошад, дар масъалаи таъсиси ҳукумати муҳолифин ё яқоҳизбӣ ба сари як мақсад омада натавонистанд. Мувофиқи анъанаҳои парламент, консерваторҳо ҳукуки ташкил кардани ҳукуматро надоштанд. Либералҳо кам буданд. Пас таъсиси ҳукумати нав ба ӯҳдаи либералҳо гузошта шуд. Дар барномаи пеш аз интиҳоботи худ онҳо ҷунин масъалаҳоро ба монанди барқарор намудани муносибатҳои дипломатӣ бо Иттиҳоди Шуравӣ ва аз нав дида баромадани шартномаи Версал, гузаронидани сиёсати сулҳ, милликунонии як қатор соҳаҳои саноат, иқтисодиёт, ҷорӣ намудани андоз ба капитал, барҳам додани бекорӣ, баланд бардоштани музди меҳнат ва ғайраро ба миён гузошта буданд. Лейбористҳо ба боварии қомили сармоядорон надаромада буданд. Р. Макдоналд дар рӯзномаи «Таймс» навишта буд, ба принсипҳо ва оинҳои сарқонун мисли хизби лейбористӣ қадом хизб дар дили коргарон «боварии қомилро ба сохти парламент ва қонун» ҷой меидҳад.

Ҳамин тавр соли 1924 хизби лейбористӣ ҳукумати худро таъсис дод. Ба ҳайати ҳукумат яқчанд лорд, ки бо хизби консерваторҳо ва ё либералҳо алоқа доштанд шомил намуд. Бо ҳамин онҳо талаботи як қисми буржуазияро, ки аз ҳукумати лейбористӣ буда, синфи коргарро дастгирӣ менамуданд, метарсиданд пеш гирифт. Ҳукумати аввалини лейбористҳо 2.02.1924 бо Иттиҳоди Шуравӣ муносибатҳои

дипломатӣ барқарор намуд. Макдоналд аз ҳукумати Шуравӣ супоридани қарзи харбию талаб намуд, аммо Шурои тред-юнионӣ Лондон ба назди Макдоналд намоёндогони худро фиристода, изҳор намуданд, ки дар ин ҳолат ба кӯчаҳои Лондон 1,5 млн. коргарон мебароянд. Баъди ин Макдоналд мачбур шуд, ки ҳукумати Шуравиро бегон шарт эътироф намояд.

Дар давраи ҳукумати лейбористӣ дар мамлакат нафақаи пиронсолон, мачруҳон зиёд карда шуд. Қонун дар бораи сохтмони хонаҳои истиқоматӣ ба коргарон қабул карда шуд.

Дар баробари ин лейбористҳо аъзои ХК Кэмпбелро таҳдид менамуданд. Ҷ редактори рӯзномаи коммунистии «Уоркерс уикли» буда, дар саҳифаҳои он афсарони англисро даъват менамуд, ки ба муқобили корпартофтагон наҷатанд. Ҷро бо фармони ҳукумат ба ҳабс гирифтанд. Оммаи меҳнатқашон ба шур омад. Ҳукумат мачбур шуд, ки Ҷро аз зиндон озод намояд.

Макдоналд 24 октябри соли 1924 интиҳоботи парламентиро таъин кард. Дар арафаи интиҳобот консерваторҳо бо мактуби зидди коммунистӣ, ки 15 сентябри соли 1924 ба Комминтерн навишта шуда буд, баромад намуданд. Лейбористҳо дар бораи дуруги ин мактуб медонистанд, аммо ҳарфе назаданд. Барои ин мактуб консерваторон 5.000 фун.ст. дода буданд. Ин вазъият нобоварии ҳизби лейбористиро ба миён овард. Лейбористҳо фаҳмиданд, ки минбаъд дар сари ҳокимият мондани онҳо бефоида аст, бинобарин ба қувваи муҳолифин гузаштанд. (октябри соли 1924 Макдоналд ба истеъфо рафт.

(Дар рӯзномаи Правда, соли 1966-2 декабр.) оилаи собиқ афсари кӯшунҳои шохӣ, ки дар тартиб додани он мактуб иштирок доштааст, дар бораи дуруг будани он гувоҳӣ додааст.)

Декабри соли 1924 интиҳоботи нави парламент баргузор гардид, ки дар он консерваторҳо - 413 ҷой,

лейбористҳо - 151 ҷой, либералҳо бошад - 40 ҷойро ишғол намуданд. Консерваторҳо ҳукумати худро таъсис доданд, ки онҳо то миёнаи соли 1929 дар сари қудрат буданд.

Корпартоии умумии соли 1926 - Коргарон талаб менамуданд, ки бекорон бо қор таъмин карда шаванд ё нафақа ба онҳо муайян карда шавад. 1 июни соли 1924 рӯзи миллий барои химояи ин талабҳо гузаронда шуд.

Дар иттифокҳои касба «ҳаракатҳои ақалият» ба амал омаданд, ки дар онҳо 250.000 нафар коргарон иштирок доштанд. Августии соли 1924 аввалин конференсияи миллии он ба баргузор гардида буд. Дар он дар бораи таққили назорати коргарӣ, даст кашидан аз нақшаи Дауэс, муқобили ҷанг ва ягонагии ҳаракатҳои иттифокҳои касба суҳан мерафт. Конференсия раиси миллии ин ҳаракат, ветерани ҳаракатҳои коргарии англис Том Ман ва котиб-Ғарри Политро роҳбарони ХК интиҳоб намуданд. То соли 1926 ин ҳаракат зиёда аз млн. нафарро муттаҳид намуд.

Конгрес ба Шурои генералӣ супориш дод, ки конгресси махсус барои ҳалли масъалаҳои фавран таққил намудани корпартоӣ дар ҳолати пайдо шудани таққиди ҷанг ва муттаҳид намудани ҳаракатҳои коргарии Аврупо тайёр бинанд. Қарор дар бораи фиристодани намоёндаи иттифоқи касбаи англис ба ИШ қабул карда шуд. Комитети англис-русӣ таъсис дода шуд. Конгресси дигар, ки соли 1925 дар Скларбор баргузор гардида буд, нисбатан бештар мунаффақиятҳо ба даст овард.

Рӯзи 31 июли соли 1925-ро коргарони англис «ҷумъаи Сурх» номиданд, ки онҳо бар буржуазия ғалаба намуданд. Ин ғалабаи онҳо натиҷаи ягонагии ва ҳамфикрии онҳо буд. Онҳо бор кардан ва кашидани ангиштро рад намуда буданд.

Дар палатан обшин 10 декабри соли 1925 У.Черчил баромад намуда, қайд карда буд, ки «Мо ба қароре омадем, ки ба индустрия хотима диҳем, бо умеди он ки онро пешгирӣ намоем, яъне ба ин мунаффақ нагардем, пас вақте мерасад, ки мо онҳоро саришта менамоем». Ҳукумат ба ҷанг тайёр

медид, аммо лейбористҳо ва треднониён ягон ҳаракате надоштанд, онҳо коргаронро ваъда медоданд, ки соҳибони шахта гуфтушунид менамоянд.

Ягона ҳизбе, ки синфи коргарро ба муборизаи навбати даъват мекард, ин ҳизби коммунистӣ буд. Бо мақсади ҳалал расонидан сентябри соли 1925 полис ва гуруҳҳои фашистӣ ба бинои ХК ҳучум намуданд. 12 нафар роҳбарони ҳизб аз ҷумла райси ҳизб Макманус, ҷонишини он У. Галлахер, котиб Инкин, аъзоёни комитет Полит, Кэмбел ва дигаронро ба муддати аз 6 то 12 моҳ ба ҳабс гирифтанд.

1 майи соли 1926 аз тарафи соҳибони шахтаҳо, шахтаҳо баста, шахтиёрҳо аз кор ҳоли карда шуданд. Кӯҳканон дар ҷавоб ба ин корпартой намуданд. Райси Шурои генералӣ бо сарвазир Болдуин гуфтушунид намуд. 2 майи соли 1926 рӯзномаи консервативӣ «Дейли мейл» аз ҷол набаромад, ҷунки хуруфчинони он ба кор набаромада буданд. Дар ҷавоб ба ин Болдуин гуфтушунидро қатъ кард. Аъзоёни Шурои генералӣ қарор доданд, ки ба ҳонаи Болдуин рафта аз ӯ бахшиш пурсанд, аммо пешҳизмат онҳоро пешвоз гирифта гуфт, ки ҷаноб ҳоб рафтааст ва иҷозати бедор карданро надодааст. Баъди ин Шурои Генералӣ маҷбур шуд, ки ба шуриши умумӣ даъват намояд. Шаби 4 майи соли 1926 шуриши умумӣ оғоз гардид. Рӯзи аввал дар он 3 млн. нафар, рӯзҳои минбаъда бошад, 5 млн. нафар иштирок доштанд. Ин баромади калонтарини пролетариати англис дар таърихи он буд. Дар баъзе ҷойҳо комиссариати фавқулода дар ҷунин вазъияте монда буд, ки маҷбур шуд ба комитетҳои шуришгарон муроҷиат намоёнд, ки вазифаи тақсим намудани хӯроқа ва ташкил намудани посбониро ба ўҳда гиранд. «Шурои ҳаракат» ташкил карда шуд, ки дар баъзе ҷойҳо онҳо ба ҳокимияти пролетарӣ таъдил ёфта буданд, ки хусусияти сиёсати умумисинфӣ дошт. 12 майи соли 1926 дар айнӣ хуруши корпартой Шурои генералӣ ба шуришгарон муроҷиат намуд, ки ҳукумат ба воситаи Герберт Семюзл ҳалли зиддияти кӯҳканон ва шахтиёрҳоро ба манфиати кӯҳканон ҳал менамояд, ба шарте, ки ба

корпартой хотима диҳанд. Аксарияти коргарон ба он бовар карданд, танҳо як қисми кӯҳканон ба онҳо итоат накарда корпартоиро давом доданд. Рӯзи дигар баъди хотима додани шуриш ҳукумат изҳор намуд, ки ягон ҳел ваъда ба Шурои генералӣ надодааст. Ҳамин тавр роҳбарияти тред-юнониҳо ва ҳизби лейбористҳо шуриши оммавино барҳам заданд. Кӯҳканон 8 моҳи дигар корпартой намуданд, баъд аз он онҳо низ маҷбур шуданд, ки ба корпартой хотима диҳанд. Музди меҳнат кам кардашуда рӯзи кори бошад, аз 7 ба 8 соат таъдил дода шуд.

Аҳамияти корпартоиин оммавии Англия аз микёси давлат берун шуда буд, буржуазияи байналхалқӣ бо диққат ва тарс ба он назорат мекард ва капитализми англисро ёрӣ расонда дастгирӣ менамуданд. Корпартофтагонро синфи коргари Голландия, Бельгия, киштии баҳрнавاردони немис дастгирӣ менамуданд. Ба синфи коргари англис меҳнаткашони англис низ ёрӣ мерасонданд.

Сабаби шикасти пролетариати англис: Буржуазия нисбати коргарон таҷрибаи калон дошт; дуҷум- пешвоёни ростӣ тред-юнониҳо ва лейбористҳо, ки аз тайёри ба корпартой даст кашиданд, бо ин ба буржуазия ёрӣ расонданд. Сеҷум- ХКА ҳанӯз ба ҳизби оммавӣ таъдил наёфта буд ва он натавонист синфи коргарро пурра аз паси худ бурда ба шуриш сафарбар намояд.

Дар сиёсати хориҷӣ муносибатҳои Британияи Кабир баъди Ҷанги якуми ҷаҳон бо давлатҳои империалистӣ: ИМА, Ҷопон, ва Фаронса низ тезугунд гардида буд. Доираҳои ҳукмронии иртиҷоии Британияи Кабир фикри ба Шарқ ба муқобили ИҶШС равона кардани таҷовузи Олмони гитлерӣ ва бо ҳамин роҳ суғ намудани Олмонро пешниҳод намуда буданд. Ҳукумати Британияи Кабир соли 1935 ба соҳибномаи баҳрии Англия Олмон имзо карда дар амал бошад, дубора ба барлошавии флоти харбӣ - баҳрии Олмон мадад расонд. Баъди ҳучуми Олмони фашистӣ ба Лахистон (1 сентябри соли 1939) мувофиқи шартномаи Ғринҳамдигарӣ, ки бо Лахистон баста буданд, 3

сентябри соли 1939 ба муқобили Олмон ҷанг эълон карданд. Аммо Британияи Кабир ба иттифокчии худ Лахистон ёрии амалӣ нарасонд.

ИМА ДАР СОЛҲОИ 1918-1939

Дар солҳои Ҷанги якуми ҷаҳон аз ИМА 130.000 нафар ҷон бохта ва 200.000 нафар ярадор гардида буданд. Баъди солҳои ҷанг ИМА на танҳо маҳсулоти худро содирот мекард, балки сармояи худро ба тамоми давлатҳои сармоядори Аврупо бароварда буд. Соли 1920 ИМА 85 % истеҳсоли соҳаи автомобилбарорӣ, 67% нефт, 60%- металлӣ, сиёхро таъмин мекард. Солҳои 1914-1920 2,5 маротиба боигарии миллии ИМА зиёд шуд. Соли 1920 шумораи коргарон ва хизматчиён 32,7 млн нафарро ташкил намуда буд, ки аз ин 17 млн. нафарашро муҳоҷирони Итолиё, Лахистон, Олмон, Англия, Ирландия давлатҳои Скандинавия ва дигар ташкил медод.

Аҳолии фермерии мамлакат низ дар ҳолати хеле душвор монда буданд, ки он мувофиқи ба рӯйхатгирии аҳолии соли 1920 қариб 8 млн. нафарро фермерҳои хурд ва миёна ташкил медод. Доираҳои ҳукумрони ИМА истисмори сиёҳпӯстонро давом медоданд. Баъди анҷоми ҷанг то соли 1920 президент Вудро Вилсон (1856-1924) буд, ки аз соли 1912 ба сари қудрат омада буд. 6.04. 1917 ИМА зери шиори мухофизати ҷаҳони демократӣ ба ҷанг ҳамроҳ шуд. 01. 1918 - 14 пункти танзими сулҳро дар ҷаҳон пешниҳод намуд. Мақсади онҳо савдои ҷанг ва сиёсати ҷаҳонӣ ба воситаи миёнаравии лигаи миллатҳо буд. Ҳизби демократӣ ва ҷумҳурихоҳон солҳои ҷанг Вилсонро дастгирӣ мекарданд, аммо дар солҳои охири ҷанг ва аввали баъдичангӣ ягонагии миллий вайрон гардида ба гуруҳҳо ҷудо шуданд. 1. Рузвелт ва Лоч. 2. Бор. Апрели соли 1918 ИМА мисли Италия, Англия, Фаронса кӯшунҳои худро дар вилоятҳои Мурманск ва Архангелск фароварда буд. Августии 1918 ба Шарқи Дур корлуси амрикоӣ тахти рохбарии генерал Гревс фароварда шуд. Талаботи

меҳнаткашон доираҳои ҳукуматро маҷбур сохт, ки аз сиёсати рӯи рост даст кашада, кӯшунҳои худро аз Русияи Шуравӣ барорад, аммо барои ба мақсади худ расидан тавариячиёни Сафедро дастгирӣ мекарданд. Онҳо тавозимоти харбии худро ба адмирал Колчак гузоштанд. Президент Вилсон худ дар конференсияи сулҳи Париж иштирок намуд. Ба Аврупо омада аз Англия, Италия, Фаронса дидан кард.

Англия ва Фаронса зидди сиёсати пешгирфтаи Вилсон баромаданд, вазро ки лигаи миллий пешниҳодҳои Вилсонро ба ҷуррагӣ қонеъ нагардонд. Соли 1921 ИМА бо Олмон ва иттифокчиёни ӯ шартномаи сулҳ баст. Баъзе аз намоёндагони буржуазия ҷунун мешумориданд, ки ҳукумронии ИМА бе иштироки давлатҳои лигаи миллий низ ба амал омада метавонад. Баъди ҷанг ИМА қорхона ва заводҳои зиёдеро дар Олмон харид, инчунин дар Австрия, Италия, Бельгия, Шведсария ва дигар давлатҳои Аврупо. ИМА сиёсати ҷудо карданро пеш гирифт. Зулми иқтисодӣ ва сиёсӣ дар мамлакатҳои маркази ва ҷанубии Амрико низ пурзӯр гардид.

Болоравии ҳаракатҳои коргарӣ сабаби пурзӯршавии истисмор шуд. Соли 1920 дар ИМА 10 млн. нафар зангён зиндагӣ мекарданд, ки аз ин 34 % онҳо дар шахрҳо зиндагӣ мекарданд. Маҳсусан дар Феллоделфия, Чикаго, Дейрон ва Нью-Йорк. Ҷон Рид-журналист, нависанда ҳақиқатро дар бораи Русияи Шуравӣ ба меҳнаткашон дар асари худ «Даҳ рӯзе ки ҷаҳонро ба ларза овард» ва Алберт Вилиямс бошад, дар бораи фаъолияти инқилобии Ленин дар асараш «Дар бораи В.И.Ленин» навиштаанд. Сотсиалистони ҷаби ИМА ақидаҳои Инқилоби Октябрро дар ИМА паҳн мекарданд.

Пешон намоёни ҳаракатҳои коргарӣ Ю. Дебс ҷунун гуфта буд. «Оғзи капитализм фуру рафта истодааст, оғзи социализм бошад, боло гирифта истодааст».

Дар қатори дигар корпартоиҳои корпартоии шахтёрҳо 1.11.1919, ки дар он 500.000 нафар иштирок доштанд дар пешравии ҳаракатҳои инқилобӣ нақши асосиро бозиданд.

Сотсиалистони чап мавкеи худро беҳтар намуданд, намояндагони онҳо Чарлз Рутенбург ва Чон Рид буданд. Рутенбург (1882-1927) хокистари ӯ дар майдони Сурх гӯронда шудааст. Чон Рид (1887-1920) - яке аз асосгузори ХК ИМА дар Маскав вафот намудааст ва дар девори Кремл хокистари ӯ гӯронда шудааст. 31.08.1919 сотсиалистони чап бо сардорӣ Ч. Рид ХК ташкил намуданд, ки он 10.000 нафар аъзо дошт. 1.09.1919 ХКА (ҳизби коммунистӣ Амрико) ташкил карда шуд, ки тарафдорони Рутенбург қариб 58.000 нафар буданд.

Ҳамин тавр дар Амрико 2 ҳизби коммунистӣ ташкил шуд. Вазифаи онҳо мубориза ба муқобили ҳокимият ва барқароркунии диктатураи пролетариат гардид. 04.1923 вақто, ки вазъият дар мамлакат дигар шуд, ХК ва ҳизби коргарӣ якҷоя шуда, ҳизби коргарӣ коммунистии ИМА-ро ташкил намуданд.

Бӯҳрони иқтисодии солҳои 1920 - 1921. Соли 1919 ба муддати 10 сол Юджин Дебс пешвои ҳаракати сотсиалистӣ ба ҳаёс гирифта шуд. Ба як қатор фаълони дигар ҳукми қатл дода шуд. Палмер ва чонишини ӯ Гевар вазорати адлия ширкатҳои зидди коммунистиро дастгирӣ мекарданд. 01. 1920 дар 70-шаҳрҳои бузурги ИМА рейд гузарониданд, ки дар натиҷаи он 10 000 нафар ба ҳаёс гирифта шуд. Шумораи бекорон ба 5-6 млн. нафар расид. 2. 11. 1920 ҳизби милли демократӣ дар интиҳобот мағлуб гардид, ҷумҳуриҳои губернатори штати Огайо Уоррен Гардинг президент интиҳоб шуд.

Кулидж - аз штати Массачусет сарвазир таъин шуд. Сиёсати дохилии он монополистони калонро дастгирӣ намудан буд. Дар сиёсати беруна бошад, сиёсати зиддишуравӣ ва забти давлатҳои Амрикои Лотинию Шарқи Дурро дар нақша дошт.

Дар конференсияи Вашингтон солҳои 1921-22 байни давлатҳои бузург кӯлиши маслиҳатҳои тақсимои Чин ба вуҷуд омад, аммо конференсия, яқдигарнафаҳмии онҳоро баргараф накард. Соли 1921 вақто, ки Ҳукумати Шуравиро

гуруснагӣ фаро гирифта буд, тӯхматҳои зидди он огоз гардид.

Ба Иттифоқи Шуравӣ «ёрии маъмурии амрикоӣ» (Американско административное помош) ташкил намуданд. Якчанд бригадҳои коргарони амрикоӣ барои барқарор намудани саноати Шуравӣ ба ёрӣ омаданд. Вазъияти иқтисодӣ ва сиёсӣ нисбати дигар давлатҳои ИМА бо сабаби талаботи маҳсулот ва қарзи давлатҳои Аврупо он хеле муътадил буд. Солҳои 1923-1929 истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ 20 % зиёд гардид, 44 % маҳсулоти ҷаҳонӣ нисбати Олмон, Фаронса, Англия, Чопон, Италия зиёд гардид, ки дар якҷоягӣ солҳои 1920-1931 сармоягузори ИМА дар ҷаҳон 11, 6 млрдро ташкил меод. Асосан сармоя ба Аврупо ва давлатҳои Америкаи Лотинӣ бароварда мешуд. Соли 1923 дар ҳолати номаълум президент Гардинг вафот кард.

Соли 1929 ҳизби коргарӣ, ба ҳизби коммунистӣ номгузори шуд.

Дастгирии фашизм дар мамлакат дида мешуд. Соли 1926 бонки Морган ба ҳукумати Муссолини 142 млн. доллар дода буд. Масъалаи Чин ва Чопон дар Шарқи Дур ва сиёсати дарҳон кушод, мақсади асосии ИМА ба шумор мерафт, ки вазъияти баробар дар Чин сабаби 24.03.1927 аз тарафи киштиҳои ҳарбӣ ИМА ва Англия тирборон кардани шаҳри Нанкин гардид, ки дар он қисми артиши халқӣ инқилобии Чин ҷойгир буд. Қувваҳои иртиқои Чинро Чан сардорӣ мекард.

Дар интиҳоботи соли 1928 ҷумҳуриҳои Гувер галаба кард. Ҳаракати коргарон бо ном «Походи гурӯснагон» пеш гирифта шуд, ки онро асосан ветеранҳои ҷанг ташкил менамунд ва шомии соли 1932 ветеранҳо дар Вашингтон қайма омад, аммо ба воситаи кушунҳои мусаллаҳ онҳо пароканда карда шуданд. Декабри соли 1931 дар Вашингтон конференсияи фермерҳо гузаронда шуд, ки дар он 250 намоён аз 26 штат иштирок дошт. Президент Гувер сиёсати душманонаи зидди ИЧШ - ро гузаронида ҷунин

изхор карда буд. «Максади ман нобуд кардани Иттиҳоди Шуравист».

Нависандаи америкой дар асари худ «Трагическая Америка» (Фочеи Америкой) дар бораи вазъи сиёсӣ ва мақсадҳои Амрико навиштааст. Ноябри соли 1932 интиҳоботи навбати баргузор гардид, ки ҷумҳуриҳои намоёндаи худ Гувер ва демократҳо - Рузвелт, ХК - Фостер, Иттифоқи сотсиалистӣ Томасро пешниҳод намуданд. Дар интиҳобот Рузвелт ғалаба кард, барномаи ӯ «Роҳи Нав» ном дошта, 22, 8 млн тарафдорони худро пайдо намуд. Гувер 15,7 млн овоз гирифт.

Рузвелт (1882-1945) заминдори калон. Ӯ 4 маротиба 1932, 1936, 1940, 1944 президенти мамлакат интиҳоб шудааст.

Солҳои 1934 - 1939 дар ИМА 16.000 корпартоиҳо бо иштироки 7 млн нафар баргузор гаштааст. Харакатҳои фермерӣ ва умумидемократӣ низ мамлакатро фаро гирифта буд. Солҳои 1935 байни ИМА ва ИҶШС созишнома баста шуд. Декабри 1933 Рузвелт сиёсати «Ҳамсояҳои нек»-ро пеш гирифт.

Дар Ҷанги дуҷуми ҷаҳон ИМА ҳамчун иттифоқии ИШ ба ҷанг ҳамроҳ шуда, дар давраи хотимагии ҷанг 6, 9 августи соли 1945 ба шаҳрҳои Херасимо ва Нагасаки Ҷопон яроқи ҳастай партофта бо ҳамин яке аз сабабҳои хотимаи ҷанг гардид.

ИТАЛИЯ ДАР СОЛҲОИ 1918 - 1939

Италия аз Ҷанги якуми ҷаҳон ҳамчун давлати ғолиб баромад, аммо ба ин нигоҳ накарда аз ИМА (1,5 млрд. доллар) ва БК (2,5 млрд. доллар) қарздор гардид. Аммо дар солҳои ҷанг Италия давлати аграрӣ - индустриалӣ гардид. Анҷоми ҷанг сабаби паст гардидани истеҳсолоти маҳсулот шуд. Ба вазъаҳои зиёди доираҳои ҳукумрон нигоҳ накарда, музди меҳнати коргарон соли 1918 ҳамагӣ 76 % - и то давраи ҷанги ро ташкил медод. Соли 1920 Италияро аввалин буҳрони баъдиҷангӣ фаро гирифт. Аксариятро дар парламент либералҳо ташкил медоданд.

Январӣ соли 1919 дар Италия бо ташаббуси Ватикан ҳизби ҳалки католикӣ таъсис дода шуд, ки пешвои он дон Стурсо гардид. Дар мамлакат харакатҳои фашистӣ ба амал омаданд, ки як қисми доираҳои ҳукумрон онҳоро дастгирӣ менамуданд. Муссолини бо дастгирӣ сармоядорони пуриқтидор гуруҳҳои яроқнокро дар мубориза ба муқобили харакатҳои инкилобӣ ташкил намуд. Баҳори соли 1919 дар Италия аввалин отрядҳои террористӣ, ки онҳо аз собиқ ҷангиён иборат буданд, ташкил ёфт. Ин отрядҳо «Фаши ди комбатименто» ки маънои «фаши» занҷир, иттиҳод буда, номи тамоми харакатҳои фашистӣ гардид.

Дар солҳои ҷанг Муссолини (1883 - 1945) ба мавқеи империалистӣ шовинистӣ гузашт. Соли 1914 аз ҳайати ҳизби сотсиалистӣ ҳориҷ карда шуд. Соли 1914 иттифоқи иштирок ба ҷангро ташкил намуд, ки соли 1915 шумораи он ба 105 гуруҳ ва аъзоёнаш 8-10 ҳазор нафарро ташкил менамуд. Мақсади онҳо ташкили «Италияи бузург» ё таъсиси империяи Рим буд. Дар солҳои баъдиҷанг Италия дар шароити душвор монда буд. Дар конференсияи Сулҳи Париж империалистони Италия он чиро ки орзу мекарданд, гирифта натавонистанд. 12 сентябри соли 1919 гуруҳҳои фашистӣ бе иҷозати ҳукумати Италия ба шаҳри Флум даромада онро ба даст дароварданд ва муддати 15 моҳ дар он монданд, то ки бо талаби Англия ва Фаронса қушунҳои италиявӣ, ки ба экспедитсияи ҳарбӣ ба Кавказ тайёр шуда буданд, буҳрони сиёсиро дар мамлакат пурзӯр намуд.

Натиҷаҳои ҷанг зиддиятҳои иҷтимоиро дар ҷанг пурзӯр намуд. Август - сентябри соли 1919 корпартоии милли-оммавии ду моҳа гузаронда шуд, ки дар он 200.000 нафар корпартоии корхонаҳои саноати металлургии Италия иштирок доштанд. Худи ҳамон сол дар деҳот 208 корпартоӣ ба амал омада буд.

Соли 1920 шумораи аъзоёни ҳизби сотсиалистӣ зиёда аз 200.000 нафарро ташкил медод. Тирамоҳи соли 1920 муборизаи синфӣ дар Италия аз нав пурзӯр гардид. Иҷро

нагардидани талаботи коргарон ба он оварда расонд, ки 20 августи соли 1920 корпартии умумии металлистон баргузор гардид. Дар катори металлистони Милан коргарони соҳаҳои гуногуни дигар шахрҳо низ корпартоӣ намуданд. Ба дастии пролетариати италиявӣ заводҳои Милан, Рим, Неапол, Генуя, Турин ва дигар шахрҳо гузаштанд.

19 сентябри соли 1920 байни соҳибкорон ва иттифокҳои касбаба созишнома дар бораи зиёд намудани музди меҳнат ва қатъ гардидани дастгирии корхонаҳо ба имзо расонда шуд. Хукумат ваъда дод, ки лоихаи қонуни ба назорати синфи коргар гузаронидани заводу фабрикаҳоро ба парламент пешниҳод менамояд. Аммо ин ваъда иҷро нагардид. Ҳамин тавр синфи коргари Италия ба мағлубият дучор гашт.

15 январи соли 1921 дар Ливорн анҷумани ХУИ-уми хизби сотсиалистии Италия баргузор гардид, ки дар он се ҷараён бо пешниҳоди худ баромад намуданд. ХК пешниҳод намуд, ки азнавсозии хизб мувофиқи шароитҳои Конгресси II – юми Коминтерн бозсозӣ карда шавад. Аксарияти марказиён муқобили ин пешниҳод баромаданд. Коммунистон аз анҷуман баромада рафтанд ва ба қароре омаданд, ки хизби худро ташкил менамоянд.

21 январи соли 1921 анҷумани ХКИ баргузор гардид, ки таъсиси он шикасти сарҳади дар ҳаракатҳои коргариҳои Италия гардид. Дар интиҳоботи парламентии моҳи майи соли 1921 фашистон мавқеи хубро ишғол намуда, фраксияи парламентии худро ташкил намуданд. Дар Капри фашистон 1 май бинои коммунистонро оташ заданд. Парламенти нав ташкилшуда бо таҳқиқҳои зиёд депутат, коммунист Мизиано – ро пеш карданд. Аз баҳор то тирамоҳи соли 1922 фашистон ба воситаи истифодаи ярок ҳокимиятро дар баъзе шахрҳои Италия ба даст дароварданд. 22 октябри соли 1922 онҳо ба Рим рох пеш гирифтанд. 18 декабри соли 1922 фашистон дар Туринг 20 нафар коргаронро ба қатл расонданд. Ноябри соли 1923 фашистон ба ҳонаи собик сарвазир – либерал Нитти ҳучум намуданд. Январии соли

1923 бошад, як қатор роҳбарони ХКИ ба ҳаёти гирифта шуданд, ки он сабаби суст шудани фаъолияти хизби коммунистӣ дар мамлакат гардид.

Тобистони соли 1924 дар Италия ягона fronti муҳолифини зидди фашистӣ таъсис ёфт, ки ба ҳайати он коммунистон, сотсиалистон, радикалҳо, қисме аз либералҳо шомил буданд.

3 январии соли 1925 Муссолини ба муқобили «авентистон» ҷазодиҳиро пеш гирифт. Июли соли 1925 фашистон пешвои иттифоқи Авентени Амеллодро ба қатл расониданд. Соли 1926 декрет дар бораи мустақкам намудани диктатураи фашистӣ қабул карда шуд.

Январии соли 1926 анҷумани ХКИ, ки дар Лион баргузор гардида буд, ба ҳайати роҳбарияти он А. Грамиш ва Толяти интиҳоб гардиданд. Ноябри соли 1926 А. Грамиш ва аксарияти роҳбарони ХКИ ба ҳаёти гирифта шуданд. Муруфияи судии онҳо июли соли 1928 баргузор гардид, ки онҳо ба муҳлати 20-21 соли ба ҳаёти гирифта шуданд. А. Грамиш пас аз 10-соли маҳбӯси соли 1937 вафот кард.

Дар асоси қонуни нави интиҳоботи (1928) фашистон дар суҳан парламентро нигоҳ доштанд. Дар амал бошад, интиҳобот танҳо тахти рӯйхати фашистон гузашт.

Хукумати Муссолини соли 1929 бо папаи Рим пакти Латераниро ба имзо расонд. Бо ҳамин расман оштилавии ин ду ҷониби фашистӣ бо папаи Рим баргузор гардид. Дар имзо расонидани ин пакт мақсади Муссолини ҷалб намудани аҳолии католикини буржуазӣ буд.

Баробари ба сари қудрат омадани фашизм шиорҳои миллатпароӣ ва шовинистӣ ба амал омаданд. Мувофиқи қонуни 16 августи соли 1934 ҷор конфедератсияи соҳибкорон: саноатчиён, тоҷирон, хоҷагии кишлоқ ва корхонаҳои андоз ва қарздиҳӣ бояд амал намоёнд. Дар шаронги бӯхронӣ дар Италия ҳаракатҳои оммавии мехнатқарон зиёд гардиданд. 1 майи соли 1930 дар шахрҳои калонтарини Италия намоиш ва корпартоии қутохмуддат

баргузор гардид. Дар нимаи дуюми соли 1934 Италия бо Фаронса дар бораи нигоҳ доштани мустақилияти Австрия гуфтушунид намуд. Инчунин Муссолини розигии Фаронсаро дар бораи забт намудани Ҳабашистон гирифт. Майи соли 1936 аз сабаби нобаробарии қувваҳо кӯшунҳои фашистии Италия Ҳабашистонро забт намуданд. Баъди он Муссолини диққати худро барои пахш намудани соҳти ҷумҳуриявии Испания равона сохт, ки натиҷаи он пароканда намудани соҳти ҷумҳуриявӣ дар Испания гардид.

Октябри соли 1936 байни ду давлати фашистӣ Италия ва Олмон созишномаи ҳамкории сиёсӣ ба имзо расонда шуд. Муссолини ин созишномаро ҳамчун «ос» маънидод намуд, ки аз ин ос Берлин-Рим пайдо шуд. Қадами дигар дар устуворшавӣ ин ҳамрохшавии Италия ба пакти зиддикоминтернии Олмон ва Ҷопон ноябри соли 1937 гардид. Декабри соли 1937 Италия аз Лигаи Миллатҳо баромад.

Январӣ соли 1937 Англия бо Италия созишнома ба имзо расонд, ки он оид ба эҳтироми хавасмандии тарафайн дар Баҳри Миёназамин буд. 16 апрели соли 1938 нисбати Италия аз тарафи Англия дастирӣ ба назар мерасад, ки он оид ба гузаштҳои зиёд дар баҳрҳои Миёназамин ва Сурх буд.

Вакте ки Олмон соли 1938 Австрияро забт намуд, Муссолини чизе гуфта натавонист. Дар натиҷа Италия дар созишномаи Мюнхенӣ иштирок намуд. Апрели соли 1939 Албанияро забт кард. Дар арафаи Ҷанги дуюми ҷаҳон Италия ва Олмон «Стаальной акт» акти ҷуяниро ба имзо расонданд.

Фашизми Италия дар Ҷанги дуюми ҷаҳон ҳамчун иттифокчи Олмони фашистӣ иштирок намуда, ҳаракатҳои ҷангиرو дар нимқазираи Балкан бурда, дар рафти он шикаст хурд.

ИСПАНИЯ МИЁНИ ДУ ҶАНГИ ҶАҲОНӢ

Дар арафаи Ҷанги якуми ҷаҳон Испания яке аз давлатҳои сатҳи тараққиёти он миёна арзёбӣ мегардид. Асоси саноати онро қорхонаҳои хурд ва миёна ташкил медоданд. Сармояи хориҷӣ ба иқтисодиёти мамлакат сар дароварда буд, ки асоси онро сармояи англисӣ ташкил медод, ки он асосан соҳаҳои металлургӣ, автомобилсозӣ, қуҳӣ ва кимёвию дар даст дошт.

Сармояи хориҷӣ ва боқимондаҳои нимфеодалӣ рушди минбаъдаи хоҷагии кишроқро низ ба қафо мепартофт. Дар хоҷагии кишроқ тахминан 1 млн. моликияти хурд доштагон 6 млн. га замин доштанд, 150 ҳазор заминдорон бошад 12 млн. га заминро дар даст доштанд. Аксарияти деҳқонон маҷбур мешуданд, ки заминро ба иҷора гиранд.

Дар солҳои Ҷанги якуми ҷаҳон Испания бетарафии хурдо нигоҳ дошта, тижорати манфиатоварро бо давлатҳои ҷангчӯй пеш гирифта буд.

Ҳокимияти сиёсӣ дар дасти заминдорони калон, мағнатҳои саноатию молиявӣ ва роҳбарони болонишини масҷидҳо буданд. Соҳти монархиявӣ дар Испания нигоҳ дошта мешуд. Шох Алфонси XIII аз сулолаи Бурбонҳо дар сари қудрат буд.

Июни соли 1931 интиҳоботи Маҷлиси Муассисон баргузор гардид, ки дар он аксарияти ҷойҳоро буржуазия нишол намуд. 9 декабри соли 1931 дар Испания конститутсияи нав қабул карда шуд, ки мувофиқи он Испания «ҷумҳурии меҳнаткашон ва тамоми синфҳо» эълон гардид. Парламенти он аз як палатаи қонунгузор иборат буд. Аммо дар амал тартиботи қуҳнаи давлатӣ ва ҳарбӣ тағйир наёфт. Мувофиқи қонуни ислохоти аграрӣ замин аз заминдорон харида мешуд. Баъди қабули ин қонун аз заминдорон 74 ҳазор га замин харида шуд. Масъалаи миллий қисман иҷро гардида буд. Танҳо Каталония ҳукуки маҳудии автономиро ба даст оварда тавонисту халос. Аммо Ғасия мисли давлати Басковҳо автономияро гирифта натавонист.

Ҳаракату корпартоиҳо зиёд гардиданд. Соли 1932 дар он 1 млн. нафар коргарон иштирок намуданд. Дар деҳот бошад, ҳаракатҳои деҳқонон низ зиёд гардид. Ақсулинкилобчиёни испанӣ аз сарнагун шудани монархия ва аз даст додани мавқеи худ норозӣ буданд. Соли 1932 онҳо ошӯб бардоштанд. Ҳизбҳои рост октябри соли 1932 конфедератсияи испанияи автономияҳои ростро ташкил намуданд. Ин ташкилотӣ заминдорони калон, ки бо сармояи молиявӣ алоқа дошта, роҳбарияти руҳонӣ ва ҳарбӣ буд.

Соли 1933 фашистон дар хизби «Фашистская фаланга» муттаҳид гардиданд. Интиҳобот дар кортес голибиятро ба хизбои рост овард. Хукуматро намояндаи радикалҳо Лерус ташкил намуд, ки ӯ дарҳол ба муқобили ғалабаҳои инкилобӣ қуваҳои худро равона сохт. Дар ин вазъият дар мубориза ба муқобили ақсулинкилобчиён баҳри химояи ҷумҳури коргарон ва хизби коммунистӣ бархост, ки котиби генералии хизб Хосе Диас интиҳоб гардид. Дар Испания шароит барои таъсиси Фронти халқӣ ба амал омада истода буд.

Соли 1934 иттифоқи коргарон – мақомоти фронте, ки ба он сотсиалистон ва коммунистон шомил буданд, ташкил намуд. Октябри соли 1934 вазъият дар Испания ногаҳон тезутунд гардид, ки он дар ҷавоб ба шомил намудани се нафар аъзоёни конфедератсияи автономияи ростҳо буд. 5 октябр дар як қатор ноҳия ва шаҳрҳо намоишҳои эътирозӣ қалон баргузор гардид. Дар як қатор шаҳрҳо ба монанди Мадрид, Астурия, Бискай, Каталония намоишҳои эътирозӣ ба шуриши ярокнок табдил ёфтанд. Дар Астурия дар рафти шӯриши ярокнок коргарони иттифок онро ҷумҳурии коргару – деҳқонон эълон намуда, қўшунҳои ҳукуматиро пеш карда, ба ташкил намудани отрядҳои Артиши Сурх оғоз намуданд. Давоми ду ҳафта коргарони астури ба муқобили қўшунҳои ҳукуматӣ муқобилият нишон дода истодагарӣ намуданд. Дар ин ҷангҳо 3 ҳазор нафар қушта, 7 ҳазор нафар ярадор ва 30 ҳазор нафар ба зиндонҳо

партофта шуданд. Баъди ҷангҳои моҳи октябри муддати ду сол ҷазодиҳии онҳо идома дошт. Хукуматдорон автономияро барои Каталония бекор карда, деҳқонро аз заминҳои ғайригирифташон пеш карданд.

Марти соли 1935 ХККИ баромад намуда тақлиф кард, ки Фронти халқии зиддифашистӣ ташкил карда шавад. 15 январ хизбҳои зидди фашистӣ ва ташкилотҳо барномаи худро пешниҳод намуданд. Дар барнома ҷунин масъалаҳо пешниҳод гардида буд: авфи маҳбусони сиёсӣ, ба қор қабул намудани онҳо, демократикунони артиш ва мақомотҳои давлатӣ, паст намудани андози деҳқонон, ташкили қорҳои ҷамъиятӣ барои барҳам додани бекорӣ ва ғайра. Барои дастгирии ин талаботҳо охири соли 1935 ва ибтидои соли 1936 намоишҳо дар шаҳрҳои Мадрид, Валенсия, Севил, Овьедо баргузор гардид. Коммунистон аз нав фаъолияти легалии худро баъди ҷангҳои моҳи октябри соли 1934 оғоз намуданд. Барои пешгирии вусъатёбии ҳаракатҳои Фронти халқӣ, ҳукумат парламентро пароканда намуда, баргузориҳои интиҳоботи навро эълон намуд, ки дар он ростҳо ақсариятро ба даст овардан мекостанд. 16 феввали соли 1936 интиҳобот ба қортес баргузор гардид ва Фронти Халқӣ муваффақияти қалонро ба даст овард. 88 нафар социалистон ва 17 нафар коммунистон ба ҳайати парламент шомил гардиданд. Баъди интиҳобот ҳукуматро Асан таъсис дод, ки ӯ ба Фронти Халқӣ таъя менамуд. Ғалабаи Фронти Халқӣ воқеаи таърихӣ ҷумҳуриҳои демократӣ ба ҳисоб мерафт.

Коргарон барои амалӣ намудани талаботҳои худ оғоз намуданд. 30 ҳазор нафар маҳбусони сиёсӣ озод карда шуданд. Дар мамлакат озодиҳои демократӣ барқарор карда шуд, ислоҳоти аграрӣ идома дода шуд. Баъзе ташкилотҳои ақсулинкилобӣ пароканда карда шуда, қариб 6 ҳазор нафар аъзоёни он ба маҳбас партофта шуданд. Дар як муддати кӯтоҳ шумораи аъзоёни хизби коммунистӣ ба 100 ҳазор нафар расид.

Аммо ҳукумати ҷумҳурихоҳон нисбати қўваҳои ақсулинқилобӣ ва ташкилотҳои фашистӣ талаботи сахт ҷорӣ накарданд. Фашистон дар мамлакат террор гузаронида, қатли ҳодимони фаёлро шурӯъ намуданд. Онҳо ба иттифоқи ҳарбии Испания муттаҳид гардиданд, ки онро генералон Франко, Санхурхо ва дигарон роҳбарӣ мекарданд. Фашистони немис ва итолявӣ фаёлияти тарконданро вусъат доданд.

Дар заминаи ҳизби коммунистии Каталония ва се ҳизби сотсиалистии Каталония иттиҳодияи ҳизби сотсиалистии Каталония таъсис дода шуд.

Ҷанги миллӣ – инқилобии халқи испан - 18 июли соли 1936 зери роҳбарии генерал Франко дар Марокаши Испания ва ҷазираҳои Канар ва Балеар ошӯбҳои фашистон оғоз гардид, ки он бо тези ба тамоми Испания паҳн гардид. Қариб тамоми артиш ба тарафдории онҳо гузаштанд. Барои мавҷудияти ҷумҳурии Испания ва Фронти Халқӣ таҳдиди калон ба амал омад. Аммо оммаи меҳнаткашон дар як муддати кӯтоҳ отрядҳои халқии полисро таъсис дода, қўваҳои асосии ошӯбгаронро дар қисми зиёди Испания торумор намуданд.

Дар ин ҳолат ба ёрии фашистони испанӣ Олмон ва Италия омад. Онҳо ба франкистон қисми зиёди техникаи ҳарбӣ, яроку аслиҳа ва қисмҳои ҳарбии худро расонданд. Дар ҷунин шароит давлатҳои абарқудрат - ИМА, Фаронса ва БК сиёсати «даҳолатнакуниро» пеш гирифтанд, ки ин ибтидои дастгирии истилои фашистӣ мебошад.

Танҳо Иттиҳоди Шуравӣ изҳори дастгирии ҳукумати Фронти халқиро дар Испания намуд. Дар баробари дастгирӣ ва таъмини яроку аслиҳа ва техникаи ҳарбӣ, инчунин 3 ҳазор ихтиёриён ба Ҷумҳурии Испания сафарбар шуданд. Ба ёрии ҷумҳурихоҳони испанӣ қўваҳои демократии зиддифашистӣ аз дигар давлатҳо низ омаданд, ки шумораи онҳо зиёда аз 42 ҳазор нафарро ташкил дода аз 54 давлатҳои ҷаҳон буданд.

Мубориза бар зидди ошӯбгарони фашистӣ дар Испания ба ҷанги миллӣ – инқилобӣ табдил ёфт. 4 октябри соли 1936 дар Испания ҳукумати Фронти халқӣ бо сардории пешвои сотсиалистони ҷаҳ - Л. Кабалер ташкил карда шуд. Дар ҳайати ин ҳукумат ду нафар коммунистон шомил буданд. Ҳукумати Кабалер барои таъсиси артиши доимӣ ва амалӣ намудани ислохоти аграрӣ шурӯъ намуд. Аммо ин ҳукумат муборизаро ба муқобили фашистон вазирай аввалиндараҷаи худ нашуморид, ки он сабаби пурзӯршавии онҳо гардида, тавонистанд ки ба Мадрид наздик шаванд. Дар ҷунин шароит ҳукумати Кабалер аз пойтахт фирор намуд. Танҳо коммунистон дар мубориза ба муқобили онҳо истода, Мадридро Ҳимоя намуданд. Ба франкистон лозим омад, ки нақшаи ҳарбӣ – стратегияи худро тағир дода, қўваҳои худро барои забти дигар ноҳияҳо равона созанд.

Дар ҷунин вазъият якдигарнофаҳми дар Фронти халқӣ ба амал омад. Сотсиалистони ҷаҳ бо сардории Кабалер кӯшиш намуданд, ки тамоми самтҳои давлатдориро ба дастӣ худ гирифта, фаёлияти дигар ҳизбҳои сиёсиро танг намоянд. Дар ин ҳолат анархистон аз ҳайати фронт баромада, қўваҳои муҳолифинро ташкил намуданд. Онҳо талаб намуданд, ки тамоми корхонаҳои саноатӣ сотсиалистӣ қунонида шаванд, асзор бекор карда шавад ва зурри ба коллективизационии хоҷагии кишлоқ оғоз намуданд.

Нақшаи асосиро дар ҷанги миллӣ- инқилобӣ ҳизби коммунистӣ мебозид. Соли 1938 аъзоёни ҳизб 300 ҳазор нафарро ташкил менамуд. Дар рафти ҷанг ба ҳизби коммунистӣ мўйясар гардид, ки азнавсозии инқилобӣ гузаронида ва Испанияро ба ҷумҳурии халқӣ – демократӣ табдил диҳад.

Ибтидои соли 1937 анархистон ва тротскичиён дар Каталония шӯриш бардоштанд ва он аз тарафи қўваҳои ҳукумати паҳш карда шуд. 17 майи соли 1937 ба ҷои Кабалер сардори ҳукумат Х. Негрин интиҳоб гардид. ӯ

фаъолияти худро ба муқобили қўваҳои фашистӣ фаъл намуда, сиёсати Фронти халқиро устувор гардонд.

«Фронти халқӣ — навиштааст Х. Диас, — сохти намунавии вусъатёбии ҳаракатҳои инқилобӣ дар ин давра мебошад». Испания ки дар ибтидои мубориза ҷумҳурии сохти буржуазӣ — демократӣ буд, дар рафти ҷанг ба ҷумҳурии халқӣ табдил ёфт.

Апрели соли 1938 парокандагии ҳукумати Негрин ба амал омад, вазири ҳарбӣ И. Приет онро тарк намуд, ӯ боварӣ надошт, ки сиёсати пешгирифтаи онҳо талаба менамояд.

1 майи соли 1938 ҳукумати ҷумҳуриҳои изҳоротро иборат аз 13 банд нашр намуд, ки он барномаи акалии инқилоби демократӣ ба шумор мерафт.

Шикасти ҷумҳуриҳои испанӣ — Ба ин нигоҳ накарда, вазъияти дохилӣ ва берунии Испания бад шудан гирифт. Испания дар вазъияти муҳосираи иқтисодӣ ва сиёсӣ монда буд. Ба фашистони испанӣ бошад, ҳаматарафа ёрии Олмон ва Италия мерасид. Ҳамин тавр охири соли 1938 қўваҳои франкистон амалиётҳои ҳуҷумкунии худро ба муқобили охири манбаҳои ҷумҳуриҳои вусъат доданд.

9 феввали соли 1939 тамоми Каталония ба дасти қўшунҳои фашистӣ гузашт. Ҷумҳуриҳои ба ҳудуди Фаронса ақибнишинӣ намуданд, ки дар он ҷо онҳоро ба лагерҳои консентратсионӣ партофтанд. 1 апрели соли 1939 ИМА расман ҳукумати франкистонро эътироф намуд. 28-30 марти соли 1939 дар тамоми Испания фашистон назорати худро ҷорӣ намуданд. Ҳамин тавр солҳои зиёд дар мамлакат диктатураи фашистӣ ҳукмрон буд.

АВСТРИЯ МИЁНИ ДУ ҶАНГИ ҶАҲОНӢ

Шикасти Австро — Венгрия дар Ҷанги якуми ҷаҳон вазъӣ дохилӣ ва сиёсати онро аз байн бурд. Дар соли охири ҷанг шӯришҳои зиддиҷангӣ ба амал омаданд, ки яке аз онҳо шӯриши баҳрнавардони бандари Котор мебошад, ки

феввали соли 1918 ба амал омада буд. Дар 40 кишти 6 ҳазор баҳрнавардон парчами Сурхро баланд бардоштанд.

Июли соли 1918 фармондеҳони австро- венгерӣ ба фронти италиявӣ ҳуҷум намуданд, ки дар он ғолибият ба даст оварда натавонистанд ва шикаст хурда, 150 ҳазор нафарро талаф доданд.

Тирамоҳи соли 1918 Австро- Венгрия бо иттифоқиҳои худ дар ҷанг шикаст хурд. Дар мамлакат бошад, вазъияти инқилобӣ ба вучуд омад. 14 октябри соли 1918 дар заминҳои чехи корпартоии умумӣ оғоз ёфт, ки он зери шиорҳои таъсиси ҷумҳурии мустақили Чехословакия баргузор гардид. Бо ҷунин талабҳо маҷорихо, словенҳо, хорватҳо ва сербҳо низ баромад намуданд. 21 октябр дар толори «Сословий Нижней Австрии» депутатҳои австриягӣ рейхстагро Маҷлиси миллии худ эълон намуданд. Соғсиал- демократҳо онро «парламенти аввалини давлати австро- немисӣ» баҳо доданд. Октябри соли 1918 дар як қатор ноҳияҳои Австро- Венгрия шӯришҳо ба амал омад, ки дар натиҷаи он монархия пароканда гардида он ба ҷумҳуриҳои мустақил: Австрия, Маҷористон, Чехословакия ва як қисми Австро — Венгрия ба давлатҳои ҳамсоя: Руминия, Лахистон ва Югославия гузаштанд. Дар ҳудуди худ Австрия коргарон дар намоиши 30 октябри соли 1918 эълон шудани ҷумҳуриро талаб намуданд. Он рӯз ҳамчун рӯзи оғози инқилоби буржуазӣ — демократӣ ба ҳисоб меравад. 11 ноябри соли 1918 Карл I аз тахт дур карда шуд. Рӯзи дигар ҳукумати муваққатӣ Австрияро ҷумҳури эълон намуд.

3 ноябри соли 1918 ғуруҳҳои соғсиал — демократҳои ҷаҳон конференсияи худро баргузор намуда, таъсисёбии хизби коммунистии Австрияро эълон намуданд. Рӯзномаи онҳо бо номи «Вектруф» (Даъват) ҷоп мегардид.

9 январӣ соли 1919 анҷумани аввалини хизби коммунистии Австрия баргузор гардид, ки дар он қарор доданд, ки намояндагони хизб ба конференсияи байналхалқии коммунистӣ, ки дар шаҳри Москва баргузор мегардад, ғиристода шаванд.

Вазъи иқтисодиёти сиёсии Австрия дар солҳои аввали баъдичангӣ — Ҳизби сотсиал — демократи Австрия тахминан 600 ҳазор нафар аъзо дошт. Онҳо таъсири худро ба оммаи асосии синфи коргар мерасонданд. Онҳо ба дасти худ Шурохоро гирифта, ҳарчӣ бештар коргаронро аз ақидаҳои инқилобӣ дур менамуданд. Фридрих Адлер раиси Шуро интихоб шуд. Ба ҷои Гвардияи Сурх сотсиал — демократҳо ташиклоти ҳарбии худро бо ном — фолксвер — ташикл намуданд, ки он ба муқобили коргарони инқилобӣ нигаронида шуд. Сотсиал — демократҳо саросема 18 феввали соли 1919 интихоботи Маҷлиси Муассисонро баргузор намуданд. Баъди интихобот ҳукумати муҳолифин ташикл карда шуда, президенти мамлакат сотсиал-демократ Зейц, канслери давлатӣ ва вазири корҳои дохилӣ Карл Реннер, вазири ҳарбӣ — Юлиус Дейч; вазири корҳои хориҷӣ — Отто Бауэр интихоб гардидаанд.

Баъди таъсисёбии ҷумҳурии буржуазӣ — демократӣ дар мамлакат рӯзи кори 8 - соата; руҳсатии духафтаинаи солона қорӣ карда шуд. Аммо онҳо масъалаи аграрию ҳал накарданд. 67% ҷангалҳо моликияти шахсӣ буд. Ҳукумати Австрия барои беҳбудии ҳаёти зиндагии деҳқонон ягон ҷизе накард.

Дар зери таъсири Ҷумҳурии Сотсиалистии Маҷористон дар Австрия ҳаракатҳои инқилобӣ авҷ гирифт. Миёни намоишчиён ва қушунҳои ҳукумати задухӯрд ба амал омад. 18 апрели соли 1919 дар Вена дар назди девори парламент намоиши калон баргузор гардид. 15 июн дар пойтахти Австрия ҷангҳои мусаллаҳона миёни намоишчиён ва полисо ба амал омад. Ин воқеа имконият надод, ки ҳукуматдорони Австрия дар истилои Маҷористони Шуравӣ иштирок намоянд. Ҳукумати сотсиал — демократи Австрия бо пешниҳоди давлатҳои Антанта ба немисҳои Судет ярок ирсол намуданд, то ки бар қувваҳои инқилобии Чехословакия голиб оянд.

10 сентябри соли 1919 Австрия бо Антанта шартномаи сулҳи Сен-Жермениро ба имзо расонд, ки мувофиқи он ба Австрия барои ҳамроҳшави бо Олмон иҷозат дода нашуд.

Ҳукумати сотсиал — демократӣ иқтисодиёти мамлакагро барқарор карда натавонист ва 10 июни соли 1920 ба истеъфо рафт. 1 октябри соли 1920 дар Маҷлиси Муассисон конститутсия қабул карда шуд, ки мувофиқи он Австрия ҷумҳурии демократӣ эълон гардид. Парламенти дуалатагӣ интихоб гардида, озодиҳои демократӣ қорӣ карда шуд. Он давлати иттифоқи эълон гардид. Ҳукуки интихоботи барои занон ва мардон аз 20 солагӣ муайян карда шуд. Мухлати президентӣ қор сол муайян гардида, калисо аз давлат қудо карда нашуд.

Дар асоси конститутсияи нав 17 октябри соли 1920 интихобот баргузор гардид, ки дар он намояндаи хизби иҷтимоӣ — християнӣ галаба кард.

Ҳукумати буржуазӣ вусъатёбии ҳаракатҳои фашистиро дастирӣ намуд. Дар қисмати ҷанубии мамлакат отрядҳои мусаллаҳи кулакҳо — хаймвер ба вучуд омаданд. Ба таври расмӣ онҳо барои Ҳимояи сарҳад ташикл карда шуданд, аммо дар амал бошад, дар мубориза ба муқобили коргарон, ҳаракатҳои оммавӣ истифода мешуданд.

Дар солҳои 1921-1922 дар Австрия бухрони молиявӣ саноатӣ қой дошт. Вазъияти ба амал омада миёни буржуазия ва қисме аз сотсиал — демократҳо майли ҳамроҳшавиро бо Олмон ба вучуд овард, ки мувофиқи шартномаи сулҳи Версал он аз имкон берун буд.

Октябри соли 1922 Англия, Фаронса, Чехословакия ва Италия қарори Женевиро ба имзо расонданд, ки мувофиқи он ба Австрия 650 млн. крони тиллоӣ қарз дода шуд. Австрия 20 сол барои додани товони ҷанг муҳлат гирифт.

Соли 1924 аз нав Австрияро бухрони иқтисодӣ фаро гирифт. Дар мамлакат шумораи бекорон 200 - 300 ҳазорро нафарро ташикл менамуд.

Дар интиҳоботи соли 1924 иттифоки ягона таъсис дода шуд, ки ба ҳайати он ҳизби иҷтимоӣ-христианӣ, қисме аз демократҳо ва миллатгароён шомил гардиданд.

Соли 1924 котиби Генералии ХКА Иоган Коппенит интиҳоб гардид. То соли 1927 фракционерони чап ва рост аз аъзогии ҳизб хориҷ карда шуданд.

Чангҳои мусаллаҳонаи пролетариати австриягӣ дар соли 1927.- Фашистон ҳарчӣ бештар коргарони фаъолро ба қатл мерасонданд. Аз ҷумла Шаттендорф дар рафти намоиши коргарон ду нафари онҳо паронда шуда, 7 нафарашон ярадор гардонда шуданд. Дар рӯзи дафни онҳо 5 дақиқа корпартоии оммавӣ баргузор гардид. 15 июл ба намоиши зиддифашистӣ 100 ҳазор нафар коргарон баромаданд, ки дар рафти он чанги мусаллаҳона бо полисҳо ба амал омад. Дар баъзе ҷойҳо коргарон ба нуктаҳои назоратии полисҳо ҳучум намуданд. Шаби 17 июл корпартоии оммавии 24-соата эълон карда шуд. Аммо пешвоёни сотсиал – демократҳо аз коргарон даъвати қат гардондани корпартоиро намуданд.

Дар солҳои бухрони иқтисодии 1929-1933 шумораи бекорон ба 600 ҳазор нафар расида, гардиши содирот бошад аз 5538 млн соли 1929 ба 2052 млн шил нисбати соли 1934 кам гардида буд.

29 сентябри соли 1929 хеймерчиён нақшаи амалӣ намудани табaddулотӣ давлатиро намуда буданд. Дар ҷунин шароит ҳукумати Штрерувис ба истеъфо рафт. Ҳукумати навро Шобер собиқ полиси президент, ки соли 1927 баромади мусаллаҳонаи коргаронро пахш намуда буд, ба сари кудрат омад. Хеймверчиён Шоберро дастгирӣ намуда, аз табaddулот даст кашиданд.

7 декабри соли 1929 ҳукумати Шобер сотсиал-демократҳоро маҷбур менамуд, ки конститутсия аз нав дида баромада шавад. Дар асоси он акнун президент ҳукук пайдо намуд, ки ҳукуматро таъин намуда, вазъи фавқуллода эълон намояд.

Дар нимаи аввали соли 1932 миёни ростҳо раҳна пайдо шуд. Ҳукумат бо сардори Долфус ташкил карда шуд, ки ӯ ру ба тараққӣ додани маҳсулоти хоҷагии кишлоқ намуд.

Дар баробари ин барои баровардани соҳаи саноат аз бухрон ҷорae наандешид. 15 июли соли 1932 дар шаҳри

Лозан қарор миёни Австрия, Фаронса, Англия ва Италия ба имзо расонда шуд, ки мувофиқи он ба Австрия 300 млн шил дода шуд.

Баробари ба сари кудрат омадани фашизм дар Олмон доираҳои ҳукумронии Австрия низ кушиши барқарор намудани ин диктатураро намуданд. Сотсиал – демократҳо «ҷаҳони шахрвандиро» бо Долфус эълон намуданд.

Чангҳои мусаллаҳонаи феввали соли 1934 - Охири мохи январӣ соли 1934 қўваҳои ақсулинқиллобӣ ҳучуми нави худро ба муқобили коргарон ва демократия дар Австрия оғоз намуданд. То 18 феврал задхўрдохӣ ҳунини коргарон бо қўшунҳои ҳарбӣ ва отрядҳои хеймерови идома дошт. Бартариӣ қўваҳо ба манфиати ақсулинқиллобӣ буда, коргарон роҳбари ягона чангӣ надоштанд. Сотсиал – демократҳо муборизаи мусаллаҳонаи коргаронро ташкил намуда наметавонистанд.

Дар авҷи мубориза пешвоёни сотсиал – демократҳо оқибат синфи коргарро ба ошўбҳои оммавӣ даъват намуданд. Аммо бефаъолияти пешвоёни ислохотчиён баромади умумии коргаронро ҳалалдор намуд. Роҳи Оқанчиён ва наشريётчиён дар корпартоӣ иштирок накарданд. Ҳукумат бошад, шумораи зиёди қўшунҳои худро ба Вена сафарбар намуда, вазъи фавқуллода эълон намуд ва ҳукуми қатлро ҷорӣ намуд. Коргарон ки роҳбари ботаҷриба надоштанд, ба тактикаи мулофиа гузаштанд.

Дар рафти чанг даххо ҳазор нафар ҳалок ва ярадор гардиданд. Даххо ҳазори дигар ба зиндон партофта шуданд. Роҳбарони шурӣш – Коломан, Валиш, Вейсел ва дигарон ба дор овеста шуданд. Ба ин нигоҳ накарда, чанги мусаллаҳонаи австриягӣҳо ба муқобили фашизм аз аҳамият ҳолӣ нест. Аз рӯи мушоҳидаи Комминтерн коргарони

Австрия «намунаи аввалин дар шӯриши мусаллаҳи зидди фашизм дар Аврупо шуданд».

Баркароршавии диктатураи фашистӣ. - Истилои Австрия аз тарафи Олмон. - Ҳокимияти қонунбарор дар дасти президент ва ҳукумат буд. Низоми нав то андозаи муайяне давлати кооперативии Италияи фашистиро хотиррасон менамуд. Чорӣ намунадани он дар Австрия ба баркароршавии диктатураи фашистӣ дар мамлакат сабаб гардид.

Олмони гитлерӣ таъсири Италияи фашистиро ба Австрия наметазирuft. Марти соли 1934 Австрия ва Маҷористон қароре ба имзо расонданд, ки мувофиқи он фаъолияти сиёсати хориҷии худро бо маслиҳати Италия ба роҳ монанд. Дар ҷунин вазъият Олмон тайёрии гузаронидани табодуллотро дар Австрия пеш гирифт. 25 июли соли 1934 150 нафар доираҳои ҳукумронии австриягӣ бо дастгирии роҳбарияти полиси венагӣ ба бинои ҳукуматӣ ҳучум намуданд, ки дар рафти тирпарони Долфусро ярадор намуда ба ҳалоқат расонданд. Қўшунҳои ҳукуматӣ баромади иғвогаронро паҳш намуданд. Олмон ҳост, ки қўшунҳои худро ба ёрии онҳо ворид намояд, аммо Италия ихзор намуд, ки дар ин ҳолат он қўшунҳои худро ба Австрия ворид менамояд.

Баъди ба қатл расондани Долфус канслери Австрия Шушницгардид. 1 апрели соли 1936 Шушницгардид ва хаймверро пароканда намуд, ки он таъсири Италияро дар Австрия бекор кард. 11 июли соли 1936 миёни Австрия ва Олмон шартнома доир ба сиёсати хориҷӣ ба имзо расонда шуд, ки мувофиқи он Австрия ба зери назорати Олмон гирифтور гардид. Олмон мустақилияти пурраи Австрияро эътироф намуд. Баъди ба имзо расидани созишномаи австро - олмонӣ Гитлер ба мукобили Шушницгардиро таъсир намурад. 29 июли соли 1939 миллатгароёни австриягӣ намоише зери шиори «Нест бод Шушниц! Як халқ, як давлат, як фюрер»-ро ташкил намуданд. Дар ин ҳолат

Шушниц ба Италия, Англия ва Фаронса рӯ овард. Аз пайи он онҳо ба балво тайёри дида, 12 феввали соли 1938 Гитлер ба Шушниц ки ба Олмон даъват шуда буд, ултиматум гузошта талаб намуд, ки маҳбусони миллатгароён - сотсиалистон аз маҳбас озод карда шаванд ва вазифаи вазири қорҳои дохилӣ ба онҳо дода шаванд. 16 феввали соли 1938 натиҷаи - сотсиалист Зейсс-Инкварт вазири қорҳои дохилӣ таъин гардид.

Охири моҳи феввали соли 1938 натиҷаи - сотсиалистони австриягӣ бо ҳамроҳии фашистони аз Олмон омада, юриши мусаллаҳонаро ба Вена ташкил намуданд, аммо ҳукумати Шушниц онҳоро зада баргардонд. Дар мамлакат ҳаракатҳои зиддифашистӣ вусъат ёфт. 13 март Шушниц гузаронидани райпурсиро доир ба мустақилияти Австрия эълон намуд. Дар ҷавоб ба ин қўшунҳои олмонӣ 11 март соли 1938 сарҳади Австрияро убур намуданд. 13 март канслери тозаинтихобшудаи Австрия Зейсс - Инкварт ҳамроҳшавии Австрияро ба Олмон эълон намуд. Ҳамин тавр Австрия мавҷудияти худро аз даст дода, аввалин давлате буд, ки аз тарафи Олмон дар Аврупо ғабс гардид. Дар мамлакат тартиботи нави фашистӣ ҷорӣ карда шуд.

МАҶОРИСТОН ДАР СОЛҲОИ 1918 - 1939

То соли 1918 Маҷористон дар ҳайати империяи Австрия-Венгрия буд. Муносибатҳои сармоядорӣ дар деҳот низ инкишоф меёфтанд. Аксарияти аҳолии мамлакат аз ҳукукҳои шахравандӣ маҳрум буданд. Дар ҳаёти сиёсии мамлакат заминдорон ва буржуазияи калон ҳукмрон буданд. Дар рафти Ҷанги якуми ҷаҳон иқтисодиёти мамлакат коста шуда, бекуршавӣ ба амал омад. Қўваҳои миллӣ талаб менамуданд, ки Маҷористон аз ҳайати Австрия-Венгрия барояд.

Дар зери таъсири ИКСО декабри соли 1917 дар Маҷористон намоиш ва қорпартоиҳо зери шиори «хотима додан ба ҷанг ва бастани сулҳи одилона» баргузор

мегардид. Сарбозони маҷорӣ аз артиш роҳи гурезро пеш мегирифтанд. Июни соли 1918 боз як корпартоии бузурги зиддиҳарбӣ ба амал омад, ки дар рафти он аввалин Шурои коргарон ва депутатҳо ташкил ёфт.

Шикаст дар ҷанг имкониятҳоеро ба вучуд овард, ки он сабаби баргузориҳои намоиши сиёсии оммавӣ дар Будапешт 29 октябри соли 1918 гардид, ки дар он зери шиори мустақилият ва сулҳ баромад намуданд. 16 ноябри соли 1918 Маҷористон ҷумҳури эълон гардид.

Ҳанӯз марти соли 1918 онҳо дар Москва сексияи маҷорӣи ҳизби коммунистӣи инқилобӣи (б)-ро бо сардории Бел Кун ташкил намуда буданд. 24 ноябри соли 1918 дар Будапешт Ҳизби Коммунистӣи Маҷористон таъсис ёфт. Дар ин шароит бо таъсири империализми ҷаҳонӣ таҳлили коммунистон оғоз ёфта, Бел Кун ва дигар роҳбарони ҳизби коммунистӣи февралӣ соли 1919 ба ҳабс гирифта шуданд. Моҳи март бошад, якҷанд намоишҳо бо талаби таъсис додани диктатураи пролетариат ба амал омад. Давлатҳои Антанта аз 20 март (нота Викса) пешниҳод намуданд, ки мувофиқи он забт намудани қисмати марзи Маҷористон ба нақша гирифта шуда буд. Мақсад аз ин имконият надодан ба вусъатёбии инқилоб дар Маҷористон ва онро аз Русияи Шуравӣ ҷудо намудан буд.

21 март соли 1919 пешвоёни ҳизби сотсиал-демократҳо ба роҳбарияти ҳизби коммунистӣи пешниҳод намуданд, ки иттиҳодияҳои ҳизбҳои сотсиалистӣи Маҷористон ташкил карда шавад. Дарҳол баъди ба имзо расидани созишнома аввалин ҳукумати Маҷористони Шуравӣ таъсис ёфт, ки ба ҳайати ҳукумати он Бел Кун ва дигар ходимони ҳизби коммунистӣи шомил гардиданд. Дар ин вақт дар Москва анҷумани 3-юми ХКР (б) мерафт, ба воситаи радио хабари таъсисёбии Ҷумҳурии Сотсиалистӣи Маҷористонро шунида, намоёндагони анҷуман ба В.И. Ленин супориш доданд, ки номаи табрикиро аз номи анҷуман ба халқи Маҷористон расонад.

Ҷумҳурии сотсиалистӣ дар Маҷористон 133 рӯз давом кард. Ба ин муддати кӯтоҳ нигоҳ накарда, тағиротҳои зиёде дар ҳаёти онҳо ба амал омад. Аз ҷумла дар декрети 27 март соли 1919 қабул намуда, милликунониҳои корхонаҳои саноатӣ бо шумораи коргарони аз 20 нафар зиёд, нақлиёт, банкҳо, корхонаҳои қарзидҳӣ эълон гардид.

Дар деҳот бошад, бозсозиҳои инқилобӣ гузаронда шуд. Корҳои барқароркунии инқилобӣ дар вазъияти душвори байналхалқӣ мегузашт. Аз апрели соли 1919 кушунҳои фаронсавӣ, румини ва чехҳо ба муқобили Маҷористони Шуравӣ юриш ташкил намуданд. Пешвоёни ҳизби сотсиал-демократӣи пешниҳод намуданд, ки ба давлатҳои Антанта сулҳ пешниҳод намоянд. Аммо коммунистон ва инқилобчиёни Шурои Будапештӣ онро инкор намуда ба қароре омаданд, ки то охир инқилобро химоя менамоянд. Аз тарафи маҷорӣҳо қисми шарқии Словакия низ озод карда шуд ва 16 июни соли 1919 Ҷумҳурии Шуравии Словакия эълон гардид.

Ҳукумати империалистӣ аз муваффақиятҳои Маҷористони Шуравӣ хушаш наомада, 8 июн Клемансо аз ҳукумати Шуравии Маҷористон талаб намуд, ки ҳуҷумҳои артиши Сурхро қатъ гардонад. Дар зери таъсири сотсиал-демократҳо ҳукумати Шуравии Маҷористон маҷбур шуд, ки талаби Антанта, ки ба манфиати Маҷористон набуд, қабул наояд. 30 июн баровардани кушунҳои маҷорӣ аз Словакия оғоз гардид.

1 август дар зери таъсири маҷбурсозии сотсиал-демократҳои рост ва кӯваҳои аксулинқилобӣ ҳукумати Маҷористони Шуравӣ маҷбур шуд, ки ба истеъфо равад. Ин охири мавҷудияти Ҷумҳурии Шуравии Маҷористон буд.

Ҳамин тавр дар муддати кӯтоҳ Маҷористон аз тарафи кушунҳои хориҷӣ истило шуда, диктатураи буржуазӣ – помещикӣ барқарор карда шуд. Ходимони намоёни ҷумҳурий ба монанди Т. Самуэл, О. Корвин, Е. Ласло ва дигарон халок гардиданд. Бо ташаббуси ҳукумати Русияи

Шуравӣ муйясар гардид, ки 400 нафар инкилобчиён аз ҳалокат раҳонида шаванд.

Инкилоби пролетарӣ дар Маҷористон ба мағлубият дучор гашт, ки сабабҳои зиёде дошт. Ба монанди дар дохили мамлакат вучуд доштани қўваҳои зидди ақсулинкилобӣ, набудани таҷрибаи бойи мубориза, хиёнати сотсиал – демократҳо ва ғайра.

Чӣ тавре ки В. И. Ленин навиштааст «ягон коммунист бояд дарси Чумхурии Сотсиалистии Маҷористонро фаромӯш накунад. Муттаҳидшавии коммунистони маҷорӣ бо ислохотчиён барои пролетариати маҷорӣҳо хеле гарон афтод».

Барқароршавии диктатураи ақсулинкилобии Хорти – Баъди ба истёфода рафтани ҳукумати Шуравӣ, чӣ тавре ки онро ном мебаранд, ҳукумати иттифоқи касаба бо сардории сотсиал- демократии рост Дюлой Пейдлем дар сари қудрат буд, ки соҳти сармоядориро дар мамлакат барқарор менамуд. Маҳбусони ақсулинкилобӣ аз зиндонҳо озод карда шуданд. Аммо Антанта ин ҳукуматро эътироф накарда, артиши миллиро бо сардории адмирал Хорти дастгирӣ менамуд, ки он дар марзи Югославия ташкил шуда буд. 16 ноябри соли 1919 ба Будапешт қўшунҳои ақсулинкилобии Хорти ворид гардида, назорати диктаториро аз болои ҳукумати буржуазӣ қорӣ намуд. Дар мамлакат террори сафед оғоз гардид, ки дар рафти он 5 ҳазор нафар инкилобчиёни маҷорӣ ҳалок гардида ва 70 ҳазор нафар маҳбуси шуда ба лагерҳои концентратсионӣ фиристода шуданд. Дар рафти гузаштан аз сарҳад пешвои хизби коммунистӣ Тибор Самуэл кушта шуд.

Январии соли 1920 дар мамлакат интиҳобот баргузор гардид, ки дар он ҷумхури барҳам дода шуда, Хорти регент (монарх) интиҳоб гардид. 4 июни соли 1920 Маҷористон шартномаи Трианонскро ба имзо расонд, ки мувофиқи он ҳудуди он 2 маротиба кам гардида, аҳолии он аз 18 млн. нафар ба 8 млн нафар расид. Ба Маҷористон инчунин товоғи ҷанг бор карда шуд. Карл Габсбург соли

1921 ду маротиба қўшиш намуд, ки тахтро ба даст баргардонад, аммо натавонист.

Дар давраи ҳукуматдории граф Бетлен (1921- 1931) қўшиши мустаҳкам намудани низом карда шуд. Ислохоти замин гузаронда шуд, ки дар асоси он мавқеи кулакҳо мустаҳкам гардид.

Ба диктатураи Хорти муйясар нагашт, ки вазъи иқтисодии мамлакатро мўътадил гардонад. Соли 1923 Маҷористон, ки ба муфлисшавӣ расида буд, маҷбур шуд, ки ба Лигаи Миллатҳо муроҷиат намояд. Дар ибтидои соли дигар ба он 250 млн. крони тиллоӣ барои барқарор намудани вазъи молиявӣ дода шуд.

Апрели соли 1925 коммунистон хизби коргарӣ - сотсиалистии Маҷористонро таъсис доданд. Хизби нав барномаи аграрию тартиб дода, баҳри иҷрои он муборизаро пеша намуд. Аммо аз сабаби пайгирию таҳқиби хизб фаъолияти худро соли 1928 қатъ гардонд.

Маҷористон дар давраи бухрони иқтисодии капитализми ҷаҳонӣ - Дар ин солҳо шумораи коргарон 60% кам гардида, истеҳсоли маҳсулот бошад се баробар кам гардид. Мамлакатро бухрони молиявӣ низ фаро гирифт, ки дар натиҷаи он тобистони соли 1931 бонки қарзҳои муфлис гардида, пас аз он тамоми бонкҳо баста шуданд. Соли 1932 18 ҳазор хоҷагиҳои деҳқонӣ фурухта шуданд. Вазъи ба амал омада ҳукумати Бетленро маҷбур намуд, ки соли 1931 ба истёфода равад. Ба ҷои ӯ граф Карол ба сари ҳокимият омад. (августии соли 1931 – сентябри соли 1932). Муборизаи синфӣ дар мамлакат тезуғунд гардида, Карол ба истёфода рафт. Ба ҷои ӯ ҳукумат бо сардории афсар Д. Гёмбешём омада (аз октябри соли 1932 то октябри соли 1936) ҳукуматро идора намудааст. Соли 1936 истеҳсоли маҳсулот дар Маҷористон то давраи ҷангӣ баробар гардид.

Дар масъалаи сиёсати хориҷӣ ҳукумати Гёмбеш ба алоқаҳои дустана бо Италия ва ҳамзамон муносибати худро бо Олмони гитлерӣ мўътадил гардондан қўшиш

менамад. Ү кӯшиш намуд, ки иттифоки зиддишуравиро дар ҳайати Олмон, Маҷористон ва Лахистон ташкил намояд.

Октябри соли 1933 корпартоии бузурги сохтмончиёни Будапешт ба амал омад. Ҳукумат бераҳмона онро пахш намуд. Моҳи июли соли 1932 бошад, роҳбарони хизби коммунистӣ И Шала ва Ш. Фюршт бераҳмона кушта шуданд.

Дар нимаи дуюми солҳои 20-ум тобеияти Маҷористон ба Олмон боз ҳам зиёд мегардад. Октябри соли 1936 ҳукумати нав бо сардори К. Дарани ташкил карда шуд, ки он дар сари қудрат то майи соли 1938 монд. Ү кӯваҳои иргичой ва фашистиро дастгирӣ менамуд.

Аз майи соли 1938 то феввали соли 1939 ҳукуматро Имред идора намудааст.

Дар сиёсати хоричӣ Маҷористон харҷӣ бештар ба Олмони гитлерӣ наздик мегардид. Ноябри соли 1938 дар тақсимои Чехословакия иштирок намуда, ба худ Словакияи ҷанубиро ҳамроҳ намуд. Январии соли 1939 Маҷористон ба пакти «зиддикоминтерновӣ» ҳамроҳ шуд. Ҳамин тавр Маҷористон ба Ҷанги дуюми ҷаҳон аз тарафи Олмони фашистӣ қашида шуд.

ЛАҲИСТОН МИЁНИ ДУ ҶАНГИ ҶАҲОНӢ

Таъсисёбии давлати Лахистон – дар солҳои Ҷанги якуми ҷаҳон заминҳои Лахистон дар ҳайати Олмон, Австро-Венгрия ва Русия буд. Заминҳои ба Русия шомил ғашта аз тарафи қўшунҳои австро - олмонӣ забт гардида буданд. Австро-Венгрия ва ҳукумати Олмон ба Лахистон озодиро ваъда мелод. Ҳукумати подшоҳии Русия бошад, автономияро ба Лахистон ваъда дод. Аммо ғалабаи Инқилоби Кабири Сотсиалистии Октябр ба халқи Лахистон мустақилиятро таъмин намуд. Дар декрети қабул намудани он аз 20 августи соли 1918 ҳукуки таъсис намудани ҷумҳурии мустақил дода шуд. Дар ин ҳуҷҷат инчунин қайд гардида буд, ки тамоми шартнома, созишнома ва талаботи ҳукумати подшоҳии Рус аз эътибор соқит доништа шавад. 7

ноябри соли 1918 Лахистон ҷумҳурии мустақил эълон гардид.

Бо дастгирии хизби сотсиалистӣ ҳокимиятро дар мамлакат буржуазия ба даст гирифт. Президент (сардори муваққатии ҳукумат) ва сарфамондеҳи артиши Лахистон ноябри соли 1918 Юзеф Пилсудский (1867 - 1935) ҳодими қанои рости хизби сотсиалистии Лахистон эълон гардид. Пилсудский дид, ки иттифоки олмонӣ шикаст хурда истодааст, муносибатро бо давлатҳои Антанта барқарор намуд.

Пилсудский намояндаи хизби сотсиалистӣ Морачевский сардори ҳукумат таъин намуд. Ү гузарондани интиҳоботи Мачлиси Муассисонро эълон кард. 28 январии соли 1919 дар марзи собиқ шохигарии Лахистон Галисияи Ғарбӣ интиҳобот баргузор гардид. Дар Сейми муассисон диктатураи буржуазӣ – помещикӣ мустаҳкам гардонда шуд. Коммунистон ба ҳамагӣ роҳ доданд, ки дар интиҳобот иштирок накарданд.

Январии соли 1919 ба ҷои ҳукумати Морачевский, ҳукуматро намояндаи демократи миллӣ Падаревский ташкил намуд. Тобистони соли 1919 Шуроҳо баста шуданд. Тирамоҳи соли 1919 дар мамлакат корпартоии бузурги коргарон ба амал омад.

Иштироки Лахистон дар тачовузи зидди Шуравӣ- Бо дастгирии империалистони ИМА, БК ва Фаронса Лахистон ба майдони муборизаи зидди Иттиҳоди Шуравӣ табдил дода шуд. Мувофиқи конференсияи сулҳи Версал заминҳо ва сарҳади ғарбии Лахистон муайян карда шуд, аммо сарҳади Лахистон аз тарафи Шарқ муайян карда нашуд, ки он дар оянда Лахистонро ба муқобили Русии Шуравӣ ҷанг андохтан буд. Тайёрии Лахистон бар зидди Русии Шуравӣ оғоз гардид. ИМА ба Лахистон 20 ҳазор пулемёт, иёда аз 200 танк, зиёда аз 300 самолёт ва дигар лавозимоти ҳарбиро фиристод. Дар як муддати кӯтоҳ дар Лахистон артиши 600 ҳазор нафара ташкил карда шуд. Илова бар ин

дар Фаронса артиши лахистони Галлер ташкил ва ба Лахистон фиристода шуд.

Ҳамин тавр Лахистон бо дастгирии давлатҳои Ғарб орзуи ташкили Лахистони бузургро намуд. Охири соли 1918 қушунҳои лахистони Лвов ва марзи Украинаи Ғарбиро ба даст дароварданд. Апрели соли 1919 Лахистон Вилноро ба даст даровард. Ҳукумати Шуравӣ пешниҳод намуд, ки гуфтушунидро оид ба барқарор намудани сулҳ баргузор намоянд, аммо ҳукумати Лахистон на танҳо гуфтушунидро оғоз накард, балки 25 апрели соли 1920 юришҳои зиддишуравии худро оғоз намуд. 1 майи соли 1920 дар Лахистон намоиши бузургӣ зидди таҷовузи Русияи Шуравӣ баргузор гардид. Дар ҷавоб ба ин ҳукумати лахистони қонунҳои фавқулода ва ҳукми қатлро қабул намуд.

Артиши Сурх ин юриши онҳоро торумор намуд. Артиши Пилсудский ба қафо ба Варшава партофта шуд. Дар охири соли 1920 дар Белосток коммунистони комитети муваққатии инқилобиро таъсис доданд. Тахти рохбарии комитет ивазшавии мақомоти кухнаи давлатӣ ба нав оғоз гардид. Миллиқунонии фабрикаю заводҳо оғоз карда шуд. Ба монанди Мачористон дар Лахистон низ мулки заминдорон дар савхозҳо муттаҳид карда шуданд. 12 октябри соли 1920 Лахистон барои бастанӣ сулҳ бо Русия розӣ гардида, 18 мартӣ соли 1921 миёни онҳо шартномаи сулҳ баста шуд, ки мувофиқи он Украина ва Белоруссия Ғарбӣ ба Лахистон гузашт.

Тамоми сиёсати хориҷии Лахистон дар солҳои 20-ум ба Фаронса майл дошт. Дар соли 1921 ва 1925 иттифоқи ҳарбӣ байни Фаронса ва Лахистон баста шуд, ки онҳо хусусияти зиддишуравиро доро буданд.

Конститутсияи соли 1921. Зиддиятҳои иҷтимоӣ ва миллий баъди анҷоми ҷанг доираҳои ҳукумронро мачбур сохт, ки баъзе ислохотҳои демократӣ гузаронад. 17 мартӣ соли 1921 конститутсияи нав қабул карда шуд. Ҳукуки интиҳоботи ба ҳарду ҷинс аз синни 21- солагӣ муайян карда шуд. Ҳукуки интиҳоб шудан аз синни 25- солагӣ муайян

гардид. Президентӣ мамлакат ба муҳлати 7 сол интиҳоб мешуд. Президент ҷунин ҳукукхоро доро буд, ба монанди таъин намудани ҳукумат бо розигии Сейм ва Сенат, эълон намудани ҷанг ва бастани сулҳ. Баробарҳуқуқии миллий дар мамлакат қарор гардид. Озодии суҳан, матбуот, ҷаласа ва иттифок низ дода шуд, аммо аксарияти онҳо дар қоғаз монданд. Синфҳои ҳукумрону истисморкунанда имконият наёрданд, ки конститутсия дар амал пурра қарор карда шавад.

Соли 1924 Лахистон аз Фаронса 35 млн. франки тиллоӣ заём гирифт. Соли 1925 вазъи иқтисодии мамлакат бо сабаби даст кашидани Олмон аз ҳариди ангиштсангӣ Лахистон бадгардид.

Дар мамлакат вазъи болоравии нави инқилобӣ ба нучуд омад. Шумораи бекорон ба 450 ҳазор нафар расида, онҳо иштирокчиёни ҳаракати бекорон гардиданд.

Ҳизби коммунистии Лахистон мартӣ соли 1925 ташкил карда шуд.

12 майи соли 1926 пилсудский Варшавро ба даст дароварда табодуллот намуда, низоми ақсулинқилобии «санационный»-ро барқарор намуданд. Худи Пилсудский назифаи сарфармондеҳии қўваҳои мусаллаҳро гирифта, назоратро дар тамоми самтҳои давлатдорӣ қарор намуд. Президентӣ мамлакат Мосисит ва сардори ҳукумат бошад, Бартел таъин гардид. Ҳизби сотсиалистии Лахистон табодуллоти Пилсудскийро ҳамчун «ҳаракати халқӣ, ба муқобили ақсулинқилобчиён ва қўваҳои истисморгар қабул намуданд. Ҳатто дар ҳайати баъзе хизбҳои коммунистӣ ҳодимоне пайдо шуданд, ки онҳо даъват аз он намуданд, ки низоми Пилсудский дастгирӣ карда шавад. Англия ба Пилсудский 65 млн доллар дод.

7 июни соли 1927 намояндаи ваколатдорӣ Шуравӣ Войнов кушта шуд.

Лахистон дар солҳои бӯҳрони иқтисодии ҷаҳонӣ сармоядорӣ – Ба ёрӣ ва дастгирии молиявӣ иқтисодии давлатҳои империалистӣ нигоҳ накарда, Пилсудский

натавонист, ки вазъи иқтисодии мамлакатро дар сатҳи хуб нигоҳ дорад. Соли 1936 шумораи бекорон ба млн. нафар расида буд. Вазъи хоҷагии қишлоқ низ дар ин давра хеле вазнин гардид. Соли 1935 қарзи хоҷагии қишлоқ 7 млн.-ро ташкил дод. Дар соли 1932 қарзи солонаи давлатӣ зиёд гардид. 5 маротиба нисбати буҷаи солонаи давлатӣ зиёд гардид. То охири соли 1930 Лаҳистон натавонист, ки ин буҳронро баргараф намояд.

Дар шароити буҳрони шумораи ҳаракатҳои деҳқонон ва коргарон вусъат ёфта, соли 1930 дар он 50 ҳазор нафар, соли 1934 – зиёда аз 400 ҳазор нафар иштирок намунодаанд. Соли 1932 дар Лисском 10 ҳазор нафар деҳқонон ба муқобили ҳукуматдорон муддати 15 рӯз мубориза бурданд.

Барҳамхурии давлати буржуазӣ – номешикии Лаҳистон- Дар шароити буҳронӣ Пилсудский бо мақсади пешгирии ҳаракатҳои инқилобӣ низоми «тоталитарӣ» - ро ҷорӣ намуд. Ба муқобили ҳамагуна муҳолифин мубориза мебурд. Ҳизби сотсиалистӣ Лаҳистон ва ҳизби кулакҳо муттаҳид гардида, муҳолифинро бо ном «Центролев» ташкил намунодаанд, ки он тарафдори нигоҳ доштани соҳти демократияи буржуазӣ буд. Аммо Пилсудский пешвоёни онҳоро ба ҳабс гирифта, зиндонӣ намуд.

Апрели соли 1935 қўваҳои аксулинқилобӣ тавонистанд, ки конституцияи навро қабул намоёнд, ки мувофиқи он Сейм ва Сенат ба он итоат менамуд. Ҷорӣ намудани вазъи ҳарбӣ, бекор кардани интиҳобот ва як қатор масъалаҳои сиёсии давлатдориро ба даст гирифтанд. Аммо 70% интиҳобкунандагон дар интиҳоботи конституцияи нав иштирок накарданд.

10 майи соли 1935 Пилсудский вафот кард. Диктатори Лаҳистон генерал Э. Рыдз – Смигли гардид. Ҳукумати нав ихзор намуд, ки полис коргарон ва деҳқононро мебаронд ва мебаронад.

23 март соли 1936 корпартоии оммавӣ дар Краков ба амал омад. 16 апрели соли 1936 корпартои дар Львов ба амал омад. Дар рафти ҷунин муборизаҳо шакли нави он ба

монанди «корпартоии гуруснагон» пайдо шуд. Майи соли 1936 зиёда аз 1, 5 млн нафар деҳқонон дар намоишҳои оммавӣ иштирок доштанд.

Дар сиёсати хориҷӣ Лаҳистон ҳарчӣ бештар ба сиёсати зиддишуравӣ даст мезад. Январии соли 1934 бо Олмони фашистӣ шартнома ро дар бораи ҳучумнакунӣ дар муддати 10 сол ба имзо расонд. 17 мартии соли 1937 Лаҳистон зиддиетро дар сарҳад бо Литва ба вучуд овард. 50 ҳазор нафар қўшунҳои лаҳистонӣ тайёр буданд, ки сарҳадро убуру намоёнд. Лаҳистон аз Литва талаб намуд, ки дар муддати 24 соат муносибатҳои дипломатии миёни ду давлат баста шавад, ки он соли 1920 қанда шуда буд. Аммо Литва така ба Иттиҳоди Шуравӣ намуд, даъвои Лаҳистонро иҷро накард, ки ин муносибат ба ҳарбиёни лаҳистонӣ таъсири сахт расонд. Ноябри соли 1938 Лаҳистон дар натиҷаи забояккунии Мюнхенӣ ба марзи худ вилояти Тешини Чехословакияро ҳамроҳ намуд.

Ҳамин тавр Лаҳистон ҳарчӣ бештар ба зерӣ таъсири Олмон мемонд. Дар тиҷорати берунаи Лаҳистон Олмон ҷои асосиро ишғол мекард. Дар охири моҳи мартии соли 1939 Олмон аз Лаҳистон талаб намуд, ки Гданск ба Олмон ҳамроҳ карда шавад, то ки Олмон мавқеи худро мустаҳкам намоёнд.

Ба воситаи немисҳои дар Лаҳистон истиқомат дошта, немисҳои олмонӣ таблиғот ва корҳои тарқонданиро пеш гирифтанд. Ҳамаи ин ба тезугундшавии зиддияти олмону-лаҳистонӣ оварда расонд.

Лаҳистон аз нав ба Англия ва Фаронса така намуд. Ибтидои моҳи апрели соли 1939 бо Англия созишнома ро дар бораи ёрии ҳамдигарӣ ба имзо расонд. Нисбати муносибат бо Иттиҳоди Шуравӣ бошад, мисли пешгара ҳукуматдорони Лаҳистон муносибати душманонаро пеш мебарданд.

Дар натиҷа Лаҳистон қурбонии истилогарони немис гардид, ки 1 сентябри соли 1939 Олмони фашистӣ ба Лаҳистон ҳучум намунода, Ҷанги дуҷоми ҷаҳонро оғоз намуд.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

То Ҷанги якуми ҷаҳон Чехословакия ба ҳайати империяи Австро – Венгрия шомил буд. Аҳолии заминҳои чехҳо ва словакҳо зидди ишғирок ба ҷанг баромада буданд. Дар рафти корпартоиҳои оммавӣ январӣ соли 1918 ишғирҳои миллӣ ва мустақилияти давлатӣ истифода шуданд. 1 майи соли 1918 мавҷи ҳаракатҳо қўваҳои мусаллаҳро низ фаро гирифт. Дар Румбург моҳи май қисмҳои пиёдагард дар шӯриш ишғирок намуданд. Дар Москва моҳи май дар сексияи коммунистии назди ХҚР (б) Чехословакия низ баромад намуда, вазифаи амалӣ намудани инкилоби сотсиалистӣ дастгирӣ намуд.

Буржуазияи чех ва словакия така ба давлатҳои Антанта намуда, кӯшиш доштанд, ки дар оянда давлатро ба даст дароранд. Дар Париж комитети миллии чехҳо бо сардории Томаш Масарик, фаёлият менамуд, ки ӯ бо ташкилотҳои махфиямалкунанда дар Прага алоқа дошт. Тобистони соли 1918 дар ҳуди Прага комитети миллии чехҳо ташкил ёфт, ки ба он сотсиал – демократҳо низ шомил буданд. 200 ҳазор нафар чехҳо ва словакҳо ба тарафдории давлатҳои Антанта мечангиданд. Давлатҳои Антанта онҳоро дар марзи Русия ба муқобили Русияи Шуравӣ истифода мебарданд. Сотсиал- демократҳо ва сотсиалистон Шурои сотсиалистиро зери зўроварию омма, таъсиси давлати мустақили Чехословакияро дар асоси принсипи сотсиалистӣ изҳор намуданд.

28 сентябри соли 1918 комитети Миллӣ дар Париж ҳудро ҳукумати муваққатии Чехословакия эълон намуда, сардори он Масарик таъин гардид. Давлатҳои Антанта дар ҳол ин ҳукуматро эътироф намуданд. Октябри соли 1918 империяи Австро – Венгрия дар Ҷанги якуми ҷаҳон маглуб гардида, бо давлатҳои Антанта сулҳ баст. 23 октябри соли 1918 комитети Миллӣ ташкил ёбии ҷумҳурии Чехословакияро эълон намуд. 14 ноябри соли 1918 Маҷлиси Миллӣ даъват карда шуд, ки тамоми ҳокимияти қонунбарорро ба дасти худ гирад ва сулолаи Бурбонҳоро

ноуҳдабаро номид. Ба зудӣ президенти мамлакат намояндаи буржуазия Т. Масарик интиҳоб гардид. Тамоми ҳукумат аз намояндагони ҳизбҳои чехи таъсис ёфт, ки онро пешвои ҳизби миллӣ – демократӣ Крамарж сарварӣ менамуд.

Бо вучуди он таъсиси ҷумҳурии мустақили Чехословакия натиҷаи муҳими муборизаи инкилобии – озодиҳои чехҳо ва словакҳо дар давраи нав дар рушди таърихи он гардид. Шартномаҳои Версал, Сен-Жермен ва Трианонский сарҳади ҷумҳурии навро муайян кард. Ба ҳайати он шомил гашт: Чехия, Моравия, қисме аз Силезия, Словакия Украинаи Закарпатия. Ҳукумрони ҷумҳурии сермиллат буржуазия ва заминдорони чехи гардиданд. Масоҳати Чехословакия 140, 4 ҳазор км. кв. ташкил менамуд. Дар он 15 млн. нафар иқомат доштанд, ки ба ҳисоби миёна нисфи онро чехҳо, аз панҷ як ҳиссаи онро словакҳо, пас аз он маҷорихо, немисҳо, украинҳо, полякҳо ва дигарон ташкил менамуданд. Чехословакия давлати тараққиқардаи иқтисодӣ ба шумор мерафт. Дар мамлакат инчунин заводҳои бузурги мошинсозӣ ва Ҷангӣ вучуд дошт. Дар солҳои баъдичангӣ дар мамлакат якҷанд ҳизбҳои сиёсии буржуазӣ фаъолият мекарданд. Ҷизби миллӣ – демократӣ манфиати

сирмоядорони калони бонкӣ, заминдорони калони чехи ва шаҳсонии ихтисоси озоддоштаро химоя мекарданд.

Ҷизби аграрӣ манфиати буржуазияи аграрӣ ва саноатчиёне, ки бо хоҷагии кишлоқ алоқаманд буданд, химоя мекарданд. Ин ҳизб тарафдори маҳлуд намудани ихлооти аграрӣ буд, то ки каму беш талаботи деҳқонони қамзаминро қонеъ гардонад. Ҷизб корхонаҳои тичоратӣ, кооперативӣ ва бонкҳои худро дошт.

Ҷизби заминдорони словакӣ дар соли 1922 ба ҳизби аграрӣ бо ҳукукҳои автономӣ шомил гашт.

Ҷизби халқӣ – сотсиалистӣ таъягоҳи асосиро миёни табииҳои буржуазияи худро шаҳр ва инчунин қисми

коргарони майли миллатароӣ доштаро дошт. Гояҳои он Масарик ва Бенеш ба ҳисоб мерафт.

Ҳизби халқӣ (клерикалӣ) бо аҳолии католикии шаҳр ва деҳот алоқаманд буд. Онҳо зидди ҷудошавии калисо аз давлат буда, бо Ватикан алоқа доштанд.

Ҳизби ҳунаремандӣ – тичоратӣ соли 1919 дар Чехословакия таъсис ёфт, ки он табақаи миёнаро ба худ ҷалб намуда буд.

Ҳизби халқии - словакия – людовцы (клерикалҳои словаки), ки он соли 1921 ба ҳизбҳои халқӣ ва миллии (клерикали) тақсим шуд. Словакия автономияро муваффақ шуд. Дар баробари он ҳизби аграрии - немис, ҳизби миллии – немис ва ҳизби халқӣ христянӣ – иҷтимоии немис низ фаъолият доштанд. Ин ҳизбҳо манфиати аҳолии халқи немисро дар Чехословакия ҳимоя намуда, бо немисҳои Олмон алоқа доштанд.

Дар шароити болоравии инқилобӣ ҳукумати Чехословакия маҷбур шуд, ки як қатор талаботҳои меҳнаткашонро иҷро намояд. Декабри соли 1918 дар мамлакат қонун дар бораи рӯзи кори 8- соата қабул карда шуда, ҳукукҳои умумии интиҳоботи қорӣ карда шуд. Барои гуруснагон аз ИМА хариди зиёд карда шуд. Апрели соли 1919 қонун дар бораи ислоҳоти маҳдуди аграрӣ қабул карда шуд. Имтиёзҳои сиёсии дворянҳо бекор карда шуданд.

Аммо ба ин нигоҳ накарда, оммаи меҳнаткашон аз ин имтиёзҳо норозигӣ намуда, сотсиалистикунони васеро аз ҳукуматдорон талаб менамуданд. Ҳукумати Крамарж ҳамагӣ 8 моҳ дар сари қудрат буд.

Дар сиёсати хориҷӣ он ба давлатҳои Антанта майл намуда, мавқеи зиддишуравиро ишғол менамуд. 15 июни соли 1919 худидорақунии маҳалӣ баргузор гардид, ки дар он ҳизби милли – демократӣ 256 333 овоз ва сотсиал - демократҳои чех – 934 801 овоз, сотсиалистони чех – 484 743, ҳизби аграрӣ – 637 013 овозро соҳиб шуданд. Ҳукумати Крамарж ба истеъфо рафт. Натиҷаи интиҳобот муҳолифини «сурху- сабزو» ба вучуд овард. Ҳукумати муҳолифини

навро намондаи сотсиал – демократҳо Тусар роҳбарӣ намуд. Ҳукумати Тусар кӯшунҳои ихтиёриро ташкил намуда, полисро мустаҳкам намуд.

Бо вучуди ин солҳои 1919- 1920 дар мамлакат ҳаракатҳои оммавии инқилобӣ ба вучуд омада, коргарон Шуруҳои худро ташкил менамуданд. Ба меҳнаткашон дар натиҷаи он муйссерашт, ки як қатор талаботҳои худро ба монанди зиёд намудани музди меҳнат, қорӣ намудани назорати коргаронро дар саноати ангишт, зътирофи комитетҳои заводу фабрикиро ба даст оранд.

Дар конститутсияи марти соли 1920 қабул гардида, як қатор озодихо ва ҳукукҳои демократӣ ворид карда шуда буд. Чехословакия Ҷумҳурии Демократӣ эълон гардида, ҳукуки интиҳоботи ро тамоми шаҳрвандони синнашон ба 21 расида ба даст оварданд. Ба Сенат бошад, танҳо шаҳрвандони синнашон ба 26 расида ҳукуки интиҳоб шуданро доштанд. Ҳукуки интиҳоб шудан ба парламент барои палатаи депутатҳо аз синни 30- солагӣ ва ба Сенат бошад аз 45 солагӣ муайян гардида буд. Палатаи депутатҳо ба муддати – 6 сол ва Сенат бошад, ба муддати – 8 сол интиҳоб мегардид. Президентро Маҷлиси милли ба муддати – 7 сол интиҳоб менамуд. Аз соли 1918 то соли 1935 президенти мамлакат Масарик буд.

Апрели соли 1920 интиҳоботи парламент баргузор гардид, ки дар он ҷапҳо дастболо гардиданд. Ҳизби сотсиалисти 50,6% овозхоро соҳиб гардид. Ҳукуматро аз инн Тусар сарварӣ намуд. Дар самти сиёсати хориҷӣ ҳукумати Тусар ба Фаронса ва дигар давлатҳои Антанта майл менамуд. Ба мамлакат шароити сардарории сармоия хориҷӣ фароҳам оварда шуд. Ҳукумат мавқеи душманонаро иннебати Шуравӣ нигоҳ медошт. Кӯшунҳои чехи соли 1919 ҳаракатҳои инқилобии аҳолии Закарпатияи Украинаи паҳш намуд, ки онҳо барои ҳамроҳ шудан бо Украинаи Шуравӣ майл доштанд. Вақто ки июни соли 1919 Словакия иннели Мачористон ҷумҳурии сотсиалистӣ эълон гардид, кӯшунҳои чех онро бо зудӣ паҳш намуда, ба муқобили

Мачористони Шуравӣ истилоро оғоз намуданд. Дар рафти ҷанги Лахистон ва Шуравӣ соли 1920 Чехословакия ба шарте барои ёрӣ расондан ба Лахистон розӣ шуд, ки дар ҳолати ғалаба бар Русияи Шуравӣ вилояти Тешин ба он дода шавад. Майи соли 1920 дар Париж ба қароре омаданд, ки Тешин ба Чехословакия дода шавад ва Чехословакия вазифадор карда шуд, ки ба Варшава як корпус фириастода, барои таъмини ғалабаи артиши Лахистон тамоми имкониятҳоро истифода баранд.

Ҳизби коммунистӣ бошад, дар шароити болоравии ҳаракатҳои инқилобиро озодихоӣ дар анҷумани XIУ ҳизби сотсиал – демократҳои чап, ки 14-16 майи соли 1921 баргузор гардида буд, таъсиси ҳизби коммунистии Чехословакияро эълон намуд. Октябр – ноябри соли 1921 ба ХҚЧ дигар гуруҳҳои коммунистӣ муттаҳид гардиданд.

30 октябр - 4 ноябри соли 1921 дар Прага анҷумани муттаҳидаи ХҚЧ баргузор гардид, ки он қарори таърихиро дар бораи муттаҳид намудани тамоми коммунистони Чехословакия қабул намуд. Ба мавқеи коммунистони сектантчиён ҳалал расонда, дар назди ХҚЧ вазифа гузоштанд, ки аз таъсири ҷараёнҳои бегона озод гардида, дар ҳақиқат ҳизби ленинӣ гардад.

Дар нимаи дуюми соли 1921 дар Чехословакия бухрони аввалини баъдичангӣ оғоз гардид, ки дар натиҷаи он истеҳсоли маҳсулот 53% нисбати соли 1913 паст гардида, садҳо корхонаҳои хурд ва миёна маҳсусан дар Словакия ва Карпатияи Украина ғайолияти худро қатъ гардонданд. Шумораи бекорон бошад, дар соли 1923 ба зиёда аз 440 ҳазор нафар расида буд.

27 сентябри соли 1921 дар Чехословакия ҳукумати Бенеш таъсис ёфт. Шиори ҳукумат «мустаҳкам намудани якҷоягии давлати чехҳо» буд. Қурби қрон асёри миллий мустаҳкам карда шуд. Дар солҳои 1920 - 1925 музди меҳнати кӯҳканон ба нисф кам гардид. Дар ҷавоб ба ин тобиستони соли 1922 корпартоии соҳаҳои гуногун ба амал омад.

6 январи соли 1922 бо даъвати КМ ХҚЧ таъсиси фронти ягонаи пролетарио вазифаи аввалиндараҷаи худ эълон намуд. Аммо ислохотчиён сиёсати барқарор намудани фронти ягонро вайрон намуданд.

Намоиши 20 апрел ва 1 майи соли 1922 тахти шиорҳои мустаҳкамшавии ягонагии синфи коргар баргузор гардид.

Дар анҷумани якуми ХҚЧ, ки он 2-5 феввали соли 1923 баргузор гардид, ба тактикаи фронти ягона ва шиорҳои ҳукумати коргарӣ диққати махсус дода шуд.

Таҳдиди иртиҷоиён дар Чехословакия бо сабаби сӯйқасди анархист Шоупал ба вазири молия Рашин дар ибтидои соли 1923 пурзӯр гардид. 8 марти соли 1923 Маҷлиси миллий қонунро дар бораи «Мухофизати ҷумҳурий» қабул намуд. Намоиши 1 майи зери нишони сиёсати зиддиҳалқии доираҳои ҳукумрон баргузор гардид. Бо пешниҳоди коммунистон 20 августи соли 1923 корпартоии оммавии кӯҳканон баргузор гардид, ки дар он 120 ҳазор нафар иштирок доштанд.

Аммо дар солҳои мӯътадилгардии сармоядорӣ сиёсати буржуазия дар мамлакат мустаҳкам гардид. Дар ибтидои соли 1924 таъминоти иҷтимоии кӯҳансолон, ки аз ҳисоби коргарон буд, амалӣ гашт.

Соли 1927 ислохоти андоз гузаронда шуд, ки он низ ба мукобили синфи коргар равона шуда буд. Дар солҳои 1927 - 1928 ислохоти худидоракунии гузаронда шуд, ки он ба мукобили халқҳои ҷабрдида нигаронда шуда буд. Дар умум соли 1925 дар Чехословакия 294 корпартоӣ баргузор гардидааст.

Интиҳоботи парламентӣ ноябри соли 1925 норозигии омморо ба мукобили буржуазия аз тарафи сотсиал – демократҳо ынъикос намуд. Сотсиал – демократҳо баъди интиҳобот ба муҳолифин гузаштанд. Ҳукуматро аз нав Швела ташкил намуд, ки ба ҳайати он намоёндагони 8 халқҳои буржуазии чехҳо, немисҳо, словакҳои – венгерӣ шомил шуданд.

Соли 1926 дар Чехословакия ташкилоти фашистӣ «Чешское фашистское общество» и национальная лига» (чамъияти фашистии чех» ва лигаи миллатҳо) таъсис ёфт.

Дар сиёсати хориҷӣ ҳукумати Швепл раванди сиёсати зиддишуравиро пеш гирифта, иттифоқи харбӣ – сиёсии «Антантаи хурд» Чехословакия, Руминия ва Югославию дастгирӣ менамуд, ки онро Фаронса сарпарастӣ мекард.

Соли 1929 анҷумани У-уми ХКЧ баргузор гардид, ки онро Готвалд ва дигар марксист ва ленинчиёни хизб сарварӣ менамуданд.

Бухрони иқтисодии ҷаҳони сармоядорӣ дар Чехословакия соли 1930 тамоми соҳаҳои хоҷагии халқро фаро гирифт. Соли 1933 ҳаҷми маҳсулот нисбати соли 1929 60% - ро ташкил менамуд. Шумораи бекорон дар ибтидои соли 1933 ба 1 млн нафар расида буд. Тичорати хориҷӣ бошад, 72% кам гардида буд. Музди меҳнати коргарон дар ин солҳо 50 - 60% кам гардида буд.

Марти соли 1931 ХКЧ конгресси миллии бекоронро баргузор намуд.

Мисли дигар давлатҳо дар Чехословакия низ фаъолияти фашистон пурзӯр гардид. Тирамоҳи соли 1933 фаъолияти ташкилоти фашистии Судет манъ карда шуд, аммо онҳо фаъолияти худро идома доданд.

Чехословакия июни соли 1934 барқарор намудани муносибатҳои дипломатии худро бо Иттиҳоди Шуравӣ пеш гирифт. Байни Чехословакия ва Иттиҳоди Шуравӣ шартномаи тичоратӣ ва созишномаи кредитӣ баста шуд. Аммо доираҳои ҳукумронии Чехословакия пурра рӯ ба тарафи Иттиҳоди Шуравӣ накарданд.

Ибтидои соли 1937 доираҳои ҳукумронии Чехословакия бо хизбҳои немисии ба ҳайати муҳолифин шомил шуда, созишномаҳо ба имзо расонда, ваъдаи додани ёрии иқтисодиро ба Судет намуданд. Аммо Генлейн онҳоро ҳоинони миллат шуморида, муқобили ин созишнома баромада, барои паҳн намудани ақидаҳои – наҷодӣ ва зиддияхудӣ отрядҳо ташкил намуд.

Апрели соли 1938 дар анҷумани хизби немисии - судет талаботи таъсис додани автономияи вилояти Судетро намуданд. Дар баробари ин генлейчиён талаб намуданд, ки ба немисҳо вазифаҳои вазири ва дигар вазифаҳои рохбарӣ дода шавад. Онҳо талаб намуданд, ки муносибатҳо аз ИЧШС ва Фаронса канда шавад.

Ҳукумати Чехословакия, ки онро пешвои аграриён Гоча сарварӣ менамуд, иҷрои ин талаботҳоро рад кард. 1 майи соли 1938 дар мамлакат намоишҳои хусусиятҳои зиддифашистӣ дошта ба амал омаданд.

Миёнаи моҳи майи соли 1938 қўшунҳои олмонӣ бо шумораи на кам аз 10 дивизия ба сарҳади Чехословакия оварда шуданд. Дар навбати худ Чехословакия низ як қатор чорахоро барои мустаҳкам намудани сарҳади Чехословакия бо Олмон, Англия, Фаронса ва ИЧШС дид. Бинобарин Олмон ҳучуми худро ба Чехословакия ба қафо партофт. Аммо ҳукумати Англия намояндаи худ лорд Ренсименро августии соли 1938 ба Чехословакия фиристода, генлейчиёнро барои ҷудо намудани вилояти Судетро аз Чехословакия талаб намуд.

Генлейнчиён ба Олмон рафта дар он ҷо отрядҳои худро барои зада даромадан ба Чехословакия тайёр намуданд. Бо фармони Гитлер корпуси онҳо 300 задухӯрдро дар сарҳад ташкил намуд. 13 августи соли 1938 фашистон дар вилояти Судет балво бардоштанд, ки он аз тарафи қўшунҳои чехҳо баргараф карда шуд ва фармон дода шуд, ки Генлейн бо сабаби хиёнат ба давлат ба ҳабс гирифта шавад.

Аммо таҳлиди ҳучуми немисҳо ба Чехословакия қатъ нагардида буд. Дар ин давра Англия ва Фаронса ҳукумати Чехословакияро маҷбур менамуданд, ки ба фашистон гунаҳт намоянд. 19 сентябри соли 1938 ба президенти Чехословакия Бенеш маслиҳат доданд, ки вилоятҳое ки дар онҳо аксариятро немисҳо ташкил менамоянд ба Олмон доданд. Ҳукумати Гоча ба зиддияти халқ ва пешниҳоди ёрии аз ИЧШС ғиҳоҳ накарда, пешниҳоди Англия ва Фаронсаро қабул намуд. Аммо дар натиҷаи корпартоии бузург, ки 22

сентябр дар шаҳри Прага ба амал омад, ҳукумати Гоца барҳам хурд.

Ҳукумати нав бо сардории генерал Сыров ташкил ёфта, он сафарбаркунии умумиро зълон намуда, гирифтани кӯшунҳоро аз ноҳияҳои сарҳадӣ рад намуд. Аммо 29 - 30 сентябр дар конференсияи Мюнхен ба Чехословакия пешниҳод намуданд, ки вилояти Судет ва як қисми худуди Лахистон ва Мачористон ба Олмон дода шавад.

1 октябри соли 1938 Олмон вилояти Судет ва як қатор ноҳияҳои дигарро ба даст даровард. Бо талаби Гитлер ва кӯваҳои иртиҷои Чехословакия ҳукумати Бенеш ба истеъфо рафт. Президентӣ мамлакат Гаха таъин шуд. Феврари соли 1939 ба пурсиши Англия ва Фаронса дар бораи кафолати сарҳадҳои Чехословакия Гитлер ҷавоб дод, ки ҷизе гуфта наметавонад, чунки вазъияти дохилӣ ва муносибати бадӣ он бо давлатҳои ҳамсоя ба он ҷавобгӯй нест. Аммо фаъолияти ҷоусии гитлерчиён дар мамлакат паҳн гардида, тамоми фаъолияти ташкилот ва хизбҳои зиддифашистӣ манъ карда шуданд.

Ибтидои моҳи марти соли 1939 Олмон аз Чехословакия талаб намуд, ки ба Словакия ва Украинаи Закарпатия мустақилият дода шавад. 10 март Гитлер фармон дод, ки Чехословакия забт карда шавад. Баъди он Гаха дар Берлин созишнома бо Гитлер дар бораи «ҳалқи чехро ба зерӣ химояи давлати олмонӣ доданро» ба имзо расонд. 15 марти соли 1939 Чехия ва Моравия аз тарафи кӯшунҳои олмонӣ истило карда шуданд: артиши Чехословакия тақсим карда шуда ва яроқу аслиҳаи он ба дасти вермахти олмонӣ гузашт, ки он барои таъмини 40 - 45 дивизияи немисӣ кифоя буд. Мачористон бошад, қисме аз Словакия ва Украинаи Закарпатияро ба даст даровард. Англия ва Фаронса кафолати додаи худро дар бораи сарҳадҳои нави Чехословакия ба ёд наоварданд. Танҳо ИЧФС норозигии катъии худро дар бораи барҳамдиҳии давлати Чехословакия изҳор намуд.

РУМИНИЯ МИЁНИ ДУ ҶАНГИ ҶАҲОНӢ

Ҷанге ки Руминия дар он аз тарафи Антанта иштирок намуд, ба вазъи сиёсӣ ва иқтисодии мамлакат гарон афтод. Қисми зиёди худуди Руминия забт карда шуда буд, ки он таъсири манфии худро ба иқтисодиёти мамлакат расонд. Табақаҳои пешкадами румини аз натиҷаҳои ғалабаи Октябр фараҳ гирифта, муборизаро баҳри демократикунонӣ ва талабҳои иҷтимоӣ пеш гирифтанд. Ин вазъият доираҳои ҳукумрони Руминияро маҷбур сохт, ки 7 майи соли 1918 бо Олмон ва Австро-Венгрия шартномаи сетафарио ба имзо расонад.

Бо ҳамин Руминия ба сиёсати зидди Шуравӣ шомил гашта, қисмҳои соҳилии Молдавияи Шуравӣ (собик Бессарабияро) забт намуд. Каме бадтар Буковинаро низ истило намуд. Ҳукумати Русияи Шуравӣ муносибатҳои дипломатиро бо Руминия қанд. Дар охири ҷанг Руминия аз нав ҳаракатҳои ҷангии худро ба муқобили кӯшунҳои австро-венгерӣ дар Трансильвания ва Буковина оғоз намуд. Давлатҳои Антанта Руминияро дар истилои Русияи Шуравӣ истифода мебарданд. Доираҳои ҳукумрони Фаронса ба Руминия яроқу аслиҳа мефиристонданд. Дар худуди Руминия корпуси ихтиёрии махсус аз гвардиячиёни сафеди рус бо сардории генерал Дроздов ташкил карда шуд. Ҳукумати Руминия гвардиячиёни Сафедро бо сардории Деникин, Врангел ва Петлор дастгирӣ менамуданд. 1 декабри соли 1918 Трансильвания бо Руминия якҷоя гардид.

Ҳукумати Руминия ҳаматарафа кӯшиши паҳш намудани ҳаракатҳои инқилобиро менамуд, онҳо ҳатто дар паҳш намудани ҷунун ҳаракатҳо дар давлатҳои ҳамсоя иштирок менамуданд. Ҷумҳурии Сотсиалистии Мачористон қисман бо дасти онҳо бугӣ карда шуд. Барои ин давлатҳои Антанта ба Руминия қисми худудҳои забтнамудаи худро доданд. Руминия Буковина, Трансильвания, Банати Шарқӣ, Мармарош, Кришан, Добруҷи Ҷанубиро соҳиб гардид. Бо ин масоҳати он ду

маротиба зиёд ва аҳолиаш аз 7,7 млн то ба 17,5 млн нафар расид.

Руминия давлати сермиллат гардид. Миллатҳои ба он ҳамроҳ шуда аз ҳукукҳои миллии ва сиёсӣ маҳрум буданд. Миллатҳои ақалият ҳатто гирифтани маълумотро надоштанд. Адабиёт ва наشرҳои онҳо манъ буд.

Ҳукумронии монополияи хориҷӣ маҳсусан дар саноати нафт зиёд буд. 80 % аҳолии Руминия дар деҳот зиндагӣ намуда, 20 % он дар шаҳро истиқомат доштанд. Асоси иқтисодиёти онро ҳочагии кишлоқ ташкил менамуд. Аз нисф зиёди заминҳои қораи дар дасти 5200 нафар заминдорон буданд. Дар соли 1923 дар Руминия шумораи безаминон 500 ҳазор нафарро ташкил менамуд.

Вазъи сиёсии мамлакат дар солҳои баъдичангӣ ноором арзёб мешуд. Бухрони ҳукуматдорӣ пайи ҳам ба амал меомад. Соли 1919 дар мамлакат интиҳоботи аввалини баъдичангӣ баргузор гардид, ки дар натиҷаи он ба сари қудрат иттифоқи муҳолифини хизби миллии трансилванӣ омад. 13 март соли 1920 ҳукумат ба дасти генерал Авереск, пешвои хизби халқӣ гузашт, ки он то 17 декабри соли 1921 фаъолият дошт.

Бо таъсири ғалабаи Инкилоби Октябр дар Руминия низ болоравии ҳаракатҳои коргарӣ ба назар мерасид. 13 декабри соли 1918 дар Бухарест корпартоии оммавӣ ва намоиши калони коргарон баргузор гардид, ки дар рафти он шиорҳои зидди ҳукуматдории шох, буржуазия ва дастгирии сотсиализм истифода шуданд. Қувваҳои иртӣҷойи ин корпартоӣ ва намоишро ба хун огушта намуданд, дар он зиёда аз 100 нафар ҳалок, қариб 200 нафар ҷардор ва зиёда аз 500 нафар ба ҳабс гирифта шуданд.

Январии соли 1919 деҳқонон дар Хотинск баромадҳо ташкил намуданд. Онҳо бо қувваҳои мусаллаҳ задхӯрд намуданд. Соли 1920 як қатор ҷангҳои синфӣ дар Руминия ба амал омад, ки онҳо аз аҳамият дур набуданд. 20 октябри соли 1920 дар мамлакат корпартоии оммавӣ оғоз гардид, ки дар он 400 ҳазор нафар иштирок доштанд.

Дар солҳои аввали баъдичангӣ дар мамлакат як қатор ислохотҳо гузаронда шуд. Ба монанди ҳукуқи интиҳоботии умумӣ барои мардон, декрет дар бораи ислохоти аграрӣ, ки барои Руминияи куҳан 14 декабри соли 1918, барои Буковина- 1919, барои Трансилванияи соли 1921 қабул гардида буд, ки онҳо хусусияти радикалиро доро буданд. Ҳамин тавр ислохоти аграрӣ кулакҳо ва табақаи миёнаро каме қонеъ гардонд.

Болоравии муборизаи синфӣ шароити мувофиқро барои таъсисёбии хизби коммунистӣ фароҳам овард. Дар дохилӣ хизби сотсиалистӣ қаноти хизби коммунистӣ ташкил ёфт, ки он талаб менамуд, ки хизби сотсиалистӣ ба хизби коммунистӣ табдил дода шавад. 8 майи соли 1921 қарор қабул карда шуд, ки он ба хизби коммунистии Руминия номгузори шуда ба Коминтерн ҳамроҳ карда шавад. Унсурҳои опортунистӣ бо қарори анҷуман розӣ нашуданд ва хизби сотсиал – демократии худро таъсис доданд. Ҳукуматдорон дар ҳол таҳқиқи коммунистонро оғоз намуданд. Аксарияти депутатҳои анҷуман ба ҳабс гирифта шуданд. Раванди мулоҳизаи онҳо (раванди – 270 - ум) буд. Таъсиси ХҚР давраи муҳим дар вусъатёбии ҳаракатҳои инкилобии синфи коргари Руминия ба шумор меравад.

Сиёсати хориҷии Руминия бошад, дар солҳои баъдичангӣ хусусияти зидди шуравиро дошт. Руминия ба ҳайати «Антантаи хурд» шомил гашт, ки онро давлатҳои абарқудрат ва маҳсусан Фаронса бо мақсади зидди Шуравӣ истифода мебуданд.

3 март соли 1921 Руминия ва Лахистон шартномаи ҳарбӣ ба имзо расонданд, ки он низ бо муқобили Русияи Шуравӣ равона шуда буд. Ин зиддияти зидди шуравӣ Руминияро ҳарчӣ бештар ба давлатҳои сармоядор тобёъ намуд. Охири соли 1921 ҳукумати Авереск ба истёфо рафт. У ҳамин тавр натавонист, ки мамлакатро аз вазъияти душвори иқтисодӣ ва молиявӣ берун намояд. Баъди он як муддати кӯтоҳ ҳукуматро Таке - Йонеск идора намуд.

Баъди ӯ сардори ҳукумат ходими ҳизби либералӣ Ион Братиян гардид, ки ӯ парламентро пароканда намуда, интиҳоботи нав гузаронд. Ба воситаи террор либералҳо аз 387 ҷой - 309 мандат ба даст оварданд.

Ҳизби миллӣ - либералӣ яке аз таъшилотҳои бузурги сиёсии мамлакат ба шумор мерафт. Он манфиати олигархияи молиявӣ, саноатӣ ва инчунин аристократияи помещикиро ифода менамуд.

Соли 1922 ба муқобили аъзоёни ҳизби коммунистӣ мурофияи суди оғоз намуда, аксарияти онҳоро ба муддати дуру дароз аз озодӣ маҳрум намуданд. Аммо коммунистони боқимонда фаъолияти худро давом дода, октябри соли 1922 анҷумани 2-юми худро баргузор намуда, вазъи мамлакат, масъалаҳои миллӣ ва касабавиро мавриди муҳокима қарор доданд.

Марти соли 1923 дар Руминия конституцияи нав қабул карда шуд, ки он Руминияро давлати монархияи - конституционӣ эълон намуд. Аммо ба бекорон, занон ва миллатҳои ақалият ҳуқуқи интиҳоботи дода нашуд. Дар амал конституция сохти буржуазӣ - помещикиро дар Руминия тартиб дода, мавқеи сиёсии буржуазияи Руминияро мустаҳкам намуд.

Тақрибан солҳои 1922 вазъияти Руминия ру ба муътадили ниҳод. Ҳаракатҳои инқилобӣ муваққатан паст гардид. Дар деҳот мувофиқи қонуни соли 1921 гузаронидани ислоҳоти аграрӣ зиддияти деҳқононро суст гардонд. Монополияҳои хориҷӣ боигарии Руминияро аз худ намуда буданд.

Соли 1924 ҳизби миллӣ - либералӣ, ки аз солҳои 1922-1926 дар сари қудрат буд, манфиати сармоядоронро химоя намуда, сиёсати худро ба манфиати онҳо равона сохта буд.

Апрели соли 1924 фаъолияти ҳизби коммунистӣ ва комсомол манъ карда шуд. Солҳои 1923 - 1924 аз сабаби ҳосил нашудан, гуруснагӣ мамлакатро фаро гирифт. Ҳукуматдорон баромадҳои деҳқононро паҳш менамуданд. Дар натиҷа 11 сентябри соли 1924 шуриши бессарабиён

(молдавоҳо) украинҳо, русҳо ва булгорҳо сар зад. Аз деҳаи Николаевка шуриш ба деҳаҳои ҳамсоя паҳн гардид. Деҳқонон отрядҳои мусаллаҳро таъшик намуда, ба ҷӯи Татарбунар ҳаракат намуданд. Шуроҳо таъшик шуда, Молдавия Ҷумҳурии Шуравӣ эълон гардид. Ҳукуматдорон барои паҳш намудани шуриши деҳқонон қӯшун сафарбар намуданд. Дар натиҷа даҳҳо деҳот оташ зада, 3 ҳазор нафар деҳқонон қушта шуда, ҳазорҳо нафар ба зиндон партофта шуданд.

Вазъияти сиёсӣ дар мамлакат ноором гардид, ба он ҷуҳрони «шоҳӣ» илова гардид. Меросхӯри тахти Руминия Карол ба шумор мерафт. Братиян ӯро барои сӯиистифодаи хароҷот, дар хариди масолеҳи сохтмони аэродроми артиш гунаҳгор менамояд. Бо ин сабаб парламент Каролро аз тахт маҳрум намуда, аз мамлакат бадағна намуд. Меросхӯри тахт бошад, писари чорсолаи Карол Михай эълон гардид.

30 марти соли 1926 либералҳо ба воситаи парламент қонуни нави интиҳоботи қабул намуданд, ҳизбе ки 40 % ва 6 аз он зиёд овозро ба даст меорад, 75 % мандатҳоро соҳиб мегардад. Бо ин онҳо мақсад доштанд, ки роҳбарии худро муддати зиёд таъмин намоянд. Майи соли 1926 интиҳоботи парламентӣ баргузор гашт, ки дар он ҳизби халқӣ дастболо гардид. Пешвои ҳизби халқӣ Авереск ҳукуматро таъсис дод. Авереск соли 1927 ба истейфо рафт. Ҳукуматро июни соли 1927 И. Братиян таъшик намуд, аммо моҳи ноябр вафот кард.

Июли соли 1927 шох Фердинанд вафот кард. Ба тахт набарани шашсолаи ӯ Михай нишаст. Ҳукумати Винтил Братиян тавонист дар парламент қонунро дар бораи «ақимонӣ монархия» қабул намояд ва сиёсатдорон, афсароне ки бо Карол алоқа доштанд, ба ҳабс гирифт. Марти соли 1928 дар Бухарест зиёда аз 60 ҳазор нафар аз таъмини ноҳияҳои мамлакат чамъ омаданд. Дар конгресси миллӣ - шоҳигарӣ дар Алба - Юли намояндагони 200 ҳазор деҳқонон ва коргарон иштирок доштанд. Анҷуман

худро Мачлиси миллӣ эълон намуда, ҳукумати либералиро душмани халқ эълон карда, шиори «Юриш ба Бухарестро» пешниҳод намуд. Онҳо ваъда доданд, ки худидоракунии маҳаллиро барқарор намуда, андозро кам намуда, ба деҳқонон қарзи арзон дода мешавад.

Ҳамин тавр дар интиҳоботи парламентии соли 1928 ин ҳизб соҳиби аксарияти овозҳо гардид. Пешвои онҳо Ю. Маниу ҳукумагро ташкил намуд. Ҳукумати нав манфиати кулаkho ва қисми буржуазияро химоя мекард. Ин ҳизб дарҳои худро барои ворид шудани сармояи хориҷӣ во намуд. Таъсири Италия ва Британияи Кабир пурзӯр гардид. Бо Италия Руминия шартнома ро дар бораи «дустӣ ва ҳамкории содиқона» ба имзо расонд. Мувофиқи он ба Руминия 200 млрд лир дода шуд, Руминия бошад, ба Италия истифода бурдани нефти тозанашидаро дод.

Таъсири бухрони иқтисодӣ ба Руминия бузург буд. Соли 1931 истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ нисбати соли 1928 60 % ташкил менамуд. Дар Трансилвания қорхонаҳои металлургӣ баста шуданд. Дар мамлакат шумораи бекорон аз ҳад зиёд гардида буд. Қарзи сармояи хориҷӣ дар қамъиятҳои аксионерӣ ба 75 % расида буд. Ҳукумати Маниу солҳои 1928 – 1931 кӯшиши аз вазъи бухрони баромаданро намуд. Июни соли 1930 ба мамлакат шохзода Карол баргашта, табaddулот намуда худро шох эълон кард. Соли 1931 дар Руминия ташкилоти фашистӣ бо ном «Гвардияи оҳинин» таъсис ёфт.

Январ – февралӣ соли 1931 роҳи Оханчиён ва истеҳсолкунандагони нефт мубориза ро баҳри манфиатҳои ҳаёти демократӣ оғоз намуданд. 2 февралӣ соли 1933 онҳо дар Бухарест отрядҳои худмудифавиро ташкил намуданд. Ба муқобили онҳо қисмҳои ҳарбӣ сафарбар карда шуда, баромадҳо пахш карда шуданд. Дар натиҷа 400 нафар кушташуда, 2 ҳазор нафар қоргарон ба ҳабс гирифта шуданд. Соли 1929 Руминия бо Лахистон шартнома ро ба имзо расонд, ки он ба муқобили Иттиҳоди Шуравӣ равона шуда буд. Соли 1932 ба имзо расондани пакти

ҳуҷумнакуниро бо Иттиҳоди Шуравӣ рад намуд. Январӣ соли 1933 дар Руминия Фронти заминдорон таъсис дода шуд, ки ба он Петр Гроз роҳбарӣ мекард. Ҳизби коммунистӣ бо Фронт алоқаи зич барқарор намуд.

Аз ноябри соли 1933 то охири соли 1937 ҳукумати Руминияро наояндаи ҳизби миллӣ – либерали идора менамуд. Соли 1934 бо Иттиҳоди Шуравӣ муносибатҳои дипломатӣ барқарор намуд. Бо ташаббуси Ҳизби коммунистӣ соли 1935 Фронти демократии зиддифашистӣ таъсис дода шуд. Соли 1937 Карол ва атрофиёни ӯ табaddуллоти фашистӣ тайёр намуданд. 10 февралӣ соли 1938 дар Руминия тартиботи шахсии ҳукуматдорӣ шохӣ қорӣ карда шуд.

Охири моҳи сентябри соли 1939, ки аллакай Қанги дуюми қаҳон оғоз гардида буд, «Гвардияи оҳинин» боз як кӯшиши табaddуллоти давлатиро намуда, диктатураи фашистиро барқарор кардан хост. Аммо барқароршавии диктатураи шохӣ наздиқшавии Руминияро бо Олмони фашистӣ тезонд. Марти соли 1939 Руминия бо Олмони фашистӣ шартнома ро дар бораи «мустаҳкам намудани муносибатҳои иқтисодӣ» ба имзо расонд. Иқтисодиёт ва сиёсати Руминия харҷӣ бештар ба зерӣ итоати Олмони фашистӣ мегузашт.

БУЛГОРИЯ ДАР СОЛҲОИ 1918-1939

Дар солҳои Қанги якуми қаҳон Булгория аз тарафи иттифоқи австро - олмонӣ дар қанг иштирок намуда буд. Он пурра дар зерӣ итоати Олмон монда буд. Қашондани андиш хом ва маҳсулот ба Олмон сабаби сатҳи пасти зиндагӣ ва гуруснагии булгорҳо гардид. Сотсиал – демократҳо дар табииоти зидди қангӣ фаъолона иштирок менамуданд. Нуфузи иттифоқи заминдорон боло гирифт, ки онро А. Стамболиевский сарварӣ менамуд. Ҷ соли 1915 барои фаъолияти зиддичангиаш ба маҳбас партофта шуд.

Таъсири бузург ро ба оммаи меҳнатқашони булгор Қашондани Инқилоби Кабири Сотсиалистии Октябр расонд.

Ҳизби теснякҳо таҷрибаи Инқилоби Сотсиалистиро дар Русия ва чорабиниҳои ҳукумати Русияро тантана менамуданд. Дар яке аз изҳороти хизб гуфта шудааст: «Ҳизби сотсиал-демократӣ галабаи пролетариати русро бо як руҳияи баланд қабул намуда ва дар инқилоби рус – вазиғаи пешвоии инқилоби сотсиалистии аврупоиро мебинад». Сотсиалистон ҳалкро ба он даъват менамуданд, ки бо истифодаи қувва сулҳ ва озодиро аз истисмори сармоядорон ба даст дароранд. Дар охири соли 1917 ва ибтидои соли 1918 онҳо як қатор намоиш ва ҷаласаҳоро бо талаби сулҳ баргузор намуда, фаъолияти зиддиҷангиро дар фронт пурзӯр намуданд. Дар София ва дигар шаҳрҳо намоишҳои зиддиҷангӣ ба амал омаданд. Дар артиш интизом суст ва гурехтан аз артиш зиёд гарида, комитетҳои пинҳонии сарбозон ташкил карда шуд. Дар Дунай бародаршавии булғорҳо ва русҳо ба амал омад. Дар фронти Салоник бародаршавии сарбозони булғорҳо, сербҳо ва фаронсавиҳо ба амал меомад.

Дар миёни хизбҳои буржуазӣ, шох Фердинанд ва ҳукумати Радослав низ норозигӣ нисбати олмониҳо ба вучуд омада буд. Дар мамлакат ҳукумати нав бо сардории Малинов ташкил карда шуд ва ин ҳукумат кӯшиш намуд, ки фронтро мустаҳкам намояд, аммо сарбозон саркаши намуданро идома доданд.

Аз тобистони соли 1918 мавҷи ҳаракатҳо тамоми кӯшунҳои булғорро фаро гирифт. Тирамоҳи соли 1918 Булғорияро бо тамоми зиддиятҳои бухрони инқилобӣ фаро гирифт. 15 сентябри соли 1918 кӯшунҳои Антанта фронти македониро раҳна намурад. Аксарияти сарбозони булғор ба асирӣ афтоданд, қисми дигараш бошад, мавқеи худро тарк намуда, ба София юриш оғоз намурад. Онҳо шаҳри Радомирро ба даст дароварданд. Шох Фердинанд саросемавор А. Стамболскиро аз маҳбас озод намуд, то ки ўро ҳамчун миёнарав истифода барад. Пешвоёни иттифоқи халқии заминдорони Булғория А. Стамболский ва Р. Даскаловро бо фармони ҳукумат ба Радомир фиристоданд.

Аммо онҳо ба ҷои сафарбар намурадани сарбозон баръакс Булғорияро ҷумҳурӣ эълон намуда, ҳукумати муваққатии ҷумҳурихоҳонро бо сардории Стамболский ташкил намуда, юриши худро ба София идома доданд. 29 сентябр шӯришгарон ба деҳаи Владай, ки дуртар аз София ҷой гирифта буд, ворид гаштанд, аммо бо ёрии сарбозони олмонӣ ва юнкерҳои булғорӣ шӯриши Владай пахш карда шуд. Ба ёрии гуруҳҳои шохӣ аз давлатҳои Антанта низ омаданд, ки 29 сентябр оштишавиро бо Булғория ба имзо расонданд. Мувофиқи шартҳои ба имзо расида, Булғория аз тарафи кӯшунҳои Антанта муҳосира карда шуд. Ҳамин тавр империализми байналхалқӣ дар пахш намурадани шӯриши Владай нақши асосиро бозид. Сабаби маглубияти шӯришгарон дар он буд, ки онҳо роҳбари сиёсӣ ва ҳарбии ботачриба надоштанд. Ҳизби сотсиал – демократӣ худро дар қанор гирифта, чунин ақида дошт, ки ҳоло инқилоб дар Булғория пухта нарасидааст.

Ҷанги империалистии ҷаҳон Булғорияро аз бисёр ҷиғҳо маҳрум намурад. 150 ҳазор нафар қушта шуда, 200 ҳазор нафар ярадор гардида буданд. Саноат ва хоҷагии кишлоқ ба ҳолати вазнин гирифтгор гардида буд.

Дар асоси шартномаи сулҳи дар Ней 27 ноябри соли 1919 ба имзо расида, Булғория Добручи Ҷанубӣ, Македония, Фракияи Габиро аз даст дода аз баромадан ба баҳри Эгей маҳрум гардида буд. Ба он доштани танҳо 20 ҳазор нафар артиши кироя иҷозат дода шуд. Барои Булғория тоҷони ҷанг ба маблағи 2,25 млрд франки тиллоӣ муайян карда шуда буд.

Шикастаи Булғория дар ҷанг ва шӯриши сарбозон ба вазъи сиёсӣ мамлакат таъсири қалон расонд. 3 октябри соли 1918 шох Фердинанд аз тахт ба манфиати писараш Борис даст кашид. Баъди ин ба ҳукумати муҳолифини Теодор павловоданови «васеи сотсиалистон» ва иттифоқи заминдорон даъват карда шуданд. Махбусони сиёсӣ озод карда шуданд. Рузи қори 8- соата ҷорӣ карда шуд. Аммо ҳукуматдорон расондани тамоми ахборотхоро аз Русия

Шуравӣ манъ карданд. Хамаи ин чорабиниҳо бо мақсаде ба роҳ монда шуд, ки имконияти ғайри қонуни ҳаракатҳои инқилобиро дар мамлакат пешгирӣ намоёнд. Аммо оммаи меҳнатқашони Булгария муборизаро баҳри манфиатҳои ҳаёти худ ва тағироти иҷтимоӣ идора медоданд. Дар рафти ин муборизаҳо раванди болшевикунони хизби теснякҳо мефахт. Дар охири соли 1919 аъзоёни хизб то ба 35 435 нафар расида буд, ки он нисбати 3435 нафари соли 1915 хеле зиёд буд. Дар зери таъсири Инқилоби Октябр теснякҳо барномаи худро аз нав дида баромада, ба он шиори шӯриши мусаллахро ворид намуданд. Фаёлона бар зидди истилои Русия Шуравӣ мубориза мебуданд. 25 - 27 майи соли 1919 дар София анҷумани XXII теснякҳо баргузор гардид, ки дар он изҳороти барномаи навро, шиори шӯриши ярокнок ва барқарор намудани диктатураи пролетариатро дар шакли Русия Шуравӣ тасдиқ намуданд. Анҷуман қарор қабул намуд, ки хизб, хизби коммунистии Булгария (сотсиалистони муттаҳид) номида шуда, қарори ҳамроҳшавӣ ба Интернационали Коммунистиро қабул намуданд. Ҳамин тавр Хизби коммунистӣ роҳбарии ҳаракатҳои коргариро ба зиммаи худ гирифт. Дар мамлакат корпартоиҳои бузурги саноатчиён, куҳканон баргузор гардид. Таъсири хизб ба оммаи меҳнатқашон ба зудӣ зиёд гардид. Дар Булгария корпартоӣ ва намоишҳои эътирозӣ ба муқобили шартномаи Нейс баргузор гардид. 29 декабри соли 1919 корпартоии оммавии сиёсӣ ба амал омад.

Ҳукумати Стамболский кӯшиши мӯътадил гардондани вазъиятро намуда, вазъи ғайриқонуниро дар мамлакат зълон карда, муборизаю корпартоиҳоро паҳш намуда, хизби коммунистиро бераҳмона таҳқиқ менамуд. 31 марти соли 1920 дар мамлакат интиҳоботи нава ба Маҷлиси халқӣ баргузор гардид, ки он имкониятҳои нава он қадар зиёдро ба заминдорон фароҳам овард, коммунистон бошанд, дар он ҳамагӣ 180 ҳазор овоз гирифта, соҳиби 50 мандат

гардиданд. Баъди он Стамболский ҳукумати якхизбиро таъсис намуда, баъзе ислохотҳои демократӣ гузаронд. Бозминдон ва камзминдон метавонистанд, ки заминро қарз гирифта, маблағи онро дар муддати 20 супоранд.

Аз соли 1922 бехтар шудани муносибатҳои Булгария бо Иттиҳоди Шуравӣ оғоз гардид. Қувваҳои иртиқоии Булгария аз рафтори Стамболский ба ғазаб омада, соли 1922 хизбҳои буржуазӣ қаноти конституциониро бо таъсисотиҳои хусусии ҳарбӣ таъсис намуданд. Ҳамин тавр дар Булгария ҳаракатҳои фашистӣ ғайри қонуни, таъсисоти фашистӣ «Народный створ» (Забонякқунии халқӣ) бо сардории А. Санков таъсис ёфт. Ба ғайр аз ин дар мамлакат 30 ҳазор нафар врангелчиён буданд, ки онҳо дар хизмати қувваҳои иртиқоӣ буданд. Зарба ва муборизаи анвалин ба муқобили ислохотҳои ҳукумати нигаронда шуда буд.

Майи соли 1921 дар София анҷумани III ХКБ баргузор гардид, ки дар он масъалаи муносибати синфи коргар бо деҳқонон мавриди муҳокима қарор дода шуд. Чунин иттифок шароитҳои зарурии ғалабаи инқилобро таъмин менамуд.

Дар солҳои 1921 - 1922 баромадҳои якҷояи коммунистон ва заминдорон ба амал омад, ки он ба муқобили буржуазия равона шуда буд ва имконияти барқарордани забонякқунии буржуазиро намуд. Ҳамин тавр коммунистон тавонистанд, ки марти соли 1922 забонякқунии «иттифоқи конституционӣ» ва врангелчиёро ғайри қонуни 30 марти соли 1922 дар София намоиши бузурги оммавии зиддифашистӣ баргузор гардид, ки онҳо имконияти ба вучуд омадани табодули фашистиро дар мамлакат надоданд. Ҳукумати Стамболский забонякқуниандгонро ба ҳаёс гирифта, якҷанд нафар врангелчиёро аз мамлакат бадарға намуд.

Вақте ки сентябри соли 1922 «иттифоқи конституционӣ» қарор дод, ки слёти худро баргузор намуда, тарафдорони худро дар Тирнов ҷамъ намоёнд, хизби

коммунистӣ аз нав омаро ба муқобили онҳо бархезонда, талаб намуд, ки гунаҳгори ҷанг ва забонякунандагон ба суд дода шаванд. Ба ин муносибат дар Булгария ноябри соли 1922 райпурсии умумӣ баргузор гардид, ки дар рафти он 80 % иштирокчиён талаботи хизби коммунистиро дастгирӣ намуданд. Ҳамин тавр гунаҳгори ба ҳаёб гирифта шуданд.

Коммунистон ба ҳукумат пешниҳод намуданд, ки пролетариат мусаллаҳ гардонда шаванд. Коммунистон бошанд, ташкил намудани ташкилотҳои ҷарбӣ худро оғоз намуда, хизматро дар артиш пурзӯр намуданд. Аммо Стамбулский пролетариатро мусаллаҳ гардондан нахост ва апрели соли 1923 интиҳоботи навро таъин намуд, ки дар он иттифоқи заминдорон овози аксариятро ба даст оварданд. Коммунистон 230 ҳазор овоз ва буржуазия 200 ҳазор овозро соҳиб гардид. Баъди интиҳобот Стамбулский ба ҳулосае омад, ки бе коммунистон низ ӯ метавонад, давлатро идора намояд ва иттифоқи заминдорон ва коммунистонро пароканда намуд. Дар мамлакат диктатураи «деҳқонӣ» эълон гардид, ки он на ба муқобили фашистон равона шуда буд, балки ба муқобили коммунистон равона гардид.

Дар навбати худ ХКБ натавонист, ки ягонагиро дар кӯваҳои демократӣ нигоҳ дорад. Ҳамаи ин ба фашистон имконият дод, ки ҳуҷумҳои нави худро ташкил намояд.

Кӯваҳои иргичӣ ин зиддияти иттифоқи заминдорон ва коммунистонро истифода бурдан хост. Забоняккунандагони фашистиро профессорҳои иқтисодӣ сисӣ, ректори донишгоҳи София А. Санков роҳбарӣ менамуд.

Ҳанӯз 4 декабри соли 1922 отрядҳои террористии македонӣҳо кӯшиш намуда буданд, ки шаҳри Кюстендильро ба даст дароранд. Аммо ин аз тарафи фашистон танҳо разведка буд. Забоняккунандагон боварӣ ҳосил намуданд, ки ба голибият муваффақ мегарданд, ба қароре омаданд, ки ҳукумати марказиро сарнагун карда, ҳокимиятро ба дасти худ гиранд. Шаби 9 июни соли 1923 доираҳои иргичӣ артиш ва отрядҳои мусаллаҳонаи миллатгароеҳои македонӣ

табаддулоти фашистӣ намуда, ба сари ҳокимият А. Санковро гузоштанд. Дар рафти табаддулот А. Стамбулский кушта шуд.

Оммаи меҳнаткашон ба табаддулоти мусаллаҳонаи фашистӣ бо ҷангҳои мусаллаҳона ҷавоб доданд, ки дар он коммунистон фаъолона иштирок доштанд. Дар шаби 22 ба 23 сентябри соли 1923 дар Булгария шӯриши мусаллаҳи халқӣ баргузор гардид. Махсусан он дар қисмати Шимолу - Ғарби Булгария ба амал омад, ки онро В. Коларов ва Г. Димитров роҳбарӣ менамуданд. Коргарони ба шӯриш омада як қатор шахроро ба даст гирифта, дар онҳо мақомоти ҳокимияти коргару - деҳқононро ташкил намуданд.

Аммо шӯриши сентябри дар Булгария ба тези паҳш карда шуд, чунки он хуб ташкил карда нашуда буд, шӯришгарон пароканда буданд.

Ба шикаст нигоҳ накарда, шӯриши зиддифашистӣ дар Булгария аз аҳамият ҳолӣ нест, чунки онҳо ҳамоҳангҳои худро фаҳмида, дар оянда кӯшиши бартараф намудани онро намуданд.

Дар Чаласай халқӣ январӣ соли 1924 аксарияти иргичӣонӣ қонуни зиддидемократиро бо ном «Дар бораи ҳимояи давлат» қабул намуданд, ки мувофиқи он фаъолияти ҳизби коммунистӣ манъ кардашуда, ҳазорҳо нафар коммунистон ба маҳбас партофта шуданд.

14 апрели соли 1925 ба ҷони шох сӯйқасд ташкил карда шуд. 16 апрел дар ҳолате, ки доираҳои болоии ҷарбӣ ва фашистӣ дар собори София ҷамъ омада буданд, таркиш ташкил намуданд. Дар вақти таркиш генерал Георгиев кушта шуд. Ин акти террористӣ ба ҷазои бераҳмонаи оммаи меҳнаткаш сабаб шуд.

Аз «Забоняккунии демократӣ» қаноти чапи хизби радикалӣ баромад. Аз хизби сотсиал - демократӣ гуруҳе бо сардори Казасов баромад, ки муҳлате дар ҳукумати Санков шомил буд. Ҳамаи ин мавқеи ҳукумати Санковро наест гардонд.

Дар ибтидои соли 1926 шох Борис аз сари қудрат ҳукумати Санковро баргараф намуд. Ба ҷои ӯ намояндаи дигари иртиқой А. Лягчевро гузошт. Санков бошад, раиси Маҷлиси халқӣ таъин гардид. Дар парламент муҳолифини ташкил ёфта, мисли пешгара коммунистон ва дигар ходимони прогрессивро таҳкиб менамуданд.

Дар иқтисодиёти мамлакат пешравӣ ба назар мерасид, аммо ба ин нигоҳ накарда побандии Булгория ба давлатҳои сармоядор бештар мегардид. Булгория аз ИМА, Англия ва Фаронса соли 1928- 3,5 млн фунд ст. гирифта, ба зери назорати молиявии ин давлатҳо гирифтור шуд. Дар синфи коргар бошад, раванди барқароршавии қувваҳо ба амал омада буд. Ҳизби коммунистӣ февралӣ соли 1927 ҳизби коргариро ташкил намуда, рӯзномаи «Работническое дело» - ро нашр намуд. Коммунистон ва коргарон ба он муваффақ гардиданд, ки тавонистанд «Қонун дар бораи химояи давлатро» бекор намоянд. 1 майи соли 1928 меҳнаткашони София намоиши оммавиро баргузор намуданд, ки онро полис пароканда намуд. Дар соли 1928 40 корпартоиҳои хурд баргузор гардидааст.

Бухрони иқтисодии ҷаҳонӣ ба Булгория таъсири сахт расонд, ки дар натиҷаи он садҳо қорхонаҳои хурду миёна баста шуда, шумораи бекорон зиёд гардид, ахволи зиндагии меҳнаткашон бад гардид. Аз нав Булгорияро ҳаракатҳои инқилобӣ фаро гирифт. Меҳнаткашони Булгория ҳарчӣ бештар фаъолона барои дустӣ бо Иттиҳоди Шуравӣ баромад менамуданд. Моҳи июли соли 1932 дар мамлакат «Иттифоқи дӯстони ИЧШ» ташкил карда шуд.

Ҳизби демократӣ ва коргарӣ дар якҷоягӣ бо иттифоқи заминдорон соли 1931 иттифоқи халқиро ташкил намуда, ғалабаро дар интиҳоботи Маҷлиси халқӣ ба даст овард. Ҳамин тавр ҳукумати иттифоқи халқӣ бо сардории Малинов ташкил карда шуд.

Як қатор корпартоиҳо хусусияти сиёсиро гирифтанд. Махсусан бо сабаби таҳкиб ва қушғори коргарони фаъол. Дар дехот баромадҳои деҳқонон ба назар мерасид. Дар

ҳаракат ба муқобили қувваҳои иртиқой сарбозон ҳам ҳамоҳанг шуданд. Судӣ ҳарбӣ- саҳроӣ қариб ба ҳазор нафар сарбозон ва афсарон ҳукми қатл дод.

Сиёсати хориҷии ҳукумати иттифоқи халқӣ майли мустақам намулдани алоқа бо Италияро дошт.

Табаддулоти соли 1934. - Бо сабаби тезтунд гардидани муборизаи синфӣ дар лагери буржуазӣ азнавуруҳбандӣ оғоз гардид. Дар атрофи Санков аз нав қувваҳои иртиқой ҷамъ омаданд, ки онҳо ба фашистони Олмон таъя менамуданд. Аммо ба гуруҳи «Звено» Англия ва Фаронса таъсир расонд. 19 майи соли 1934 ин гуруҳ табaddулотӣ ҳарбӣ намуда, ҳукумати иттифоқи халқиро сарнагун карданд. Сардори ҳукумат намояндаи доираҳои ҳарбӣ К. Георгиев гардид. Дар сиёсати хориҷӣ ин ҳукумат наздикшавӣ ба Фаронса ва Англияро пурзӯр намуд. Баҳри наздикшавӣ бо Югославия баромад намуда, таблиғоти таъсиси давлати ягонаи федеративии словяниро менамуд, ки ба он булғорҳо ва югославиҳо низ шомил менамуд. Аммо ин дар Италия як бонги изтиробро ба вуҷуд овард. 23 июли соли 1934 муносибатҳои дипломатӣ бо Иттиҳоди Шуравӣ барқарор карда шуд. Январии соли 1935 ҳукумати Георгиев ба истеъфо рафт.

24 январии соли 1935 ҳукуматро генерал Златев ташкил намуд, ки ҳамагӣ се моҳ фаъолият дошт. Октябри соли 1935 ҳукуматро шахси содиқ ба шох Киосейванов ташкил намуд, ки он то моҳи февралӣ соли 1940 дар сари қудрат буд.

Дар сиёсати хориҷӣ Булгория бештар диққат меод, ба давлатҳои Балкан. 24 январии соли 1937 шартномаи қучумнақуниро бо Югославия ба имзо расонд. 1 августи соли 1938 созишнома бо давлатҳои Антантаи балқанӣ бо ном (соинишонаи Салоникро) ба имзо расонд. Ба гайр аз ин Булгория қушиш намуд, ки баъзе бандҳои шартномаи сулҳро бекор намояд ва озоди ро дар самти яроқнокгардонӣ ба даст овард.

Дар солҳои 30 - юм Булгория наздикшавӣ бо Олмон ва иттифокчиёни онро пеш гирифт. Сармояи олмонӣ дар иқтисодиёти мамлакат мавқеи асосиро ишғол менамуд.

Соли 1938 Олмон Булгорияро бо яроқ таъмин менамуд. Дар ибтидои солҳои Чанги дуюми ҷаҳон Булгория бетарафии худро эълон намуд. Аммо доираҳои ҳукумрон онро ба машинаи ҳарбии Олмони фашистӣ табдил доданд.

Оммаи меҳнаткшони булгор ба муқобили тартиботи диктатураи харбӣ баромад менамуданд. Ибтидои моҳи март соли 1941 кушунҳои гитлерӣ ба Булгория ворид шуданд.

ЮГОСЛАВИЯ МИЁНИ ДУ ҶАНГИ ҶАҲОНӢ

Давлати Югославия баъди хотимаи Ҷанги якуми ҷаҳон дар натиҷаи парокандашавии империяи Австро - Венгрия ва таъсири ИКСО ташkil ёфта буд. Ба он шомил шуданд давлатҳои то ҷанг мустақил Сербия ва Черногория ва инчунин музофотҳои собиқ австро - венгерӣ бо аҳолии славянӣ - Словения, Хорватия, Далматсия, Босния, Герсоговина ва Воеводина. Дар солҳои ҷанг ҳаракатҳои миллий - озодихоҳии славянҳои ҷануб ба нуқтаи болои худ расид. Намоёндагони буржуазияи сербӣ ҳанӯз соли 1914 изҳор намуданд, ки "мақсади Сербия дар ин ҷанг озод намудан ва муттаҳид намудани сербҳо, хорватҳо ва словенҳо мебошад".

Дар баробари ин роҳбарияти иттифоқи олмонӣ яке аз вазифаҳои асосии ҷанг калавиширо дар ҳалқи славян ба вучуд овардан меҳисобид. Рейх- канслери Олмон Бетман - Голвег 4 августи соли 1914 дар парламент изҳор намуда буд, ки "Ин ҷанг - ҷанги германиҳо ба муқобили славянҳо мебошад".

Ҳалқҳои славян, ки ба ҳайати Австро- Венгрия шомил буданд, ҷораҳои ташкили муборизаҳои озодихоҳонаи худро қабул намуданд. Дар Рим ва Женева комитетҳои

славянҳои ҷанубиро ташkil намуданд. Дар Лондон бошад, иттиҳодияи комитетҳои Югославия фаъолият намуданро оғоз намуд, ки онро ҳодими сиёсии хорватӣ Анте Трумбич роҳбарӣ мекард. 20 июли соли 1917 дар ҷазираи Корф Трумбич ва сарвазири сербҳо Никола Пашич изҳоротро имзо карданд, ки мувофиқи он муттаҳидшавии музофотҳои славяннишини Австро - Венгрия бо Сербия пешбинӣ шуда буд. Ба он комитети Черногори, ки дар Париж буд, августи соли 1917 шомилшавии худро изҳор кард.

Дар ҳудуди славянҳои ҷанубӣ муборизаҳои партизанӣ мерафт. Сарбозони миллати славян дар ҳайати Австро- Венгрия ба муқобили русҳо ҷангиданро рад карда, гурехта отрядҳои худро ташkil менамуданд.

Дар шароити шикасти Австро- Венгрия дар ҷанг дар Загреб 6 октябри соли 1918 вечаи халқии словенҳо, хорватҳо ва сербҳо ҷамъ омада, 29 октябр таъсиси давлати мустақили словенҳо, хорватҳо ва сербхоро эълон намуданд. Давлати тозатаъсисёфта қарор намуд, ки ба шохигарии Сербия ва Черногория ҳамроҳ шавад. 1 декабри соли 1918 эълон намудани шохигарии ягонаи сербҳо, хорватҳо ва словенҳо тахти сарварии сулолаи Карагориғиевҳо баргузор гашт. Мувофиқи шартномаи сулҳи Сен - Жермен сарҳадҳои онро бо Австрия, шартномаи Трианон бо Маҷористон, Рапал бо Италия, Ней бо Булгория муайян карда шуд. Марзи давлати тозатаъсисёфта - 248 805 км. кв аҳолиаш бошад, қариб 15 млн. нафарро ташkil менамуд. Дар соли 1921 сербҳо 39% аҳолиро ташkil менамуданд.

Муборизаҳои синфӣ дар солҳои 1918 - 1919. Таъсиси ғайбӣ коммунистӣ. - Давлат дар шароити ҳеле душвор таъсис ёфт. Иқтисодиёти он аз ҷанг зарари калон дид, фарқиятҳои калон дар рушди вилоятҳо ба назар мерасид. Сербия аграрӣ, Словения, Хорватия ва Воеводина дар онҳо инсобиатҳои муносибатҳои иқтисодӣ рушд ёфта буд. Дар Черногория ва Македония саноат ҳеле суस्त тараққӣ карда буд. Дар Македония, Босния ва Далматсия боқимондаҳои

феодалӣ чой доштанд. Дар хочагии кишлоки Югославия 70% аҳоли банд буданд. 20 декабри соли 1918 аввалин ҳукумати Югославия бо сардории пешвой хизби сербҳо радикал Стоян Протиҷ ташкил карда шуд. Ба он намоёндогони тамоми хизбҳои буржуазӣ ва инчунин 2 нафар сотиал – демократ Кораҷ ва Кристан шомил буданд. Хизби радикалӣ така ба буржуазияи шахрӣ, афсарон, кулакҳо, инчунин деҳқонони миёна менамуд. Ҳукумат ихзор намуд, ки дар мамлакат “оромӣ ва тартиботро” ҷорӣ менамояд.

Доираҳои буржуазӣ бошад, дарҳол қувваҳои муссалаҳи худро ташкил намуданд, ки онҳо дар мадди аввал барои паҳш намудани ҳаракатҳои инкилобии омма истифода мешуданд. Баъди ҷанг дар Хорватия ва дигар музофотҳо оммаи деҳқонон яроқ дар даст заминҳои заминдоронро зада мегирифтанд. Дар Загреб пойтахти Хорватия ва баъзе шахрҳои дигар дар охири соли 1918 Шурои вакилони коргарон ташкил карда шуд. Аз сабаби он ки дар паҳш намудани ҳаракати коргарон – деҳқонон, қушунҳои сербӣ истифода шуданд, дар Загреб 5 декабри соли 1918 намоиши эътирозӣ баргузор гардид, ки он дар қисмҳои хорватӣ ба шуриш табдил ёфт. Сарбозон ва коргарон шиорҳои ташкили ҷумҳури мустақили Хорватияро пешниҳод намуданд. Дар Черногория ҳам шуриш ба амал омад. Ин баромадҳо бо қувваи артиши сербҳо паҳш карда шуданд. Ҳамаи ин шаҳодати он буд, ки дар давлати тозагасисёфта зиддиятҳои синфӣ пурзӯр гардидаанд.

Соли 1919 дар шахрҳои бузурги мамлакат корпартоиҳо баргузор гардид, ки онҳо на танҳо ҳусусияти иқтисодӣ, балки сиёсӣ низ доштанд. Феврари соли 1919 коргарон дар рафти корпартоӣ дар Босния ва Герсоговиния бас кардани террори зидди инкилобӣ, таъмини озодиҳои демократӣ, расондани ёрӣ ба давлати Шуравиро талаб намуданд. Ба корпартоиҳо то 30 ҳазор нафар ҷалб шуда буданд.

Коргарони Белград, Ошек, Травник, Загреб, Мостар ва шахрҳои дигар ба ширкати ҳамраъи Русияи Шуравӣ ҳамроҳ шуданд. Дар баробари ин баҳори соли 1919 дар мамлакат намоиши ҳамраъи бо Ҷумҳурии Маҷористони Шуравӣ баргузор гардид. Корпартоии оммавии бошад, моҳи июл баргузор гардид, ки он ба химояи Русияи Шуравӣ ва Маҷористони Шуравӣ бахшида шуда буд. Дар натиҷа ҳукумати Югославия натавонист, ки дар таҷовузи зидди Маҷористони Шуравӣ иштирок намояд.

Болоравии ҳаракатҳои инкилобӣ таъсири қувваҳои ҷап ва ҳаракатҳои сотсиал – демократиро зиёд намуд. Дар мамлакат раванди муттаҳидшавии тамоми қувваҳои коммунистӣ мерафт. Дар хизби сотсиал – демократӣ мубориза байни ҷараёнҳои инкилобӣю опортунистӣ пурзӯр гардид. Зери таъсири қаноғи ҷап қарор карда шуд, ки тамоми ташкилотҳои сотсиал – демократии славянҳои ҷанубӣ ба як хизб муттаҳид карда шаванд. 20 – 23 апрели соли 1919 дар шахри Белград анҷумани сотсиал – демократҳои югославӣ баргузор гардид, ки дар он хизби коргарӣ сотсиалистии Югославия эълон гардид. Анҷуман платформаи диктатураи пролетариатро дар шакли Шуроҳо қайд намуда, қарор қабул намуд, ки он ба Интернасионали Коммунистӣ ҳамроҳ карда шавад. Ҳамин тавр анҷуман барои таъсири хизби коммунистӣ дар мамлакат асос гузошт. Аммо зиддият ханӯз байни сотсиал – демократҳо ва опортунистон вучуд дошт ва барои пурра амали шудани он монсӯаҳо вучуд доштанд. Дар анҷумани II хизб, ки июни соли 1920 баргузор гардид, қувваҳои ҷап галабаи қомил ба даст оварданд. Кабули барномаҳои ҷапҳо қадами тоза дар рушди хизби коммунистии Югославия буд. Аммо дар барномаи хизб ҳоло ҳам ҳатоғиҳо доир ба масъалаи миалӣ ва деҳқонон вучуд дошт. Шумораи аъзоёни хизби коммунистӣ хеле зиёд шуд, аммо 30 декабри соли 1920 ҳукумат фавқолияти хизби коммунистиро манъ кард.

Зиддиятҳои синфӣ ва миллий доираҳои рости мамлакатро барои гузариши баъзе ислохотҳо маҷбур кард. 27

феврари соли 1919 ҳукумат қарор намурад, ки ислохоти аграрӣ гузаронад, ки мувофиқи он заминдорӣ заминдорон маҳлуд карда шуд. Дар Хорватия ва Словения ба деҳқонони беэмин 202 122 га, дар Банат ва Бачк 360 741 га замин тақсим карда шуд. Қариб 20 000 га замин байни мустақилдорон дар Македония тақсим карда шуд. Гузаронидани ислохоти замин 20 сол тул кашид, аммо ба ин нигоҳ накарда он аз аҳамият ҳолӣ набуд.

2 августи соли 1919 кабинетӣ нав бо сардории демократи сербӣ Давидович ташкил карда шуд, ки ӯ низ маҷбур шуд, ки баъзе гузаштҳо дар масъалаи иҷтимоӣ намояд. Ба монанди рӯзи қори 8- соата ва зиёд намудани музди меҳнат.

Ҳукумати Веснич, ки соли 1920 ташкил шуд, интихоботи мунисипалӣ ва интихоботи маҷлиси конститутсиониро гузаронд. Дар интихоботи мунисипалӣ коммунистон аксарияти муваффақиятро ба даст оварданд. Аммо ин ҳукумат намоиши қорғаронро пахш карда, мунисипалитетҳои коммунистонро пароканда намуд.

Декабри соли 1920 қуҳқанони Словения ва Босния қорпартоӣ намуданд. Барои пахш намудани он қушун партофта шуд. Шуриши деҳқонон бошад, дар Хорватия идома дошт, ки барои пароканда намудани он қувваи қарбӣ истифода шудааст. Ҳизби деҳқонони Хорватия бо сардории Радич ҳамагӣ 49 мандатро аз 419 ба даст овард. Дар анҷумане, ки 5 декабри соли 1920 дар Загреб баргузор гардид, 50 000 нафар деҳқонон иштирок намуда, Хорватияро ҷумҳурии мустақил эълон карданд, аммо қарори анҷуман дар қоғаз монд.

Охири соли 1920 ҳукумат декретро дар бораи манъи фаъолияти ҳизби коммунистӣ ва дигар ташкилотҳои инқилобӣ қабул кард. 2 августи соли 1921 бошад, Маҷлиси Муассисон қонунро дар бораи муҳофизаи давлат қабул намуд ва вайрон кардани он аз тарафи коммунистон қазо ба муҳлати 20 сол муайян карда шуд.

28 июни соли 1921 дар Югославия конститутсия қабул карда шуд, ки мувофиқи он дар мамлакат соҳти монархистӣ мустақкам карда шуд. Мувофиқи он расман тамоми шаҳрвандон озодӣ ва ҳуқуқҳои сиёсиро доро гардиданд. Таҳсилоти ибтидоӣ маҷбури қорӣ карда шуд. Ҳуқуқи интихобномаи барои мардон аз синни 21 солагӣ муайян карда шуд. Интихоб шуданро ба парламент аз синни 30- солагӣ муайян карданд.

Анархистон соли 1921 ба шохзода - регент сӯйқасд намуда, вазири қорҳои қоричӣ Драшқовичро ба қатл расонданд. Ақсуламалчиён онро ақти террористӣ номида, бар души коммунистон заданд. Ин ваъзият Радичро маҷбур кард, ки июли соли 1923 ба қорича гурезад.

Дар сиёсати қоричӣ ҳукумати Югославия сиёсати зиддишуравиро пеш гирифта, майл ба Фаронса дошт. Июни соли 1919 Югославия бо Юнон созишномаи қарбиро ба имзо расонд, ки он ҳусусияти зидди булғориро доро буд. Соли 1920 бо Чехословакия низ созишномаи қарбиро ба имзо расонд, ки он мустақкам намудани сарҳад буд. Июни соли 1921 шартномаи муҳофизиро бо Руминия ба имзо расонд. Ҳамин тавр Югославия ба Антантаи Қурд шомил гашт. Барқарор намудани муносибатҳои дипломатиро бо ИҶШС рад кард. Муносибати италиявӣ - югославӣ ҳусусияти зиддиятнокро доро буд. Мувофиқи шартномаи Рапалло бо Италия, Югославия рози шуд, ки мустақилияти Фiumро эътироф намояд.

Сатҳи зиндагии меҳнатқашон паст буда, Сербиявии мамлакат норозигиро миёни дигар миллатҳо ба вучуд овард. Дар қунин ҳолат пешвои ҳизб Радич талаби мустақилияти ҷумҳурии Хорватияро дар доираи давлати Югославия пешниҳод намуд. Қушиши дастгирии Британияи Қабир ва Фаронсаро менамуд. Тобистони соли 1924 ба Иттиҳоди Шуравӣ омада, изҳори шомилшавӣ ба ХХХ ва Интернационалӣ Деҳқононро намуд. Ҳукумати Югославия петиқодаи ин вазиқаро барои манъ намудани

фаъолияти ХКХ пеш гирифта буд. Магбуоти оммавӣ Радичро хиёнатгар эълон намуд. Ба ҳаёс гирифтани аъзоёни ҳизби деҳқонон ва коргарӣ, ки баъди манъ намудани ҳизби коммунистӣ соли 1923 таъсис ёфта буданд, оғоз гардид.

Аз 6 ноябри соли 1924 Пашич аз нав сарвазир интихоб шуда то 8 апрели соли 1926 дар иҷрои ин вазифа буда, фаъолияти ҳизбҳои коргарӣ ва деҳқониро манъ намуда, Радичро ба зиндон партофт. Парламент пароканда карда шуда, феври соли 1925 интихобот баргузор гардид. Дар мамлакат задхӯрди хунини иштирокчиёни намоиш донишҷӯён ва коргарон бо полис ва кушунҳои ҳарбӣ ба амал омад.

20 июли соли 1925 Пашич бо Италия конвенсияи Неттуниро ба имзо расонд, ки мувофиқи он Югославия як қатор имтиёзҳои иқтисодиро доир ба истифодаи нақлиёти Роҳи Оҳан ва обӣ, музди гумрукӣ ва вазъи ҳуқуқии шаҳравандони Италияро дар Далматсия фароҳам овард. Дар ин муддат дар ХКХ норозиғиҳо бо сабаби дур шудан аз барноммаи ҷумҳурихоҳон зиёд гардид. Бинобарин С. Радич ба имзо расондани конвенсияи Неттуниро ҳамчун бахонаи ба муҳолифин рафтани истифода бурд. Ҳукумати Пашич ба истеъфо рафт. 10 декабри соли 1926 Пашич вафот кард. Баъди вафоти ӯ ҳизби радикалӣ сербҳо ба бухрони ҷиддии сиёсии дохилӣ дучор гашт.

Вакилони муҳолифини парламент талаб намуданд, ки вазири полис Максимович барои муносибати бераҳмонаш ба суд дода шавад. Ҳукуматдорон бошанд, ҳаматарафа ӯро тарафдорӣ мекарданд. Пас намояндаи муҳолифин шахсоро ба парламент овард, ки тамоми баданаш хуншор ва кабуд буд, ки аини замон дар маҳбаси полис ӯро ба ин ҳолат расонда буданд. Ин вазъият сабаби ба истеъфо рафтани ҳукумати Н. Узунович гардид.

Ҳукумати навбатиро аз 17 апрели соли 1927 радикали ҳизби сербӣ В. Вукичевич роҳбарӣ мекард. Дар ин давра доираҳои ҳарбӣ бо сардории шох Александр мустаҳкам

гардида, ба табодулотӣ ҳарбӣ тайёрӣ дидаанд. Муҳолифин баҳри васеъ намудани демократия, ҳуқуқи парламент, худидоракунии маҳалӣ қорӣ намудани баробарии иқтисодии тамоми вилоятҳои Югославия баромад намуданд.

Соли 1928 дар мамлакат бухрони сиёсӣ сар зад, муҳолифин деҳқонон – демократҳо зидди бекор кардани конвенсияи Неттун баромаданд. Дар Белград намоиши донишҷӯён оғоз гардид, ки онро коргарон дастгирӣ намуданд. Боз дар кучаҳои пойтахт дар ҷунин шароит 28 июни соли 1928 миллатгарои сербӣ як нафар вакили хорватхоро ба қатл расонда ва С. Радичро ҳалокатовар ярадор намуд. Дар тамоми мамлакат ва махсусан Хорватия нооромӣ ҳукмфармо гардид. Пешвои ҳизби деҳқонон – демократҳо аз иттифоқи мақомоти олии конунбарории мамлакат (скупшина) баромада, баргузориҳои интихоботи навро талаб намуд. Аммо онҳо муборизаи оммаро роҳборӣ карда натавонистанд. Ҳизби коммунистии Югославия, дар муборизаи ҷамоат суғт гардида, инчунин ба роҳбарии муборизаи синфӣ ва миллий тайёр набуданд.

6 январи соли 1929 шохӣ Югославия Александр пурра ба даст гирифтани ҳукуматро эълон карда, парламентро пароканда намуда, фаъолияти тамоми ҳизбҳои сиёсиро манъ намуда ва конститутсияро бекор кард. Сардори ҳукумат монархист яке аз пешвоёни ташкилоти монархистии афсарон “Белая рука” генерал П. Живкович таъин гардид. Ҳамин тавр дар мамлакат табодулотӣ давлатӣ амалӣ гашта, диктатураи ҳарбӣ – фашистӣ, монархистӣ барқарор карда шуд. Баъди ин табодулот 3 октябри соли 1929 давлат аз давлати сербҳо, хорватҳо ва словенҳо ба шохигарии Югославия номгузори шуд. Номҳои миллии вилоятҳо барҳам дода шуда, вилоятҳои нав бо номи дарёҳо таъкил карда шуд. Ҳар як вилоят ҷунон муайян карда шуд, ки дар он аҳолии сербҳо қисмати зиёдро ташкил менамуданд. Судӣ давлатӣ доир ба ҳимояи давлат

ташкил карда шуд, ки вазифаи он пахш намудани хамагуна ҳаракатҳои муҳолифини диктатураи харбии – монархистӣ буд. Ҳукумат рӯзи кории 8- соатро бекор карда, 13-16 соатро ҷорӣ намуд.

Ҳизби коммунистии Югославия вазиятро нодуруст баҳо дода, оммаро ба шуриши мусаллаҳона даъват намуд, ҳизб нуфузи худро суст гардонд. Ҳизбҳои муҳолифин ба муқобили диктатура бар нахостанд. Бухрони иқтисодӣ низ дар мамлакат оғоз гардида, ба ҳоҷагии кишлок карзо то охири соли 1930 дода шуд. Сербия 270,6 млн. динар, ба Хорватия бошад- ҳамагӣ 56,7 млн. динар дода шуд. 70% тамоми карзо ба дасти заминдорон ва кулакҳо расиданд.

Ба ҷораҳои ҷазои бераҳмона нигоҳ накарда, дар Югославия, муборизаи синфӣ идома дошт. Ноябрьи соли 1931 шуриши деҳқонон дар 3 деҳоти гирду атрофи Шибеник (Далматсия) сар зад. Шуришгарон аз додани андоз даст кашиданд. Барои пахш намудани онҳо кушунҳо сафарбар шуданд. Дар Лик соли 1932 задухӯрди бузург миёни кушунҳои ҳукумати ва деҳқонони 30 деҳот ба амал омад.

Барои пешгирии тарқиши инқилобӣ ҳукумат сентябри соли 1931 Югославияро давлати “конститутсионӣ” эълон кард. Октябри соли 1931 конститутсияи нав ҷорӣ карда шуд. 8 ноябри соли 1931 интиҳоботи мақомоти олии қонунбарор гузаронда шуд. Ҳизбҳои буржуазӣ аз иштирок кардан дар он даст кашиданд.

Дар давлатҳои ҳамсояи Югославия Италия, Маҷористон ташкилотҳои сепарастӣ, миллатгарой, фашистони хорватӣ бо сардори А. Павелич пайдо шуданд. Онҳо дар худуди Югославия актҳои террористӣ мегузаронданд. Сийсати Олмони фашистӣ низ барои Югославия хатарнок буд, чунки он барои аз нав дида баромадани шартномаи системаи Версал равона шуда буд. Империализми Олмон кушиш мекард, ки ба Балкан аз он ҷумла ба иқтисодиёти Югославия ворид шавад. Мувофиқи шарномаи тичоратии олмону – югославӣ аз соли 1934

содироти маҳсулоти ҳоҷагии кишлокро зиёд намуд. Бо вучуди ин зери таъсири Англия ва Фаронса Югославия диққати худро барои мустаҳкам намудани иттифоқи давлатҳои балканӣ идома меод. Феврари соли 1934 он бо Руминия, Туркия ва Юнон ба ҳайати пакти Балканӣ шомил шуд. Кушиши бо Фаронса мустаҳкам кардани муносибати худро пеш гирифт. Бо ин мақсад шох Александр 9 октябри соли 1934 ба Марсел омад. Аммо ҷосусони Олмони фашистӣ куштори шох Александр ва вазири корҳои хориҷии Фаронса Барту, ки барои пешвозгирии ӯ омада буд, ташкил намуданд. (Амалиёти Тефтонский меч”- шамшери Тефтонӣ).

Баъди куштори шох Александр писари 11 – солааш шох эълон гардид. Соли 1935 дар мамлакат нуфузи ҳизби коммунистӣ зиёд гардида, мубориза барои ташкили Фронти Халқӣ оғоз гардид. Дар кучаҳо намоишҳо бо парчамҳои сурух пайдо шуданд. Баъзе намоишҳои соли 1936 ба муқобили муносибати Югославия бо фашистони Италия ниғаронда шуда буд. Дар охири соли 1937 дар ХКЮ роҳбари нав Броз Тито таъин гардид. Соли 1937 Олмон ҷои аввалро дар тичорати хориҷии Югославия ишғол мекард. Марти соли 1937 Югославия бо Италия шартномаи бегарафӣ ва ҳамсояҳои некро ба имзо расонд. Ҳукумати Югославия ба парокандашавии Антантаи Хурд мусоидат кард. Дар арафаи Ҷанги дуюми ҷаҳон дар Югославия ҳаракатҳои сепаратистӣ авҷ гирифтанд. Роҳбарияти ҳизби деҳқонони Хорватия В. Мачек ба Италия майл намуда, умеди онро дошт, ки автономия ӯ мустақилияти Хорватияро ба даст меорад. Сепаратистонро Италия ва Олмон дастгирӣ мекарданд. Дар сийсати хориҷӣ ҳукумати Югославия мисли пештара ба иттифоқи англо – фаронсаӣ ва фашистӣ кушиши усули ҳилакоронаро мекард. Мисли пештара ҳукумати Югославия системаи бекатари коллективонаи ИЧПС-ро рад мекард.

АЛБАНИЯ ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

Албания, ки то 28 ноябри соли 1912 зери истисмори туркҳо буд, озод гардид. Аммо то ҳамин давра Албания яке аз давлатҳои қафмонда буда, боқимондаҳои феодалӣ дар он ҳукмрон буданд.

Дар солҳои Ҷанги якуми ҷаҳон расман бетараф эълон гардида буд, аммо ба ин нигоҳ накарда он аз тарафи давлатҳои ҷангунанда истило шуда буд. Ғалабаи Инқилоби Кабири Сотсиалистии Октябр ба меҳнаткашони албанӣ дар мубориза баҳри озодшавӣ як рухияи нав бахшид. Вакте, ки дар нимаи дуюми соли 1918 аз қисми ҷанубӣ ва марказии Албания кушунҳои австро – венгерӣ баромаданд, қисми зиёди марзи Албания зери назорати итоляноҳо монд.

Декабри соли 1918 дар Дуррес конгресс даъват карда шуд, ки дар он шумораи зиёдро ходимони ғайри итолявӣҳо ташкил намуданд. Дар конгресс ҳукумати муваққатӣ Турхан – пошо Пермет ташкил карда шуд ва ӯ Албанияро соли 1919 мустамликаи Италия эътироф намуд. Конференсияи сулҳи Париж масъалаи Албанияро мавриди муҳокима қарор дода, ба ҳуҷусе омад, ки Албания байни Италия, Югославия ва Юнон тақсим карда шавад. Аммо ҳалқи албан ба муборизаи озодихоҳӣ бархост. Дар мамлакат отрядҳои партизанӣ пайдо шуданд. Ташкилотҳои ватандӯстон “Ҳизби милли” ва ҷамъияти “Ҷомеъаи буд, вазифаи худ ба даст овардани мустақилияти миллии мамлакатро гузошт. Онҳо тамоми қувваи худро ба муборизаи зидди итолявӣҳо ва зидди қарорҳои давлатҳои империалистӣ аз 14 январӣ соли 1920, ки асосан шартномаи Лондонро аз соли 1915 тасдиқ мекард, ки он дар бораи тақсими Албания буд равона сохтанд.

Доираҳои ватандӯсти Албания январӣ соли 1920 конгресси худро дар шаҳри Люш баргузор намуда, ҳукумати худро ташкил намуда, ҷонишинони шаҳри

Тиранро таъин намуданд. Конгресс қатъиян муқобили тақсими Албания баромада, эътирози худро ба конференсияи Париж фириристод. Дар мамлакат муборизаи мусаллаҳона ба муқобили истилогарон оғоз гардид. Влёр, ки аз тарафи итоляноҳо истило шуда буд, дар он комитетӣ мудофияи миллий ташкил карда шуд ва ба шуриши мусаллаҳона даъват намуд.

3 июни соли 1920 Комитетӣ мудофияи миллий аз фармондеҳи кушунҳои итолявӣ талаб намуд, ки кушунҳои худро аз Влёр барорад. Вакте, ки ин талаби онҳо иҷро нашуд, онҳо амалиётҳои ҷангии худро муқобили истилогарон оғоз намуданд. Ба баргариӣ кушун ва техникаи ҷангии худ нигоҳ накарда, кушунҳои итолявӣ шикаст хурданд. 12 июн Влёр ба дасти қувваҳои миллии албанӣ гузашт.

Меҳнаткашони Италия низ зидди фаъолиятҳои тачовузокронаи ҳукумати худ баромаданд. Коргарон ва сарбозон намоишҳо, қорпартоиҳо ташкил намуда, дар носитаҳои ахбори омма баромадҳо намуда, муборизаи озодихоҳони албаниро дастгирӣ мекарданд. Сотсиалистони итолявӣ шiori “Аз Влёр дафъ шавед” – ро пешкаш намуданд. Ҳукумати Ҷолита маҷбур шуд, изҳорот намояд, ки кушунҳои худро ба Албания намефиристад ва гуфтушуниди худро бо ҳукумати Тиран дар бораи қатъ намудани амалиётҳои ҳарбӣ оғоз намуд. 2 августи соли 1920 қарор “Дар бораи қатъ намудани зиддиятҳо дар Влёр ва баромадани кушунҳои итолявӣ аз Албания” ба имзо расонда шуд. Баъди ин ватандӯстони албанӣ аз мамлакат сербоҳо ва истилогарони юнониро бо роҳбарии Байрам Сурри пеш карданд. Дар натиҷа Албания мустақилияти худро ба даст овард. 9 ноябри соли 1920 дар конференсияи шифрон дар Лондон мустақилияти Албания бо сарҳадҳои то давраи ҷангӣ эътироф карда шуд. 17 декабри соли 1920 Албания ба Лигаи миллатҳо қабул гардид.

Ахмет Зогу, ки яке аз феодалони намоён буд, баъди ба даст овардани мустақилияти миллии ҳукуматро дар Албания ба даст гирифт. Дар солҳои 1920 – 1921 ӯ вазири қорҳои хориҷӣ, аз декабри соли 1922 то феввали соли 1924 сарвазири Албания буд. Доираҳои феодалӣ сиёсати зиддиҳалқӣ ва зиддимиллиқунониро пеш гирифтанд, ки он барои нигоҳ доштани соҳти феодалӣ дар деҳот, пурзӯр намудани истисмори омма, паҳш намудани ҳаракатҳои демократӣ равона шуда буд. Онҳо имконияти васеъро барои воридшавии сармояи хориҷӣ ба мамлакат муҳаё сохтанд. Ин муносибати онҳо дар мамлакат миёни оммаи васеи халқ ва қувваҳои миллии норозиғиро ба вучуд овард.

Ҳанӯз дар рафти муборизаҳои миллий – озодихоӣ дехқонони албанӣ заминҳои заминдоронро қашада гирифта, супоридани андозро рад намуда буданд. Соли 1922 дар қисми ғимолӣ мамлакат шуриши мусаллаҳона зери роҳбарии Байрам Сурри ба вучуд омад. Иштирокчиёни он ба тарафи Шкодр ва Тиран ҳаракат намуданд. Аммо қушунҳои ҳукумати ин шуришро паҳш намуд.

Синфи қорғар зиёд намудани музди меҳнат ва бехтар намудани шароити меҳнатро ба даст овард. Шароити қорғарон бад буда, бесаводӣ ва набудани имтиёзҳои иҷтимоӣ аҳоли онҳоро боз ҳам вазнин намуда буд. Аммо болоравии ҳаракатҳои озодихоӣ ба болоравии фаҳмиши сиёсии синфи қорғар мусоидат намуд.

Дар солҳои 1921 – 1923 дар як қатор қорхонаҳои Албания қорпартоиҳо ба амал омаданд. Соли 1921 қорғарони матбаа қорпартой намуданд. Ҳатто дар баробари он ки қорғарон 10-14 соат қор мекарданд, дар баъзе ҳолатҳо тартиботе қорӣ шуда буд, ки аз ду рӯзи қори музди яқрузаро медоданд. Қорғарон қариб як моҳ қорпартой қарданд. Дар натиҷа соҳибони шахтаҳо маҷбур шуданд, ки музди меҳнати онҳоро 30-50% зиёд намоянд. Фаъолишавии ҳаракатҳои қорғарӣ ба қушиши ташкил намудани иттифоқҳои қасаба ва хизбҳои сиёсии синфи

қорғар оварда расонд. Аммо доираҳои феодалӣ ва соҳибқорони итлоӣ ба онҳо ҳамагарафа зиддият нишон медоданд.

Ба маңфияти азнавсозиҳои зиддифеодалӣ инчунин буржуазияи миллий ва зиёён баромаданд. Соли 1921 дар мамлакат ташкилоти демократӣ инқилобии “Башиқими” таъсис дода шуд, ки онро А. Рустам роҳбарӣ намуда, барномаи азнавсозиҳои буржуазӣ – демократӣ, гузарондани ислохоти аграрӣ, тағирот дар системаи андоз, маҳлуд намудани воридшавии сармояи хориҷиро ба мамлакат пешниҳод намуд.

Ақидаи даъвати Маҷлиси Муассисон дар мамлакат дастгирии бузург қардид. Зери таъсир ва зӯрварии ақидаҳои қамъияти ҳукуматдорон барои гузарондани интиҳоботи Маҷлиси Муассисон рӯзӣ шуданд ва он декабри соли 1923 баргузор қардид. Дар Албания қонуни интиҳоботи маҳлуд буд, занон ва қарбиён аз он маҳрум буданд. Интиҳоботи якҷанд зинаӣ гузаронда шуд, ки ба он нигоҳ накарда интиҳобот як қадами пеш ба фаъолияти сиёсии оммаи халқ қардид. Бо як душвории бузург иттифоқи ҳукумат дар интиҳобот қалаба ба даст овард. Марти соли 1924 ҳукумат бо сардории заминдор Шефкет Верияси ташкил қарда шуд, аммо ин ҳукумат низ роҳи террор ва зӯрварии тарсондани оммаро пеш гирифт.

Вазъи иқтисодии мамлакат низ беҳ нақардид. Гуруснаӣ дар асоси беҳосилии солҳои 1922, 1923 ва 1924 вазъияти бе он ҳам ноороми мамлакатро боз ҳам нооромтар қардонд. Вазъи инқилобӣ мамлакатро фаро гирифта буд. Априли соли 1924 А. Рустам бо фармони гуруҳи аксулинқилобии феодалон бо сардории А. Зогу қушта шуд. Ин муносибат сабаби баромадҳои нави инқилобии омма қардид. 1 майи соли 1924 дар рӯзи дағни А. Рустам дар Влёр намоиши 10 қаторнафара баргузор қардид. Иштирокчиёни он талаб намунонд, ки қушандаи А. Рустам ба қавобгарӣ қашада шуда, дар мамлакат озодии шахрвандон қорӣ қарда шавад.

Дар охири мохи май баромадҳои мусалаҳонаи инқилобӣ оғоз гардид, ки дар он деҳконон, коргарон ва сарбозон иштирок доштанд. Нақши муҳимро дар он ҷамъияти “Башкими” бозид. Дар рафти шуриши мусалаҳона ҳукумати феодалҳо дар Албания сарнагун карда шуд. 10 июни соли 1924 отрядҳои мусаллаҳи шуришгарон ба пойтахти Албания Тиран ворид шуданд. 16 июн ҳукумати демократӣ бо сардории Ф. Ноли ташкил карда шуд. Ҳамин тавр дар Албания инқилоби буржуазӣ - демократӣ ғалаба кард. Ҳукумати демократӣ изҳор намуд, ки дар мамлакат азнавсозии демократӣ, зиддифеодалӣ, баланд бардоштани сатҳи зиндагии меҳнаткашонро пешбинӣ намуда, 28 июни соли 1924 бо ИЧПС муносибатҳои дипломатиро барқарор намуд.

Дар муносибатҳои байналхалқӣ бошад, ҳукумат сиёсати мустақили зиддимпериалистиро пеш гирифт. Аммо ҳама пешбинихои ҳукумати мавҷуда иҷро нашуданд ва он сабаби дастгирӣ наёфтани Ноли аз тарафи оммаи меҳнаткашон ва коргарон гардид. Базаи иҷтимоии ҳукумат суст буда, дар он зиддиятҳои бузурги доираҳои буржуазӣ ҷой доштанд.

Аз ин истифода бурда, зери роҳбарии А. Зогу дар марзи Югославия отрядҳои зиддинқилобӣ ташкил карда шуданд, ки бо иштироки врангелчиён ба Албания зада даромада, инқилоби буржуазӣ – демократиро паҳн намуданд. Декабри соли 1924 Тиран барҳам хурда, аксарияти иштирокчиёни инқилоб ваҳшиёна ба қатл расонда шуданд, тамоми озодиҳои демократӣ барҳам дода шуда, фаъолияти ташкилотҳои прогрессивӣ манъ карда шуданд. Ҳукумат ба дасти А. Зогу гузашт.

Дар миёнаи солҳои 20-ум ба Албания монополияҳои итолявӣ сар дароварданд. Дар бонки миллии соли 1925 таъсисёфта, аксарияти аксияҳо дар дасти банкирҳои итолявӣ буданд. Соли 1925 ҷамъияти итолявии рушди иқтисодии Албания ташкил карда шуд. Ширкатҳои итолявӣ ҳуқуқ доштанд, ки ҷойҳои ашёҳои хоми бойи

Албанияро ҷустуҷӯ намоянд. Ҳамин тавр то соли 1930, 70% содирот, 50% воридот ва 60% бо роҳи баҳри кашондани мол дар дасти итоляғиҳо буд. Гарчанде 22 январӣ соли 1925 Албания ҷумҳурӣ эълон гардида бошад ҳам, дастаи феодалӣ буржуазӣ бо сардории А. Зогу диктатураи ақсулинқилобии худро мустаҳкам гардонд. 31 январ А. Зогу президенти мамлакат интихоб гардид. Соли 1928 ӯ худро шох эълон кард, аммо дар амал бошад, дар Албания диктатураи террористӣ ҳукмрон буд.

Қуваҳои зиддифеодалию зиддимпериалистии Албания ҳукмронии Зогуро эътироф накарданд. Соли 1925 инқилобчиёни албанӣ дар хориҷа комитети миллии инқилобии худро бо ном “Конаре” ташкил намуданд. Соли 1928 он “Озодии милли” номида шуд, ки вазифаи худро дар мубориза бар зидди диктатураи Зогу меиданд. Соли 1928 дар шаҳри Москва ғуруҳҳои коммунистони албанӣ таъсис ёфт, ки нақши онҳо дар паҳн намудани ақидаҳои марксистӣ – ленинӣ бузург буд. Дар соли 1929 дар марзи Албания шаҳри Корч ғуруҳҳои коммунистон ташкил карда шуд, ки онҳо барои амалӣ намудани ақидаҳои еотсиалистӣ, ҳаракатҳои коргариро оғоз намуда, ба рушди ҳаракатҳои иттифоқҳои касаба мусоидат мекард.

Дар солҳои бухрон ва арафаи Ҷанги дуюми ҷаҳон ҳаҷми тиҷорат кам гардида, сармоягузори ба иқтисодиёти мамлакат низ кам гардид ва сафи бекорон зиёд шуд. Қариб нисфи коргарон бе кор монда буданд. Бухрон муборизаи синфиро тезутунд намуда, синфи коргарро бо деҳкон ҳамфиқр намуд. Соли 1933 коргарони Кучев корпартоии бузург ташкил намуданд. Дар баробари талабҳои иқтисодӣ онҳо талабҳои сиёсиро низ пеш гузоштанд, ки ба муқобили ҷарйиботи реаксионии Зогу ва зиддшафии сармоягузории итолявӣ дар мамлакат равона шуда буд.

Гарчанде диктатураи А. Зогу бештар ба доираҳои феодалӣ таъа менамуд, аммо маҷбур буд, ки бо раванди объективии рушди муносибатҳои сармоядорӣ дар Албания

аҳамият диҳад. Соли 1930 ислохоти аграрӣ гузаронида шуд, ки аз заминдорон қисми замини онҳо харида, ба деҳқонон фурухта шуд. Аммо 52% деҳқонон безамин буданд.

Баъди бӯхрон дар мамлакат мубориза ба муқобили тартиботи диктаторӣ пурзӯр гардид. Дар солҳои 1934 – 1936 дар Фиер ва дигар шаҳрҳои бузургӣ мамлакат баромадӣ оммаи меҳнатқашон ба амал омад, ки онҳо ба шуриш табдил ёфтанд. Соли 1935 ташкилоти махфӣи зиддиктатории дар Тиран таъсисёфта кушиши мусаллаҳонаи сарнагун кардани А. Зогуро намуд. Аммо ин шуриш шикаст хурд, чунки иштирокиёни он бо оммаи васеъ алоқаи суст доштанд. Дар ҳаёти сиёсии мамлакат корпартоии оммавии коргарон ва нефтяникҳои Кучев, ки феврари соли 1936 баргузор гардида буд, воқеаи муҳим ба шумор меравад. Баромадҳои зиддиҳукумати дар Корч низ ба амал омад, ки онҳо шиори мубориза барои нонро пешниҳод намуданд. Меҳнатқашони шаҳри Тиран ва Кучев баромадӣ аҳолии Корчро дастгирӣ намуданд. Чунин намоишҳо дар Элба ва Влёр низ ба амал омаданд, аммо онҳо бераҳмона аз тарафи қушунҳо ва полис пахш карда шуданд.

Дар рафти ҳаракатҳои омма ташкилотҳои коргарон ва иттифокҳои касаба дар Корч, Кучев ва Тиран зиёд гардид. Дар Корч соли 1933 коргарон ҷамъияти "Меҳнат"-ро ташкил намуданд.

Дар арафаи Ҷанги дуюми ҷаҳон Албания дар муносибатҳои саноатӣ давлати қафомонда боқӣ монд. Дар арафаи ҷанг Италия қарор дод, ки истиклолияти Албанияро барҳам диҳад. 7 апрели соли 1939 қушунҳои Италия ба Албания зада даромада, дар як муддати кӯтоҳ тамоми мамлакатро ба даст гирифтанд. Ҳукумати А. Зогу натавонист ба истилогарон муқобилият нишон диҳад. Оммаи меҳнатқашон 5,6, ва 7 апрели соли 1939 намоиши бузургӣ зидди фашистони Италия ва диктатории Зогуро ташкил намуданд. Дар як қатор шаҳрҳо фашистони Италия

ба муқобилияти ватандӯстони албанӣ дучор шуданд. Вале баромадҳои алоҳидаи мусаллаҳонаи албаниҳо дар як муддати кӯтоҳ аз тарафи қушунҳои италиявӣ пахш карда шуданд. Давлатҳои Фарб нисбати истилогарони Италия ягон чорае наандешиданд. Танҳо ИҶШС ҳаракатҳои истилогаронаи Италияро саҳт маҳкум кард. Ҳамин тавр Албания мустақилияти худро муваққатан аз даст дод.

ЮНОН МИЁНИ ДУ ҶАНГИ ҶАҲОНӢ

Дар арафаи Ҷанги якуми ҷаҳон Юнон давлати қафомонда буда, 70% аҳолии он дар ҳоҷагии кишлоқ меҳнат мекарданд. Мамлакат ба сармоияи хориҷӣ асосан англисӣ ва фаронсавӣ побанд буд. Дар Юнон монархия ҳукмрон буд. Соли 1913 шоҳи Юнон Константин ҳешованди кайзери Олмон Вилгелми II гардид. Дар солҳои Ҷанги якуми ҷаҳон муддати тӯлони Юнон бетараф монд. Танҳо 29 июни соли 1917 Юнон аз тарафи давлатҳои Антанта ба ҷанг шомил гардид. То ин вақт қисми Юнонро англисҳо ва фаронсавиҳо истило намуда буданд. Шох Константинин маҷбур шуд, ки аз тахт ба манфиати писараш Александр даст кашад. Доираҳои ҳукмрони Юнон умед доштанд, ки дар натиҷаи ҷанг онҳо давлати бузургӣ Эллиниро ташкил менамоянд.

Давлатҳои абарқудрат кушиш менамуданд, ки Юнонро бар зидди ИҶШС ва пахш намудани ҳаракатҳои инқилобӣ дар Балкан ва Шарқи Наздик истифода баранд. Январии соли 1919 ҳукумати Юнон қисми сарбозони худро дар ҳайати корпуси фаронсавӣ ба соҳилҳои Крим ба Украина сифарбар намуд. Империялистони Англия ва Фаронса умед доштанд, ки бо ёрии Юнон ҳаракати миллӣ – озодихоҳии халқи туркҳо бугӣ намоянд. Юнон майи соли 1919 шаҳри Истанбул Туркияро истило намуд. Ин воқеаҳо ибтидои ҷанги юнону туркҳо дар солҳои 1919-1922 гардид.

Империялистони англис ҳаматарафа ҷаббиёни юнонро дар мубориза ба муқобили ҳаракатҳои инқилобии

давлати Шуравӣ ва Туркия дастирӣ менамуданд. Дар конференсияи сулҳи Париж империалистони англис ба Юнон додани Фракия, Измирро бо ноҳияҳои ба он воридшаванда ва як қатор ҷазираҳо талаб намуданд.

Иштироки Юнон дар Ҷанги якуми ҷаҳон ва фаъолиятҳои истилогаронаи баъдичангии он ба бадшавии вазъи иқтисодӣ ва болоравии зиддиятҳои синфи оварда расонд. Бо таъсири Инқилоби Октябр дар мамлакат болоравии ҳаракатҳои халқи ба вучуд омад, ки дар он синфи коргари ҷавон нақши фаъол бозидтааст.

Мехнаткашони Юнон ба мубориза баҳри бехтар намудани сатҳи зиндагӣ ва қатъ намудани ҳаракатҳои истилогарона бархостанд. Дар рафти мубориза болоравӣ ва мустаҳкамшавии ташкилотҳои коргарӣ ба вучуд омад. Октябри соли 1918 дар анҷумани умумиюнонии коргарон Конфедератсияи умумии меҳнат ташкил карда шуд, ки он 60 ҳазор коргаронро муттаҳид менамуд. Ноябри соли 1918 дар Пире анҷумани умумиюнонии сотсиалистон даъват карда шуд, ки дар он намоёндагони иттиҳодияҳои гуногуни сотсиалистӣ иштирок доштанд. Анҷуман қарори ташкил намудани ҳизби сотсиалистӣ коргарии Юнонро қабул намуда, барнома, устави онро қабул карда, комитети марказии онро интихоб кард. Дар барномаи он барҳам додани соҳти монархистӣ, демократикунонии мамлакат, бехтар намудани вазъи молиявии меҳнаткашон ва ғайра пешниҳод гардида буд. Ҳизби тозағасис гузаронидани сиёсати сулҳҷуёна ва дастгирии Русияи Шуравиро изҳор намуд. Таъсиси ҳизби коргарӣ сотсиалистӣ як давраи нави таърихи дар ҳаракатҳои синфи коргарӣ Юнон гардид.

Ҳизби сотсиалистӣ ба мубориза барои манфиатҳои иқтисодӣ ва сиёсии синфи меҳнаткаш шомил гардид. Он муқобили иштироки Юнон дар иштилои зидди Шуравӣ, хотима додан ба юришҳои Осиёи Хурд баромад мекард. 1 майи соли 1919 ҳизб корпартоии оммавиरो сарварӣ намуда, зиёд намудани музди меҳнат, рӯзи кории 8-соата,

этирофи Русия Шуравиро ба даст овард. Дар ҷавоб ба ҳабе гирифтани 5 нафар сотсиалистон, ки ба хайати КУМ шомил буданд, ҳизб июли соли 1919 исёни 3 рӯзаи сиёсии умумиюнониёрро ташкил намуд, ки он бо ғалаба ба анҷом расид.

Болоравии ҳаракатҳои оммавӣ муборизаро миёни каноти ислохотчиён ва инқилобчиён дар ҳизби сотсиалистӣ коргарӣ пурзӯр намуд. Ин мубориза пурра ба манфиати каноти чап дар анҷумани II ҳизб январӣ соли 1920 ба анҷом расид. Анҷуман қарори шомилшавии онро ба Интернасионали Коммунистӣ қабул намуда, тарафдории диктатураи пролетариат барқарор намудани ҳизбро дар асоси демократикунонии марказӣ изҳор намуд.

14 ноябри соли 1920 дар Юнон интиҳоботи навбатии парламент баргузор гардид. Ҳизби либералӣ, ки то ин вақт дар сари қудрат буд, мавқеи худро аз даст дод. Ҳизби монархистӣ – халқӣ норозигии оммаро истифода бурда, тавонист, ки мавқеи худро мустаҳкам намояд ва ғалаба ба даст овард. Дар натиҷа ба тахт шох Константин баргашт. Александр 12 октябри соли 1920 вафот кард.

Ҳукумати нав бо сардории пешвои "ҳизби халқӣ" Д. Гупарис ҳаракатҳои харбиро ба муқобили Туркия идома дод. Аммо дар ин вақт вазъият дар фронтҳо ба манфиати юнониён ҳал намегардид. Қушунҳои он ба маглубият дучор метардиданд. Сентябри соли 1922 аз Осиёи Хурд юнониҳо пеш карда шуданд. 11 октябри ҳуди ҳамон сол дар Мудан созишномаи оштишавӣ ба имзо расонда шуд, ки он ба ҷанги юнон-турки хотима гузошт. Мувофиқи шартномаи сулҳи Лозан (1923) Юнон маҷбур шуд, ки ба Туркия Фракияи Шарқӣ ва марзҳои Осиёи Хурдро баргардонад. Ҳамин тавр мотароӣ сиёсӣ, ки Англия ва Фаронса ба он Юнонро ҷалб намуда буд, ба анҷом расид.

Шикаст дар ҷанг пурра мавқеи шох Константин ва ғуруҳҳои ӯро суст кард. Оммаи меҳнаткашон талаб

менабуданд, ки монархия барҳам дода шуда ва гунаҳгори чанг ба ҷавобгарӣ кашида шаванд.

Қисми буржуазия бо сардории хизби либерлӣ табаддулоти харбӣ намуданд. 11 сентябри соли 1922 кушунҳои юноние, ки дар Туркия меҷангиданд бо сардории полковник Пластирас ва Гонатас шуриш бардоштанд, ки он дар тамоми Юнон дастирӣ ёфт. 15 сентябри соли 1922 писари бузурги Константин Георг II ба тахт нишаст. Дар амал бошад ҳукуматро аз тирамоҳи соли 1922 то охири соли 1923 Пластирас идора кард. Ҳукумати нав як қатор талабҳои меҳнаткашонро ба монанди: озод намудани маҳбусони сиёӣ, васеъ намудани озодиҳои демократиро иҷро намуд. Инчунин 3 нафар сарвазир аз ҷумла Д. Гунарисро, ки ҷавобгуӣ шикасти харбӣ буданд, паронд.

Соли 1923 гузаронидаи маҳдудияти ислоҳоти аграрӣ эълон карда шуд. Аммо ин чораҳо ҳам натавоништ, ки яке аз оқибатҳои чанг бухронро бартараф наояд. Сатҳи зиндагии меҳнаткашон бад шуда, аз Осиёи Хурд бошад, ниммиллион нафар гурезаҳо баргаштанд. 45% онҳо аз гуруснагӣ ва маризи вафот карданд. Гуруснагӣ, баландшавии нарх ва бекори сабаби тезгундшавии муборизаи синфӣ гардид. Август соли 1923 КУМ корпартоии оммавӣ эълон кард, ки он дар тамоми мамлакат дастирӣ ёфт. 140 ҳазор нафар коргарон ба муқобили пастшавии музди меҳнат ва болоравии нарх баромад намуданд. Дар рафти корпартои задхӯрди хунин миёни меҳнаткашон ва полису кушунҳо ба амал омадааст. Доираҳои ҳукмрон ба воситаи террор ин корпартоиро пахш намуданд. Таҳдид ва ҷазодиҳии қувваҳои демократӣ пурзӯр гардид, аммо ба мағлубият нигоҳ накарда, корпартоӣ ба вусъатёбии муборизаи сиёӣ дар Юнон таъсири калон расонд.

Дар давраи солҳои 1924-1928 дар мамлакат 500 корхонаҳои на он қадар бузурги саноатӣ сохта шуд. Аммо нарасидани ашёи хом ва побанди ба сармои харичӣ барои ба давлати индустриалӣ табдил ёфтани Юнон монё

мешуд. Мисли пештара танҳо саноати сабук ғазолият мекард.

Вазъи сиёӣ бошад, дар мамлакат ноустувор боқӣ монд. Даҳолати давлатҳои хоричӣ ба сиёсати дохилӣ ва хоричии Юнон муборизаро байни хизбҳои сиёӣ барои ба даст овардани ҳокимият пурзӯр намуд. Декабри соли 1923 интихоботи парламентӣ баргузор гардид. Хизби монархистӣ дар он мағлуб шуда, шох маҷбур шуд, ки мамлакатро тарк наояд.

25 март соли 1924 Маҷлиси Муассисон қарори эълон намудани Ҷумҳурии Юнонро баровард. Ҳукумати навро пешвон иттифоқи ҷумҳурихоҳон А. Паланастасиу ташкил намуд. 8 март соли 1924 ҳукумати Юнон ИҚШС-ро эътироф намуда, муносибатҳои дипломатӣ бо он барқарор намуд. Ин ҳукумат харобихои чанги аз хисоби меҳнаткашон бартараф кардани шуда, андозро зиёд намуда, мамлакатро боз ҳам бештар ба империализми хоричӣ тобеъ кард. Норозигии меҳнаткашон ва корпартоиҳо зиёд шуданд. 25 июни соли 1925 генерал Пангалос табаддуллот намуда, ҳокимиятро ба даст даровард. Ҷури барқарор намудани диктатураи фашистиро пеш гирифта, парламентро пароканда намуда, интихоботи парламентиро бекор кард.

Пангалос ҳаракати коргаронро пахш намуда, хизби коммунистиро ғайриқонунӣ эълон кард. Имтиёзҳои зиёд ба империализми хоричӣ дод, ки он гузаштҳо манфиатҳои қисми зиёди буржуазияи юнониро поймол намуд. Норозигии оммаи халқ ба амал омада, нуфузи Пангалос суст гардид.

22 августи соли 1926 генерал Кондилис диктатураи Пангалосро сарнагун кард. Ин дафъа диктатураи таъсисёфтаро шуриши меҳнаткашони Афина 9 сентябри соли 1926 барҳам дод. Мунтазам ба амал омадани табаддуллотҳои харбӣ шаҳодати сиёсати ноустувори Юнонро нишон меод.

Баъди сарнагун намудани Пангалос интихоботи парламентӣ баргузор гардида, маҳбусони сиёсӣ озод карда шуданд. Интихоботе, ки 7 ноябри соли 1926 баргузор гардид, дар он ҳизби либералӣ дастболо гардид. Ҳукумати муҳолифини ҳизби либералӣ ва прогрессивиро яке аз ҳодимони он А. Займис рохбарӣ намудааст. Тартиб додани конститутсияи нав оғоз гардид, ки он июни соли 1927 тасдиқ гардид. Мувофиқи он ҳокимияти қонунбарор дар мамлакат ба Маҷлиси миллий дода шуд, ки он аз ду палата иборат буд.

Дар охири солҳои 20-ум баъзе беҳбудихон иқтисодӣ ва молиявӣ пешбинӣ шуда буд. Дар самти сиёсати хориҷӣ низ баъзе пешравиҳо ба даст оварда шуд. Шартномаи дустӣ бо Италия ва тичорати бо Албания, муносибат бо Югославия ва Булгария низ мўътадил гардид. Соли 1929 байни Юнон ва ИЧШ шартномаи тичоратӣ ва шиноварии бахрӣ ба имзо расонда шуд.

Дар ин давра ҷоннокшавии ҳаракатҳои коргарӣ ва коммунистӣ ба амал омад. Ханӯз соли 1923 дар анҷумани III ғавқулода ҳизби сотсиалистӣ – коргарӣ ба ҳизби коммунисти Юнон номгузорӣ шуда буд. Дар интихоботи парламентии соли 1926 коммунистон 10 мандат ба даст оварда буданд. Дар баробари ин дар ҳизб мубориза ба мукобили чараёни оппортунистӣ ва маҳсусан буржуазияи хурд, ки даъвати қатъ намудани кор бо оммаро менамуданд, идома дошт. Анҷумани ҳизби коммунистӣ барҳамдихандагонро аз аъзогии ҳизб пеш намуд. Барои пешгирӣ намудани вусъатёбии ҳаракати коргарӣ ва рушди ҳизби коммунистӣ ҳукумат дар ибтидои соли 1928 лоиҳаи зиддикоммунистиро тайёр намуд, ки он ғавқулияти коммунистонро ҳамчун “ҷинояти маҳсус” баҳо меод. Мувофиқи ин лоиҳа аъзоён ва тарафдорони ҳизби коммунистӣ, ҳодимони иттифоқҳои касаба бе суд ва тафтишот бадарға карда мешуданд.

На оппортунистон ва на пешкунии иртиҷоён коммунистони юнониро барои рохбарӣ ва ташкили

муборизаи синфи коргар монё шуда натавонист. Соли 1928 коммунистон иштирокчӣ ва рохбари исёнҳои коргарони соҳаҳои гуногун буданд. Дар корпартоиҳои соли 1928, 85 ҳазор нафар ҷалб шуда буданд. Маҳсусан исёни оммавии моҳҳои июн-июли соли 1928, ки ба мукобили лоиҳаи қонун дар бораи манъ намудани ғавқулияти коммунистон буд, дастгирии васеъ ёфт. Ба террори ҳукуматдорон, қуштору маҳбаси коргарон нигоҳ накарда, меҳнатқашон ҷорӣ намудани лоиҳаи қонунро пешгирӣ карданд. Ин яке аз муваффақиятҳои бузурги ҳаракатҳои коргарони Юнон буд.

Соли 1928 ба Юнон аз нав пешвои ҳизби либералӣ Венизелос баргашт. Ӯ оммаи буржуазияи хурдро дар атрофи худ ҷалб намуда, дар интихоботи моҳи август соли 1928 ҷои бештарро аз 250, 224- тои онро дар парламент ба даст даровард. Баъди интихобот ҳукумати Венизелос ҳукукҳои демократии халқро поймол намуда, лоиҳаи қонунро дар бораи манъ намудани ғавқулияти коммунистон ба даст овард.

Бухрони иқтисодии ҷаҳонии солҳои 1929-1933 ба иқтисодиёти Юнон маҳсусан соҳаи асосии он ҳоҷагии қишлоқ зарбаи сахт зад. Аз бухрон инчунин саноат ва тичорати беруна зарар дида, ҳоҷагии деҳқонӣ муфлис шуданд. Аксарияти ноҳияҳои мамлакатро гуруснагӣ фаро гирифт. Сафи бекорон низ зиёд гардида, соли 1931 шумораи онҳо зиёда аз 200 ҳазор нафарро ташкил менамуд. Рузи кори то 10-14 соат ва музди меҳнат аз 15 – 40% кам карда шуд. Азбаски дар солҳои 1929-1931 ҳукумати Юнон аз Англия ва ИМА қарзи зиёд гирифта буд, ки он соли 1932, 54% даромали миллиро ташкил менамуд. Апрели соли 1932 ҳукумат маҷбур шуд, ки мамлакатро муфлисшуда эълон намояд.

Душвориҳои бухрони иқтисодӣ ва сиёсати зиддиҳалқӣ сабаби болоравии нави ҳаракатҳои коргарон ва деҳқонон гардид. Соли 1929 дар корпартой коргарони тамоми соҳаҳо

иштирок доштанд, ки шумораи онҳо 80 ҳазор нафарро ташкил менамуд. Соли 1933, 470 корпартоӣ бо иштироки 100 ҳазор нафар баргузор гардид. Аксарияти корпартоиҳоро хизби коммунистӣ ташкил ва рохбарӣ мекард.

Дар баробари ин ҳаракатҳои деҳқонон низ зиёд гардиданд. Соли 1929 40 ҳазор нафар деҳқонон муқобили супоридани андоз баромаданд. Зимистони солҳои 1931-1932 дахҳо ҳазор нафар деҳқонон дар “юришҳои ғуруснагон” – и оммавӣ иштирок доштанд.

Дар интиҳоботи соли 1932 хизби либералӣ мавқеи худро аз даст дод, хизби монархистӣ (ҳалқӣ) дар интиҳоботи соли 1933 ҷойҳои зиёдро дар парламент ба даст оварда, пешвояи монархистон Салдарис ҳукуматро ташкил намуд. Онҳо ваъда доданд, ки вазъи деҳқонон, буржуазияи хурд ва коргаронро бехтар намуда, кушиш менамоянд, ки бухронро барҳам диҳанд.

Соли 1934 Юнон охишта – охишта аз вазъи бухрони баромад, Истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ ва хоҷагии қишлоқ 8 – 12% зиёд гардид.

Бар ҳилофи ваъдаҳои худ ҳукумати Салдарис кушиш намуд, ки бо истисмори меҳнаткашон иқтисодиёти мамлакатро ба танзим дарорад. Ба муборизаи меҳнаткашон баҳри бехбудии сатҳи зиндагӣ зӯроварии хуниро пеш гирифт. Дар баробари ин доираҳои ҳукумрон рушди ҳаракатҳои фашистиро дастгирӣ менамуданд. Мамлакат аз нав ба табодуллоти ҳарбӣ – фашистӣ ру ба ру шуд. Дар чунин шароит хизби коммунистии Юнон муборизаи синфи коргар ва тамоми меҳнаткашонро ба муқобили фашизм ва пешгирии ҳавфи ҷанг рохбарӣ мекард.

Ба муборизаи меҳнаткашон баҳри бехтар намудани сатҳи зиндагӣ ва ғимояи ҳуқуқҳои худ иртиҷоиёни юнони бо зӯроварии хунин ҷавоб медоданд. Январии соли 1934 Пленуми VI КМ ХК Юнон таҳлили марксистии инқилоби юнониро намуда, ба ҳаракати ҳалқӣ ҳамчун

вазифаи асосии ташкил намудани Фронти ягонаи зидди фашистиро пешниҳод намуд. Марти соли 1934 анҷумани V ба қарорҳои Пленуми VI мусоидат намуда қувваҳои демократиро даъват намуд, ки пешии роҳи қувваҳои иртиҷой ва фашизм ғирифта шавад.

Ин қарор аҳамияти калонро барои сафарбар намудани тамоми қувваҳои зиддифашистӣ дошт. Июни соли 1934 коммунистон даъвати анҷумани умумиюнонии зидди фашистиро ба даст оварданд. Доираҳои иртиҷой ҳаракати фронти ягонаи зиддифашистиро бо найза пешвоз гирифта, шиори даъвати конгресси зиддикоммунистии миллий бо иштироки тамоми ташкилотҳои буржуазиро намуданд. Дар ҷавоб ба он оммаи меҳнаткашон як қатор корпартоиҳоро ташкил намуданд. Соли 1935, 299 шуриш бо иштироки 220 ҳазор нафар коргарон баргузор гардид. Дар чунин шароит ду гуруҳҳои асосӣ ҳукумронони сиёсӣ хизби ҳалқӣ ва либералӣ ғайрипарламентӣ худро барои тайёрӣ ба табодуллоти давлатӣ ғайрипарламентӣ ба даст оварданд. 1 марти соли 1935 бо мақсади ба даст овардани ҳукумат бо роҳи ғайрипарламентӣ хизби либералӣ ошӯби ҳарбӣ ташкил намуд. Баъди паҳш намудани ошӯби либералҳо дар Юнон ҳавфи аз нав барқароршавии монархия ба вучуд омад. 25 ноябри соли 1935 шох Георгий II, ки аз декабри соли 1923 дар Англия буд, ба Юнон баргашт. Ба қувваҳои демократии Юнон пешгирии диктатураи фашистӣ ғайриимкон гардид. 4 августи соли 1936 собик генерал Метаксас, ки аз апрели соли 1936 ҳукуматро рохбарӣ мекард, таъйин ба қувваҳои иртиҷоии дохилӣ ва империалистони англис намуда, табодуллоти ҳарбӣ намуда дар мамлакат диктатураи фашистиро барқарор намуд. Аммо диктатураи фашистӣ нисбатан ғайриимкон гардид. Коргарон муборизаро ба муқобили фашизм идома доданд. Дар соли 1938 комитети умумиюнонии Фронти ягонаи коргариро таъсис дод.

Дар арафаи Ҷанги дуҷуми ҷаҳон побандии Юнон аз монополияҳои хориҷӣ зиёд гардид. Асосан монополистони англис мавқеи асосиро ишғол мекарданд. Бо зӯровариҳои Фаронса Юнон шартномаҳои гуногунро бо Туркия ва Югославия ба имзо расонда, февралӣ соли 1934 ба ҳайати Антантаи балқанӣ (иттифоқи Юнон, Руминия, Туркия ва Югославия) шомил гардид.

Дар давраи Метаксас Юнон ба Олмони гитлерӣ наздик шуд. Олмони фашистӣ созишномаи тичоратиро бо Юнон ба имзо расонда, таъмини артиши юнониро ба даст дароварда, дар мамлакат "колони панҷум"-и ми худро ташкил намуд.

ПОРТУГАЛИЯ ДАР СОЛҲОИ 1918-1939

Соли 1916 бо таъсири Англия Португалия ба ҷанги ҷаҳонӣ шомил гашт, ки аз он танҳо душвориҳои зиёде ба оммаи меҳнаткашон расид. Португалия кушунҳои худро ба Фаронса фиристод. Давлатҳои Антанта бандарҳои португалӣро ба сифати базаҳои баҳрии худ истифода бурданд. Мувофиқи шартномаи сулҳи Версал ба Португалия қисми на он қадар калони собиқ олмонӣ дар Африкаи Шарқӣ (секунҷаи Кионг) дода шуд.

Бо таъсири Ғалабаи Инқилоби Октябр дар Португалия ҳаракатҳои инқилобӣ ғайол гардиданд. Аз 11 декабри соли 1917 президентӣ мамлакат ҳодими ирғичӣ Сидониу Паиш буд. Аммо то охири соли 1918 ин тартибот худро дар ҷаҳми оммаи меҳнаткашон безътибор намуд. Байни ҳукуматдорон ва ташкилотҳои коргарӣ дар рафти корпартоии оммавӣ задухӯрди тезутунде ба амал омад. Ба он нигоҳ накарда, ки аксарияти ғайолони иттифоқҳои касаба ба ҳаёс гирифта шудаанд ё ба колониҳои африқоӣ фиристора шудаанд, корпартоӣ барҳамхурии диктатураи Паишро тезонд ва он 14 декабри соли 1918 аз байн рафт.

Дар солҳои 1919-1921 дар мамлакат корпартоии оммавӣ баргузор гардид. Зимиҳои соли 1919 баромади синфи

коргар нақши ҷалқунандаро дар пешгирии кушишҳои монархистон барои амалӣ намудани балвои худ бозид. Дар Лиссабон намоиши оммавии зиддимонархистӣ баргузор гардид, ки дар он батолёнҳои коргарон баромада дар ҷангҳои зидди балвоҷиён иштирок намуданд. Аввалин маротиба ба ҳукумати муҳолифин, ки таъя ба тамоми тарафдорони ҷумхурий менамуд, намояндаи ҳизби сотсиалистӣ шомил гардид.

Устуворшавии ҳаракатҳои коргарӣ қаноати ҷаҳи синфи коргарро мустақкам намуд. Марти соли 1921 сотсиалистони ҷаҳ ташкилшавии ҳизби коммунистиро эълон намуда, ноябри соли 1922 анҷумани аввалини онро баргузор намуд. Инқилоби Октябри ба ҳимояи Русияи Шуравӣ, ки муқобили истилогарони хориҷӣ меҷангид, баромад. Соли 1923 дар Португалия аз нав муборизаи синфи тезутунд гардид.

Дар Лиссабон намоиши бузург баргузор гардид, ки иштирокчиёни он коргарон ва хизматчиён буда, онҳо зиёд намудани музди меҳнатро талаб намуданд. Дар муборизаи ҷаҳонии коргарони ҳоҷагии қишлоқ низ иштирок доштанд.

28 майи соли 1926 ҳарбиёни ирғичӣ табодуллоғи давлатӣ намуда, диктатории худро барқарор намуданд. Ҳизбҳои ҷумхурихоҳон ва сотсиалистон ҳусусияти табодуллоғро нафаҳмида, тартиботи навро муборақбодӣ намуданд. КҶМ мавқеи бетарафиро ишғол намуд. Танҳо ҳизби коммунистӣ муқобили табодуллоғ баромад. Аммо оммаро ба муқобили он ҳанӯз ташкил карда наметавонист. Як мулдати кутоҳ ҳукумат дар дасти генерал Г. Ду Кошта буд. Аз 25 марти соли 1928 бо дастгирии Британияи Кабир президентӣ мамлакат генерал Кармон таъин гардид. Бо ин фашизмқунонии мамлакат оғоз гардид. Дар мамлакат конститутсияи соли 1911 барҳам дода шуд ва дар баробари он отадиҳои буржуазияи демократӣ низ аз байн рафт. 27 апрели соли 1928 вазири молия О. Салазар таъин гардид, ки иктисодиёти мамлакатро низ дар даст дошт.

Доираҳои демократии Португалия борҳо кушиш намуданд, ки ба тартиботи нав яъне диктатура ва фашизм зарба зананд. Феврари соли 1927 ҷумхурихоҳон, кисме аз афсарон ва коргарон дар Лиссабон ва Порт шуриш бардоштанд. Шуриш соли 1928 ва солҳои минбаъда паҳн шуд, аммо диктатура онҳоро бераҳмона паҳн намуд. Дар рафти мубориза ҳизби сотсиалистӣ аз уҳдаи роҳбарӣ набаромад ва анархистон ҳаракатҳои зиддидиктаториро роҳбарӣ карданд.

Нақши ҳизби коммунистӣ бошад, ҳамчун қувваи асосӣ дар мубориза ба муқобили фашизм боло рафт. Соли 1929 дар ҳизби коммунистӣ ба таври нав ташкилкунӣ амалӣ шуд. Котиби Генералии он Б. Гонсалвес интиҳоб гардид. Аз соли 1931 рӯзномаи ҳизби коммунистӣ бо ном "Аванте" нашри худро оғоз кард. Коммунистӣ барои ташкили федератсияи коммунистии ҷавонон, Лигаи дӯстони ИЧШ, Лигаи мубориза ва муқобилият ба ҷанг ва фашизм, ташкилотҳои донишҷӯён мусоидат намуд.

Дар солҳои бухрони мустақамшавии диктатура зиёдшавии тобеияти Португалия аз Англия зиёд гардид. Бухрони иқтисодии солҳои 1929-1933 ба кам шудани истеҳсоли маҳсулот оварда расонд, ки маҳсулотҳои ватании он ба монанди маҳсулоти моҳиғӣ, консерв, вино ва ғайра сабаби паствавии сатҳи зиндагӣ дар мамлакат гардид. Музди меҳнати коргарони саноатӣ то ба 40-45% дар соли 1935 нисбати соли 1926 кам гардида буд. Музди меҳнати коргарони хочагии кишлоқ бошад - 75%.

Бо мақсади баромадан аз бухрон ҳукуматдорон дар баробари зиёд намудани андоз, ба соҳибкорон ва заминдорон имтиёзҳои калон доданд, ки он барои якҷояшавии истеҳсолот ба дастӣ як гуруҳи хурди монополистон мусоидат намуд. Бо дастгирии тартиботи фашистӣ маъкеи ҳукумронии онҳо дар иқтисодиёти мамлакат пурзур гардид. Давраи бухрон инчунин ба ҳалки

Португалия ба маъкеи дигар гузаштани мустамликадории империяро дод.

Дар солҳои бухрони раванди фашизмкунони мамлакат тезонда шуд. Ҳизбҳои муҳолифин гайрикунӣ эълон гардиданд. Соли 1930 Салазар ҳизби фашистиро бо ном "Иттифоқи миллӣ" ташкил намуд, ки он ягона ҳизби қонуни ба шумор рафта, фаъолияти легалӣ дошт. У 5 июли соли 1932 сарвазир таъин гардида, солҳои тулоӣ диктатори фашистӣ буд. Тартиботи фашистӣ бо конститутсияи соли 1933 пӯшонда мешуд, ки мувофиқи он Португалия "ҷумхурии унитарии корпоротивӣ" қариб бо номаҳдудии ҳукумати сарвазир эълон гардидааст. Аз чор ҳиссаи аҳолии калонсол аз ҳукуки интиҳоботи маҳрум буданд. Ба ҷои иттифокҳои касабаи озод Салазар мувофиқи Хартияи меҳнат аз 23 сентябри соли 1933 "иттифокҳои миллии" фашистиро ташкил намуд. Коргарон аз ҳукукҳои корпартоӣ маҳрум карда шуданд. Ҳизбҳои коммунистӣ, сотсиалистӣ, ҷумхурихоҳон ва тамоми ташкилотҳои муҳолифин фаъолияти худро ба ғайри легалӣ гузаронданд. Бештари ҳодимони онҳо ба ҳаёс гирифта шуданд. Тақягоҳи муҳими диктатураи фашистӣ масҷиди католиқӣ гардида буд, ки имтиёзҳои зиёд ба он дода шуд. Дар мамлакат апарати шавковари ҷазодихӣ, полиси махфии сиёсӣ ва ғайра ташкил карда шуд.

Тартиботи фашистӣ хароҷоти буҷаи давлатиро ба артиш, флот ва полис бештар ҷудо намуд. Ин маблағҳо 1/3 ҳиссаи тамоми буҷаро ташкил мекард. Соли 1934 ҳукумати Португалия барномаи нави харбию эълон намуд, ки мувофиқи он дар Англия 20 киштии харбӣ супориш шуда буд. Дар соли оянда Португалия боз барои сохтани 14 киштии харбӣ, роҳҳои стратегӣ ва мустаҳкам намудани аммунитсияи харбӣ 65 млн.ф.ст. ҷудо намуд. Яроқҳои зиёдро Португалия аз Олмон ва Италия меҳарид.

Дар ин давра истисмори ҳалқҳои мустамлика пурзур гардид. Мувофиқи акти мустамликаҳо аз 8 июли соли 1930

аҳолии мустамликаҳои Португалия аз ҳукукҳои иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ маҳрум шуда буданд. Дар мустамликаҳо тартиботи меҳнатӣ зӯрварӣ васеъ паҳн шуда, фуруши қувваи коргарон таҷриба мешуд.

Аммо ба диктатураи фашистӣ муйясар нашуд, ки ҳаракатҳои муҳолифин ва муборизаи синфи коргари меҳнаткашро пурра барҳам диҳад. Дар солҳои 1930-1933 дар Португалия зери роҳбарии ҳизби коммунистии Португалия як қатор корпартоиҳо ба амал омад. Январӣ соли 1934 корпартоии оммавӣ баргузор гардид, ки дар он 60 ҳазор нафар коргарон иштирок намуданд, ки он хусусияти зиддифашистиро доро буда, дар як қатор ҷойҳо ба шуриши мусаллаҳона табдил ёфт. Аммо ин корпартоиҳо бераҳмона паҳн карда шуданд. 11 ноябри соли 1935 роҳбари ҳизб ва Котиби Генералии ХКП Б. Гонсалвес ба ҳаёс гирифта шуда ба конслагери "Таррафал" фиристода шуд, ки Гонсалвес дар он ҷо соли 1942 вафот кард. Полис ҷосусони худро ба ташкилотҳои коммунистӣ мефиристод.

Салазаровҳо натавонистанд, ҳаракатҳои зиддифашистиро барҳам диҳанд. Он маҳеусан дар солҳои ҷанги миллӣ – инқилобии Испания бараъло намоён буд. Ҳукумати Португалия дарҳол диктатор Франкоро эътироф намуда, артиши онро бо яроку аслиҳаи ҷангие, ки аз Олмон ва Италия меҳарид, таъмин намуда, якҷанд ҳазор нафар сарбозони португалиро ба ёрии франкистон сафарбар намуда буд. 17 мартӣ соли 1939 байни Салазар ва Франко "пакти дустӣ ва ҳуҷумнакунӣ" ба имзо расонда шуд. Сентябри соли 1936 бошад, баҳрнавардони ҳарбӣ дар 3 кишӣ дар бандари Лиссабон шуриши мусаллаҳро ба тарафдории ҷумҳурихоҳонӣ испанӣ оғоз намуданд. Португалиҳои зидди фашистӣ ба Испания рафта, дар ҳайати бригадаи интернационалӣ ҷангиданд.

Дар арафаи Ҷанги дуюми ҷаҳон Англия мавқеи ҳуқмронии худро дар иқтисодиёти Португалия нигоҳ дошта, қарзидандаи асосӣ ба шумор мерафт. Соли 1935 аз 30,9

млн.ф.ст. қарзи хориҷии Португалияро, Англия 22 млн.ф.ст. – ро ташкил мекард. 25 млн.ф.ст. – и соли 1937 Англия ба мустамликаҳои португалӣ гузошта шуда буд. Ба артиш ва флотии португалӣ асосан яроқҳои англисӣ таъмин мешуданд. Аммо пеш аз Ҷанги дуюми ҷаҳон ҳукумати Салазар алоқаи мустаҳками иқтисодӣ ва сиёсиро бо Олмон ва Италияи фашистӣ пеш гирифт. Олмон қариб Англияро бо ҳаҷми маҳсулоти воридоти расид.

БЕЛГИЯ МИЁНИ ДУ ҶАНГИ ҶАҶОНӢ

Дар солҳои ҷанг дар марзи Белгия амалиётҳои вазнини ҳарбӣ мерафт, ки зарари ҷони ва иқтисодӣ ба мамлакат овард. Талафоти ҷонӣ 40 000 нафарро ташкил намуда, 100 ҳазор хонаҳо вайрон, аксарияти заводҳои калон тарконида шуданд. Нарасидани маҳсулоти истеъмолӣ, қиматӣ, бекорӣ, сатҳи вазнини зиндагӣ ба корҳои маҷбурӣ фиристодани белгиягӣҳо ба Олмон сатҳи зиндагии меҳнаткашонро тоқатнопазир менамуд.

Дар солҳои истило муқобилиятнишондихӣ ба ҳукумати Олмон зиёд шуд. Баромадҳои зиддиҳарбӣ ва зиддиимпериалистӣ зери таъсири Галабаи Инқилоби Октябр зиёд гардид. Аммо роҳбари ҳизби коргарии Белгия Э. Валдервелд ва дигарон мавқеи социал – шовинистиро ишғол намуда, тарафдори дастгирии буржуазияи худ дар ҷанг буданд.

Шикасти Олмони кайсери дар ҷанг Белгияро давлати голиб намуд. Марзи он аз ҳисоби музофотҳои Эйпен ва Малмед, қисми мустамликаҳои Олмонро дар Африка (Руанда -Урунди) ва инчунин ҳукуқи қисми товоғи ҷангро ба даст оварданро намуд. Белгия шарикӣ хурди Фаронса ва Британияи Кабир дар корҳои ҷаҳонии баъдиҷангӣ гардид. 7 сентябри соли 1920 байни Белгия ва Фаронса созишномаи ҳарбӣ ба муқобили Олмон ба имзо расонда шуд. Соли 1922 ҷунин созишнома бо Британияи Кабир

баста шуд. Хамин тавр мавкеи сиёсати хориҷии Белгия мустаҳкам гардид.

Дар ҳаёти сиёсии мамлакат нуфузи зиёдро Ҳизбҳои католиқӣ ва либералӣ доштанд. Солҳои 1918 – 1920 ҳукуматро католик Лео Делакру роҳбарӣ мекард. Баъди ҷанг вазъи синфи коргар бехтар шуда, шумораи коргарон бошад, кам гардид, ки сабаби сӯст гардидани муборизаҳои синфӣ шуд, чунки пешвоёни ислохотчиёни Ҳизби коргарӣ бо сардории Э. Вандервелд сиёсати ҳамкориро бо синфи коргар идома медод. 3 нафар намояндагони синфи коргар ба ҳайати ҳукумати Л. Делакру шомил буданд.

Аммо ба ин нигоҳ накарда, баъди муддате дар мамлакат ҳаракати оммавии синфи коргар пурзӯр гардид. Дар рафти корпартоӣ синфи коргар рӯзи кории 8-соата ва зид намудани музди меҳнاتро талаб карданд.

Рохбарияти Ҳизби коргарии Белгия як қатор талабҳоро барои таъмини ҳукуки умумӣ интиҳоботи барои ҳамаи шаҳрвандон аз синни 21-солагӣ, қатъ намудани таҳқиби барои даъват ба корпартоӣ, васеъ намудани ҳукукҳои корпартоғтагонро низ ҳамроҳ намуда, талаб карданд.

Доираҳои ҳуқумрон мачбур шуданд, ки баъзе ислохотҳо гузаронанд. Баъди ҷанг барномаи хонаҳои истиқоматӣ, қорӣ намудани нафақа ба шахсони дар ҷанг зарардида ва пиронсолон қабул карда шуд. 9 майи соли 1919 дар Белгия қонуни нави интиҳоботи қабул карда шуд, ки ҳукуки интиҳоботии шаҳрвандонро васеъ намуд. Худи ҳамон сол дар мамлакат интиҳоботи парламентӣ баргузор гардид, ки аксарияти ҷойҳоро намояндагони Ҳизби буржуазӣ: католикҳо – 72, либералҳо – 35, ХКБ – 70 мандатро ба 40- тои пештара ба даст оварданд. Ба ХКБ ҷузбдони 4 вазорат дар ҳукумати тоза таъсисёфта пешниҳод гардид. Парлумон як қатор қонуноҳои Ҳизби коргарии Белгия пешниҳод намударо қабул кард. Аз ҷумла рӯзи кории 8- соата ва ҳафтаи кории 48- соата, ки он барои коргарон аҳамияти калон дошт. Баъзе қонунҳои зидди исёнҳо ва иттифокҳои касаба бекор

карда шуданд. Дар натиҷа алокаи Ҳизб бо иттифоқи касаба мустаҳкам гардид. Қораҳои мустаҳкам намудани алокаи Ҳизб бо кооперативҳои хориҷӣ қабул гардида, бонки махсус “Бонки меҳнат” таъсис дода шуд. Болоравии ҳаракати коргарӣ баъди ҷанг омилӣ таъсисёбии Ҳизби коммунистӣ гардид. Ҳанӯз дар солҳои ҷанг дар Ҳизби коргарӣ қаноти чап устувор гардида буд. Намояндаи он Жозеф Жакмотт Инкилоби Октябр ва Русияи Шуравиро дастгирӣ мекард.

Соли 1919 Ҳизби коммунистии фламандҳо ва соли 1920 ғуруҳҳои коммунистии валлонҳо таъсис дода шуд. Августии соли 1920 онҳо муттаҳид гардида, Ҳизби коммунистии Белгияро ташкил намуданд, ки он ба Коминтерн шомил гардид. Соли 1921 ташкилоти “Друзя эксплуатуемой” (Дустони истифодашаванда) аз ҳайати ХКБ баромада худро Ҳизби коммунистии мустақил эълон намуданд. Бо иштироки Коминтерн ҳар ду Ҳизб сентябри соли 1921 ба як ташкилот якҷоя шуданд. Ҳизб нақши муҳимро дар мубориза баҳри манфиатҳои меҳнаткшон ва Русияи Шуравӣ бар зидди таҷовузи хориҷӣён бозид.

Ҳаммолон (боркашони) Антверпен июл, августии соли 1920 зидди бор кардани яроқҳои харбӣ барои полякҳои сафед баромаданд, ки аз тарафи коргарон дастгирӣ ёфтанд. Дар натиҷа қашондани яроқ ба воситаи Белгия ба Лахистон манъ гардид.

Тираномҳои соли 1920 дар мамлакат паствавии истеҳсоли маҳсулот ба амал омада, мамлакатро бухрони иқтисодӣ фаро гирифт. Сафи бекорон аз 5% соли 1920 ба 33% дар моҳи мартии соли 1921 расид. Соҳибкорон музди меҳнати коргаронро ихтисор карда, зидди ҳаракати коргарон баромаданд.

Ба ин нигоҳ накарда, солҳои 1921 -1923 дар Белгия болоравии броматҳои исёни ба назар мерасид. Ҳизби ҷавони коммунистӣ дар он нақши бузург мебозид. Нуфузи коммунистон миёни қуҳқанон, роҳиоханчиён ва

металлистон зиёд гардида буд. Доираҳои ҳуқмронӣ мамлакат ба таҳқиби коммунистон оғоз намуданд. Соли 1923 тамоми роҳбарони ХКБ "дар забонякунии бехатарии зидди давлатӣ" гунаҳгор ҳисобида шуданд. Зери зӯроварии ҳаракати оммавӣ суд бегуноҳии роҳбарони хизбро исбот намуд. Нуфузи хизб боло рафта, дар интиҳоботи парламентии соли 1925 хизб 2 нафар вакили худро гузаронд.

Дар шароити таҳқиби буржуазия пешвоёни хизби коргарӣ октябри соли 1921 аз ҳайати ҳукумат баромада, зидди иртиқоиён ва милитаризм баромад намуданд. Дар амал онҳо сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҳукумати буржуазиро дастгирӣ намуда, мавқеи зиддишуравиро ишғол мекарданд. Э. Вандервелд меншевикони гурҷиро дастгирӣ намуда, эссеррони рост дар хароб гардондани 3 конференсияи Интернатсионал дар Берлин соли 1922 иштирок намуданд. Он барои мустаҳкамшавии хизби коргарӣ миёни омма мусоидат накард. Дар интиҳоботи парламентӣ, ки соли 1921 баргузор гардида буд, хизб ду мандати дар палатаи депутатҳо доштаре аз даст дод.

Иттифоқи католикӣ соли 1921 барои ба даст овардани як қатор чораҳо барои пурзӯр намудани мавқеи худ дар мамлакат кушиш кард. Ҳамчун хизби пешбарандаи буржуазӣ кушиши васеъ намудани базаи иҷтимоии худро нисбати Фландрияи қафомонда намуд. Бо ташаббуси иттифоқи католикӣ соли 1921 қонун дар бораи қорӣ намудани забони фламандӣ дар коргузориҳои Фландрияро тасдиқ гардид. Иттифок нуфузи худро дар ташкилотҳои кооперативии католикии фламандӣ ва заминдорон, зиёд намуд. Инчунин нуфузи ин иттифок миёни занон, иттифокҳои касаба, миёни табақаҳои қафомондаи муносибатҳои синфӣи пролетариат пурзӯр гардид. Шумораи аъзоёни Конфедератсияи християнӣ католикӣ аз 132 ҳазори соли 1920 ба 235 ҳазор нафар дар соли 1924 расида буд. Дар натиҷаи чораҳои андешидаи иттифоқи

католикӣ дар интиҳоботи соли 1921 80 мандатро ба даст овард, ки нисбати соли 1919, 8-то зиёд буд.

Дар микёси байналхалқӣ Белгия сиёсати зиддишуравиро идома мебуд. Бо Фаронса якҷоя зӯроварии иқтисодӣ ва сиёсиро бар зидди Олмон амалӣ намуда, 1923 дар истилои Рур иштирок намуд. Сармоияи белгӣ ба иқтисодиёти Югославия, Руминия ва Лаҳистон сар дароварда, мавқеи худро дар давлатҳои Осиё ва Африка васеъ намуд. Истисмори мулкҳои мустамликаро пеш аз Ҳама Конгоро бераҳмона мебурд. Империялистони Белгия меҳнати маҷбурии онҳоро васеъ истифода бурда, боигарии онҳоро қашонда, бераҳмона ҳамагуна ҳаракатҳои зиддиимпериалистиро пахш мекард.

То соли 1924 харчи давлатии Белгия 41,6 млрд. франкро ташкил намуда, он 76% - и то давраи ҷангӣ паст шуда, андоз ва қарз, рӯзи корӣ, сафи бекорон зиёд гардида, музди меҳнат кам карда шуд.

Апрели соли 1925 интиҳоботи парламентӣ баргузор гардид, ки натиҷааш шаҳодати он гардид, ки баъзе коргарон ва буржуазияи хурд аз хизби буржуазӣ худро дур карданд. Нуфузи синфи коргар зиёд гардид. Хизби коргарӣ дар интиҳобот бо барномаи ислоҳот баромад намуда, таълиғоти зиддимилитаристиро мебурд. 820 ҳазор нафар дар интиҳобот ба тарафдорӣ номзадҳо аз хизб овоз доданд, ки он нисбати интиҳоботи соли 1921, 148 ҳазор нафар зиёд буд. Бо ин хизб 79 мандатро соҳиб шуд, ки нисбати соли 1921, 11-то зиёд буд ва аввалин хизб дар палата гардид, ки аз Ҳама зиёд қойро ишғол намуд. Хизби коммунистӣ бошад 34 ҳазор овоз гирифта, 2 мандатро ба даст овард. Таъсири коммунистон маҳсусан дар Брюссел, Лёж ва Шарлеруа зиёд буд. Иттифоқи католикӣ бошад, 78 мандат, хизби либералӣ - 22 мандатро ба даст оварданд. Баъди интиҳобот аз ҳисоби католикҳо ва сотсиалистон ҳукумати Паул - Вандервелд ташкил карда шуд. 5 нафар намоёндагони хизби коргарӣ вазифаҳои вазириро соҳиб гардиданд. Аз ҳисоби меҳнаткашони клерикалҳо, ки

хукумати муҳолифинро сардорӣ мекарданд, сотсиалистон сиёсати муътадилгардонии иқтисодиёти мамлакатро пеш гирифтанд.

Дар ин давра дар Белгия андози нав ҷорӣ карда шуда, нархи маҳсулоти талаботи рӯз зиёд ва музди меҳнат бошад кам карда шуд. Дар баробари ин Белгия ба зайёмҳои хориҷӣ рӯ овард. Дар натиҷа тавонист, ки бучаи давлатро танзим намуда, бекурбшавии асҳори миллиро пешгирӣ намояд. Истеҳсоли баъзе маҳсулот зиёд гардид.

Пешвоёни ҳизби коргарӣ аз иҷрои ваъдаҳои пешазинтихоботии худ даст кашиданд. Онҳо коргаронро розӣ намуданд, ки корпартоӣ наkunанд, баъзе исёнхоро барҳам медоданд ва муборизаро ба муқобили коммунистон давом медоданд. Ханӯз августи соли 1924 пешвоёни иттифокҳои касбаи коммунистонро аз ишғоли вазифаҳои роҳбарикунанда дар ташкилотҳои касабавӣ маҳрум намуда буданд. Ин коммунистонро маҷбур сохт, ки ташкилотҳои касабавии худро ташкил намоянд. (Баҳодурони Меҳнат), ки дар он 6 ҳазор металлургон ва шахтиёрҳои Валлони муттаҳид шуданд. Дигар иттифокҳои автономии бо сардории коммунистон ташкил карда шуданд.

Майи соли 1926 дар Белгия ҳукумати нав бо сардории Жаспар ташкил карда шуд. Ба ҳайати он инчунин намояндагони ҳизби коргарӣ шомил шуданд. Аммо соли 1927 бо маҷбурсозии оммаи меҳнаткшон сотсиалистон аз ҳайати ҳукумат баромада, ба муҳолифин гузаштанд. Дар охири давра иқтисодиёти мамлакат ба танзим даромада, содирот ва сармоягузори Белгия зиёд гардид.

Синфи коргар дар ин давра кушиш мекард, ки ба сармоядорӣ зарба занад. Соли 1927 шахтиёрҳои водии Урт корпартоӣ намуданд, ки муборизаи онҳо 2,5 сол давом кардааст. Оқибат онҳо муваффақиятҳо ба даст оварданд. Соли 1928 бошад, дар аксарияти шахрҳои Белгия корпартоиҳои аҳамиятнок ба амал омад.

Дар ҳизби коммунистӣ мубориза ба муқобили тротскизм, ки тарафдорони онҳо аз ҳизб соли 1928 хориҷ шуда буданд, мерафт.

Дар сиёсати хориҷӣ Белгия раванди алоқаи зичро бо БК ва ИМА пеш гирифта буд.

Доираҳои ҳукумронӣ мамлакат бошад, мавқеи зиддишуравии худро идома медоданд.

Дар соли 1930 дар Белгия нишонаҳои бухрони иқтисодӣ ба вучуд омад. Бухрон тамоми соҳаҳои саноати сабук ва вазнинро фаро гирифта буд. Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот соли 1932, нисбати соли 1929 ҳамагӣ 37% -ро ташкил мекард. Содироти мамлакат бошад, сахт кам гардид. Бекори миёни деҳқонон, пастшавии музди меҳнат тавсири бухрон буд. Шумораи пурра ва қисман бекормондагон соли 1932, 400 ҳазор нафарро ташкил менамуд. Ҳукуматдорон дар солҳои бухрони на танҳо ба манфиатҳои меҳнаткшон рӯй оварданд, балки муборизаро ба муқобили демократия низ пеш гирифтанд. Муборизаи исёнии коргарон хусусияти тезутундро гирифт. Дар соли 1932 дар рафти корпартоии 2 моҳҳои шахтёрҳо, металлустон ва дигар

коргарони Бориная 220 ҳазор нафар иштирок доштанд, ки дар рафти он задухӯрди хунин ба амал омада, аксарияти коргарон дар он ғавтидан ва садҳо нафар ба ҳабс гирифта шуданд. Аммо ба ин нигоҳ накарда, мубориза идома дошт. Дар баробари ин марши муқобили бекорӣ ва “марши гуруснагон” гузаронда шуд.

Ҳукумати буржуазии Белгия кушиш мекард, ки мамлакатро аз бухрон ба воситаи истисмори иҷтимоии меҳнаткшон барорад. Декабри соли 1932 ҳукумат қонунро дар бораи “ваколатҳои факултета” гузаронд, ки мувофиқи он андози нав ҷорӣ карда шуд ва хароҷоти заруриятҳои иҷтимоӣ кам карда шуд. Вазъияти бекорон, нафақахурон ва маъишӣ хеле бад гардид.

Дар ҷустуҷӯи роҳҳои баромадан аз бухрон хизби коргарӣ дар охири соли 1933 нақшаи де Манаро дар анҷумани худ тасдиқ намуд. Сотсиалист Г. де Ман кам намудани сафи бекоронро ба воситаи ба соҳибкорон ҷудо намудани пули иловагии давлатӣ, давлатикунонидани бонкҳои шахсиро ба воситаи харидани аксияҳои онҳо ва кам кардани музди меҳнато пешниҳод намуд. Ҳамаи ин пешниҳодҳо сафарбар шуда буданд, барои мустаҳкам намудани сармояи давлати – монополистӣ. Аммо нақшаи Ман амалӣ карда нашуд.

Вазъи сиёсии мамлакат низ дар солҳои бухрон тезуғунд гардид. Дар мамлакат ташиклотҳои шакли фашистӣ пайдо шуданд. Ба монанди рексистион бо сардории Дегрел дар музофотҳои валлонии Брюссел ва иттифоқи миллии фламандӣ дар доираи Белгияи Федеративӣ. Фашистон валлонҳо ва фламандҳоро ба муқобили якдигар шур меандоختанд. Дар солҳои 1930-1931 ба онҳо мӯйясар шуд, ки дар баъзе ҷойҳо мақсадҳои худро амалӣ намуда, бетартибихоро ташкил наоянд.

Коммунистон ва қисме аз коргарон ба муқобили экстримистион ва фашистион мубориза мебуданд.

Баъди хотима ёфтани бухрони ҷаҳонӣ ва то оғози Ҷанги дуҷуми ҷаҳон истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ суст тараққӣ карда, сатҳи то давраи соли 1929-ро ташкил намекард. Дар мамлакат мисли пештара сафи зиёди бекорон мавҷуд буда, муборизаи синфӣ ҳомӯш нагашта буд, муқобилиятнишондиҳиҳо зидди фашизм идома дошт.

Соли 1935 дар Белгия ҳукумати “мутахидшавии миллий” ташкил карда шуд, ки ба он католик ван Зееланд рохбарӣ мекард, ки ба он сотсиалистон Вандервелд, де Ман ва Спаак низ шомил буданд. Ҳукумати нав бекуршавии франк ва як қатор қонунҳои зиддикоргарии ба “тартиботи маҳдудкунӣ ва иқтисодӣ” шомилро қабул намуд.

Зиёдшавии хавфи фашистӣ ва харбӣ ба вазъияти мамлакат ва сиёсати ҳукумат таъсир расонд. Соли 1935 Белгия оқибат ИҶШС-ро эътироф намуда бо он муносибатҳои дипломатӣ барқарор намуд. Дар интиҳоботи парламентии соли 1936 пурзӯршавии қувваҳои сиёӣ ба назар мерасид. Аз як тараф шумораи овозҳои тарафдорони коммунистон зиёд шуда, аз тарафи дигар хизби фашистӣ низ тарафдорони худро зиёд намуд. Ҳукумати клерикалии ван Зееланд зери намоиши бератафи аз иттифок худро аз Фаронса дур карда, наздикшавиро бо Олмони фашистӣ пеш гирифт, ки ин фашистиони маҳаллиро руҳбаланд намуд ва октябри соли 1936 онҳо қушиши гузарондани табодуллотро намуданд, аммо синфи коргар бо иштироки фаъоли коммунистон ба он роҳ надоданд.

Ҳизби коммунистӣ фаъолияти худро баҳри химояи ҳуқуқҳои демократӣ ва иҷтимоии меҳнаткашон фаъл намуд. Коммунистон дар конференсияи худ соли 1935 шиори таъсис додани Фронти халқии зиддифашистиро пешниҳод намуданд. Дар ҷойҳо комитетҳои зиёди Фронти халқӣ таъсис ёфт, ки дар ҳайати онҳо коммунистон, сотсиалистон, католикҳо ва иттифокҳои касаба шомил буданд. Соли 1936 ташиклоти хизби коммунистии ҷавонон ва хизби коргарӣ якҷоя шуда, иттиҳодияи ҷавонони сотсиалистро ташкил намуданд. Хизби коргарии Белгия ташкили хизби ягонаи коргариро пешниҳод намуд, аммо пешвоёни рости хизби коргарони Белгия ақидаи ягонаи коргарон ва халқро рад намуданд.

Қариб 2 ҳазор нафар интернационалони белгияӣ дар Испания ба тарафдории ҷумҳуриҳои ҷангиданд. Дар арфои Ҷанги дуҷуми ҷаҳон майи соли 1938 дар мамлакат ҳукумат бо сардории сотсиалист П.А. Спаак таъсис ёфт. У инҳор намуд, ки “Ман дигар сотсиалист нестам. Муборизаи синфӣ ва марксизм назарияи кушнашуда буда, имрӯз ягон маъное надоранд.”

Дар интихоботи моҳи апрели соли 1939 синфи коргар дасттири аксарияти интихобкунандагони худро аз даст дода, танҳо 64 мандат ба даст овард. Ҳукуматро клерикал Ю. Перло ташкил намуд. Ӯ низ мисли ҳукуматдорони пештара ягон чораи таъмини бехатарии Белгияро дар ҳолати наздикшавии истилои фашистӣ накард.

НИДЕРЛАНДИЯ ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1945

Дар солҳои Ҷанги якуми Ҷаҳон Нидерландия ҳамчун давлати бетараф худро эълон карда, ба ин нигоҳ накарда, қушунҳои 500.000 нафараи худро ба ҷанг фиристод. Тичоратро ба манфиати худ пеш бурда, ба давлатҳои ҷангкунанда молҳои худро фурӯхт. Соли 1918 ҳаққи сахме, ки баъзе бонкҳо, ҷамъиятҳои аксионерӣ супориданд 82% сармоягузориро ва дар баъзе ширкатҳои ҷудогонаи кишисозӣ – 100 % ва аз он зиёдро ташкил намуд. Оммаи васеи аҳолии аз нарасидани маҳсулот, болоравии нарху наво, беқурбшавии асъори миллий азият мекашиданд. Соли 1918 системаи карточкаги ҷорӣ карда шуд, ки мувофиқи он ба ҳар як шахс дар як рӯз 160 грамм нон дода мешуд. Ҳамаи ин норозигиро нисбати сиёсати доираҳои ҳукмрон ба вучуд овард. Дар солҳои ҷанг дар сари ҳокимият либерал П. Крот Ван дер Линден меистод. Ӯ аз соли 1913 то соли 1918 дар сари кудрат буд. Соли 1917 ҳукуқи интихоботи умумиро барои мардон ҷорӣ кард. Июли соли 1918 дар интихобот хизби клерикалҳо (католикҳо ва калвинистҳо) нисфи мандатҳоро соҳиб шуданд. Сотсиал – демократҳо бошад – 22 мандатро соҳиб шуданд, ки он нисбати пештара 15 – то зиёд буд. Сотсиал – демократҳои ҷап «трибунистҳо» - 2 мандатро ба даст оварданд. 9 сентябри соли 1918 ҳукумат бо сардории намояндаи католикҳо Бёренбрук ташкил карда шуд. Бёренбрук солҳои 1918 – 1925 мамлакатро идора кардааст. Бо таъсири Ғалабаи Инкилоби Октябри норозигии омма ба болоравии ҳаракатҳои инқилобӣ табдил ёфт. Дар қорхонаҳои калони саноати намоишҳои калони оммавии

ҳамфикри бо Русияи Шуравӣ ба амал омад. Инкилоби Октябрро гуруҳи «трибунистон» бо сардории Вайнкоп хуш пазирӯфтанд. Дар як қатор шахрҳо шурои коргарон ва иттифоқи афсарон ташкил карда шуд. Инкилоби Русияро дастгирӣ намуда, меҳнатқашони Нидерландия дар навбати худ талабҳои хусусияти иқтисодӣ ва сиёсӣ доштаро пешниҳод менамуданд. Октябри соли 1918 мавҷи ин ҳаракатҳо афсарони лагери харбии Гарскамперро фаро гирифт, онҳо талаб мекарданд, ки онҳо ҷавоб дода шаванд. Инкилоби ноябри Олмон дар байни коргарони Амстердам талабҳои ташкили диктатураи пролетариатро ба вучуд овард. Задухӯрдҳои ярокноки синфи коргар ва полис ба амал омаданд. Пешвоёни хизби коргари сотсиал – демократии Нидерландия максадҳои демагогии баромад бо шиорҳои ҷапхоро доштанд. 10 ноябри соли 1918 ҲКСДН дар конференсияи худ дар шаҳри Роттердам барномаи радикалиро бо талабҳои «сотсиалистикунонии саноат», ҷорӣ намудани рӯзи кори 8 – соата, ҳукукҳои умумии интихоботи, демократизациякунонии қушунҳо қабул намуд. 11 ноябри соли 1918 дар намоиш рохбари хизб П. Трулстра дар бораи дастгирии инкилоби пролетарӣ ва дар вақтҳои наздик ба даст даровардани ҳокимият аз тарафи синфи коргар фикрронӣ намуд. Рӯзи дигар дар маърузаи худ дар парламент талаб намуд, ки ҳокимият ба дастии сотсиал – демократҳо дода шавад.

13 ноябри соли 1918 дар шаҳри Амстердам ҷамъомади калоне бо иштироки коргарон, афсарон ва матросҳо ба амал омад, ки он ба намоиш табдил ёфт. Дар он «трибунистҳо» баромад намуда, даъват карданд, ки дар мамлакат диктатураи пролетариат барқарор карда шавад. Ба муқобили иштирокчиёни намоиш қушунҳои ҳукуматӣ ва полис оташ кушоданд. Дар натиҷа 5 нафар ҷавидона, қариб 20 нафар ярадор гардида буд. Ин воқеа сотсиал – демократҳои ростро маҷбур сохт, ки муносибаташонро дигар намоёнд. Онҳо муқобили усулҳои муборизаи

инкилоби баромада, Русияи Шуравӣ ва хизби болшевикиро тухматҳо менамуданд. Дар конгресси ХСДКН дар шаҳри Роттердам, ки 16 – 17 ноябри соли 1918 баргузор гардида буд, ақидаҳои аксулинкилобӣ садо доданд. Иштирокчиёни он ба ҳамкориҳои синфи даъват намуда, ҳокимиятро бовар кунданд, ки «инкилобро маҷбур месозанд, ки аз сарҳади Нидерландия дур шавад.

Ба ин нигоҳ накарда дар Нидерландия тарқишҳои инкилобӣ ба вучуд наомад, аммо муборизаи синфи коргар хомӯш нагардид. Дар соли 1919 дар мамлакат 622 корпартоӣ бо талабҳои зиёд намудани музди меҳнат ва беҳтар намудани шароити меҳнатӣ ба амал омада буд. 21 июли соли 1919 коргарони бандҳои Амстердам ва Роттердам корпартоии умумии ҳамфикри бо Русияи Шуравиро гузаронданд. Шумораи шурои иттифокҳои касабави Нидерландия аз 84.000 – и соли 1914 ба 247.000 дар охири соли 1919 расида буд. Шумораи иттифоқи касабави христьянҳо бошад ба 206.000 нафар расида буд.

Дар шароити болоравии ҳаракатҳои коргарӣ пешвоёни хизби католики барномаи худро тартиб доданд, ки баъзе ислохотҳои иҷтимоиро дарбар мегирифт ва онро баъзе хизбҳои буржуазӣ дастгирӣ намуданд. Бо ин хизб худро химоягари «мудифаи милли «эълон намуд. Меҳнаткашони католикиро ба муқобили коргарони инкилобӣ равона месохт. Дар Роттердам ва Гаага отрядҳои аксулинкилобии мусаллаҳ ташкил гардида буд; дар деҳот кулакҳо отрядҳои «зеленой гвардии», (гвардияи сабз)-ро таъсис дода буданд.

Бо сабаби болоравии ҳаракатҳои инкилобӣ доираҳои ҳуқумрон маҷбур шуданд, ки баъзе ислохотҳо гузаронанд. Ҳукумати католиқӣ бо сардории Р. де Беренбрук соли 1919 бо қабули қонуни 45 – соатаи ҳафтаи корӣ, манъ намудани меҳнати нобилигон то синни 14 солагӣ, қорӣ намудани ҳуқуқҳои интиҳоботи барои занон аз синни 23- солагӣ ва ғайра баромад намуданд. Ҳукумат нафақаи пиронсолон ва

маъюбонро зиёд намуда, синну соли нафақабароиҳо кам кард. Дар мамлакат системаи суғуртаи иҷтимоии Гент қорӣ карда шуд, ки дар пардохти суғуртаи бекорон ва иттифокҳои касоба ҳукумат иштирок мекард. Дар гузарондани ин чорабиниҳо католикҳо пешвоёни хизби сотсиал – демократии коргарон дастгирӣ менамуданд, онҳо чунин мешумориданд, ки ин ислохотҳо метавонад тарқиши инкилобро дар мамлакат пешгирӣ намояд.

Тобистони соли 1920 буржуазия ҳучумро ба муқобили синфи коргар оғоз намуд. Ҳукумат дар парламент қонуни фаъолияти инкилобӣ қабул намуд. Ташвиқоти зидди Шуравӣ пурзӯр гардид. Ҳукумат ҳуқуқҳои таҳдид ва таҳқиби иштирокчиёни баромадҳои коргарӣ, пешвоёни коммунистон ва иттифокҳои касабаро ба даст овард. Ба ҳаёс гирифтани коргарони фаъол оғоз гардид. Тирамоҳи соли 1920 Нидерландия ба давраи бухрони иқтисодӣ ворид шуд. Содирот кам гардида, ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот маҳсусан дар заводҳои киштисозӣ ва металлургия, истеҳсоли тамоку ва ғайра низ кам гардид, ки боиси зиёд шудани сафи бекорон шуд.

Бо оғози бухрони иқтисодӣ дар мамлакат синфи коргар як қатор муваффақиятҳои ба даст овардаи худро аз нав аз даст дод. Соли 1922 парламент қонуни дароз намудани рӯзи кориро қабул кард. Кушишҳои синфи коргар барои пешгирӣ намудани он ба воситаи корпартоӣ солҳои 1921 – 1923 бе натиҷа ба анҷом расид. Октябри соли 1921 – январӣ соли 1922 корпартоии қалонии металлустон паҳш карда шуд.

Дар интиҳоботи парламентӣ июли соли 1922 наояндагони хизби клерикали дар палатаи поёни нисбатан ҷои зиёдро гирифтанд. Хароҷоти суғуртаи иҷтимоӣ ва музди меҳнати хизматчиён кам карда шуд.

Нидерландия дар солҳои устуворшавии капитализм – қисман устуворшавии сармоядорӣ дар мамлакат аз ҳисоби истисмори халқҳои мазлум, пеш аз ҳама аҳолии Индонезия

ба вучуд омад. Миклори умумии сармоия хориҷӣ дар Индонезия 6 млрд. гулденро ташкил меод, ки аз ин 4 млрд. гелдени онро Нидерландия гузошта буд. Танҳо дар соли 1925 даромади корхонахоро дар Индонезия, аксионерони голландӣ пардохтанд 370 млн. гулденро ташкил намуд, ки он 100%-170 % сармоия гузоштаро ташкил мекард. Дар мамлакат шумораи миллионерҳо зиёд гардида буд. Соли 1929 шумораи онҳо ба 1400 нафар расида буд. Миёнаи солҳои 20 – ум рушди соҳаҳои киштисозӣ, металлургӣ дар мамлакат дида мешуд, ки он тичораи байналхалқии Нидерландияро мустаҳкам намуд. Ҳаҷми сармоягузорӣ дар ҳоҷагии кишлоқ низ зиёд гардид. Соли 1930 дар ҳақиқи баҳрии Зейдер – Зее 20.00 га. аз худ карда шуд.

Дар солҳои устуворшави таъсири сармоия хориҷи дар Голландия низ зиёд гардида буд. Саҳми калонро дар иқтисодиёт ва сиёсати мамлакат трести нафти англо – голландӣ «Ройял – Датч Шелл», ки роҳбараш Детердинг буд мебозид. Таъсири маҳсус дар ақидаҳои зиддишуравӣ ҳукумати Нидерландия дошт. Бонки Париж – Нидерландия дар мамлакат аҳамияти калон пайдо кард. Воридшавии сармоия олмонӣ маҳсусан дар молия ва саноати ҳарбӣ ҷой дошт. Сармоия амрикоӣ ва ҷопонӣ бошад, кушиши Индонезияро доштанд. Ба ин нигоҳ накарда, сармоия голландӣ ба фазои байналхалқӣ ворид шуда, мавқеи худро васеъ намуд.

Мустаҳкамшавии мавқеи иқтисодии буржуазӣ ба он имкон дод, ки музди меҳнати табақаи болотари синфи коргар зиёд карда шавад. Дар ҳолате, ки оммаи меҳнаткашон душвории зиёде доштанд ва он ба сиёсати ҳукумат алоқаманд буд; кам намудани музди меҳнат, зиёд намудани соати кори ва инчунин кам нашудани сафи бекорон.

Пешвоёни сотсиал – демократҳои рост сиёсати ҳамкории синфиро пеш гирифта буданд, ки ба талаботи ҳаёти пешгари меҳнаткашон таъсири ҳалокатовар мерасонд. Ин сиёсат баъзе коргаронро ранҷонд. Онҳо аз

ҳаёати иттифокҳои касба баромаданд. Дар иттифокҳои сотсиал-демократҳо ибтидои соли 1926 танҳо 184.000 нафар монданд. Дар ҳизби коммунистӣ муҳлати дароз «касалии бачагона» давом дошт, ки имконияти ба даст овардани муваффақиятро надошт. Соли 1926 дар анҷумани ХКН «чапҳо» аз ҳизб ронда шуданд. Чунин вазъият дар тротскичиён низ ба амал омада буд. Ҳамаи ин имконияти дар ХКН ба вучуд омадани раванди марксист- ленинӣ гардид.

Дар сиёсати беруна, сиёсати зидди Иттиҳоди Шуравиро пеш гирифта, онро эътироф кардан намехост.

Нидерландия дар солҳои 30 -юм.- Дар Нидерландия бухрони иқтисодӣ соли 1930 оғоз гардида буд. Он пеш аз ҳама таъсири худро ба саноати сабук расонд. Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот ибтидои соли 1932 ба 38%, содирот то - 36 % нисбати соли 1929 кам гардида буд. Соли 1932 дар мамлакат сохтани киштиҳои калони 232 тонна ба роҳ монда шуд. Аз бухрони иқтисодӣ ҳоҷагии кишлоқ низ зарар دید. Ба ҳаҷми нисбатан баробар тичорати беруна кам шуда буд. Дар мамлакат кушуни калони бекорон (500.000 нафара дар соли 1933) пайдо шуд. Аз се як нафар корро аз даст дода буд. Андоз зиёд гардида нарху наво баланд шуда буд. 30-40 % музди меҳнат кам карда шуд. Мубориза ва корпартоиҳои коргарон дар мамлакат ба амал омад. Ноябри соли 1931 шуриши умуми сар зад, ки дар он 14.000 нафар бофандагони Твент муддати 4 моҳ корпартоӣ намуданд. Дар сол 1932 коргарони шахрҳои Амстердам, Роттердам, Гронинген ва дигар шахрҳо корпартоӣ карданд. Корпартоии коргарони ҳоҷагии кишлоқ бошад, дар музофоти Гронинген 5,5 моҳ давом кард. Воқеаҳои маҳсули ин давра шуриши флоти ҳарбӣ – баҳрӣ дар киштии голландӣ дар Индонезия буд, ки он февралӣ соли 1933 ба амал омада буд. Ҳукумат нисбати шуришгарон ҷораҳои катъи дида, 300 нафари онҳоро ба маҳбас партофт. Ин ҳабарро баҳрнавардонии « Де Зеვენ провинсиен» шунди парчами сурхро бардошта ба сӯи Сурабаю роҳ пеш

гирифтанд, то дӯстони ба маҳбас партофтаи худро озод намоянд. Ба муқобили онҳо ҳавопаймоҳои ҳарбӣ сафарбар шуданд. Баъди он ки 20 нафар кушта шуданд, баҳрнавардон муқобилиятро қатъ карданд. Шуриши баҳрнавардон тамоми мамлакатро ба ҳайрат гузошта, сабаби сар задании корпартоиҳои ҳамраҳи ҷӣ дар Индонезия ва ҷӣ дар Нидерландия гардида буд. Дар қатори аввалини иштирокиён коммунистон буданд. Бахори соли 1933 бо ташаббуси ХКН ширкате барои озод намулдани баҳрнавардони ба ҳабс гирифта таъсис дода шуд.

Дар интиҳоботи парламентие, ки апрели соли 1933 баргузор гардида буд, хизби аксулинкилобӣ ғалаба карда, бо сардории пешвои худ Г. Колейн ҳукумати навро таъсис дод. Ин ҳукумат соли 1933 қонуне қабул намуд, ки фаёлияти хизби сотсиал-демократии Нидерландияро маҳдуд менамуд.

Иктисодиёти мамлакат бошад аз бухрон суст баромад. Дар баъзе соҳаҳо он ҳатто то соли 1939 давом дошт, аз ҷумла дар соҳаи киштисозӣ, тичорати беруна ба назар мерасид. Охири соли 1937 пастроии истеҳсоли маҳсулот ба амал омад. Шумораи бекорон нисбати 385.000 нафари соли 1935 ба 439.000 нафар дар соли 1938 расида буд. Синфи коргар норозигии худро нисбати сиёсати зиддиҳалқии ҳукумати Колейн иброз намуд. Фаёлона дар муборизаи бекорон иштирок менамуданд. Комитетҳои бекормондагон дар мубориза ба онҳо роҳбарӣ мекарданд. 4 июли соли 1934 бекорон дар Амстердам намоиши калони эътирози гузаронданд, ки он ба кам карда шудани ёрдампулӣ ба бекорон бахшида шуда буд. Бо онҳо бекорони Роттердам ва дигар шаҳрҳо низ баромад намулданд. Ҳукумати «ягонаи миллӣ» бо сардории пешвои хизби аксулинкилобии Х.Колейн (1933 – 1939) ба муқобили бекорон полис ва қушунҳои мусаллаҳро сафарбар намуд. Ҳамин тавр ҷангҳои барикадавӣ ташкил шуд, ки он якҷанд рӯз давом кард. Зияда аз 1,5 млн. нафар дар зерӣ аризаи

мушараки расмӣ ба ҳукумат имзо гузошта бо ин эътирози худро нисбати ҷазоҳои ба бекорон дидаи ҳукумат изҳор намулданд. Дар ҷавоб ба ин ҳукумат нисбати онҳо аз ҷумла коммунистон ҷазои саҳтро ҷорӣ кард.

Дар мамлакат инчунин қувваҳои фашистӣ бо дастгирии миллатгароеҳои олмонӣ фаёл гардиданд. Хизби фашистӣ бо ном «Национал – социалистическое движение», (ҳаракатҳои Милли сотсиалистӣ), ки онро А.Мюссертом, сардорӣ мекард, бинои хизби коммунистӣ ва дигар ташкилотҳои прогрессивиро валангор намулданд. Дар интиҳоботи соли 1935 ба тарафдории фашистон 8 % интиҳобкунандагон овоз доданд.

Дар мубориза ба муқобили сармоя ва фашизм коммунистон дар сафи пеш буданд. Соли 1935 дар конгресси Х11 хизб ҳамчун вазифаи аввалин дараҷа Ҳимояи мустақилияти давлатҳо аз таҳдиди фашизм буд. Соли 1938 дар конгресси Х1П хизб ба масъалаи ягонагии ҳаракатҳои синфи коргар аҳамияти калон дода шуд. Обруи хизб дар байни омма афзуд. Шумораи аъзоёни он дар соли 1939 нисбати 1.000 нафари соли 1929 ба 10.000 нафар расида буд. Шумораи тарафдорони хизб бошад – 117.000 нафар, нисбати - 37.000 нафари соли 1929 ба 117.000 нафар расида буд. Дар мубориза ба муқобили фашизм хизбро ҳамроҳи мекарданд, сотсиалистони чап, рӯзномаи ХКСДН «Фрейхейд» ва «Арбейт». Инчунин «иттифоқи мубориза ба муқобили фашизм» таъсис дода шуд. Фаёлияти иттифоқҳо ба қувваҳои аксулинкилобии нидерландӣҳо имконият надод, ки бо фашистони олмонӣ ҳамроҳи намоянд.

Дар сиёсати беруна бошад, бештар диққат дода мешуд ба мустақкамкунии мавқеи худ дар Индонезия. Буржуазияи голландӣ душвориро дар масъалаи нигоҳ доштани империяи мустамликавии худ Индонезия хис намула, «сиёсати дарҳои бозро» эълон намуд. Ин таъсири монополистони ИМА, Чопон ва Британияи Кабирро дар иктисодиёти Индонезия пурзӯр намуд. Ҳукумати

Нидерландия тачовузорони фашистиро ба Испания роҳбаландӣ намурад. Соли 1937 ҳукумати Нидерландия истилои Ҳабашистонро ба Италия иҷозат дод. Бо сиёсати бегарбии худ доираҳои ҳукумрони Нидерландия истилои фашистони немисро васеъ намуданд. Мисли пешгара ҳукумати Нидерландия Иттиҳоди Шуравиро эътироф намекард.

Вазъияти Нидерландия ба Белгия ва Люксембург монанд аст, ки муҳлати зиёд дар истилои Олмони фашистӣ буданд. Сентябри соли 1944 ҳукумати Белгия, Нидерландия ва Люксембург сармои хориҷӣ пеш аз ҳама англисиро ҷалб намуда, сабаби ба имзо расидани созишномаи хориҷи гумрукӣ гардида буд.

ШВЕДСАРИЯ МИЁНИ ДУ ҶАНГИ ҶАҲОНӢ

Шведсария бегарбии худро дар солҳои Ҷанги якуми ҷаҳон нигоҳ дошта, тичорати манфиатоварро ба манфиати буржуазия бо давлатҳои ҷангунанда дошт. Ин сабаби рушди як қатор соҳаҳои саноат ба монанди мошинсозӣ, саноати ҳарбӣ ва ғайра гардид. Барои нигоҳ доштани беморон, асирони ҳарбии ҳар ду тарафи ҷангунанда, ки шумораи онҳо 67 ҳазор нафарро ташкил менамуд, Шведсария тиллои зиёд мегирифт. Аммо ба ин нигоҳ накарда, бо сабаби киматӣ вазъи моддии оммаи меҳнаткаш бад гардид. Музди меҳнати хизматчиёни давлатӣ паст карда шуд. 50% сафи бекорон аз ҳисоби истеҳсолоти маҳсулоти ҷангӣ набудан ва кам будани талабот ба онҳо зиёд гардид. Дар солҳои ҷанг ба Шведсария лозим омад, ки хароҷоти зиёд намояд, ки он ба сафарбаркунии артиш вобаста буда 1,2 млрд франкро ташкил менамуд. Қарзи давлатӣ низ зиёд гардид, ки охири соли 1918, 1 млрд франкро нисбати 140 млн. франки соли 1913 ташкил мекард. Дар баробари ин ба бучаи Шведсария воридшавии маблағ аз ҳисоби туризм хеле кам гардид. Ҳамаи ин сабаби асосии норозигии омма гашт, ки он бо таъсири ИКСО пурзӯр гардид. Охири соли 1917 ва ибтидои соли 1918 корпартоӣ ва намоишҳои

меҳнаткашон бо задхӯрди кушун ва полис ба анҷом мерасид. Хабарӣ галабаи ИКСО руҳияи меҳнаткашонро боз ҳам баланд бардошта, дар маркази Стурх баррикадаҳо ташкил карда шуд, ки дар нагичаи задхӯрд 3 нафар кушта шуданд. Дар рӯзи маросими дафни онҳо корпартоии оммавӣ эълон гардид. Ба муддати 3 рӯз кормандони бонҳо корро қатъ намуданд. Онҳоро боз 20 ҳазор нафар коргарон дастгирӣ намуда, талабҳои иқтисодӣ ва сиёсӣ пешниҳод намуданд. Дар яқҷоягӣ бо пролетариати синфи коргари ҷаҳонӣ дар Шведсария низ муборизаи инқилобии Русия дастгирӣ ёфт.

Дар шароити болоравии инқилобӣ ташкилотчиҳои сусти пролетариати Шведсария муайян гардид. Дар ҳизби сотсиал – демократии Шведсария қаноти саҳти ислохотчиён ҷой доштанд, ки ҳаматарафа муборизаи инқилобиро пешгирӣ мекарданд. Дар баробари ин дар ҳизб қаноти чап пайдо шуд, ки таъсири В.И.Ленин, ки яқҷанд сол дар Шведсария дар муҳочираг буд, дар он зиёд буд. Болоравии манфиатҳо дар ҳизби сотсиал – демократҳо дар шаҳри Олтен феврالی соли 1918 таъсиси комитети амал аз намоёндагони ҳизб ва иттифокҳои касаба гардид. Комитети Олтен аз ҳукумат барқарор намудани назоратро аз болои нарх, қорӣ намудани рӯзи қорӣ 8-соата, зиёд намудани музди меҳнат, демократикунонии системаи интихоботиरो талаб намуданд.

Аз сабаби он ки ҳукумат муҳокимаи ин талабҳоро рад кард, комитет охири моҳи июли соли 1918 конгресси оммавии коргаронро баргузор намуда, гузарондани ошӯбҳои оммавиро таъкид намуда, ба сарбозон муроҷиат намуд, ки ба муқобили корпартофтагон набароянд.

Пас ҳукумат ҷораҳои зиддикоргариро пурзӯр намуда, намоёндаи Русия Шуравиро бо баҳонаи дастгирӣ молию пулии комитети Олтен аз мамлакат ронд. Ин вазъияти сиёсии мамлакатро дарҳол тезтунд гардонд. 9 ноябри соли 1918 бо даъвати комитет меҳнаткашони марказҳои бузурги

Шведсария (19 шаҳр) корпартои оммави 24- соата ташкил намуданд. Рӯзи дигар бо даъвати иттифоки коргарон дар Сюрих 15-20 ҳазор нафар ба намоиш чамъ омаданд, то ки "ҳамраъии худро бо инкилоби сотсиалистии голиб" изҳор намоянд. Коргарон изҳор намуданд, ки тайёранд корпартоиро то пурра конёф гардондани талабҳои сиёсӣ ва иқтисодии худ ва аз ҷумла бекор кардани қарори хориҷи намояндаи Русия аз мамлакат корпартоиро идома медиҳанд. Ба муқобили намоишчиён кушун ва полис сафарбар карда шуд, ки дар натиҷаи задухӯрд якчанд нафар кушта ва ярадор гардида буданд. Пас шаби 12 ноябр корпартои оммави миллий эълон карда шуд, ки дар он аз 300 то 400 ҳазор нафар иштирок доштанд.

Тамоми ҳаёти иқтисодии мамлакат фалаҷ гардида буд. Рӯзномаҳои коргарон даъват то ба охир истоданро мисли, инкилобҳои Олмон, Фаронса, Австрия, Голландия ва асосан тантанаи инкилоби русро мекарданд. Дар Сюрих металлистон бо ташаббуси гуруҳҳои коммунистон шурои коргарӣ ташкил намуданд. Ҳукумат чораҳои нав андешида кушун ва кормандони Роҳи Оҳанро ба муқобили онҳо сафарбар намуд. Онҳо синфи коргарро таҳдид мекарданд. Задухӯрд байни коргарон ва сарбозон дар шаҳрҳои Базел, Женева, Сюрих, Гранж баргузор гардид. Мувофиқи фармони ҳокимон ба биноҳои ташкилотҳои коргарӣ ва матбааи шаҳрҳои Берн ва Сюрих кушунҳо ворид карда шуданд. Дар ҷунин шароит комитети Олтен берозигии корпартофтагон пешниҳод намуд, ки шаби 15 ноябр исён қатъ карда шавад. Коргарон ин қарорро ҳамчун таслимшавӣ ҳисобида дар Сюрих ва дигар шаҳрҳо корпартоиро боз якчанд рӯзи дигар идома доданд. Дар таърихи ҳаракати коргарии Шведсария ин исён аз ҳама бузургтарин баромади синфӣ ба шумор меравад.

Дар баробари зӯроварӣ ҳукумати мамлакат маҷбур шуд, ки баъзе гузаштҳо низ намоянд. Соли 1918 онҳо

намояндагони тартиби интихоботи мутаносибро ва ҳафтаи кории 48- соатаро қорӣ намуданд.

Дар шаронги болоравии ҳаракати коргарон сотсиал – демократҳои чап ҳамрохшавии хизбро ба Интернасионалӣ Коммунистӣ изҳор намуданд. Ин масъала дар анҷумани хизби сотсиал – демократӣ августи соли 1919 ва декабри соли 1920 муҳокима гардид ва ҳагто ба райпурсии тамоми аъзоёни хизб бароварда шуд. Марти соли 1921 сотсиал-демократҳои чап ва гуруҳҳои коммунистон хизби коммунистии Шведсарияро таъсис доданд, ки он ба ташкилоти байналхалқии коммунистӣ шомил гардид.

Баъди ҷанг Шведсария дар муносибатҳои байналхалқӣ нақши намоёнро бозид. Дар марзи он ташкилотҳои байналхалқӣ ба монанди "Комитети байналхалқии Салиби Сурх аз соли 1863, иттифоқи умумичахонии почта аз соли 1874, аз соли 1919 Шведсарияи ҷойи фаъолияти Лигаи миллатҳо, ташкилоти байналхалқии меҳнат, Лигаи ҷомеаи Салиби Сурх" гардид. Ба Лигаи миллатҳо Шведсария бо шарте шомил гардид, ки бетарафии давлатро ба инobat гирифта, шурои Лигаи миллий онро аз имкониятҳои иштирок дар муҷозотҳои ҳарбӣ ба муқобили истилогарон озод намоянд. Дар давраи байни ҷангӣ дар Шведсария якчанд конференсияҳои муҳими байналхалқӣ баргузор гардидааст.

Дар муносибат бо давлати Шуравӣ ҳукумати Шведсария сиёсати душманона мебуд. Он барои гвардиячиёни сафеди Русия, ки бо иртиҷоиёни байналхалқӣ ва шведсарӣ фаъолияти зиддишуравиро амалӣ мекарданд, ҷой дод. 10 майи соли 1923 гвардиячи сафед Конрад намояндаи Шуравӣ В.В. Воровскиро ба қатл расонд. Ҳукумати Шведсария ҷанобгарии ин актро рад кард. Ҳол он ки кушандаи Воровский аз тарафи суди шведсарӣ дастирӣ ёфт. Дар ҷавоб ҳукумати Шуравӣ аз 20 июни соли 1923 алоқаро бо Шведсария қанда, аз иштирок қардан дар конференсияҳои байналхалқии дар ҳудуди он баргузор

мегардад, даст кашид. Танҳо соли 1927 вақте, ки ҳукумати Шведсария талаби Шуравиро қонёв гардонд, зиддият аз байн рафт.

Дар солҳои 1920-1921 мамлакатро бухрони иқтисодӣ фаро гирифт, ки он зарбаи асосиро ба оммаи меҳнаткашон зад. Сафи бекорон соли 1922, 130 ҳазор нафарро ташкил менамуд. (1/5 қисми аҳоли бо оилашон). Нарху наво то давраи ҷангӣ 4 маротиба зиёд гардида буд.

Соли 1927 қонун дар бораи шароитҳои додани музди меҳнати хизматчиёни давлатӣ қабул карда шуд. Марти соли 1929 монополия аз болои таъмини нон дар мамлакат ҷорӣ карда шуд. Пешвоёни иттиҳодияҳои касабавии шведсарӣ ва ҳизби сотсиал-демократӣ баҳри ҳамкории меҳнат ва сармоя бо кушиши зиёд баромад карданд. Дар соли 1926 онҳо ба парламент чунин пешниҳодҳо намуданд, ки ҳамагуна зиддиятҳои синфӣ дар асоси қарорҳои ҳақамон ҳал карда шавад, то ки сулҳи синфӣ барқарор карда шавад.

Танҳо коммунистон коргаронро даъват намуданд, ки муборизаи синфиро давом диҳанд. Дар анҷумани III ҳизб соли 1924 онҳо назарияи Фронти ягонаи коргариро пешниҳод намуданд.

Дар солҳои бухронии 1929-1933, 2,5 ҳазор қорхона ва бонкҳо муфлис шуданд. Ақсияҳои баъзе бонкҳо нисбати пештара то 40% паст гарид. Сафи бекорон бошад, 70 ҳазор нафарро ташкил намуд. Ҳазорҳо деҳқонон муфлис гариданд. Ҳукумат чунин чорахоро ба монанди нигоҳ доштани музди меҳнат, бекурбшавии франкро пеш гирифт, то ки аз бухрон барояд.

Ҳамаи ин душвориҳо ба души меҳнаткашон гузошта шуд. Дар Базел, Сюрих, Женева коргарон барои дастгирии талабҳои худ қорпартоӣ карданд. Ин қорпартоиҳоро ҳизби коммунистӣ роҳбари мекард. Дар миёнаи соли 1936 ҲКШ аз оппортунистон ҷудо шуда, ягонагии худро мустақкам намуд.

Зиддиятҳои тезтунди иқтимоиро фашистон барои пурзур намудани табиғоти ақидаҳои Гитлер ва Муссолини истифода бурданд. Дар мамлакат фаёлияти чунин ташкилотҳои фашистӣ ба монанди Фронти миллий, иттифоқи миллий ва ҳизби фашистии шведсарӣ фаёл гардиданд. Ҳукумати мамлакат ба фаёлияти фашистон ва ташкилотҳои онҳоро пешгирӣ накарда, баромадҳои зиддифашистиро манъ кард. 9 ноябри соли 1932 намоиши ҳалқии зиддифашистиро дар Женева артиш тирборон кард, ки дар натиҷа 13 нафар ҳалок гардида, 38 нафар ҷардор шуданд.

Дар нимаи дуюми солҳои 30-юм ҳаракатҳои зиддифашистӣ пурзур гарид. Коммунистон сотсиал-демократҳо маслиҳат намуданд, ки ҳаракати ягона ташкил менамоянд. Соли 1938 онҳо баромади зиддифашистиро ташкил намуданд, ки онҳо кушиши ба даст даровардани ҳокимиятро дар як қатор шаҳрҳо намуда буданд. 700 нафар аъзоёни ҲКШ дар Испания ба муқобили фашизм ҷангидаанд. Соли 1938 коммунистон ва сотсиал-демократҳои ҷап ба иштирокчиёни ҷангии шведсарӣ, ки кушиши ташкил намудани ҷуришро ба Сюрих ва Базел барои баргузор намудани табодуллои фашистӣ намуда буданд, зада баргардонданд. Соли 1932 ҲКШ талаб намуд, ки фаёлияти ташкилотҳои фашистӣ дар мамлакат манъ карда шавад ва чораҳои ғимоя аз истилогарони фашистиро қабул намоянд. Бо вучуди ин ҳукумат мисли пештара ташкилотҳои фашистиро тарафдорӣ намуда, коммунистонро пайгирӣ мекард.

ДАНИЯ ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

Дар натиҷаи Ҷанги якуми ҷаҳон вазъи иқтисодии Дания бад гардида, зиддиятҳои иҷтимоӣ тезтунд шуданд. Дар доираҳои ҳукумронии Дания ягонагӣ доир ба мавқегирии сёсати ҳориҷӣ вучуд надошт. Консерваторон манфиатҳои буржуазини калон ва миёнаи шаҳрро ғимоя намуда, майли иттифок бо Англата доштанд. Ҳизби “венстр” манфиати

агариёнро Ҳимоя намуда, алоқаро бо Олмон мепазирӯфтанд. Чунин мавқаро сотсиал – демократҳо низ доштанд. Дар солҳои ҷанг буржуазияи даниягӣ ба воситаи Ҳанодӣ бой гардид. Аммо ҷанги зерини таъсири худро ба қашонидани ашёи саноатӣ кам гардонд, ки он сабаби 20% кам шудани маҳсулоти саноатӣ нисбати соли 1913 гардида буд. Вазъи иҷтимоию иқтисодии меҳнатқашон аз зиёд шудани андоз, бекорӣ, кам кардани музди меҳнат, душвориро бо ҳонаҳои истиқоматӣ ҳеле вазнин гардида буд. Зери таъсири ИКСО синфи корғари Дания муқобили ҷанг баромада, манфиатҳои ҳаётии худро муҳофизат мекарданд. 11 феввали соли 1918 ҳаракати парокандаи бекорон дар Копенгаген баргузор гардид. Дар Швезлигии Шимолӣ шурои депутатҳои корғарон ва сарбозон таъсис ёфт. Дар баъзе ҷойҳо корғарон ҳатто ҷумҳури барқарор намуданд. (Аз ҷумла дар Лес дар ҷазираи бо ҳамин ном). Тобистон ва тирамоҳи соли 1918 дар Дания ҳаракати корпартоиҳо пурзӯр гардид. Миёни талабҳои корғарон инчунин талаби ҷорӣ намудани рӯзи кории 8-соата низ ҷой дошт. Соли 1918 дар мамлакат муборизаҳо авҷ гирифтанд. Дар вақти намоиши бузург, ки 14 август дар Копенгаген баргузор гардида буд, задухӯрд байни корғарон ва полис ба вучуд омад. 28 август пешвоёни иттифоқи касабии мамлакат ба вазири корҳои дохилӣ лоиҳаи қонуни рӯзи кории 8-соатаи корғаронро пешниҳод намуд. Корғарон талаб намуданд, ки андози бойҳо зиёд карда шавад. Синфи корғари Дания инқилоби ноябрии Олмонро гарму ҷушон дастирӣ карданд. Дар ишора бо ҳамраҳии онҳо дар Копенгаген 13 ноябр дар майдони бозори Зелёний намоиши бузург баргузор гардид. Пешвоёни сотсиал – демократҳо дар ҷунин шароит бо пешниҳоди гузарондани ислохот баромад намуданд. Ноябрьри соли 1918 ба конференсия бо 18 банд талабот ба ҳукумат муроҷиатнома қабул карданд. Дар ин барнома ҷорӣ намудани рӯзи кории 8-соата, ҷорӣ намудани назорат аз болои бонкҳо ва истеҳсолот, андоз

муҳокимаи масъалаи аграрӣ, бехтар намудани таъминоти иҷтимоӣ, аз нав дида баромадани низомномаи қабули ҳукуки умуминиҳоятиро пешниҳод намуданд. Бо ёрии ин барнома сотсиал-демократҳои рост қушиш менамуданд, ки ба ислохотчиёӣ табдил дода, омаро аз муборизаҳои инқилобӣ дур намоянд. Онҳо бетартибихоро дар намоиши 13 ноябр маҳкум намуда, қушиши даъват ба ҷанги шахравандиро намуданд.

Зери таъсири ҳаракатҳои корғарон ва деҳқонон ҳукумат маҷбур шуд, ки қисман ислохоти заминро гузаронад, ки мувофиқи он 25% заминҳои заминдорони қалон давлатӣ қунонида шуданд. Гимназияҳои шахсӣ барҳам дода шуд. Ба Исландия соли 1918 мустақилият дода шуд.

Дар шароити болорагии ҳаракатҳои оммавии корғарон ҳудудмуайянқунии инқилобӣ ва ислохотчиёӣ дар ҷараёни он меистод. 25-26 феввали соли 1918 хизби сотсиал – демократҳо анҷумани худро гузаронда, дар он вакилони синфи корғар қатъномаи ҳамраҳии худро бо Русияи Шуравӣ ва Финландия изҳор намуданд. Баҳори соли 1918 қаноти ҷаби ХСДД аз хизб баромада, 8 апрел хизби корғарӣ сотсиалистии Данияро ташкил намуданд, ки он соли 1919 ба Коминтерн шомил гардид. Мақомоти ин хизб рӯзномаи “Классекампен” гардид, ки напши аввали он 1 майи соли 1918 ҷоп гардид. Баҳори соли 1919 иттифоқи ҷавонон ба хизби сотсиал – демократҳо муроҷиат намуд, ки ҳамкориро бо буржуазияи хотима дода, аз Ҳайати ҳукумат барояд. Дар ҷавоб ба ин анҷумани ХСДД сентябри соли 1919 мавқеи ҷавононро маҳкум намуд. Пас октябри соли 1919 қаноти ҷаби иттифоқи ҷавонони ХСДД бо хизби сотсиалистӣ корғарӣ муттаҳид гардида, 9 ноябри соли 1919 хизби сотсиалистони ҷаби Данияро ташкил намуданд. Ноябрьри соли 1920 сотсиалистони ҷап “21 шароити” қабулро ба Коминтерн тасдиқ намуда, хизби коммунистии Данияро ташкил намуданд.

Ин муҳимтарин натиҷаи болоравии ҳаракатҳои коргарӣ дар солҳои аввали баъдиҷангии Дания буд. Аммо дар ҳаракати коргарӣ мавқеи ХСД нигоҳ дошта шуд ва шумораи аъзоёни он дар солҳои 1915-1919, 85%-ро ташкил намуда 110 ҳазор нафар аъзо дошт. Сотсиал – демократҳо ҳамагарафаи муборизаҳои инқилобии меҳнаткешонро дар авҷаш боз меодост.

Баъди хотимаи ҷанг буржуазияи мамлакат масъалаи Шлезвигро зиёд карда, бо ин оммаи меҳнаткешонро аз талабҳои инқилобӣ дур намуд. Доираҳои миллатгароёни Дания барои марзи Шлезвигро ба Дания ҳамроҳ кардан баромад карданд, гарчанде дар қисми ҷанубии он немиёҳо мезистанд. 10 феввали соли 1920 дар қисми шимолии Шлезвиг раъи умумӣ гузаронда шуд, ки дар он 75.000 нафар ба тарафдорӣ ҳамроҳшавии он ба Дания ва 25.000 нафар зидди ҳамроҳшавӣ овоз доданд. Дар минтақаи ҷанубӣ 14 март соли 1920 раълурей баргузор гардид, ки дар он 13.000 нафар тарафдор ва 52.000 нафар зид баромаданд. Миллатгароёни даниягӣ зери шиори “юришро ба Фленсбург” оғоз намуда, бо зуроварӣ Шлезвигии ҷанубиро ба Дания максоди ҳамроҳ кардан доштанд. Вазъият дар мамлакат тезутунд гардид. Ҳукумати Сал кушиш намуд, ки аз зиддият бо Олмон худдорӣ намояд. Доираҳои рост ва миллатгароён зидди ҳукумат баромад намуданд. 27 март соли 1920 вакилони регсдаг ба таътил фиристода шуданд. 29 март соли 1920 шӯҳи Дания Кристиан X. ваколати худро зиёд намуда, бо талаби миллатгароён ҳукумати Салро ба истеъфо баровард. Муддати якҷанд моҳ дар мамлакат “ҳукумати амалдорони калон” роҳбарӣ доштанд. Акти мазкур ҳамчун “табадуллотӣ ий” ном гирифт. Аҳамияти он аз доираи “масъалаи Шлезвиг” берун баромад. Иртиҷоён максад доштанд, ки бо ин роҳ ба раванди демократикунонии мамлакат зарба зада, ба сиёсати ислохотчиғӣ хотима диҳанд ва ба зуроварии синфи коргар оғоз намуданд.

Коргарон бо талаби гузарондани корпартоии оммавӣ зидди ҳаракатҳои ғайриқонунӣ шох баромад намуданд. Пешвоёни ХСДД ва иттифокҳои касаба мачбури шуданд, ки қатъӣ аз шох талаб намоёнд, ки даъвати регсдагро тезонад ва дар ҳолати иҷро нашудани он корпартоии оммавӣ эълон мекунанд. Шох ин талаби онҳоро рад кард. Дар ҷавоб ХСДД қарор кард, ки 6 апрели соли 1920 корпартоии оммавӣ оғоз намоёнд. Гуруҳҳои алоҳидаи коргарон рӯзи муайянгардидаро интизор нашуда, 1 апрел корпартоӣ намуданд. 3 апрел намоиши пароканда дар Копенгаген дар назди қасри шох баргузор гардид. Намоишчиён шиори “Чумхуриро” пешниҳод намуданд. Шох саросемавор баъзе гузаштҳо намуд. Барои гузарондани интиҳоботи регсдаг дар асоси қонуни интиҳоботӣ ва гузарондани авф розигӣ дод. Соҳибкорон нигоҳ доштани иловапулӣ ва қимати розӣ шуданд. Корпартоӣ-бекор карда шуд. 26 апрели соли 1920 интиҳоботи регсдаг баргузор гардид. Бештари мандатҳоро (49) хизби аграрии буржуазии “венстр” ба даст овард. Пешвои он Неегор моҳи май ҳукуматро ташкил намуд. Ҳукумати тозагасисёфта низ ба манфиати “соҳибкории озод” фаъолият намуд. Сотсиал – демократҳои муҳолифин талаб намуданд, ки конституция аз нав дида баромада шавад. Чумхури эълон шуда, қалисо аз давлат ва мактаб ҷудо карда шавад. Сентябри соли 1920 дар интиҳоботи нав хизби “венстр” 52 мандат ба даст овард. ХСДД бошад, 48 мандатро соҳиб гардид. Муваффақияти калонро сотсиал – демократҳо дар интиҳоботи коммуналӣ соли 1921 ба даст оварданд. Аммо дар ин давра ХСДД ба муқобили ҳукумати “венстр” набаромад. Ҳамин тавр ҳукумати Неегор тичорати озод ва ханотиро имконияти фаъолият дод. Нарх боло, музди меҳнат паст гардида, сафи бекорон ба 72.000 нафар дар моҳи феввали соли 1921 расида буд.

Сармоядорон соли 1922 қорхонаҳоро баста, талаб намуданд, ки рӯзи қорӣи 8-соата бекор карда шавад, музди меҳнат бошад 25-30% кам карда шавад. Сотсиал –

демократҳо натавонистанд талабҳои соҳибкоронро зарба зананд. Танҳо баромадҳои парокандаи коргарон дар шаҳрҳои Раннерс ва Оленс барҳам додани рӯзи кории 8-соатаро пешгирӣ карданд. Аммо музди меҳнат кам карда шуд.

Соли 1922 дар Дания бухрони иқтисодӣ сар зад. Ҳизби ҳуқмрон натавонист давлатро аз бухрон барорад. Ба манфиати сармоядорони аграрӣ тиҷорати озодро пеш гирифт, ки он мамлакатро побанди маҳсулоти хориҷӣ намуд, ки он ба истеҳсоли маҳсулоти маҳаллӣ зарба зад. Побандии Дания аз сармояи амрикоӣ ва англисӣ бухронро дар соҳаи асъори миллӣ ба вучуд овард. Намояндагони буржуазияи саноатии Дания, ки он аз аграрӣ ба аграр-индустриалӣ табдил ёфта буд, талаб намуданд, ки тарифи гумруки баланд бардошта шавад, то ки саноати мамлакатро ғимоя намояд. Бо ин қувваи муҳолифин дар мамлакат пурзӯр гардид ва соли 1924 ҳукумати “венстр” ҳукуматро ба ихтиёри иттифоқи сотсиал-демократҳо ва радикалҳо дод.

Ҳамин тавр дар таърихи Дания аввалин маротиба апрели соли 1924 сотсиал – демократҳо ҳукумати худро бо сардории Стаунинг ташкил карданд. Чораҳои ҷоннок намудани молия ва пешгирии бухронро аз ҳисоби меҳнаткашон оғоз намуданд.

Дар сиёсати хориҷӣ бошад, июни соли 1924 Дания Иттиҳоди Шуравиро эътироф намуд. Соҳибкорон тирамоҳи соли 1924 шартномаи коллективиро аз нав дида баромаданд. 18 март соли 1925 50.000 нафар коргарон корпартои оммавиро оғоз намуданд. Дар ҷавоб ба ин 21 апрел соҳибкорон бастани тамоми корхонахоро эълон намуданд, ки 20.000 нафар коргарон бекор монданд. Майи соли 1925 коргарони дигар корхонаҳо низ корпартоӣ намуданд. Аммо коргарон натиҷаи хуб ба даст оварда натавонистанд. 5 июн баъди ду моҳи мубориза коргарон ба шароитҳои, ки ба онҳо қариб манфиате надошт созиш намуданд. Дар рафти мубориза кудрати муҳофизат карда

натавонистани сотсиал – демократҳои рост маълум гардид. Миёни синфи коргар норозигӣ нисбати ҳукумати Стаунинг зиёд гардид. Аз сиёсати ин ҳукумат буржуазия низ қаноатманд набуд. Дар интиҳоботи регсдаг декабри соли 1926 сотсиал – демократҳо мағлуб шуданд. Ҳукумат ба дасти намояндагони ҳизби “венстр” Мадсен ва Мюгдал гузашт. Онҳо сиёсати ҷавобгӯии манфиатҳои аграриро пеш гирифта, ҳукукҳои сиёсӣ ва иқтисодии коргаронро поймол менамуданд.

Соли 1929 дар Дания қонуни зиддикоргарӣ дар бораи ба ҳабс гирифтани коргарони дар муборизаҳои исёни иштироккунанда қабул карда шуд. Ин сиёсати пешгирифтаи ҳукумат на танҳо миёни коргарон, балки буржуазияи саноатӣ низ норозигиро ба вучуд овард.

Охири соли 1931 Данияро бухрони умуми ҷаҳонӣ фаро гирифт, ки он тамоми соҳахоро дарбар гирифт. Дар мамлакат шумораи бекорон ба 200.000 нафар расид. Ҳукумати иттифоқи сотсиал – демократӣ ва радикалӣ бо сардории Стаунинг Мунка кушиш намуданд, ки бо роҳи даҳолати давлатӣ ба иқтисодиёт бухронро бартараф намоянд. Аммо ҳизби “венстр” ба чораҳои пешбинишудаи онҳо зид баромада, мағлубияти онҳоро дар палатаи болоии парламента ба даст овард. Бо ин сабаб ноябри соли 1932 дар мамлакат интиҳоботи ғайринабатӣ баргузор гардид, ки дар он ҳизби “венстр” ғалаба карда натавонист. Аввалин маротиба ба палатаи поёни ду нафар коммунистон шомил шуданд.

Англия, ки харидори асосии маҳсулоти даниягӣ ба ҳисоб мерафт, тирамоҳи соли 1932 хариди гӯшт ва рағанро кам намуд. Ба содироти Дания лозим омад, ки яқчанд гузаштҳо намуда, хирочи гумрукии маҳсулоти саноатӣ, мошинҳои хочагии кишлук, пахта ва матоъро кам намояд. Аз ингилшт, металл, кокс ва оҳан хироч тамоман бардошта шуд. Дар шароити бухрони соҳибкорон 20% кам кардани муҷди меҳнати коргаронро эълон намуда аз 1 феврал соли 1933 бо оғози бастани корхонаҳо тарсонданд. Ҳукумат

конуни муваққатан манъ намудани корпаргой ва бастани корхонахоро қабул намуд ва муҳлати шартномаҳои коллективиро 1 сол дароз намуд. Пас январӣ соли 1933 сотсиал-демократҳо бо ҳизби "венстр" ва радикалҳо созиш намуда, сиёсати ягонаи иқтисодӣ ва иҷтимоиро тартиб доданд, ки онро то огози Ҷанги дуҷуми ҷаҳон гузаронданд. Аз ин вазъият пеш аз ҳама аграрӣён бурд намуданд. Онҳо сиёсати сотсиал-демократхоро дастгирӣ намуданд. Баъди ба сари қудрат омадани фашизм дар Олмон ҳаракатҳои фашистӣ дар Дания суръат гирифт, ки онро доираҳои иртҷоии Дания дастгирӣ менамуданд. Онҳо чунин мешумориданд, ки ҳукумати сотсиал – демократҳо ба ҳукумати шакли фашистӣ иваз карда шавад. Ин қисми дораҳои буржуазӣ бо монополистони олмонӣ алоқа доштанд. Фашизмро иҷунин қисми кулакҳо, ҷавонони консервативӣ, иҷунин немисҳои Шлезвиг дастгирӣ мекарданд. Фашистон дар ҳизбҳои деҳқонон мустаҳкам буданд. Онҳо назоратро дар иттифокҳои истеҳсолкунандагони хоҷагии кишлоқ қорӣ намуда буданд. Сипас ҳизби миллӣ – сотсиалистӣ қорғарони Дания таъсис ёфт. Дар Шлезвиг ҳизби фашистӣ талаб намуд, ки ин вилоят аз Дания ҷудо карда шавад.

Муқобили фашизм синфи қорғар мубориза мебурд. Сотсиал – демократҳо ҳам, мавқеи зидди фашистиро ишғол мекарданд. Ҳукумати Стаунинг соли 1934 қонунро дар бораи балво анғехтанро қабул кард. Онҳо ташкили ташкилотҳои бо усули ғайриқонунӣ ба вазъияти мамлакат таъсиррасонро манъ карданд. Шахсоне ки дар ҳизмати давлатӣ набуданд, либоси формавӣ пушидан манъ шуда буд. Гарчанде дар ин қонун зидди фашизм равона шудани он гуфта нашуда бошад ҳам, аҳолии мамлакат ҳусусияти онро дарк мекард. Ин қонун иҷунин ба муқобили ташкилотҳои прогрессивӣ низ нигаронида шуда буд.

Дар интиҳоботи соли 1935 сотсиал – демократҳо бо шиори "Стаунинг ё хаос" баромад намуданд. Ҳизби

коммунистӣ ҳавфи фашизмро эҳсос намуда, ягонагиро бо ҳизби сотсиал – демократӣ ишғол намуда, дар интиҳобот онро дастгирӣ намуд. Бо ин сотсиал – демократҳо дар интиҳобот ғалабаи қомил ба даст оварданд. Соли 1936 сотсиал – демократҳо ва радикалҳо дар палатаи болоӣ – ланстинг аксариятро ишғол намуданд.

Соли 1937 комиссия қори худро барои аз нав дида баромадани конститутсия оғоз намуд. Аммо аз нав тартиб додани конститутсия баргузор нагардид. Райпурсии моҳи майи соли 1939 шумораи лозимии овозхоро барои амалӣ намудани он надод. Интиҳобкунандагон дар он суғиштирок намуданд. Аксарияти онҳо даъвати ҳизби "венстр" – ро, ки дар бораи дар рафти райпурсӣ аз хонахоҳгон набароед буд, иҷро намуданд.

Дар арафаи ҷанг дар сиёсати дохилӣ ва хориҷии Дания фашистони маҳаллӣ ва олмони таъсиррасон буданд. Олмон акнун барои тамоми Шлезвия даво мекард. Ба ин нигоҳ накарда, Дания зидди муҳоқимаи Олмон дар Лигаи Миллатҳо баромада, дар мучозоти ҳарбии зидди он иштирок накард. Зидди системаи бехатарии коллективонаи Аврупо баромад намуда, ташкили иттифокҳои мудофиавии давлатҳои скандинавро низ дастгирӣ накард.

Майи соли 1939 байни Дания ва Олмон пакт дар бораи ҳуҷумнакунии ба имзо расонда шуд, аммо он Данияро аз ҳуҷуми империалистони олмонӣ наҷот надод.

АЗ ТАЪРИХИ ДАВЛАТҲОИ АМРИКОИ ЛОТИНӢ

Давлатҳои Амрикои Лотинӣ дар қитъаи Амрико ҷойгир буда, солҳои тулонӣ аз тарафи Испания, Португалия истиқсмор мешуданд. Дар баробари онҳо иҷунин дигар давлатҳои Аврупои Ғарбӣ низ ба ин минтақа сар доронарданд. Баъдан рақиби асосии онҳо дар ин минтақа ИМА гардид, ки сабаби танг карда баровардани онҳо аз ин минтақа шуд. Давлатҳои Амрикои Лотинӣ дар қисматҳои ғимолӣ, марказӣ ва ҷанубии қитъаи Амрико ҷойгир мебошанд.

Мексика номи асосии он штатҳои муттаҳидаи Мексика буда, он дар қисми шимолии қитъаи Амрико ҷойгир аст. Мексика аъзои СММ, Фонди байналхалқии асър, Ташиқоти давлатҳои Амрико мебошад. Сардори давлат ва ҳукумат президент ба шумор меравад. Парламенти он аз ду палата: Сенат ва палатаи депутатҳо иборат мебошад. Мексика ҷумҳурии федеративӣ буда аз 31 штат иборат аст. Пойтахташ шаҳри Мехико.

Ҳизбҳои сиёӣ: хизби ҳаракати миллий, хизби инкилобӣ – демократӣ, хизби меҳнат. Пайдоиши инсон дар Мексика ба ҳазорсолаи XX то давраи мо ба ҳисоб меравад. Дар ибтидои асри XIX ҳаракатҳои миллий – озодиҳои ба муқобили испаниҳо оғоз мегардад. Соли 1821 мустақилияти империяи Мексика эълон гардидааст. Соли 1824 Мексика республика эълон шудааст. Соли 1867 амалиётҳои ҳарбӣ дар Мексика бо шикасти Фаронса анҷом меёбад. Соли 1917 баъди инкилоби хунин бо дастгирии ИМА дар Мексика конституцияи нав қабул карда шуд. Солҳои 1920 - 1924 дар мамлакат ислохоти аграрӣ гузаронида шудааст. Соли 1942 Мексика ба муқобили Олмон ва Ҷопон ҷанг эълон менамояд.

Куба - давлат дар халиҷи Кариб буда, забони давлати забони испанист. Аз ҷиҳати дини католик мебошанд. Куба аъзои СММ аст. Сардори давлат ва ҳукумат Раиси Шӯрои давлатӣ ва Шӯрои вазирон ба ҳисоб меравад. Парламенташ якпалатагӣ буда, ассамблеяи миллий ном гирифтааст. Куба ҷумҳурии буда, ба 14 музофот тақсим шудааст. Ҳизби сиёӣ: - хизби коммунистӣ мебошад. Шарикони асосии тичоратии Куба: Канада, Испания, Мексика, Аргентина, Чин, Булгария, давлатҳои ИДМ мебошанд. Куба аз тарафи Колумб кашф карда шудааст то ин кашфиёт дар он ҷо индехо зиндагӣ доштанд. Соли 1868 ҷанги даҳсола бахри ба даст овардани истиқлолият оғоз мегардад, ки дар он шӯришчиёни кубагӣ шикаст мехуранд. Соли 1901 Куба истиқлолият ба даст меорад. Тобеияти иқтисодии Куба ба сари он як қатор режими диктаторӣ овард, ки

танҳо дар натиҷаи инкилоби соли 1959 бо сардории Фидел Кастро диктатураи Батисто сарнагун карда шуд.

Чили – ҷумҳурии Чили дар қисмати Амрикои ҷанубӣ соҳили уқёнуси Ором аз шимол ва ба ҷануб ба масоҳати 4330 км. тул кашидааст. Забони давлатиаш забони испанист. Аз ҷиҳати дини католикӣ буда, вақтҳои охир протестанти ва ҷамъияти яҳудиҳо пайдо шуда истодаанд.

Чили – аъзои СММ ва ТДА мебошад. Сардори давлат ва ҳукумат президент ба шумор меравад. Конгресси миллий аз Сенат ва палатаи депутатҳо иборат аст.

Ҳизбҳои сиёӣ: хизби христянӣ – демократӣ, хизби радикалӣ, сотсиал - демократӣ, Альянс барои Чили (хизби азнавсозии миллий ва иттифоқи мустақили демократӣ). Чили аз тарафи баҳрнаварди португалӣ Ф. Магелан кашф шудааст. Соли 1541 шаҳри Сантьяго таъсис дода шуд. Соли 1823 гуломи бекор карда шуд. Дар натиҷаи ҷангҳои солҳои 1879 – 1844 масоҳати давлатӣ муайян гардид.

Ҷумҳурии Гватемал – Гватемал дар Амрикои марказӣ ҷойгир мебошад. Пойтахташ шаҳри Гватемал. Забони давлатӣ испанӣ, маънабӣ диниашон бошад, католикӣ мебошад. Гватемал аъзои СММ, Бонки байналхалқии асър, ТДА буда, сардори давлат ва ҳукумат президент ба шумор меравад. Парламенти он аз як палата иборат аст, ки он номи конгресси миллиро дорад.

Ҳизбҳои бузурги сиёӣ: иттифоқи демократӣ, хизби сабзҳо, хизби христянӣ – демократӣ, иттифоқи миллий – инкилобии Гватемал, Фронти ҷумҳуриҳои Гватемал, Альянси миллии нав, хизби озодиҳои прогрессивӣ ва ғайра.

Гватемал ҷумҳурии кафомондаи аграрӣ мебошад. Соли 1524 қушунҳои испанӣ тахти фармондеҳии Педро Алварада ин марзро ба даст даровардаанд. Соли 1821 Гватемал истиқлолияти худро аз дасти испаниҳо ба даст медарорад. Соли 1839 федератсияи давлатҳои Амрикои Марказӣ пароканда мешавад ва Гватемал истиқлолияти пурраи худро эълон менамояд. Мисли дигар давлатҳои Амрикои Лотинӣ Гватемал низ як қатор режими диктаториро аз сар

гузаронд. Танҳо соли 1985 дар Гватемал интиҳоботи аввалини озод баргузор гардид, ки дар натиҷаи он наомандаи ҳукумати граждани омад. Аргентина – ҷумҳурии Аргентина дар ҷанубу шарқии китъаи Амрико ҷойгир аст. Забони давлати испанӣ буда, мазаби диниаш католиқӣ мебошад.

Аргентина аъзои СММ, Бонки байналхалқии асъор ва ТДА мебошад. Сардори давлат ва ҳокимият президент ба шумор меравад. Ҳокимияти қонунбарор Конгресси миллий буда, он аз Сенат ва палатаи депутатҳо иборат мебошад. Аргентина ҷумҳурии федеративӣ буда, ба 22 музофот, 1 ҳудуди миллий ва 1 хавзаи федералии пойтахт тақсим шудааст. Пойтахташ шаҳри Буэнос – Айрес мебошад.

Дар давраи қадим аҳолии Аргентинаро индейсоҳо ташкил менамуданд. Соли 1516 бахрнаварди испани Хуан Диас де Солис дар соҳили дарё фаромада ин марзро азони Испания эълон менамояд. Соли 1536 шаҳри Буэнос - Айрес ташкил меёбад. Ба ҳайати Аргентина Боливия, Парагвай, Уругвай шомил мешуд. Соли 1825 ҷумҳурии федеративии Аргентина таъсис меёбад. Дар асри XX Аргентина табаддуллотҳои харбӣ зиёдро аз сар гузаронида, дар зери итоати хунтаи харбӣ низ буд. Дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI иқтисодии мамлакат дар шароити вазнин ҷой дошт.

АРГЕНТИНА ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

Маълумоти умумӣ.- Масоҳати Аргентина (2,8 млн. км. кв.) буда, аз рӯи шумораи аҳоли бошад, дар солҳои 60-ум он зиёда аз 20 млн. нафарро ташкил менамуд, аз ин ҷиҳат Аргентина ҷои дуюмро дар Амрикои Ҷанубӣ баъди Бразилия ишғол менамуд.

Дар муносибатҳои иқтисодӣ давлати тараққиёфта нисбати дигар давлатҳои Амрикои Лотинӣ ба шумор меравад. Қисми зиёди аҳолии Аргентинаро гузаштагони аврупоӣ, асосан баромади аврупоӣ ва қисман муҳоҷирон аз Италия ва Испания ташкил медиҳанд.

Аргентина – давлати аграрӣ бошад ҳам, нисбатан саноат дар он тараққӣ кардааст. Шумораи аҳолии он дар шаҳро нисбати деҳот зиёд буда, 62 % ташкил медиҳад, дар ҳолате ки аҳолии деҳот 32 % ташкил менамуд.

Аргентина – ҷумҳурии федеративӣ мебошад. Ба ҳайати он 17 музофот шомил мешуд, ки ҳоло шумораи он 22 - торо ташкил менамояд. Сардори давлат президент буда, он ба муҳлати 6 сол интиҳоб мегардад. Ҳукумати қонунбарор конгресси федералӣ буда, аз ду палата, палатаи депутатҳо ва сенат иборат аст. Палатаи депутатҳо ба муҳлати 4 сол интиҳоб мегардад. Сенаторон бошад, аз ҳар як музофот 2 нафари ба муҳлати 9 сол аз тарафи маҷлиси қонунбарори музофотҳо интиҳоб мегарданд.

Дар солҳои Ҷанги якуми Ҷаҳон Аргентина дар рафти ҷанг бетараф буда, болоравии иқтисодиёро аз сар мегузаронд. Англия ва ИМА талаботи зиёд ба ашёи хом ва маҳсулоти он мароқ зоҳир намуда буданд. Шумораи зиёди корхонаҳои саноатӣ аз 2,7 ҳазори соли 1900 то ба 14,2 ҳазор дар соли 1920 расида буд. Шумораи коргарони саноатӣ дар ҳамин солҳо аз 120 ҳазор то 350 ҳазор нафар расида буд.

Вазифаи президентиро дар соли 1916 Ипполито Иригойен ишғол намуд. Ӯ пешвои радикалҳои рост буда, то соли 1930 дар иҷрои ин вазифа буд. Радикалҳо ва пеш аз ҳама Иригойен, муқобили ғабси империализми хориҷӣ дар Аргентина буданд, аммо онҳо ноғайратона пеш мерафтанд.

Моҳи январӣ соли 1918 гуруҳҳои сотсиалистони ҷаф бо ислохотчиёни аксарияти ҳизби сотсиалистӣ муносибатро канда, ҳизби сотсиалистии Интернационалиро ташкил намуданд.

Аргентина аввалин давлати Амрикои Лотинӣ буд, ки дар он ҳизби коммунистӣ таъсис ёфт, ки он голибияти бузурги синфи коргари Аргентина ва аз ҷиҳати сиёсӣ ташаккули онҳоро исбот менамуд. Дар ибтидои соли 1919 яке аз баромадҳои бузурги инқилобии пролетариати Аргентина баргузор гардидааст. 7 январӣ

худи ҳамон сол намоиши коргарони яке аз заводҳои Буэнос – Айресро тирборон намуданд. Дар маросими дафни онҳо 200 ҳазор нафар иштирок доштанд. Дар ҷавоб ба ин корпартоии оммавӣ ташкил карда шуд. Ҷангҳои кучагӣ ба амал омаданд, ки онҳо аз 10 то 18 январ идома дошта, дар таърих бо номи Ҳафтаи хунин боқӣ мондааст. Дар он коргарон шикаст хурда, 800 нафар кушташуда, 4 ҳазор нафар ҷардор гардиданд, садҳо нафар ба маҳбас партофта шуданд.

Соли 1920 дар Аргентина бухрони иқтисодӣ ба амал омад. Вазъи коргарон ва меҳнаткашони дехот дарҳол бад гардид. Вазъи сиёсӣ бошад, дар мамлакат тезугунд шуд.

Дар интиҳоботи соли 1922 президенти мамлакат пешвои «антиперсоналистон» Алвеар интиҳоб гардид. Ҳукумати нав аз ҳукумати гузашта лида, бештар ва бераҳмонагар қўваҳои инқилобиро дар дохилӣ мамлакат пайгирӣ менамуд.

Худи ҳамон сол хизби коммунистӣ дар мубориза баҳри ягонагии синфи коргар муваффақияти беназир ба даст овард.

Соли 1926 ислохотчиён аз нав ягонагии ҳаракатҳои касабавиро вайрон намуданд. Онҳо Конфедератсияи синфи коргари Аргентинаро ташкил намуданд.

Соли 1928 ба синну соли 78 солагиаш нигоҳ накарда, аз нав президенти мамлакат интиҳоб гардид. Консерваторон ва «антиперсоналистон» мағлуб гардиданд. Дар ташкили игтифоки Панама Аргентина пешвои муҳолифини ИМА гардид. Бо вучуди ин Иригойен мавқеи пайгирионаи зиддиимпериалистонаи худро идома надод. Қисман умед ба дастгирии Англия ба муқобили ИМА дошта, барои сармоияи англисӣ имтиёзҳои навро фароҳам овард.

Бухрони соли 1929 иқтисодиёти Аргентинаро тақон дод, ки чунин таъсирро ягон бухрони пеш ба амал омада надода буд. Нархи содироти Аргентина аз 1 млрд. доллари соли 1929 то ба 285 млн доллар дар соли 1933 паст шуд.

Дар мамлакат шумораи зиёди бекорон пайдо гардиданд. 6 сентябри соли 1930 г. генерал Хосе Урибуру, яке аз помешикони бузурги мамлакат табадуллотҳои ҳарбӣ намуд. Артиш пойтахти мамлакатро ба даст овард. Иригойен гурехт. Генерал Урибури президенти муваққатӣ эълон гардид. Дар мамлакат гартиботи террористии диктатураи ҳарбӣ ҷорӣ карда шуд.

Табадуллотҳои давлатии 6 сентябри соли 1930 ҳатти ҳукмронии диктаторони ҳарбӣ – фашистиро қушод, ки он то соли 1958 идома ёфт.

Ҳалқи Аргентина ба муқобили тартиботи нави дар мамлакат ҷоришуда баромаданд. Соли 1933 дар мамлакат як қатор баромадҳои оммавии зидди диктатураи ҳарбӣ – фашистӣ баргузор гардид. Иригойен соли 1933 вафот кард. Маросими дафни ӯ ба намоиши зиддиҳукумати аҳолии пойтахт табдил ёфт, ки дар он 500 ҳазор нафар иштирок доштанд.

Ҳалабаи диктатураи фашистии Хусто ин тақсимишавии қўваҳои демократӣ ва набудани ягонагӣ миёни онҳоро нишон дод.

Баъди конгресси таърихии У11 Коминтерн (соли 1935) хизби коммунистии Аргентина шиори дар мамлакат таъсис додани ягонагии синфи коргар ва Фронти халқиро дар муборизаи зиддиимпериалистӣ ва зидди фашистӣ эълон намуд.

Дар соли 1938 президенти мамлакат Ортис (1938 - 1940), корчалони бузурги аргентинӣ, ки бо монополияи амрикоӣ алоқаи зич дошт, интиҳоб гардид. Маризии вазнини Ортис ба ӯ имконият надод, ки худ мамлакатро идора намояд, аз номи ӯ Кастило (1940 - 1943), сарвазир тамоми идоракунии давлатро ба даст гирифт. Дар сиёсати дохилӣ Кастило бо пайроҳаи Хусто рафт ва дар корҳои ҳориҷӣ ба ҳамкори бо Олмони фашистӣ майл менамуд. Ҷанги дуҷоми ҷаҳон дар Аргентина авҷи инкишофи муваққатии иқтисодию молиявиро овард. Дар арафа ва

аввалҳои ҷанг тичорати Аргентина ба давлатҳои фашистӣ «ос» пеш аз ҳама бо Олмон зиёд гардид.

БРАЗИЛИЯ МИЁНИ ДУ ҶАНГИ ҶАҲОНӢ

Маълумоти умумӣ.- Бразилия яке аз давлатҳои бузурги Амрикои Лотинӣ ба шумор меравад. Масоҳати ҳудуди он — 8,5 млн. км. кв.- ро ташкил медиҳад, ки он зиёда аз 2/5 ҳиссаи минтақаи Амрикои Ҷанубӣ мебошад. Аҳолии он дар натиҷаи омехташавии португалиҳо бо дигар муҳоҷирони аврупоӣ ва хиндуҳою зангиён ташкил ёфтаанд.

Бразилия кариб, ки пурра дар ҳагги экваторӣ ва тропиқи ҷойгир мебошад. Давлати аграрӣ буда, 60 % аҳоли дар он банд мебошад. Он зиёда аз нисфи даромади миллии мамлакатро ташкил намуда, 90 % содироти онро ташкил менамояд.

Дар иқтисодиёти Бразилия сармояи хориҷӣ ҳукмрон аст, асосан монополияи амрикоӣ шимолӣ, ки соҳаҳои муҳими саноатӣ, ҳоҷагии кишлоқ ва тичорати берунро назорат менамояд.

Аз рӯи сохтори давлатӣ Бразилия ҷумҳурии федеративӣ ба шумор меравад. Ба ҳайати он дар давраи аввали таърихи наватрин 20 штат ворид мегардид, ки айни замон он ба 26 штат расидааст. Инчунин аз 5 территория ва як ҳавзаи федералӣ иборат мебошад. Пойтахти Бразилия шаҳри Рио-де-Жаней (Бразилия) мебошад. Штатҳо дорои конститутсияи худ буда, маҷлиси конунбарор, губернаторони интихобии худро доранд. Аммо ҳукумати федералӣ (марказӣ) назоратро аз болои ғазолияти тамоми штатҳо амалӣ менамояд. Конгресси миллий аз палатаи депутатҳо ва сенат иборат аст. Палатаи депутатҳо ба муҳлати 4 сол, ба Сенат бошад аз ҳар штат 3 нафари сенаторон ба муҳлати 8 сол интихоб мегарданд.

Ҷанги якуми ҷаҳон ба рушди минбаъдаи сармоядорӣ дар Бразилия мусоидат намуд. Талабот ба қаҳва, пахта, каучук ва қанд зиёд гардид. Дар муддати солҳои 1915 — 1919 дар Бразилия зиёда аз 5,5 ҳазор корхонаҳои нав сохта

шуданд. Буржуазияи саноатӣ мустаҳкам гардид, ки дар солҳои баъдичангӣ барои ба даст овардани ҳокимият бо плантаторон мубориза мебуд. Ҷанг мавқеи Англияро дар Бразилия суст гардонда ба воридшавии сармояи амрикоӣ шимолӣ шароит фароҳам овард.

Дар давраи хотимавии ҷанг Бразилия дар амалиётҳои ҷангӣ ба муқобили Олмон иштирок намуд. Киштиҳои зериобии немис якҷанд киштиҳои тичорати Бразилияро гарк кунданд. Апрели соли 1917 баробари ба ҷанг шомилшавии ИМА ҳукумати президентии Браза Гомес муносибатҳои дипломатии худро бо Олмон қанда, октябри ҳуди ҳамон сол бошад ба муқобили он ҷанг эълон намуд. Соли 1919 Бразилия шартномаи сулҳи Версалро ба имзо расонда, ба Лигаи Миллатҳо, ки аз он (соли 1926) баромадааст, шомил гашт. Сабаби соли 1926 аз он баромадан дар он буд, ки хоҳиши Бразилия барои дар Шуроӣ доимӣ ҷой доштан дар Лигаи Миллатҳо рад карда шуд. Баробари хотима ёфтани ҷанг содироти Бразилия дарҳол кам гардид.

Соли 1920 дар мамлакат бухрони иқтисодӣ оғоз гардид, ки он якҷанд сол идома дошт. Дар солҳои аввали баъдичангӣ дар мамлакат як қатор ошӯбо ва корпартоиҳои коргарон ба амал омада буд. Моҳи ноябри соли 1918 дар Рио-де-Жаней барикадаҳо сохташуда, ҷангҳои кучагӣ бурда мешуданд.

Ҳукумати президент Эпитасио Пессо (1919 - 1922) маҷбур шуд, ки рӯзи қори 8 - соатро ҷорӣ намуда, суғуртаи коргаронро дар ҳолати воқеаҳои нохуш ҷорӣ намояд.

То Инқилоби Кабири Сотсиалистии Октябр дар Русия марксизм дар мамлакат васеъ паҳн нашуда буд. Баъди таллабҳои инқилоб миёни коргарони пешқадам ва зиддиёни Бразилия гардиш ба тарафи марксизми инқилобӣ ба вучуд омад. Дар соли 1921 дар як қатор шаҳрҳои Бразилия гуруҳҳои инқилобии коммунистон ташкил ёфтанд. Моҳи марти соли 1922 дар Рио-де-Жаней анҷумани

наомяндагони гурухҳои коммунистӣ баргузор гардид, ки дар он хизби коммунистии Бразилия таъсис дода шуд.

5 июли соли 1922 кадетҳои мактаби харбӣ дар Рио-де-Жаней шӯриш бардоштанд, ки онҳоро афсарони ҷавони фортҳои Леме ва Копакабана пайравӣ намураданд. Аммо аксарияти горнизонҳои пойтахт шӯришгаронро дастгирӣ накарданд ва оқибат ин шӯриш бо зудӣ аз тарафи қўшунҳои ҳукумати паҳш карда шуданд. Ҳамин тавр шӯриши « 5 июл» таъсири калони инқилобиро ба элементҳои бехтарини Бразилия расонд. Қисман ин шӯриш ба Луис Карлос Престес – қаҳрамони ояндаи халқи Бразилия бетаъсир намонд.

Юриши «колониия Престес»- Болоравии ҳаракатҳои инқилобӣ дар солҳои аввали баъдиҷангӣ помешикон ва буржуазияи калони Бразилияро ба хашм овард. Ҳукумати президент Бернардес (1922 - 1926), тарафдори плантаторон-латифундистон ва буржуазияи калон буда, тартиботи реаксияи сиёҳро дар мамлакат барқарор намуд.

Аз давраи ҷанг дар мамлакат таъсири империализми амрикоӣ зиёд гардид. Аз соли 1913 то соли 1929 сармоягузории ИМА дар Бразилия қариб 9 маротиба зиёд гардида, сармоягузори англисӣ бошад, ҳамагӣ 20 % ташкил намуд.

5 июли соли 1924 гуруҳҳои афсарон бо сардории Изидоро ва майор Мигел Коста дар Сан – Паул шаҳри асосии бо номи яке аз штатҳо шӯриш бардоштанд. Шумораи шӯришгарон 6 ҳазор нафарро ташкил менамуд. Ҳукумат ба муқобили шӯришгарон артиши 30 ҳазор нафарро сафарбар намуд. Шӯришгарон зиёда аз се ҳафта шаҳро мудофия намуда ва дар охири мачбур шуданд, ки ба даруни мамлакат ақибнишинӣ намоянд.

28 октябри соли 1924 чунин шӯриш дар як қатор нуктаҳои штати Рио – Гранде - до- Сул, яке аз штатҳои муҳими Бразилия ба вучуд омад. Қўваҳои асосии шӯришгарон дар ҷануб баталионе тахти роҳбарии капитан муҳандисӣ харбӣ Луис Карлос Престес буд.

Луис Карлос Престес баталиони худро ба шимол барои пайваст намудан бо қўшунҳои аз Сан – Паул ақибнишинӣ намуда, бурд. Ҳамин тавр юриши машхури «колониия Престес» оғоз гардид, ки он гардиши кулӣ дар вусъатёбии ҳаракатҳои инқилобии Бразилия ба шумор меравад.

Апрели соли 1925 қўваҳои Престес бо қўшунҳои аз Сан - Паул ақибнишинӣ намуда ҳамроҳ шуданд. Шумораи қўшунҳои муттаҳидшуда, қариб 1,5 ҳазор нафарро ташкил менамуд. Юриши «колониия Престес» дар шимол то феврали соли 1927 то ба Боливия пеш кардани онҳо идома дошт. Престес ва қаҳрамонони ӯ 26 ҳазор км.- ро тай намуда, 53 ҷангҳои бузург ва ҳазорҳо задухӯрдҳои хурд гузарониданд. Душвории юриш ва хусусияти инқилобии он афсарони буржуазиро тарсонданд, ки аксарияти онҳо Престесро тарқ намураданд.

Юриши «колониия Престес» таъсири бузурги инқилобӣ ба тамоми давлатҳои Амрикои Лотинӣ расонд. Он дар тамоми гушаю канори минтақа оммаи меҳнаткшонро дар мубориза ба муқобили империалистони хориҷӣ ва диктаторони маҳаллӣ бедор намуд.

Дар солҳои аввали муҳоҷирӣ Престес, ки аз тарафи ҳукумати Бразилия ғайриқонуни эълон гардида буд, дар Аргентина гузашт.

Дар соли 1930 «Открытое письмо» (мактуби қўшод)- ро ба собик рафиқони худ нашр намуда, изҳори онро намуд, ки ӯ ба ҳаракатҳои пролетарӣ ва марксизму- ленинизм содиқ мебошад.

Соли 1934 Луис Карлос Престес аъзои хизби коммунистии Бразилия гардида, яке аз наомяндагони он дар конгресси УП Коминтерн буд.

Барқароршавии диктатураи Жетулио Варгаса.- Бухрони иқтисодии соли 1929 ба вучуд омада, ба Бразилия таъсири бақоят калон расонд. Қаҳваро дар печонӣ киништи меёзонданд ва ба баҳр ғарқ мекарданд. Аз ҳосили соли 1933 танҳо 16 млн. халтаи он содирот карда шуд, 11

млн халтаи дигари он нобуд карда шуд. Вазъи сиёсӣ дар мамлакат ниҳоят тезуғунд гардида буд.

Дар интиҳоботи соли 1930 хизби ҷумҳурихоҳон номзади худ губернатори штати Сан - Паул Жулио Престесро барои ишғоли вазифаи президентӣ пешбарӣ намуд. Гуруҳи муҳолифин «Альянси либералиро» ташкил намуд. Ин альянс номзади Жетулио Варгасро пешбарӣ кард.

Дар он ба ҷумҳурихоҳон муяссар гашт, ки намояндаи онҳо Жулио Престес ба вазифаи президентӣ интиҳоб шавад, аммо 24 октябри соли 1930 хунтаи афсарони олий Жулио Престесро маҷбур сохтанд, ки ба истеъфо равад. Варгас ҳокимиятро ба даст гирифт ва президенти муваққатии Бразилия таъин гардид. Варгас, ба сари қудрат омада, конститутсияро бекор карда худро диктатор эълон кард.

Дар давраи диктатории Варгаса (1930 - 1945) таъсири ИМА дар Бразилия аз таъсири Англия боло рафта, аммо онро пурра танг наменамояд.

Соли 1932 Варгас ба Бразилия миссияи ҳарбӣ - баҳрии ИМА-ро ба муддати 4 сол барои азнав тартиб додани флоти бразилӣ даъват намуд. Соли 1936 он боз ба муддати 4 соли дигар дароз карда шуд. Дар моҳи июли соли 1932 плантаторони Сан - Паул, ки тақягоҳи асосии онҳо империалистони англис буданд, ба муқобили Варгас ошӯб бардоштанд. Аммо октябри худӣ ҳамон сол ошӯб пахш карда шуд.

Марти соли 1935 дар Бразилия бо ташаббуси хизби коммунистӣ ва Луис Карлос Престес, ки роҳбари он гардида буд, альянси миллий - озодихоҳӣ таъсис ёфт.

Раиси фаҳрии альянс Луис Карлос Престес ба шумор мерафт, ки ӯ пинҳонӣ ба Бразилия баргашта буд. Ҳукумати Варгас июли соли 1935 таъсиси альянси Миллӣ - Озодихоҳиро ғайри қонуни эълон намуд. Қўшунҳои ҳукуматӣ, полиция ва гуруҳҳои фашистӣ дар яқҷоягӣ шўришро пахш намуданд, ки шўришгарон қариб беяроқ буданд. Ҳукуматдорон онҳоро ба ҳабс гирифта бадарга

намуданд. 17 ҳазор нафар роҳбарони ҳаракатҳои демократӣ, ки аксарияти онҳо коммунистон буданд, бадарга карда шуданд. Марти соли 1936 дар Рио - де-Жаней пешвои коммунистони Бразилия Луис Карлос Престес ба муҳлати 46 солу 8 моҳ аз озодӣ маҳрум карда шуд.

МЕКСИКА ДАР СОЛҲОИ 1918 - 1939

Соли 1917 дар Мексика инқилоби буржуазӣ - демократие, ки соли 1910 оғоз гардида буд, ба анҷом расид. Он роҳи рушди сармоядориро дар мамлакат тезонд. Қувваи асосии ҳаракатдхандаи инқилоб оммаи васеи деҳқонон ба шумор мерафт, ки онро пешвои инқилобӣ Эмилиан Сапат ва Франсиско Виля роҳбарӣ мекарданд. Аммо ҳокимияти сиёсӣ дар мамлакат дар дасти буржуазияи миллий буд, ки онҳо бо заминдорон ва империалистони хориҷӣ созиш доштанд. Дар натиҷа инқилоб то ба охир расонда нашуд. Вазифаҳои зиддифеодалӣ ва зиддимпериалистиро пурра хал накард.

Ҳукумати либералӣ - конститутсионалистон бо сардории президент Венустиан Каррансой (1914 - 1920) дар давраи инқилоб мавқеи зиддимпериалистиро ишғол мекард. Декабри соли 1916 конгресси махсусро даъват намуд, то ки ба конститутсия тағиротҳо ворид намояд. Аммо дар амал бошад, конститутсияи нав тартиб дода шуда буд ва 5 феврал конститутсияи нави Мексика қабул карда шуд, ки он хусусиятҳои зиддимпериалистӣ ва зиддифеодалӣ доштани инқилобро муайян намуд. Дар қонуни асоси рӯзи қорӣи 8-соата, рӯзи якшанбе истироҳатӣ, қайд гардида, ҳукуки ташкили иттифоқҳои касаба, корпартоиҳо дода шуда буд. Конститутсияи Мексика яке аз демократитарин конститутсияҳои буржуазӣ гардид. Аммо буржуазияи миллий барои амалӣ шудани он монеъа шуд.

Ҳукумати Карранси ба муқобили ҳукуматдорони Амрикон Шимолӣ мубориза меборд. Дар масъалаи Чанги

якуми ҷаҳон бошад, Мексикаро давлати бетараф эълон намуд. Кушунҳои ҳукумати Мексика барои баровардани кушунҳои ИМА аз Шимолии мамлакат ғаёлона иштирок мекарданд. Мексика шартномаи Версалро эътироф накарда, шомилшавӣ ба Лигаи миллатҳоро рад кард, ҷунки дар низоминомаи он вазъи нафратовар нисбати давлатҳои Амрикои Лотинӣ ва аҳолии онҳо дар “Доктринаи Монро” ҷой дошт.

Зери талаботи ҳаракатҳои халқӣ ҳукумати Карранси кушиши маҳдуд кардани худсариин сармояи хориҷиро намуд. Ҳанӯз феврари соли 1918 декретро дар бораи зиёд намудани андоз дар соҳаи нефт, пас аз он маблағи иҷораро барои истифодаи бетартибонаи захираҳо, моҳи июл бошад, декретро дар бораи қайди ҳатмии тамоми мулкҳои хориҷии дар мамлакат вучуддоштаро қабул намуд.

Аз сабаби он ки ширкатҳои хориҷӣ ин декретҳои қабулнамударо риоя накарданд, кушунҳои ҳукумати баъзе конҳои нефтро ишғол карданд. Сармояи хориҷӣ пеш аз ҳама ИМА муборизаи ғаёлонаро муқобили ҷораҳои маҳдудкунандаи ҳукумати Мексика бурд. Дар ИМА комитети сенатори А. Фолл пайдо шуд, ки он даъват ба ҳучуми Мексикаро намуд. Зиёда аз 600 бонкҳои иттиҳодияҳои саноатӣ ва тичорати ИМА муттаҳид гардида, ассосиатсияи миллии Ҳимояи ҳукуҳои амрикоӣҳоро дар Мексика ташкил намуданд. Инчунин соҳибони конҳои нефт гуруҳҳои мусалаҳро ташкил намуданд, ки онҳо муқобили ҳукумати мубориза мебуданд. Муносибат байни Мексика ва ИМА хеле тезугунд гардид.

Дар баробари ин вазъи дохилӣ дар Мексика мураккаб гардид. Ислоҳоти аграрӣ суғуст амалӣ мешуд. Дар охири соли 1919 танҳо 35 893 деҳқонон замин гирифтанд, ҳол он ки дар мамлакат 2,7 млн. нафар безаминон буданд. Бинобар ин оммаи деҳқонон яроқ дар даст муборизаро барои замин идома медоданд. Кушунҳои ҳукумати амалиётҳои бузургро муқобили отрядҳои партизанӣ Эмилиан Сапатаи ва

Франсиско Вили амалӣ менамуданд. Партизанҳои Сапата, ки дар кушунҳои Марелос ғаёлият доштанд, муқосира карда шуданд. Апрели соли 1919 Сапат аз тарафи афсари кушунҳои ҳукумати бераҳмона кушта шуд. Ин отряди партизанӣ баъди воқеаи куштори Сапат муборизаи мусаллаҳонаро қатъ намуданд.

Ҳукумати ташкилотҳои коргариро низ зери истисмори худ нигоҳ медошт. Коргарон кушиш менамуданд, ки шахтахоро ба дастӣ худ дароранд. Шуроҳо ташкил намуда, талаб менамуданд, ки “шахтаҳо сотсиалистӣ қунонида шаванд”. Майи соли 1918 ислоҳотчиён конфедератсияи минтақавии коргарони Мексикаро бо сардории Луис Моронес ташкил намуданд. Соли 1919 бошад, Ҳизби коргариро ташкил намуданд.

Сиёсати дохилии Каррансой ба муқобили ҳаракатҳои коргарон ва деҳқонон нигаронда шуда буд, ки он эътирози оммаи васеи аҳолиро ба вучуд овард. Таъсири Инқилоби Октябр инқилобчиёни мексиконро руҳбаланд намуд. Дар Мексика аввалин ташкилотҳои коммунистӣ пайдо шуданд.

Мануэл Диас Рамирес гуруҳи коммунистиро ташкил намуд. Дар мамлакат тарҷумаи асарҳои В.И. Ленин ва дигар марксистон пайдо шуданд. Сентябри соли 1919 дар шаҳри Мехико анҷумани гуруҳҳои коммунистӣ ва сотсиалистӣ баргузор гардида, дар он Ҳизби коммунистии Мексикаро ташкил намуданд, ки он ба Коминтерн ҳамроҳ гардид. Анҷуман Хосе Аленро котиби Генералии Ҳизби интиҳоб намуд, аммо он дар муносибати ташкилотчиёи ва ақилавӣ суғуст буда, таъсири худро ба оммаи меҳнаткашон расонда натавонист.

Табадуллотии давлатии соли 1920. Ҳукумати Обрегон.
Норозиғӣ ба сиёсати Каррансой сабаби дар мамлакат ба вучуд омадани қувваи муҳолифини бузург гардид. Онро генерал Алвар Обрегон собиқ иштирокчи инқилоб, коргар – меҳаник сарвари мекард. Муҳолифин дар арафаи иштихоботи президентии соли 1920 баромад намуданд.

Каррансой умед дошт, ки дар интихобот дастпарвари худ собиқ сафир дар ИМА Игнасио Бонилисро гузаронад. Барои ҳалал расондан ба он Обрегон бо дигар иштирокчиёни инкилоб генерал Плутарко Элиас Калес дар гузашта омӯзгори деҳотӣ забон як намуданд. Ба Обрегон губернатори штат Сонор Адолф де ла Уэрта ёрӣ расонд. Обрегонро инчунин рохбарони конфедератсияи минтақавии коргарони Мексика, хизби коргарӣ ва партизанҳои Вилн дастгирӣ намуданд. Онҳо Каррансойро дар дур шудан аз принсипҳои инкилобӣ ва вайрон кардани конститутсия гунаҳгор намуданд. Забоняккунандагон қувваҳои мусаллаҳи худро ташкил намуда, апрели соли 1920 хучумро ба пойтахт оғоз намуданд. Майи соли 1920 Каррансой бо вазирони худ қушиши гурехтанро аз Мексика намуд, аммо қушта шуд. Уэрта президентӣ муваққатии Мексика гардид. Дар интихоботи моҳи июли соли 1920 Обрегон президентӣ Мексика интихоб шуд. Калес вазирӣ корҳои дохилӣ ва Уэрт вазирӣ молия таъин гардиданд. Ба вазифаи президентӣ оғоз намуда, Обрегон ихлос намуд, ки ба конститутсияи соли 1917 содиқ мемонад, аммо ин ихлосро ӯ норозигии калонро миёни империалистони амрикоӣ ва англисӣ ба вучуд овард. Онҳо ҳукумати Обрегонро эътироф накарданд. Талаб намуданд, ки ширкатҳои амрикоӣ дар Мексика нигоҳ дошташуда, он зараре ки дар натиҷаи инкилоб ба онҳо расонда шуда буд, барқарор карда шавад. Инчунин ширкатҳои нафти хориҷӣ маҳдуд карда шуда, истеҳсоли нефтро дар Мексика кам карда, бастани корхонаҳои дигар ва ташкил намудани бетартибҳои иқтисодиро пеш гирифтанд.

Соли 1920 Мексикаро бухрони иқтисодӣ фаро гирифт. Истеҳсоли маҳсулотҳои саноатӣ ва хоҷагии кишлоқ кам гардид. Дар мамлакат шумораи бекорон зиёд гардид, муборизаи синфӣ пурзӯр гардид. Нуфузи коммунистон боло рафта, онҳо фаъолияти худро дар деҳот низ фаъл намуданд.

Ҳукумати Обрегон сиёсати ҷазоро ба муқобили ҳаракатҳои инкилобӣ гузаронд. Дар он ба ҳодимони конфедератсияи коргарӣ, ки ба ҳайати ҳукумат шомилшуда ва баромадҳои исёнии пролетариатро боздошта, таъа менамуд. Обрегон коммунистонро таҳқиқ намуда, ҳаракатҳои коргаронро доир ба ташкили шуруҳо паҳн намуда, ба баромадҳои деҳқонон зарба мезад.

Ҳанӯз июни соли 1920 Вилн созишномаро бо ҳукумат дар бораи қатъ намудани муборизаи мусаллаҳона ба имзо расонда буд, ки ба ӯ даҳлатнопазирӣ қафолат дода мешуд. Аммо июни соли 1923 бо фармони Калес пешвои инкилобчиён, партизан бераҳмона қушта шуд. Ҳукумати Обрегон маҷбур шуд, ки ба меҳнаткашон баъзе гузаштҳо намояд. Аз ҷумла ислоҳоти аграри нисбатан ғайолтар гузаронда мешуд.

Дар сиёсати хориҷӣ ҳукумати Обрегон бо зиддиятҳои империализми хориҷӣ бархурда, маҷбур шуд, розӣ шавад, ки ба амрикоӣҳо подшоҳи мусодирашудаи инкилобро аз замин ва мулкҳои онҳо супорад. Баъди ба даст овардани имтиёзҳо августӣ соли 1923 ИМА муносибатҳои худро бо Мексика барқарор намуд. Бо мақсади мустаҳкам намудани вазъи байналхалқии худ ҳукумати Обрегон қадаме ба муътадил гардондани муносибатҳо бо ИЧШС намуд. Соли 1924 Мексика аввалин давлати Амрикои Лотинӣ буд, ки муносибатҳои дипломатиро бо ИЧШС барқарор намуд.

Муносибати Обрегон бо боломақомони католиқӣ зиддият ба вучуд овард. Вақто ки намояндаи доимии папаи Рим Филипп ба ҳимояи калисоҳои мексикӣҳо баромад намуд, Обрегон январӣ соли 1923 ӯро аз мамлакат ронд.

Дар арафаи интихоботи соли 1924 забоняккунии зидди ҳукумати Обрегон ба вучуд омад, ки ӯро Уэрта вазирӣ молия, ки Обрегон ӯро аз ин вазифа озод намуда буд, рохбарӣ мекард. Забоняккунандагон гуруҳи Обрегон ва Калесро дар диктаторӣ гунаҳгор намуда, талаб намуданд, ки ба сармояи хориҷӣ гузаштҳо намояд.

Дар ибтидои моҳи декабри соли 1923 онҳо дар штати Веракрус ошӯб бардоштанд, ки он дигар штатҳои мамлакатро низ фаро гирифт. Ба тарафдори Уэрта заминдорон, диндорон ва қисми зиёди роҳбарони артиш гузаштанд. Қувваҳои мусаллаҳи забоняккунандагон қушунҳои ҳукумати роҳбарони шикаст дода, дар баъзе ноҳияҳо ошӯбгарон назорати худро қарор намуданд, қувваҳои ирғичӣ ба роҳбарони коргарону деҳқонон ҳамла намуда, онҳоро ба қатл расонда, ислоҳоти аграриро қатъ намуда заминро аз деҳқонон қаша гирифтанд. Ошӯбгаронро империалистони хориҷӣ пеш аз ҳама тамоми доираҳои ҳукумати Англия дастгирӣ менамуданд.

Оммаи меҳнатқашон ба муборизаи зидди забоняккунандагон бархостанд. Аз нав отрядҳои партизанӣ ба вучуд омаданд, ки ҳазорон нафар ба артиши Обрегон шомил шуданд. Обрегон дастгирӣ аз ИМА гирифт, ки ӯ ба онҳо имтиёзо фароҳам оварда буд. Баъди се моҳ қушунҳои ҳукумати ошӯбро паҳш намуданд.

Диктатураи Калес. Дар интиҳоботи моҳи июли соли 1924 баргузор гардида, президентги Мексика Плутарко Калес (1924 - 1928) интиҳоб гардид. Дар давраи аввали фаъолияти худ Калес сиёсати хусусияти зиддифеодалӣ ва зиддиимпериалистӣ доштаро гузаронд. Ӯ ҳатто худро “меросхури Сапата” эълон кард. Дар давраи аввали ҳукуматдории ӯ ислоҳоти аграрӣ ҳеле фаъл пеш мерафт. Роҳи рушди сармоядорӣ дар деҳот ҳавасманд карда шуд. Деҳқонон ва обшинаи деҳқонон 3,2 млн. га заминро аз заминдорон қаша гирифтанд. Маҳдудкунии фаъолияти калисоҳо ва таъсири боқимондаи соҳти феодалӣ буд.

Соли 1926 Калес ба он муваффақ гардид, ки қонуни маҳрум намудани калисохоро аз доштани амвол ва машғул шудан ба фаъолияти сиёсиро қабул намуд. Диндорон аз ин муносибати Калес дар ғазаб шуда, исёнҳои гуногунро ташкил намуданд. Ибодатро ба муддати 3 сол қатъ намуданд. Ба ғайр аз ин гуруҳҳои мусаллаҳро бо ном

“кристерос” ташкил намуданд, ки онҳо дар аксарияти шаҳрҳо ва деҳот ба террори аҳоли машғул шуданд. Калес ба муборизаи онҳо қушунҳои ҳукумати роҳбар намуд. Дар охири соли 1927 Калес инчунин қушиши ошӯби зидди ҳукумати роҳбарони генералон Арсуло Гомес ва Франсиско Серанно паҳш намуд.

Ҳукумати Калес қушиши маҳдуд намудани ҳукукҳои мулкдорони хориҷиро дар қонҳои нефт намуда, зидди ИМА баромад. Мувофиқи қонуни нефт (декабри соли 1925) соҳибони қонҳои нефт аз ҳукукҳои хусусӣ, ки ҳукуки иҷоравиро то 50 сол доштанд, маҳрум карда шуданд. ИМА изҳор намуд, ки даҳолати мусаллаҳона ба қонҳои Мексика менамояд. Оқибат бо сабабҳои сармояи хориҷӣ ва ирғичӣ маҳалӣ ҳукумати Калес маҷбур шуд, ки аз нақшаҳои худ даст кашад. Заминаҳои қонҳои нефтдошта ба соҳибонашон ки то 1 майи соли 1917 ҳарида буданд, то ба ҳукум даромадани конституция ба муҳлати номаҳдуд нигоҳ дошта шуд.

Фаъолияти Калес буржуазияи миллиро мустақкам намуда, иқтисодиёти мамлакатро боло бардошт. Англия сармоягузори худро дар Мексика аз 808 млн. доллари соли 1913 ба зиёда аз 1 млрд. доллар дар соли 1929 ва ИМА аз 800 млн доллар то зиёда ба 1,5 млрд доллар расонд.

Вазъи сатҳи зиндагии меҳнатқашон вазнин боқӣ монд, ки он сабаби тезтундшавии муборизаҳои синфӣ гардид. Таъсири Конфедератсияи минтақавии коргарони Мексика паст шуд.

Дар ҷунин шароит Ҳизби коммунистӣ қушиш намуд, ки синфи коргари Мексикаро муттаҳид намуда, ҳаракати ҳамраҳии тамоми қувваҳои зиддиимпериалистии минтақавиро вусъат бахшад. Соли 1924 дар Мексика лиган умумии амрикоии зиддиимпериалистӣ ташкил шуд. Коммунистон бо талабҳои ташкил намудани иттифоқи коргарон ва деҳқонон дар интиҳоботи президентӣ ва парламентӣ баромад намуданд. Аз сабаби он ки аксарияти

1929 онхо яке аз роҳбарони бонуфузи ҳаракати партизанӣ коммунист Гуадалуп Родригесро паронданд. Баъд аз ин фаъолияти хизби коммунистӣ манъ карда шуда, рӯзномаи он баста шуд. Таҳқиби коммунистон бо ғуноҳҳои бардурӯг, ки ӯё онҳо кушиши ташкил намудани сӯйқасдро ба Калес дошта бошанд, оғоз гардид.

Январӣ соли 1930 ҳукумати Мексика муносибатҳои худро аз ИЧШС канд.

Мексика дар солҳои бухронӣ иқтисодии ҷаҳонӣ. Таъсири бухрон тамоми самтҳои ҳоҷагии халқи мамлакатро фаро гирифт. Шумораи бекорон дар соли 1932, 340 ҳазор нафарро ташкил менамуд.

Ҳукумати сиёсӣ дар солҳои бухрон дар дасти Калес буд, ки ӯ нақши “пешвои инқилоби”-ро бозид, ба вазифаи президентӣ дастпарварони худро пеша мекард.

Соли 1929 яке аз тарафдорони Калес Паскуал Ортис Рубио интихоб гардид, аммо ҳукумронии ӯ дер давом накард. Кушиши ӯ барои иваз намудани мансабдорони боломаком, ки бо Калес алоқа доштанд ба он оварда расонд, ки “пешвои оӣ” дар матбуот доир ба истеъфо рафтани Рубио маълумот дод. Вақто ки худӣ Рубио аз он хабардор шуд, қарор дод, ки онро тасдиқ намояд.

Президенти навбатии Мексика Абелярдо Родригес (1932 - 1934) гардид. Дар давраи ӯ соли 1932 азнавсозии аграрӣ барқарор карда шуд.

Дар солҳои бухрон ҳукумат исёнҳои сиёсиро манъ кард. Аммо ин ва дигар ҷораҳои зиддикоргарӣ пеши роҳи ҳаракатҳои оммаи меҳнаткешонро муқобили бадшавии шароитҳои зиндагонии аҳоли гирифта нагавонист.

“Юришҳои гуруснагон” – и бекор ба пойтахт ташкил карда шуд. Соли 1930 ҳукумат гузарондани ислоҳоти аграриро хотима дод. Ин зарбаи бузург ба деҳқонон буд. Дар ҷавоб ба ин дар баъзе ҷойҳо деҳқонон ба шуриш бархоста, заминдоронро кушта, заминҳои онҳоро ғасб мекарданд. Дар ҷунин мубориза деҳқонон-индейсҳо ғаёл

меҳнаткешон ханӯз зери таъсири ақидаҳои буржуазӣ ва буржуазии хурд буданд, шумораи хизби коммунистӣ дар соли 1929 ҳамагӣ 2,5 ҳазор нафарро ташкил менамуд.

Маъракаи пеш аз интихоботии соли 1928 дар вазъияти тезугунди муборизаи сиёсӣ гузашт. Калес номзадии Обрегонро дастгирӣ намуда аз кушторӣ рақибони сиёсии худ даст нақашд. Ба ӯ мӯйясар шуд, ки Обрегонро ба президентии мамлакат баргардонанд. Аммо 2 ҳафта, баъди интихобот Обрегон кушта шуд. Дар кушторӣ ӯ Луис Моронес ҳамчун иштирокчӣ гунаҳгор доништа шуд ва баъди он Калес ӯро аз вазифаи вазири саноат, тичорат ва меҳнат озод намуд. Худӣ Калес дар ин вақт аз мавқеи ҷимояи манфиатҳои миллӣ – буржуазии мамлакат ба мавқеи тарафдорони империалистӣ ва гуруҳҳои иртиҷой гузашт. Мувофиқи конститутсия Калес наметавонист бори дуюм президентӣ мамлакат интихоб шавад. Аммо тавонист, ки тамоми ҳукуматро расман ба дасти худ муттаҳид созад. Марти соли 1929 Калес тарафдорони худро дар хизби миллӣ – инқилобӣ ташкил кард ва “сардори олии инқилобӣ” ном гирифт. Хизби нав дастгирии мансабдорони давлатӣ, буржуазияи саноатӣ, тичоратӣ ва буржуазияи хурди шаҳиро истифода мебурд.

Президенти муваққатии мамлакат баъди кушторӣ Обрегон губернатори штат Эмилио Паргес Хил таъин гардид. Аммо генералҳои иртиҷой Эскобар ва дигарон ба муқобили ӯ муборизаи мусаллаҳона оғоз намуданд (исёни 44 генерал). Ошубгарон ба феодадон – клерикалистон (диндорон) ва иртиҷоиён таъя намуда, нуфузи худро дар шимолу шарқии мамлакат паҳн намуданд. Танҳо даҳолати оммаи меҳнаткешон дар мубориза ҳукумати Хилиро наҷот дод. Коргарон ва деҳқонон ба кушунҳои ҳукумати шомил гашта, онро пурра намуда, отрядҳои партизанинӣ худро ташкил намуданд. Дар натиҷа ошуб паҳн карда шуд. Баъди ин ҳукумат отрядҳои партизаниро беяроқ гардонда, онҳоро дар роҳзанию горагтарӣ гунаҳгор намуданд. Майи соли

буданд. Танҳо бо ҷораҳои саҳти ҷазодихӣ ҳукумат тавонист баромади деҳқононро паҳш намояд.

Ҳукуматро дар мубориза ба муқобили омма пешвоёни рости конфедератсияи минтақавии коргарони Мексика ҳамроҳи мекарданд. Бо ин таъсири ин ташкилот паст шуда, аксарияти ташкилотҳои иттифоқҳои касаба онро тарк намуданд.

Дар ҷавоб ба конфедератсияи минтақавии коргарони Мексика октябри соли 1933 дар мамлакат конфедератсияи умумии коргарон ва деҳқонон ташкил карда шуд, ки онро Висент Ломбардо Толедан сарварӣ мекард. Ташкилотҳои нав гарчанде нурра аз таъсири ислохотчиён озод нашуда бошад ҳам, тарафдори талабҳои меҳнаткашон, демократия, озодихоӣ, иттифоқҳои касаба, сулҳ ва зидди хатарӣ ҷанг буд.

Президенти Карденас. Азнавсозиҳои зиддиимпериалистӣ ва демократӣ-инкилобӣ муҳолифинро ҳатто дар хизбҳои миллӣ – инкилобӣ ба вучуд овард. Ба муқобили Калес гуруҳҳои чап бо сардорӣи иштирокчи инкилоби Мексика генерал Ласар Карденас баромад. Омилҳои асосии мустақамшавии муҳолифин ҷабрдидагони бухрон буржуазияи миллӣ буд. Маҳз бо зӯроварии онҳо дар анҷумани хизби миллӣ – инкилобӣ декабри соли 1933 “нақшаи шашсола” қабул карда шуд, ки дар он пешниҳоди рушди саноати миллӣ, маҳлуд намудани фаъолияти сармояи хориҷӣ, ислохоти мустаҳқами аграрӣ, болоравии хочагии халқ шуда буд. Ин дар амал барномаи зиддиимпериалистӣ ва зиддифеодалӣ буд, ки Карденас бо дастгирии хизб ва Калес ба маъракаи интиҳоботи ворид шуд. Ҳамин тавр Ласар Карденас дар интиҳоботи баргузоргардидаи моҳи июли соли 1934 президенти мамлакат интиҳоб гардида, то соли 1940 дар ин вазифа фаъолият намудааст.

Нисбати Ортис Рубио ва Родригес, Карденас нахост, ки бозичаи дасти Калес шавад. Қулиши Калес ва

тарафдорони он барои баргараф кардани Карденас аз ҳукумат ба муқобилияти омма дучор гардид, ки онҳо президенти дастгири мекарданд. Дар тамоми мамлакат намоишҳои эътирозии меҳнаткашон баргузор гардид, ки дар он талаби марги Калесро менамуданд. Калес ва тарафдорони фаъоли ӯ аз ҷумла Луис Моронес аз мамлакат пеш карда шуданд. Карденас тарафдорони Калесро аз вазифаҳои губернатори дур карда, полисро аз деҳқонон ташкил намуда, ҷораҳои зидди террори ташкилотҳои харбӣ – фашистиро қабул намуд.

Ҳукумати Карденас ислохоти иҷтимоӣ – иқтисодӣ гузаронда, рушди иқтисодиёти миллиро тезонд. Хизби коммунистӣ дар мамлакат ба фаъолияти озод баромад. Ҳукук ба корпартой, ҷорӣ намудани рӯзи кории 8-соата эътироф шуда, гузарондани ислохоти аграрӣ идома дошта, ҳукуки гирифтани замин ба коргарони ҳаҷагии кишлук дода шуд. Дар заминҳои ба хориҷиён тааллуқ дошта, кооперативҳои истеҳсоли мағозҳои пахтагин ташкил карда шуд, ки ба он зиёда аз 30 ҳазор нафар оилаҳо муттаҳид гардидаанд. Соли 1935 бонки миллӣ ташкил карда шуд, ки ба деҳқонон соҳибони кооперативҳо қарз меод. Сиёсати аграрии Карденас вазъи қисме аз деҳқононро беҳтар намуд, аммо он натавонист, ки хочагиҳои мулки калони заминдоронро барҳам диҳад.

Ҳукумати Карденас инчунин қисман мулкҳои хориҷиёро мусодира намуда, сармояи маҳалиро ки бо онҳо алоқа доштанд низ мусодира намуд. Июни соли 1937 сармояи ба ИМА ва Англия тааллуқдоштаи роҳҳои Оҳан, якҷанд ширкатҳои автобус ва трамвай, заводи қандбарорӣ, қоғаз ва ғайраро низ мусодира кард. Онҳо баъди мусодира ба дасти коргарони кооперативҳо дошта дода шуд. Майи соли 1937 синфи коргарӣ дар ширкатҳои хориҷӣ фаъолияткунанда корпартоии оммавӣ эълон карданд. Онҳо аз соҳибкорони хориҷӣ маҳсусан Амрикои Шимолӣ ва англисо барқарор намудани ҳафтаи кории 40-соата,

рухсатии муздноки харсола, зиёд намулдани музди меҳнат ва беҳтар намулдани шароити меҳнато талаб карданд. Карденас талаби онҳоро дастгирӣ кард. Комиссияи махсуси арбетраж ва инчунин суди олии Мексика ширкатҳои нефро вазифадор кард, ки талаби коргаронро иҷро намоянд. Аммо соҳибони ширкатҳои нефт қонеъ гардондани талаби коргарон ва ҳукумати Мексикаро рад кард. Пас марти соли 1938 ҳукумат декретро дар бораи милкунони саноати нефти қабул кард. Мусодираи тамоми 13 ширкатҳои Амрикои Шимоли ва англисӣ бо тамоми филиалҳои ба онҳо тааллуқдошта баргузор гардид. Мувофиқи ин декрет аз июли соли 1938 истеҳсол ва коркарди нефт дар тамоми худуди мамлакат ва тичорати он ба ширкати нефти давлатӣ дода шуд.

Монополияҳои нефтии ИМА ва Англия декрети қабул намударо эътироф накарда, бойкоти нефти Мексикаро оғоз карданд. Содироти он дарҳол 2 баробар кам шуд. Ҳукуматҳои ИМА ва Англия инчунин дигар чораҳоро муқобили Мексика қабул намулданд. Ҳамин тавр Карденас муносибатҳои дипломатиро аз Англия канд.

Ҳукумати Карденас бадбинии тамоми қувваҳои иртиқоиро ба вучуд овард. Баҳори соли 1938 дар Мексика ошӯби ҳарбии зиддихукуматӣ ба вучуд омад, ки онро монополияҳои нефтии ИМА ва Англия дастгирӣ мекарданд. Ошӯбчиёро заминдори калон генерал Седилло, ки як вақтҳо ба ҳукумати Карденас шомил буд, роҳбарӣ мекард. Иштирокчиёни ошӯб изҳор намулданд, ки онҳо муборизаро бо "ҳавфи коммунистӣ" мебаранд. Қушунҳои ҳукумати бо ёрии отрядҳои полис дарҳол ошӯбро паҳш намулданд. Роҳбари он Седилло дар рафти ҷанг қушта шуд.

Ҳамин тавр сиёсати Карденас бо мустақилият фарқкунанда буда, ба манфиатҳои миллии мустақилияти мамлакат ҷавобгӯӣ буд. Ӯ зиддиятро байни давлатҳои империалистӣ ҳуб истифода бурд. Ба ҷумҳуриҳои испанӣ дар мубориза ба муқобили ошӯбгарони франкистон

ва фашистони италиявӣ ва немисҳо ёрӣ расонд. Ҳукумати Карденас оғози Ҷанги дуҷоми ҷаҳонро аз тарафи империалистон маҳкум кард.

ЧИЛИ МИЁНИ ДУ ҶАНГИ ҶАҲОНӢ

Ҷумҳурии Чили бо ҳатти дарозу бориқ дар соҳилҳои уқёнуси Ором дар Амрикои Ҷанубӣ ҷойгир мебошад. Аҳолии он асосан метисҳо буда, қариб 75 % онро омехташудаи испаниҳо ва хиндуҳо ташкил менамоянд.

Чили – давлати кафомондаи аграрӣ буда, саноати коркарди куҳи нисбатан дар миёни давлатҳои Амрикои Лотинӣ тараққӣ намудааст. Аз рӯи захираи мисс ва селитраи натрий миёни давлатҳои хориҷӣ ҷои аввалро ишғол менамояд.

Соҳаҳои асосии саноати Чилиро сармоия хориҷӣ назорат менамояд. То давраи Ҷанги якуми ҷаҳон мавқеи ҳукмронро дар иқтисодиёти Чили сармоияи англисӣ ташкил менамуд. Дар муносибатҳои минбаъда ба манфиати ИМА гузашт. Монополияҳои Амрикои Шимоли «Анаконда» ва «Кеннекот» 90 % истеҳсоли мисро дар мамлакат дар даст дошт.

Сардори давлат президент ба шумор рафта, ӯ ба муҳлати 6 сол интиҳоб мегардид, ки минбаъд барои бори дуюм интиҳоб шудан ҳуқуқ надошт. Ҳукумати қонунбарор ба конгрессе тааллуқ дошта, аз ду палата иборат мебошад, ки он палатаи депутатҳо ва сенат аст. Ба палатаи депутатҳо ба муҳлати 4 сол интиҳоб мешаванд. Ба сенат бошад аз ҳар гуруҳи музофотҳо 5 нафари сенаторон интиҳоб мегарданд, ки ҷунин гуруҳҳо ҳамагӣ 9 - то буданд.

Ҷанги якуми ҷаҳон, ки дар он Чили бетарафии худро нигоҳ дошт, сабаби болоравии иқтисодиёти мамлакат гардид. Дар арафаи ҷанг Олмон ва дар солҳои ҷанг бошад, ИМА ва Англия талаботи зиёд ба мис ва селитраи Чили пайдо намулданд.

Баъди анҷоми ҷанг талаботи Англия ва ИМА дарҳол кам гардид, Чилиро бӯҳрони шадиди иқтисодӣ фаро гирифт.

Дар Сант-Яго ва дигар шахрҳои мамлакат намоишҳои оммавии зидди гуруснагӣ баргузор гардид. Коргарон ва буржуазияи хурд комитети «ёри ба гуруснагон» - ро ташкил намуданд.

Ҳукумати президент Санфуэнтес (1915 - 1920), роҳи дигари баромадан аз бухронро ба ғайр аз пурзӯр намудани террори полисӣ намедид.

Дар интиҳоботи президентии соли 1920 ба муқобили консерваторон «Иттифоқи либералӣ» баромад. Онҳо номзоди худ Артур Александрро ба вазифаи президентӣ пешбарӣ намуданд, ки ӯ яке аз ходимони намоёни парламентӣ ва собиқ вазир буд.

Дар ин интиҳобот Александр бар номзоди кӯваҳои рост Луис Баросов ғалаба намуд.

Ҳукумати Александр (солҳои 1920- 1924) ҳукмронӣ намуда, баъзе дастгириҳоро баҳри рушди саноати миллий намудааст. Асосгузори ҳизби наشريявии коргарон Луис Эмилио Рекабаррен низ дар интиҳобот ба вазифаи президентӣ пешбарӣ гардида буд.

Дар соли 1919 гуруҳи зиёиёни буржуазияи хурд ҳизби сотсиалистии Чилиро таъсис доданд, ки он ба Интернационали II ҳамроҳ шуд. Рекабаррен ва рафиқони ӯ бо ислохотчиён мубориза мебуданд.

Моҳи январӣ соли 1922 анҷумани ҳизби сотсиалистӣ коргарӣ дар Ранкагуа баргузор гардид. Дар ин анҷуман ҳизб номи ҳизби Коммунистии Чилиро гирифт. Аввалин котиби генералии он Рекабаррен интиҳоб гардид.

Вазъи сиёсӣ дар Чили хеле ноором боқӣ монда буд.

Моҳи сентябри соли 1924 гуруҳи афсарони артиш табадуллотӣ ҳарбӣ намуданд. Александр сарнагун карда шуд. Ҳокимиятро хунтаи ҳарбӣ бо сардории генерал Алтамиран ба даст гирифт. Дар мамлакат тартиботи диктатураи ҳарбӣ қарор карда шуд. Фаъолияти ҳизби коммунистӣ манъ карда шуд. Котиби генералии он Рекабаррен бошад, аз тарафи ҷосусони полисҳои махфӣ кушта шуд.

Январӣ соли 1925 гуруҳи дигари афсарон Алтамиранро сарнагун намуданд ва Александрро ба вазифаи президентӣ барқарор намуданд.

Тирамоҳи соли 1925 мувофиқи конституцияи интиҳоботи нави президентӣ баргузор гардид, ки мувофиқи натиҷаҳои он президенти мамлакат Александр Эмилиано Фингиро интиҳоб карда шуд. Охишта - охишта озодиҳои буржуазӣ - демократӣ барқарор карда шуд. Ҳизби коммунистӣ аз фаъолияти ғайрилегалӣ баромад. Раиси он рафиқ ва ҳамсабақи Рекабаррен Элиас Лаферт буд.

Болоравии ҳаракатҳои коргарӣ синфҳои дороро тарсонд. Феврари соли 1927 полковник Карлос Ибанес таъйин ба горнизони пойтахт намуда, табадуллотӣ нави давлатӣ намуд. Ӯ аз сари қудрат Фингеровро дур намуда, парламентро пароканда намуда, дар мамлакат диктатураи хурдо қарор намуд. Таъсири сармояи амрикоӣ шимолӣ дар Чилӣ зиёд гардид. Бо ҳамкориҳои рӯи рост Ибанес монополияҳои ИМА назорати саноати селитрии Чилиро ба дастӣ худ гирифта, асосан сармояи англисиро аз он танг намуданд.

Бухрони иқтисодии ҷаҳони капиталистӣ, ки соли 1929 дар ИМА ва дигар давлатҳои бузурги сармоядорӣ ба вучуд омада буд, ҳолати қишлоқи Чилиро низ бе таъсир намонд, ки он пурра побанди вазъи бозори хориҷӣ гардида буд.

Дар мамлакат ҳаракатҳои васеи ҳалқӣ ба амал омаданд, ки онҳо ба муқобили гуруснагӣ ва қашшоқӣ равона шуда буданд. Вазъияти диктатураи Ибанес тақон хурд. Ҳалқ диктаторро бад медид. Қариб тамоми ҳизбҳои буржуазӣ талаби онро менамуданд, ки Ибанес ба истеъфо равад. Дар артиш низ забоняккунии зидди Ибанес ба вучуд омад.

Дар охири моҳи июли соли 1931 Ибанес аз мамлакат фирор намуда, ҳукуматро ба Трукко дод. Ҳукумати нав маҷбур шуд, ки тартиботи конституциониро барқарор намояд.

23 августи соли 1931 корпартоии оммавӣ оғоз гардид. Тамоми зиндагӣ дар мамлакат қатъ гардида буд. 5 сентябри ҳудуди ҳамон сол дар киштиҳои флоти баҳрии Чилӣ, ки дар бандари Кокимбо меистоданд, шӯриш ба амал омад. Дар ин шӯриш 10 ҳазор нафар баҳрнавардони ҳарбӣ иштирок доштанд, ки онҳо афсаронро ба ҳабс гирифта, дар киштиҳо комитетҳоро ташкил намуданд. Ба 6 нафар роҳбарони шӯриш ҳукми қатл дода шуд.

Моҳи октябри соли 1931 дар вазъияти террори полисҳо интиҳоботи президентӣ баргузор гардид, ки номзади иттифоқи тамоми хизбҳои буржуазӣ Хуан Мантеро президенти мамлакат интиҳоб гардид. Ӯ низ ягон чорае барои расондани ғрӣ ба гуруснагон наандешид. Дар ибтидои соли 1932 дар гирду атрофи Темуко деҳқонон ва қабилаҳои хиндуҳо заминҳои латифундистонро ба даст дароварданд. Ба муқобили деҳқонон кӯшунҳо сафарбар карда шуданд.

Июни соли 1932 гуруҳҳои забоняккунандагон бо сардории ҳодими сиёсии буржуазияи чап Карлос Давил ва сотсиал – демократ полковник Мармадюк Грове, табодуллоти нави давлатӣ гузаронданд, ки яроқи ин табодуллот мисли ҳарвақта артиш ба шумор мерафт.

4 июни соли 1932 горнизони пойтахт сар бардошт. Ин шӯриш аз тарафи коргарон ва аҳолии буржуазияи хурди пойтахт дастгирӣ ёфт. Ҳукумати Монте сарнагун карда шуд.

Ҳокимиятро гуруҳҳои Давил - Грове ба даст гирифт. Ҳукумати навро Грове сардори намуда, Чилиро «чумхурии сотсиалистӣ» эълон карда, ваъда дод, ки онро аз ҳукмронии сармояи хориҷӣ озод намуда, қисман монополияҳои амрикоӣ шимолиро барҳам медеҳад.

Қўваҳои аксулинкилобии дохилӣ ва хориҷӣ нисбати ҳукумати Грове - Давил душманона назар медухтанд ва онро паноҳ низ намекарданд. Судӣ олии Чилӣ барноммаи нави ҳукуматро «зидди конститутсионӣ» эълон кард. Таъсис

додани легионҳои хориҷӣ барои Ҳимояи ҳаёт ва молу мулки хориҷиён идома меёфт.

Дар 11 шаҳрҳо аз ҷумла дар шаҳрҳои Валпараисо, Ранкагуа ва Темуко, Шӯрои коргарон ва депутатҳо ба вучуд омаданд. Ташкилҳои Шӯроҳо буржуазия ва элементҳои буржуазияи хурдро тарсонданд.

16 июни соли 1932 табодуллоти нави давлатӣ баргузор гардида, Грове аз сари кудрат дур карда шуда ба ҳабс гирифта, бадарға карда шуд. Давил диктатураи худро дар мамлакат барқарор намуда, изҳор намуд, ки мақсади асосии ӯ Ҳимояи моликияти хусусӣ ва мубориза ба муқобили коммунизм мебошад. 13 сентябри соли 1932 генерал Бланш Давилро сарнагун намуда, худро диктатор эълон кард. Аммо 1 октябри ҳудуди ҳамон сол Бланшро гуруҳҳои дигари ҳарбӣ сарнагун намуд, ки онҳо зери шиори барқарор намудани тартиботи конститутсионӣ баромад мекарданд. Ҳокимият ба дасти ҳукумати мувваққатӣ бо сардории собик президент Фигеро гузашт.

Моҳи октябри соли 1932 интиҳоботи президентӣ баргузор гашт, ки дар он Артуро Александр ғалаба ба даст овард. Фаъолияти ҳукумати дуҷуми Александр солҳои 1932-1938 идома ёфт, ки ин давра даврае буд, ки иқтисодиёти Чили аз бухрон баромада истода буд.

Июли соли 1933 конференсияи ҳизби миллий баргузор гардид, ки он давраи рушди ҳизби коммунистии Чили гардид.

Дар соли 1935 ҳизби коммунистии Чилӣ муборизаро баҳри таъсис додани Фронти халқӣ пеш гирифт, ки он хусусияти зиддиимпериалистӣ, зиддифеодалӣ ва зиддифашистиро доро буд.

Конфедератсияи меҳнаткашони Чили яке аз ҳайати зинтоҳои муҳими Фронти халқӣ ба шумор мерафт. Соли 1938 КМЧ яке аз ташаббускорони таъсисҳои конфедератсияи меҳнаткашони Амрикоӣ Лотинӣ ба шумор меравад.

Моҳи октябри соли 1938 маъракаи интихоботи навбатӣ буд, ки фашистон кушиш менамуданд, ки онро ҳалалдор намоянд. Онҳо забоняк намуда, мақсади додани вазифаи президентиро ба собиқ диктатор Карлос Ибанес доштанд. Аммо ин забоняккунӣ фош карда шуда, сарони он ба ҳаёти гирифта шуданд.

25 октябри соли 1938 Фронти халқии Чили ғалаба ба даст овард. Номзадҳои олигархияи буржуазӣ – помещикӣ шикаст хурданд. Президентӣ мамлакат Педро Агирре Серда интихоб гардид, ки ҳукуматро аз намояндагони ҳизбҳои радикалӣ, демократӣ ва сотсиалистӣ ташкил намуд. Ҳизби коммунистӣ ба он шомил набуд, аммо онро дастгирӣ намуд.

Дар симои ҳукумати Педро Агирре Серда (1938 - 1941) азнавсозиҳои иҷтимоӣ – иқтисодии бузург ба амал наомад.

Доираҳои ҳукумронии Англия ва ИМА ба Чили зӯроварии зиёд намуданд. Онҳо харидаи маҳсулоти худро аз Чили кам карданд. Ҳизбҳои хориҷӣ, ки дар Чили фаъолият доштанд, корхонаҳои худро баста, коргаронро ба кучаҳо мепартофтанд.

Бо огози Ҷанги дуюми ҷаҳон вазъи сиёсии Чили боз ҳам мушкул гардид. Ҳизби коммунистӣ зидди иштироки Чили дар ҷанг гардид, ки он дар давраи аввал хусусияти империалистона дошт.

КУБА ДАР СОЛҲОИ 1918 – 1939

Куба давлати аграрӣ ба шумор рафта, аз ҷиҳати истеҳсоли қанд дар ҷаҳон ҷои аввалро ишғол менамояд.

Бойигарии асосии он: марган, хром, мис, тилло, нуқра ва ғайра мебошад. Мавқеи асосиро дар саноати Куба, ашёи хоми саноатӣ ишғол менамояд.

Мавқеи монополияҳои хориҷӣ, яъне асосан давлатҳои Амрикои Шимоли дар иқтисодиёти мамлакат қалон аст. Соли 1954, 39 корхонае, ки 40 % қандро истеҳсол мекард, ба онҳо тааллуқ дошт. Қанданиҳои ғойданок ва бойигариҳои зеризамини низ дар ихтиёри монополистони амрикоӣ буданд.

Куба давлати президентӣ буда, мақомоти қонунбарорӣ он конгресс ба шумор меравад, ки он аз палатаи намояндагон ва сенат иборат аст. Палатаи намояндагон ба муддати 4 сол интихоб карда мешаванд, аз рӯи ҳисоби 35 ҳазор нафар - якеро пешниҳод менамоянд. Ҳукуки овоздиҳиро шаҳрвандони синнашон ба 18 расида ва истиқоматкунандагони доимии Куба доранд.

Дар Сенат бошад аз ҳар як музофот 9 нафари ба муддати 4 сол интихоб мегарданд. Ҳокимияти қонунбарорро президент бо ёрии Шурои вазирон амалӣ менамояд.

Шикасти Олмони империалистӣ дар Ҷанги якуми ҷаҳон мавқеи сармояи Амрикои Шимолиро дар Куба пурзӯр намуда, назорати банкҳои бузург аз тарафи ИМА барқарор карда шуд.

Аз соли 1913 то соли 1921 президенти Куба намояндаи консерваторон Менокал буд. Аз нав интихоб гардидани ӯ ба ин вазифа таъмини режими террористӣ ва дастгирии монополияи амрикоӣ буд. Эътирози оммаи меҳнаткшон нисбати бераҳмии президент ва режими террористӣ зиёд гардид, он феввали соли 1917 лабрез гардид. Шӯриши ба амал омада баҳонаи муҳосираи Куба аз тарафи ИМА гардид. Дар давраи солҳои 1917 - 1922 намояндаи дипломатии ИМА дар Куба генерал Краудер дар амал диктатории мамлакат буд. Соли 1919 аз тарафи ӯ қонуни интихоботи тартиб дода шуд, ки мувофиқи он аксарияти шаҳрвандон аз ин ҳукукҳо маҳрум гардида буданд.

Алюкаи иқтисодиёти Куба бо монополистони ИМА дар солҳои бӯхрони 1920 - 1921 вазъи душворро аз сар гузаронд. Аксарияти банкҳо муфлис гардида, корхонаҳои истеҳсолӣ аз фаъолият боз монданд.

Соли 1921 президенти мамлакат А. Зейас интихоб гардид, ки ӯ сиёсати ИМА - ро нисбати Куба дастгирӣ менамуд. Дар вазъи душвори иқтисодӣ ИМА аз он истифода бурда, ба маблағи 50 млн доллар зайём ба Куба

дод, ки он мавқеи ИМА-ро дар Куба боз ҳам мустаҳкамтар намуд.

Ғалабаи Инқилоби Кабири Сотсиалистии Октябр таъсири калон ба муборизаи меҳнаткашони Куба расонд. Аз ҷумла болоравии ҳаракатҳои коргарӣ ва ташкили шумораи зиёди ташкилотҳои иттифокҳои касаба ба он мисол шуда метавонанд. Соли 1923 анҷумани миллии донишҷӯён баргузор гардид, ки дар он масъалаи ташкил намудани донишгоҳи коргарон барои табиғоти маданият ва таҳсилот миёни табақаҳои васеи меҳнаткашон муҳокима гардид. Ҳаракати донишҷӯёни Куба бо номи муборизи роҳи озодӣ, ватанхоӣ ҳақиқӣ Хулио Антонио Меля алоқаманд аст. Бо роҳбари ӯ меҳнаткашони Куба як қатор намоишҳои эътирозӣ ва корпартоиҳо гузаронидаанд. Июли соли 1925 Меля бо гуруҳи коргарони инқилобӣ ҳизби Коммунистии Кубаро ташкил намуд.

Соли 1925 дар Куба диктатураи реаксионии президент Мачадо бо дастгирии империализми ИМА барқарор карда шуд. Ҳукумати Мачадо ҳаракатҳои коргариро бераҳмона паҳш менамуд. Ҳизби коммунистӣ ғайриқонуни эълон гардида, аъзоёни он таҳкиб ва ба ҳаёти партофта мешуданд. Фаъолияти иттифокҳои касаба ва ҳатто ҳизбҳои муҳолифини буржуазӣ низ манъ карда шуд.

Бо мақсади мустаҳкам намудани вазъи диктатории худ, Мачадо конститутсияро вайрон намуда, муҳлати президентиро аз 4 сол ба 6 сол гузаронд. Ваколати сенаторонро аз 6 сол ба 9 сол идома дод.

Ҳизби Коммунистии Куба бо сардории қотиби генералии худ Меля ба муқобили соҳти диктатории Мачадо муборизаи қаҳрамонона бурд. Ӯ намоиш, корпартоӣ, митингҳои меҳнаткашон ва донишҷӯёро ташкил менамуд. Зарҳаридони Мачадо ба гузаргоҳҳои коргарон рафта ва он шахсоне, ки камее шубҳа нисбати онҳо дар ҳафтида ва фаъолият бо ҳизби коммунистӣ пайдо мекарданд, онҳоро ба зиндон мепартофтанд. 7 ноябри соли 1925 дар вақти баромадаш дар намоиш доҳии коммунистони кубагӣ Меля

дастгир ва ба зиндон партофта шуд. Полис нақшаи қатли ӯро қабила буд, аммо ҳаракати оммаи халқ баҳри озодии доҳии худ баргузор гардид. Мактаббачагон, донишҷӯён корпартоӣ ташкил намуда, коргарон бошанд, намоишҳои пуришидлатро дар шаҳрҳои Куба ташкил намуданд. Ҳукумати Мачадо маҷбур шуд, ки Меляро озод намояд. Баъди озод шудан Меля ба Мексика рафта, муборизаро баҳри озодии давлатҳои Амрикои Лотинӣ идома дод. 10 январӣ соли 1929 Меля аз ғушае аз тарафи зарҳаридони Мачадо паронда шуд.

Бухрони иқтисодии солҳои 1929 - 1933 зарбаи асосиро ба ҳоҷагии кишлоқ расонда, тобеияти давлатҳои Амрикои Лотиниро ба ИМА боз ҳам мустаҳкамтар гардонд. Маҳсулоти Куба бо нархи ночизе харидорӣ мешуд. Шумораи бекорон бошад, соли 1932 ба 500 ҳазор нафар расида буд.

Дар ибтидои соли 1933 ҳаракатҳои оммавии зиддимпериалистӣ дар Куба ба муборизаи яроқноки партизанӣ ба муқобили Мачадо табдил ёфт.

1 августи соли 1933 дар Гавана намоиши оммавии зидиҳукуматӣ баргузор гардид, ки иштирокчиёни он бо фармони диктатор пароканда карда шуданд. Шиори намоишчиён «Нест бод Мачадо» буд. Ҳизби коммунистӣ аз фаъолияти ғайрилегалӣ баромад. Баъди ин намоиш ва сарнагун кардани Мачадо ба сафири ИМА дар Гавана Самнер Уэллс муяссар гардид, ки ҳукумати лухтакмонанди Сепедесро ташкил намояд, аммо он низ аз тарафи инқилобчиён сарнагун карда шуд.

Грау Сан Мартин сардори хунтаи инқилобӣ ҳукумати навро ташкил намуд. Ӯ аз сентябри соли 1933 то январӣ соли 1934 дар сари қудрат буда, манфиати буржуазияи миллиро ҳимоя мекард. Ҳукумати ИМА онро эътироф накард ва ёри маблағи низ расонданро ба Куба қатъ гардонд.

Ба бераҳмӣ диктатор Батисто низ нигоҳ накарда, дар Куба муборизаҳои миллий-озодихоҳӣ доман паҳн менамуд.

Куба давлат дар қазираи Куба буда, то соли 1898 мустамликаи Испания ба шумор мерафт. Дар натиҷаи ҷанги испано - амрикоӣ соли 1898 Куба расман ҷумҳурии мустақил эълон гардид, дар амал бошад, ба зери ҳуқуқронии ИМА гузашт. Марзи Куба – 114, 5 ҳазор км. кв. буда, аҳолиаш бошад, мувофиқи маълумоти соли 1957- 6,4 млн. нафарро ташкил мебуд. Зияда аз 70 % аҳолии Куба аҷдоди мустамликадорони испанӣ ва инчунин муҳоҷирони дигар давлатҳои авропоӣ мебошанд. Қисми дигари аҳолиро – зангӣён ва мулатҳо ташкил менамоянд.

Куба давлати аграрӣ буда, асоси иқтисодиёти онро истеҳсоли қанд ташкил медиҳад, ки ба истеҳсоли он 60 % аҳолии мамлакат машғул мебошанд. Дар хочагии кишлоки Куба заминдорӣ калон паҳн шудааст, ки истисмори соҳти нимфеодалӣ ба назар мерасад. 58 % замин моликияти хусусии 1070 заминдорони калон ба шумор меравад.

МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛҲАҚӢ ДАР АРАФА ВА СОЛҲОИ ҶАНГИ ДУЮМИ ҶАҲОН

Конференсияҳои солҳои Ҷанги дуюми ҷаҳон

Дар солҳои Ҷанги дуюми ҷаҳон аз ҷониби давлатҳои зиддифашистӣ якчанд конференсияҳо баргузор гаштааст.

р/т	Конференсияҳо	Макони баргузори	Санаи баргузори	Иштирокчиён
1.	Конференсияи Атлантика	Нюфаунд-Ленд	9-12.08.1941	Ф. Рузвелт И. Сталин
2.	Конференсияи якуми Москва	Москва	29.09.-1.10.1941	И. Сталин ва намоёнда- ни давлат. - ҷӣ .
3.	Конференсияи якуми Вашингтон	Вашингтон	22.12.41 14.01.42	Ф. Рузвелт У. Черчил
4.	Конференсияи дуюми Вашингтон	Вашингтон	20-25.06.1942	Ф. Рузвелт У. Черчил

5.	Конференсияи дуюми Москва	Москва	12-17.08.1942	И. Сталин У. Черчил
6.	Конференсияи Шаршал	Шаршал	21-22.10.1942	Ф. Рузвелт У. Черчил
7.	Конференсияи Касабланка	Касабланка	14-24.01.1943	Ф. Рузвелт, Шарл де Гол У. Черчил ва дигарон
8.	Конференсияи сеюми Вашингтон	Вашингтон	12-27.05.1943	Ф. Рузвелт, У. Черчил
9.	Конференсияи якуми Квебек	Квебек	17-24.08.1943	Ф. Рузвелт, У. Черчил дигарон
10.	Конференсияи сеюми Москва	Москва	18.10- 1.11.1943	Намояндагон и иттифокчиён
11.	Конференсияи Қоҳира	Қоҳира	23-26.11.1943	Ф. Рузвелт, У. Черчил дигарон
12.	Конференсияи Техрон	Техрон	28.11.-1.12. 1943	Ф. Рузвелт, У. Черчил И. Сталин
13.	Конференсияи дуюми Қоҳира	Қоҳира	4-6.12.1943	Ф. Рузвелт, У. Черчил дигарон
14.	Конференсияи дуюми Квебек	Квебек	12-16.09.1944	Ф. Рузвелт, У. Черчил
15.	Конференсияи чоруми Москва	Москва	9.10.1944	И. Сталин, У. Черчил
16.	Конференсияи Малта	Малта	30.01- 2.02.1945	Ф. Рузвелт, У. Черчил
17.	Конференсияи Ялта	Ялта	4-11.02.1945	Ф. Рузвелт, У. Черчил ва И. Сталин
18.	Конференсияи Потсдам	Потсдам	17.07.-2.08. 1945	У. Черчил, (Эттли) И. Сталин, Г. Трумэн ва дигарон

Эзох: Дар конференсияи Атлантика-Хартияи Атлантика қабул гардид, ки 24 сентябри соли 1941 ИЧШС низ онро қабул намудааст.

Конференсияи якуми Москва аввалин конференсияе буд, ки дар он намояндагони 3 давлати зиддифашистӣ ширкат намуда буданд.

Конференсияи Касабланка гуфтушуниди махфӣ низ ном гирифтааст.

Шартномаи хучумнакунӣ – 23 августи соли 1939 шартномаи хучумнакунӣ ба муҳлати 10 сол байни Олмон ва Иттиҳоди Шуравӣ ба имзо расида буд, ки онро вазирони қорҳои хориҷии Иттиҳоди Шуравӣ Молотов В.М. ва Риббентроп И. Ба имзо расонда буданд.

Шартномаи шуравӣ – олмонӣ. 28 сентябри соли 1939 баъди воридшавии Артиши Сурх ва қушунҳои вермахт ба ҳудуди Лаҳистон дар шаҳри Москва шартномаи шуравӣ-олмонӣ дар бораи “дустӣ ва сарҳад” ба имзо расонда шуд, ки он сарҳад байни ду давлатро аниқ муайян намуд. Мувофиқи ин шартнома ба ИШ Литва ва ба Олмон қисми музофоти Варшава инчунин Люблинск гузашт. Бо ин Олмон қувваҳои ҳарбиро дар сарҳади Иттиҳоди Шуравӣ мустаҳкам намуд.

Иттифоқи сегона – 27 сентябри соли 1940 байни Италия, Олмон ва Чопон баста шуд.

Директиваи № 21-18 марти соли 1940 А. Гитлер Директиваи № 21-ро дар бораи амалиётҳои ҷангӣ ба муқобили Иттиҳоди Шуравӣ (накшаи Барбаросро) ба имзо расонд. “Барбарос” (ба хотири императори германиҳо Фридрих Барбарос) номида шудааст, ки бо он Олмони фашистӣ чун одати ҳамашай ба эълони ҷанг ба Иттиҳоди Шуравӣ ҳамла кард. Лоихаи амалиёт зери роҳбарии генерал Ф. Паулюс кашида шуда буд. Дар дастури № 21 Гитлер муҳлати наздиктарини амалиётро 15 май зикр намуда буд, аммо бо сабаби бадшавии нерӯҳои зиёди немисҳо дар Югославия ва Юнон муҳлати амалиёт 22 июн таъин карда шуд.

Мувофиқи стратегияи махфӣ аз 8 марти соли 1939 пешбини шуда буд, ки Лаҳистон то тирамоҳ ва дар солҳои 1940 – 1941 Англия ва Фаронса истило карда шавад ва Аврупо муттаҳид карда шавад.

Шартномаи дустӣ - Бахори соли 1941 баъди ба имзо расидани шартномаи дустӣ миёни Иттиҳоди Шуравӣ ва Югославия сабаби ҳучум ба он гардид.

Пакти бетарафӣ – Апрели соли 1941 пакти бетарафи байни Чопон ва Иттиҳоди Шуравӣ ба муддати 4 сол ба имзо расида буд.

Задухӯрди аввалини Иттиҳоди Шуравӣ ва Олмони фашистӣ дар Испания ба амал омадааст.

Сиполс В.Я. – таърихнигори рус, ки дар бойғони БК қор мекард, баромади Чемберленро дастрас намуд, ки дар он гуфта мешуд, дар ҳолате “Агар Англия Гитлерро дар Аврупои Шарқӣ монад, пас он қушишҳои истилогаронаи минбаъдаи худро қатъ менамояд”.

Накшаи Сталин-Аҳбороти пурқимате оид ба накшаи Сталин дар суҳбат бо Котиби Генералии иҷроқоми Коминтерн Димитров Г.М. буд, ки баъди 1 ҳафтаи ҳучуми Олмони фашистӣ ба Лаҳистон бо иштироки Жданов ва Молотов 7 сентябри соли 1939 баргузор гардида буд. Аммо он баъди 60 сол нашр шуд. Дар он “Сталин изҳор намудааст, ки “Мо бо давлатҳои демократӣ созишнома мебандем, бинобарин гуфтушунид намудем. Пас маълум мешавад, ки англисҳо ва фаронсавиҳо хоستانд аз мо бағрак (муздор) ташкил намоёнд ва ягон ҷизе надиҳанд. Аммо мо албатта ҳеҷ чиз нагирифта ба батраки намерафтем”.

Сталин Лаҳистонро “давлати фашистӣ” номидааст, чунки дар он украинҳо ва белорусҳо таҳқир ва таҳқиб мешуданд.

Сталин ба Димитров гуфтааст: “Ҷанг миёни ду гуруҳи давлатҳои капиталистӣ берун аз он барои ҳукмронӣ рафта истодааст. Мо зидди он нестем, ки онҳо якдигарро суст гардонанд. Бад нест агар бо дастии Олмон вазъияти давлатҳои капиталистӣ ҷунбонда шавад, маҳсусан аз

Британияи Кабир. Мо метавонем як тарафро бар зидди дигараш ҷанг андозем, ки пакти ҳучумнакунӣ бо Олмон ёрӣ мерасонад."

Нақши пакти ҳучумнакунӣ-Ҳамин тавр бо шарофати пакти ҳучумнакунӣ Иттиҳоди Шуравӣ тавонист, ки як муддате давлатро аз ҷанг эмин нигоҳ дорад. Ба имзо расидани ин пакт бо Олмон имконоти ташкил намудани иттифоқи Олмон, БК, Фаронса ро ба муқобили Иттиҳоди Шуравӣ барҳам зад. Инчунин пакт ба ИШ бурди вақтро қариб 2 сол имкон дод, ки он ба ҷанг қашида нашавад.

Олмон нақшаи аниқи ҳучумро ба Иттиҳоди Шуравӣ соли 1939 надохт, он танҳо баъди таслими Фаронса тобистони соли 1940 ба амал омад. Пас то соли 1940 ба Иттиҳоди Шуравӣ ягон ҷанг таҳдид намекард.

Дар муруфҳои ҷинояткорони харбии Нюрнберг барқарор карда шуд, ки 11 апрели соли 1939 Гитлер "нақшаи Сафед"-ро тасдиқ намуд, ки он дар бораи ҳучум ба Лахистон буд, аммо 3 апрели ҳуди ҳамон сол муҳлати огози онро на дертар аз 1 сентябри соли 1939 муайян намуд.

Баъзе тарихнигорон дар он ақидаанд, ки Гитлер ба Лахистон ҳучум намекард, агар бо Сталин созишнома ба имзо намерасонд.

КОНФЕРЕНСИЯҲОИ СОЛҲОИ ҶАНГИ ДУЮМИ ҶАҲОН

Конференсияи Техрон

Охири соли 1943 шикасти кулли дар рафти ҷанг ба даст оварда шуд. Ҷанг барои хотима ёфтан наздик мешуд. Дар арафои он дар шаҳри Техрон пойтахти Эрон вохӯрии аввалини сарони се давлати асосии иттифоқи зидди гитлерӣ Франклин Рузвелт, И.В. Сталин ва Уинстон Черчил баргузор гардид. Мақсади конференсия ғаёлият дар соли 1944 ва муҳокимаи масъалаҳои сохтмони баъди ҷангии ҷаҳон буд. Дар баробари дигар масъалаҳои муҳим инчунин масъалаи қушодашавии fronti дуюмро, ки қай ва аз қучо оғоз намоянд, маълум карданд. Рузвелт Сталино дар

масъалаи фаровардани кӯшунҳои англо - америкой дастирӣ кард, ки фикри онҳо дар Фаронсаи Шимоли буд. Черчил бошад, Балканро пешниҳод кард. Ҳамин тавр 6 июни соли 1944 кӯшунҳои иттифокчиён дар шимоли Фаронса (Нормандия) фароварда шуд. Дар ин амалиёт 2,9 млн. сарбозони иттифокчӣ иштирок доштанд. Бо 10.000 ҳавопаймоҳо ва зиёда аз 1000 киштиҳои ҷангӣ таъмин буданд.

Конференсияи Крим (1945)

Конференсияи Ялта конференсияи сардорони ҳукуматҳои се давлати иттифокчӣ дар Ҷанги дуюми ҷаҳон - Иттиҳоди Шуравӣ, ИМА, Британияи Кабир: Райси ХКИШ И.В. Сталин, президенти ИМА Ф.Д. Рузвелт ва сарвазир БК У. Черчилл бо иштироки вазирони қорҳои хориҷӣ, сардорони штабҳо ва мушовирон 4 - 11 феввали соли 1945 дар Ялта барпо шуд. Дар конференсияи Крим нақшаҳои амалиёти ҷангии давлатҳо доир ба ғуллаи торумор кардани Олмони фашистӣ, муносибати онҳо бо Олмони мағлуб муҳокима ва бо ҳам мувофиқ, намулдани принсипҳои асосии сиёсати умумӣ оид ба тақдир баъдиҷангии ҷаҳон муайян карда шуданд. Муқаррар шуд, ки баъди таслими Олмон қувваҳои мусаллаҳи ИШ, ИМА ва БК дар ҳудуди он минтақаҳои муайянеро ишғол менамоянд. Конференсияи Крим қарор дод, ки дар Олмон идораҳои маъмурӣ ва назоратии иттифокчиён, аз ҷумла мақомоти назоратӣ иборат аз сарфармондехон ташкил карда мешавад. Ишхори ақида шуд, ки Фаронса низ ҷун аззои қоруми мақомоти назоратӣ тақлиф мешавад ва минтақаи муайянеро ишғол менамояд. Иштирокчиёни конференсия ишхор намуданд, ки баъди решақан кардани миллатгарой ва милитаризм ҳалқи Олмон метавонад дар иттиҳоди Миллатҳо мақоми сазовореро ишғол намояд. Роҷеъ ба рӯндани товони ҷанг аз Олмон мубодилаи афкор ба амал омад. Конференсияи Техрон дар бораи таъсиси Созмони Милали Муттаҳид қарор қабул кард. Иштирокчиёни конференсия муайян намуданд, ки 25 апрели соли 1945 дар Сан-Франсиско

конференсия СММ даъват карда мешавад. Он «Декларатсияи Аврупои озодшуда»-ро қабул намуда, масъалаҳои мухталиф оид ба Лахистон ва Югославияро низ мавриди муҳокима қарор дод. Дар конференсия «Созишномаи се давлати бузург оид ба масъалаҳои Шарқи Дур» қабул гардид, ки мувофиқи он Иттиҳоди Шуравӣ баъди 2 - 3 моҳи таслимшавии Олмон ва итимои ҷанг дар Аврупо ба муқобили Ҷопон ҷанг сар мекунад. Дар созишнома қайд гардид, ки қисми ҷанубии ҷазираи Сахалин ва ҷазираҳои атрофии он ба Иттиҳоди Шуравӣ баргардонида, ҷазираҳои Курил ба ихтиёри Иттиҳоди Шуравӣ супорида мешаванд. Дар конференсияи Крим инчунин масъала дар бораи ташкил додани механизми доимӣ барои машварати пайваста байни вазирони қорҳои хориҷии се давлати ҷида шуда буд. Давлатҳои Ғарб бисёр қарорҳои конференсияи Кримро таҳриф карданд, ки боиси эҳёи миллитаризм дар Олмони Ғарбӣ гардид.

Конференсияи Сан-Франсиско (соли 1945)

Конференсияи 50 давлат – муассисони ташкилоти Давлати Муттаҳида 25 апрел - 26 июни соли 1945 дар Сан-Франсиско (ИМА) барпо шуд. Конференсия аз тарафи Иттиҳоди Шуравӣ, ИМА, БК ва Чин барои таҳияи матни муаммалӣ оиномаи СММ даъват карда шуд. Масъалаҳои мақсад ва принсип, сохт ва ҳукуки органҳои СММ бо роҳи озоишта ҳал намудани мочароҳои байналмилалӣ дар маркази машваратҳои конференсия меистод. Масъалаҳои конференсия тезутунд муҳокима мешуданд, хусусан масъалаҳо оид ба ҳукуки Шурои Амният, мустамликаҳо ва тобеияти тасаруфи худудӣ, мақсадҳои васояти байналхалқӣ. Конференсияи Сан-Франсиско, узви доимии Шурои Амният будани Иттиҳоди Шуравӣ, ИМА, Англия, Фаронса ва Чинро салоҳият дод. Бо исрори Иттиҳоди Шуравӣ дар лоиҳаи моддаҳои оиномаи СММ аз рӯи масъалаҳои муносибатҳои байналмилалӣ нишон дода шуд, ки онҳо бояд бо эҳтирому риояи принсипҳои баробарӣ ва худмуайянқунии халқҳо асос ёбанд. Дар конференсия

декларатсия қабул карда шуд, ки дар он принсипҳои муносибат бо мустамликаҳо ва мавзёҳои тобеъ муайян гардиданд. 26 июни соли 1945 дар Сан - Франсиско маросими имзокунии оиномаи СММ барпо гардид. 24 октябри соли 1945 оиномаи СММ аз тарафи аъзоёни доимии Шурои Амният ва аксар давлатҳои тасдиқ карда шуд. 24 октябр ҳар сол чун рӯзи СММ ҷашн гирифта мешавад.

Конференсияи Потсдам (1945)

Конференсияи сардорони ҳукуматҳои ИМА, Иттиҳоди Шуравӣ ва Британияи Кабир, Раиси КИМ-и Шуравӣ И.В. Сталин, Президенти ИМА Г. Трумэн, сарвазири Британияи Кабир У. Черчилл (ӯро 28 июл сарвазири нав К. Эттли иваз намуд) иштирок доштанд. Конференсия 17 июл дар шаҳри Потсдам, наздикии Берлин, оғоз ёфта, то 2 август давом кард. Дар он вазирони қорҳои хориҷӣ, мушовирон ва мутахассисони ҳарбӣ низ иштирок доштанд. Қарорҳои конференсияи Потсдам тақомули қарорҳои конференсияи Крим буд. Масъалаҳои асосӣ дар конференсия тақдирӣ баъдиҷангии Олмон буд. Мувофиқи қарорҳои конференсияи Потсдам пурра беҳарқ кардани Олмон, пароканда намудани қувваҳои муссалаҳи он, барҳам додани ширкатҳо ва саноатҳои ҳарбӣ, аз байн бурдани Ҳизби миллии сотсиалистӣ ва ташкилоту муассисаҳои тобеи он, пешгирӣ кардан аз ҳар гуна ғайриқонунии ғайриқонунии фашистӣ ва милитаристӣ дар мамлакат дар назар дошта шуда буд. Иштирокчиёни конференсия дар бораи товори ҷанг ва манбаҳои рӯйдодани он созишнома қабул карданд. Дар он роҷеъ ба таъсиси идораҳои марказии маъмурии Олмон (молия, нақлиёт, алоқа ва ғ.) қарори дахлдор қабул карда шуд. Конференсияи Потсдам минтақаҳои тасаруфиро муайян карда, қарор дод, ки ҳокимияти Олӣ дар Олмон мувофиқи минтақаҳои тасаруф ба дастӣ сарфармондехони қувваҳои мусаллаҳи Иттиҳоди Шуравӣ, ИМА, Британияи Кабир ва Фаронса гузарад. Доир ба масъалаҳои мутааллиқ дар таъмини Олмон сарфармондехон бояд яқоя чун узви

конференсия СММ даъват карда мешавад. Он «Декларатсияи Аврупои озодшуда»-ро қабул намуда, масъалаҳои мухталиф оид ба Лахистон ва Югославияро низ мавриди муҳокима қарор дод. Дар конференсия «Созишномаи се давлати бузург оид ба масъалаҳои Шарқи Дур» қабул гардид, ки мувофиқи он Иттиҳоди Шуравӣ баъди 2 - 3 моҳи таслимшавии Олмон ва итимои ҷанг дар Аврупо ба муқобили Ҷопон ҷанг сар мекунад. Дар созишнома қайд гардид, ки қисми ҷанубии ҷазираи Сахалин ва ҷазираҳои атрофии он ба Иттиҳоди Шуравӣ баргардонида, ҷазираҳои Курил ба ихтиёри Иттиҳоди Шуравӣ супорида мешаванд. Дар конференсияи Крим инчунин масъала дар бораи ташкил додани механизми доимӣ барои машварати пайваста байни вазирони қорҳои хориҷии се давлати ҷида шуда буд. Давлатҳои Ғарб бисёр қарорҳои конференсияи Кримро таҳриф карданд, ки боиси эҳёи миллитаризм дар Олмони Ғарбӣ гардид.

Конференсияи Сан-Франсиско (соли 1945)

Конференсияи 50 давлат – муассисони ташкилоти Давлати Муттаҳида 25 апрел - 26 июни соли 1945 дар Сан-Франсиско (ИМА) барпо шуд. Конференсия аз тарафи Иттиҳоди Шуравӣ, ИМА, БК ва Чин барои таҳияи матни муқаммалӣ оиномаи СММ даъват карда шуд. Масъалаҳои мақсад ва принсип, сохт ва ҳукуки органҳои СММ бо роҳи озоишта ҳал намудани мочароҳои байналмилалӣ дар маркази машваратҳои конференсия меистод. Масъалаҳои конференсия тезутунд муҳокима мешуданд, хусусан масъалаҳо оид ба ҳукуки Шурои Амният, мустамликаҳо ва тобеияти тасаруфи ҳудудӣ, мақсадҳои васояти байналхалқӣ. Конференсияи Сан-Франсиско, узви доимии Шурои Амният будани Иттиҳоди Шуравӣ, ИМА, Англия, Фаронса ва Чинро салоҳият дод. Бо исрори Иттиҳоди Шуравӣ дар лоиҳаи моддаҳои оиномаи СММ аз рӯи масъалаҳои муносибатҳои байналмилалӣ нишон дода шуд, ки онҳо бояд бо эҳтирому риояи принсипҳои баробарӣ ва худмуайянқунии халқҳо асос ёбанд. Дар конференсия

декларатсия қабул карда шуд, ки дар он принсипҳои муносибат бо мустамликаҳо ва мавзёҳои тобеъ муайян гардидаанд. 26 июни соли 1945 дар Сан - Франсиско маросими имзокунии оиномаи СММ барпо гардид. 24 октябри соли 1945 оиномаи СММ аз тарафи аъзоёни доимии Шурои Амният ва аксар давлатҳои тасдиқ карда шуд. 24 октябр ҳар сол чун рӯзи СММ ҷашн гирифта мешавад.

Конференсияи Потсдам (1945)

Конференсияи сардорони ҳукуматҳои ИМА, Иттиҳоди Шуравӣ ва Британияи Кабир, Раиси КИМ-и Шуравӣ И.В. Сталин, Президенти ИМА Г. Трумэн, сарвазири Британияи Кабир У. Черчилл (ӯро 28 июл сарвазири нав К. Эттли иваз намуд) иштирок доштанд. Конференсия 17 июл дар шаҳри Потсдам, наздикии Берлин, оғоз ёфта, то 2 август давом кард. Дар он вазирони қорҳои хориҷӣ, мушовирон ва мутахассисони ҳарбӣ низ иштирок доштанд. Қарорҳои конференсияи Потсдам тақомули қарорҳои конференсияи Қрим буд. Масъалаҳои асосӣ дар конференсия тақдирӣ баъдиҷангии Олмон буд. Мувофиқи қарорҳои конференсияи Потсдам пурра бехарқ кардани Олмон, пароканда намудани қувваҳои муссалаҳи он, барҳам додани ширкатҳо ва саноатҳои ҳарбӣ, аз байн бурдани Ҳизби миллии сотсиалистӣ ва ташкилоту муассисаҳои тобеи он, пешгирӣ кардан аз ҳар гуна фаъолият ё ташвиқоти фашистӣ ва миллитаристӣ дар мамлакат дар назар дошта шуда буд. Иштирокчиёни конференсия дар бораи товори ҷанг ва манбаҳои рӯйдодани он созишнома қабул карданд. Дар он роҷеъ ба таъсиси идораҳои марказии маъмурии Олмон (молия, нақлиёт, алоқа ва ғ.) қарори дахлдор қабул карда шуд. Конференсияи Потсдам минтақаҳои тасарруфро муайян карда, қарор дод, ки ҳокимияти Олӣ дар Олмон мувофиқи минтақаҳои тасарруф ба дастӣ сарфармондехони қувваҳои мусаллаҳи Иттиҳоди Шуравӣ, ИМА, Британияи Кабир ва Фаронса гузарад. Доир ба масъалаҳои мутааллиқ дар тамоми Олмон сарфармондехон бояд яқоя чун узви

Шурои назорат амал кунанд. Бо қарори конференсия сарҳадди нави Лахистон ва Олмон аз Ғарб то хатти Одер – Нетси Ғарбӣ муайян гардид. Ба Иттиҳодӣ Шуравӣ дода шудани Кенисберг (аз 1946 Калининград) ва ноҳияҳои атрофи он тасдиқ шуд. Мувофиқи созишномаи Потсдам Шурои вазирони қорҳои хориҷӣ таъсис ёфт, ки ба ўҳдаи он ҳалли озоиштаи масъалаҳои Олмон ва собиқ иттифоқчиёни он гузошта шуда буд. Бо пешниҳоди намоёндагони Шуравӣ қарор қабул гардид, ки тамоми флоти ҳарбии баҳрӣ ва тичорати байни Шуравӣ, ИМА ва БК баробар тақсим карда шавад. Мувофиқи пешниҳоди намоёндаи Британияи Кабир қарор қабул карда шуд, ки қисми зиёди флоти зериобии Олмон ғарқ ва боқимондаи он байни иттифоқчиён баробар тақсим карда шавад. Се ҳукумат қарор доданд, ки чинояткорони асосии ҳарбӣ ба трибунали ҳарбии байналҳалқӣ супорида шаванд. Иттифоқчиёни конференсия роҷеъ ба дигар масъалаҳои байналҳалқӣ низ ихлоси ақида намураданд: масъалаи паҳн кардани вақолати ҳукумати нави Австрия дар тамоми мамлакат, вазъияти мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ, гулӯгоҳҳои баҳри Сиёҳ, муносибати СММ ба режими Франко дар Испания ва ғ. Дар рафти конференсия дар натиҷаи мавқеи нодурустро ишғол кардани ИМА ва БК мушқилиҳои зиёд ба миён омаданд. Бо вучуди ин, дар конференсия қарорхое қабул карда шуданд, ки шохиди ғалабаи принципҳои демократии ҳалли масъалаҳои баъдиҷангӣ буданд. Ҳукумати Шуравӣ қарорҳои конференсияро мунтазам иҷро мекард. Давлатҳои Ғарб дере нагузашта, қарорҳои онро таҳриф намураданд ва аз иҷрои онҳо даст кашиданд.

ОГОЗИ ЧАНГИ ДУЮМИ ҶАҲОН, САБАБҲО, ХУСУСИЯТҲО ВА ДАВРАҲОИ ОН

Чанги дуюми ҷаҳон – ин зиддияти бузургест дар таърихи инсоният. Дар ин ҷанг зиёда аз 70 давлати ҷаҳон иштирок дошт, ки дар ҳудуди онҳо 80 % аҳолии ҷаҳон зиндагӣ мекарданд. Ба сафи қушунҳои давлатҳои

ҷангкунанда 110 миллион нафар одамон даъват шуда буданд. Агар Чанги якуми ҷаҳон аз чор сол каме зиёдтар давом карда бошад, пас Чанги дуюми ҷаҳон 6 солу 1 рӯз давом ёфта буд.

Шумораи умумии ғавтидагон ҷунон зиёд буд, ки он аниқ, не балки тақрибан мӯйяян шудааст. Аз рӯи ҳисоби баъзе факту рақамҳо шумораи ғавтидагон аз ҳуди Иттиҳоди Шуравӣ 65-67 млн. нафарро ташкил медиҳад. Бомбаборонкунӣ, қатли оммавӣ, шаҳодати ҷанги бераҳмона мебошад.

ХУСУСИЯТҲОИ ХАРАКАТҲОИ ҶАНГӢ.

Чанги дуюми ҷаҳон дар аввал бо хусусиятҳои аломатҳои ҷангӣ фарқкунанда аст. Агар Чанги якуми ҷаҳон хусусан амалиётҳои ҷангҳои мавзеи, ки дар он мудофиа нисбати ҳучум бурзургтар буд, дар Чанги дуюми ҷаҳон бошад, васеъ истифода бурдани танҳо, ҳавопаймоҳо ва таъмини қушунҳо бо нақлиёти ҳушкигард, ҳаракатҳои ҷангии, нисбатан серҳаракат ва фосилаҳои ҷугрофии васеъро дарбар мегирад. Дар рафти ҷанг қувваҳои яроқҳои вайронкунандаи пурзӯр дошта, онро зиёд менамуданд, дар давраи хотимавии ҷанг яроқи ҳастай ва ракетаҳо, ки яке аз яроқҳои дахшатноки қарни XX ба шумор меравад, пайдо ва истифода шуд.

Чанги дуюми ҷаҳон ҷамъбасти ғавтияти мақсадноки ғуруҳҳои на он қадар қалони давлатҳои таҷовузкор буд, ҳамфигирии ҷаҳонӣ пешро роҳи онҳоро гирифта натавонист. Ба ҳалқҳои ҷаҳон ин давлатҳо ва роҳбарони онҳо чӣ оварданд? Демократияро барҳам доданд, зулму ситами наҷодию миллий, тасдиқи ҳукуқи қувваҳои пурзӯр дар муносибатҳои байналҳалқӣ.

Давраҳои ҷанг – таърихи Чанги дуюми ҷаҳонро ба се давраи қалон тақсим намураанд.

Давраи якум – аз 1- сентябри соли 1939 то июни соли 1942. Дар ин давра масоҳати ҷанг васеъ шуда ва нигоҳ доштани баргариҳои қувваҳои таҷовузкор дида мешуд. Ҳаракатҳои ҷангӣ дар байни ду қувваи давлатҳои

сармоядории англо - фронсавӣ ва олмону итоливӣ, ҷопонӣ ба амал омаданд. Дар ин давра бартари ба тарафи Олмон буд. Давлатҳои бузурги империалистӣ ИМА, Англия ва Фаронса мисли пештара кӯшиш менамуданд, ки Олмони фашистиро зидди Иттиҳоди Шуравӣ равона созанд.

Давраи дуюм – аз июни соли 1942 то январӣ соли 1944 – ро дарбар мегирад. Ин давраи шикаст дар рафти ҷанг, пешрафти афзалият дар қувваҳо ба дасти давлатҳои иттифоқи зидди гитлерӣ гузашта буд.

Давраи сеюм – аз январӣ соли 1944 то 2 сентябри соли 1945. Давраи хотимавии ҷанг буд, ки дар рафти он давлатҳои иттифоқи зидди фашистӣ бартарӣ ба даст оварда, қўшунҳои душманро торумор намуданд, бӯҳрони низоми ҳукумронии давлатҳои таҷовузкор маълум гардида, пошхӯрии онҳо ба миён омад.

Ҳучуми Олмон ба Лаҳистон ва оқибатҳои он

Ҷанги дуюми ҷаҳон аз ҳучуми Олмон ба Лаҳистон 1- сентябри соли 1939 оғоз гардида буд. Олмон ба ҷанг ҳамроҳшавии Англия ва Фаронсаро ҷашмдор буд. Бинобарин тоғрумори Лаҳистонро дар рафти «ҷанги барқвор» пешбинӣ намуда буд, то ки баъд қўшунҳои худро ба Ғарб партояд.

Бинобарин 2 / 3 ҳиссаи қўваҳои ҳушкигарди вермахт ҷиддӣ ба муқобили Лаҳистон бо диққати тоғ равона шуда буд. Дар рафти муқобилиятҳои оғоз гардида, сарфармондехони Олмон аз зарбаҳои қисмҳои калони танкӣ истифода бурда, ҳайати мудофиаро раҳна карданд ва бо суръати тези ҳаракат ба маркази мамлакат дохил шуданд. Ҳавопаймоҳои олмонӣ дар фазои Лаҳистон ҳукумрон гардида, шаҳроҳо бомбардон мекарданд. Гарчанде нақшаи вермахт пурра амалӣ нагардида буд, ба ин нигоҳ накарда, 16 сентябр пойтахти Лаҳистон шаҳри Варшава дар ихота монд. Танҳо гуруҳҳои парокандаи қўшунҳои лаҳистонӣ муқобилият нишон медоданд, то 28 сентябр ин гуруҳҳо мубориза бурданд. 17 – сентябр вақте, ки ҳукумат тарки мамлакат намуд, қўшунҳои Шуравӣ дохил

шуданд, ки ба ягон муқобилият аз тарафи қўшунҳои Лаҳистон дучор нагардиданд.

28 сентябри соли 1939 шартномаи Шуравӣ – Олмон дар бораи дустӣ ва сарҳадҳо ба имзо расид. Ин шартнома тақсироти Лаҳистонро дарбар гирифта, масоҳати сарҳади Шуравӣ ва Олмонро муайян намуд. Акнун он ба тарафи Шарқ нисбати шароитҳои маҳфи мувофиқи қарори аз 23- август тақрибан аз рӯи нақшаи «Керзон» яъне дар сарҳади Лаҳистон, аз як тараф украинҳо аз тарафи дигар белорусҳо бояд меистоданд. Заминҳои танҳо ба аҳолии Лаҳистон тааллуқ дошта, ба ҳайати Олмон ва ҷои он мувофиқи хоҳиши Шуравӣ, ба Литва дода шуд. Ин тағйирот ба Иттиҳоди Шуравӣ имконият дод, ки қисми Лаҳистонро ба хоҳиши яқҷояшавӣ ба Украинаи Ғарбӣ ва Белоруссияи Ғарбӣ «.. озодқунанда» номад ва ин шаҳодати он буд, ки роҳбарият намехост, имконият диҳад, ки Англия ва Фаронса онро низ таҷовузкор номад, бинобарин онро соли 1920 худӣ англисҳо ҳамчун сарҳади Шуравӣ-Лаҳистон муайян намуда буданд. 2 октябр охири қисмҳои муҳофизатқунандаи қўшунҳои Лаҳистон тақлим шуданд. Лаҳистон аввалин давлате буд, ки дар рафти Ҷанги 2-юми ҷаҳон аз тарафи Олмони таҷовузкор забт гардида буд. 1000-ҳо лаҳистонӣён барои иҷрои қорҳои маҷбурӣ ба Олмон бурда шуданд.

АМАЛИЁТҲОИ ҶАНГӢ ДАР ДАВРАИ АВВАЛ ВА ДУЮМИ ҶАНГИ ДУЮМИ ҶАҲОН

Олмони фашистӣ Лаҳистонро истило намуда, қўшунҳои ҳарбии озодгардидаи худро дар сарҳади франко – олмонӣ ҷой дод. Қўшунҳои фаронсавӣ ва қўшунҳои англисӣ, ки дар Фаронса фуруд омада буданд, танҳо баҳори соли 1940 онҳо аз рӯи шумора ба немисҳо баробар шуданд. Сарфармондехони ҷӣ англисӣ ва ҷӣ фаронсавӣ стратегияи мулофиавино нигоҳ медоштанд. Солҳои 30-юм Фаронса ҳаман сарҳадҳои худро бо Олмон бо лавозимоти пуриктидори ҳарбӣ барои мудофия таъмин намуд, ки он

«Хатти Мажино» ном гирифта, тамомен дастнорас ҳисобида мешуд. Ба техникаи ҳарбӣ кам диққат дода шуд: ба монанди танк ва ҳавопаймоҳо, ки дар Ҷанги дуҷуми чаҳон онҳо сахми ҳалқунанда доштанд. Вазифаҳои кӯшунҳои англис ва фаронсавӣ муҳофизати сарҳади Фаронса бо Белгия ва Люксембург буд. Ин ду давлат бетаърифи худро эълон намуданд. Гарҷанде маълум буд, ки Олмон онро вайрон мекунад на Англия на Фаронса чорае надидаанд. Дар ин ҳудуди сарҳади Фаронса иттифоқчиён, тамомен муносибат бо кӯшунҳои олмонӣ надоштанд. Дар натиҷа ягон ҳаракати фаъолонаи кӯшунҳои англис – фронтсавӣ иҷро нагардид, ки он ба Гитлер имконият дод, ки бо осони Лахистонро пурра ба даст дарорад. Чунин вазъият дар фронти Ғарбӣ «Ҷанги аҷоиб» номида шудааст.

Забти Дания ва Норвегия.

Бечавобии душмани худро дида сарфармондеҳи немис ба қароре омад, ки Дания ва Норвегияро забт намуда, бази мустаҳкамаи худро барои амалиётҳои бахри дар Атлантикаи Шимолӣ таъмин намояд. Гитлер бетаърифи онҳоро ба инобат гирифтани набуд. 9 апрели соли 1940 кӯшунҳои немис дар Копенгаген ва якчанд бандари Норвегия фароварда шуданд. Ҳукумати Дания худӣ ҳамоно рӯз муқобил баромада, кӯшун ва ҳалқи худро ба муқобилият даъват намуд. Барои ёрӣ ба Англия муроҷиат кард, аммо бартари дар тарафи Олмон буд ва онҳо як қисми мамлакатро забт намуда буданд. Ҳукумат ба фашисти маҳаллӣ Видкун Квислинг дода шуд. Шох ва ҳукумат бо боқимондаи кӯшунҳо ба Англия бурда шуданд.

Вазъияти Англия. Уинстон Черчил.

То охири тобистони соли 1940 танҳо Англия муқобили таҷовузи Олмон дар Аврупо истодагари кард. Ин ба масъалаи то охир мубориза бурданро ба муқобили Олмон зиёд намуд. Чемберлен ба истефӣ рафт ва сарвазир мамлакат У. Черчил таъин гардид, ки ӯ тарафдори мубориза ба муқобили Олмон буд. Гитлер меҳост амалиётҳои десантии худро муқобили Англия равона созад,

аммо муқобилияти ҳавопаймоҳои Англия ба ин имконият наод. Сарфармондеҳи ВВС - и Олмон Герман Геринг маҷбур мекард, ки Англияро бояд ба бомбаронкунии умумӣ ба воситаи ҳавопаймоҳо дучор гардонанд. Дар он ҳолат англисҳо маҷбур мешаванд, ки таслим шаванд. Қариб ҳамаи ҳавопаймоҳои Олмон ба шимоли Фаронса партофта шуданд ва мубориза барои Англия оғоз гардид. Дар он 2,500 ҳавопаймоҳои немис истифода шудаанд. Он июли соли 1940 оғоз гардида, то охириҳои тирамоҳ давом карда буд, ки бадшавии вазъи ҳаво ба он хотима дод. Англия истодагари намуда таслим нашуд. Ин ғалабаи аввалин дар ҷанги зидди Гитлер буд. Вазъияти таҳдидуни ба Англия дар рафти ҷанг барои Атлантик низ ба вучуд омада буд. Азбаски киштиҳои зериобии Олмон ба киштиҳои зериобии Англия аз ягон ҷиҳат баробар шуда наметавонист, ин Олмонро ба таъшиш гузошт ва барои таъсиси флоти зериобӣ кӯшид. Олмон ҷанги беамнро ба муқобили киштиҳои боркаш оғоз намуд. Тобистони соли 1940 даврае буд, ки Англия аз ҳисоби захираҳои худ зиндагӣ мекард.

Ҳаракатҳои ҷангӣ дар Африка ва Балкан.

Ҳаракатҳои ҳарбӣ дар Африка низ оғоз гардида буд, ки сахми пешбарандаро дар мубориза ба муқобили англисҳо кӯшунҳои Италия мебозид. Аз Ливия ҳуҷумро сар карда ба тарафи канали Суэц аз Ҳабашистон ба Кения ва Судан равона шуданд, аммо ба англисҳо мӯйяссар шуд, ки кӯшунҳои итолиявиро ба таслимшавӣ маҷбур намоёнд аз Ҳабашистон ва Миср онҳоро танг намуданд. Гитлер барои ёрии итолиявӣ корпусҳои зидди танки ва ҳавопаймоҳои худро фириостод. Марти соли 1940 кӯшунҳои Олмон ва Италия ҳуҷумро сар карда ба сӯи водии Нил ҳаракат намуданд, аммо 100 км то шаҳри Александрия онҳо нигоҳ дошта шуданд. Вазифаи асосии худро кӯшунҳои олмонӣ ва итолиявӣ, ба даст даровардани канали Суэц мешумориданд, ки онро иҷро карда наметавонистанд.

Чанг дар Балкан.

Зарбаи нисбатан халқунанда ба мавқеи англисоҳ дар Балкан зада шуд. Хучуми оғоз гардидаи кӯшунҳои иғолиёӣ аз Албания ба Юнон ба муқобилияти пурзӯри кӯшунҳои юнониҳо бархӯрда қатъ гардид. Дар Юнон корпуси экспедиционии британиҳо фароварда шуданд. Боз Гитлер маҷбур шуд, ки ба ёрии Муссолини шитобад. 6 – апрели соли 1941 аз ҳудуди Булғория кӯшунҳои немис зарбаро ба Югославия ва Юнон заданд. Таслими якум 17 – апрел, дуюм 23 корпуси британи аз Миср бароварда шуд.

Тайёри ба хучуми зидди Иттиҳоди Шуравӣ.

Гарчанде муқобилияти Англия шикаст нахурда буд ба Гитлер чунин намуд, ки ба мақсади асосии худ дар Ғарб ноил гашт, Фаронса маглуб гардид. Ин ба ӯ имконият дод, ки тайёриро ба муқобили Иттиҳоди Шуравӣ тезонад. Бо шарофати пакти хучумнакунӣ бо Иттиҳоди Шуравӣ имконият дод, ки бо таҳдиди чанг Фаронсаро дар ду фронт ҷазо диҳад. Барои хучуани мутлақи Аврупо шудан, бояд ӯ кӯваҳои худро ба муқобили Иттиҳоди Шуравӣ равона созад. Баробари маглуб сохтани Иттиҳоди Шуравӣ масъалаи таслими БК низ ҳал мегардад. Июли соли 1940 сарфармондеҳи Вермахт аз Гитлер супориш гирифт, ки нақшаи хучумро ба муқобили Иттиҳоди Шуравӣ тартиб диҳад. Моҳи декабр ин нақша номи «Нақшаи Барбарос» - ро гирифта тасдиқ гардид. Вақти хучум баҳори соли 1941 муайян шуда буд, аммо бо сабаби гузарондани амалиётҳо дар Балкан он ба 22 – июн монанд шуд.

Шартномаи сегона. (Тройственный пакт).

Дар баробари тартиб додани нақшаи хучум ба Иттиҳоди Шуравӣ тайёрии дипломатӣ низ пурзӯр гардида буд. 22 – сентябри соли 1940 Олмон, Италия ва Ҷопон ин пактро ба имзо расонданд, ки он шартнома дар бораи тақсимои ҷаҳон буд. Дар рафти солҳои 1940 – 1941 ба ин шартнома давлатҳои иттифокчии Олмони фашистӣ: Руминия, Маҷористон, Булғория, Словакия ва Хорватия ҳамроҳ шуданд. Ҳамин тавр Югославия ҳамчун давлати

мустақил аз байн рафт. Дар суҳан давлати мустақили Хорватия таъсис ёфт. Қаламрави давлатҳои дигар байни Олмон, Италия, Булғория ва Маҷористон тақсим шуданд. Бо маҷбурияти Гитлер Руминия маҷбур шуд, ки Трансилванияро ба Маҷористон диҳад.

Ҳанӯз ноябри соли 1940 бо Иттиҳоди Шуравӣ гуфтушунидро дар бораи ҳамроҳшавӣ ба пакт мебурданд, аммо яқдигарнофаҳмӣ бо Олмон ва хоҳиши иҷро накардани даъвои Сталин оид ба масъалаи Балкан ва соҳилҳои баҳри Сиёҳ ба ин ҳалал расонд.

Оғози Чанги Бузурги Ватанӣ.

Аз ибтидои соли 1941 Сталин маълумоти ҳарчӣ наздикшавии Гитлерро ба сарҳадҳои Иттиҳоди Шуравӣ мегирифт. Разведчики Шуравӣ Рихард Зорге 15 майи соли 1941 дар маълумотномаи худ аз Токиё рӯзи аниқ хучумро 22 июн нишон дод, аммо дар ин даст доштани англисҳоро барои чанги Олмон ба муқобили Иттиҳоди Шуравӣ меид, лекин ба ин нигоҳ накарда, мусаллаҳгардонии кӯшунҳои Иттиҳоди Шуравӣ лида мешуд. Сталин меҳост, ки саршавии ин муноқишаҳо ба қафо партояд ба ғайр аз ин ӯ боварӣ дошт, ки пеш аз хучум Гитлер ягон талаби қатъи пешниҳод менамояд. То дами охирин тайёрии ҳарбии кӯшунҳоро ба таъхир мегузошт. Бинобарин оғози хучуми немис чунин натиҷаҳои фалокатовар барои Иттиҳоди Шуравӣ овард. Тирамоҳ вермахт дар наздикии Москва ва Ленинград буд. Чангро бо Англия ба анҷом нарасонда бо давлате чанг оғоз намуда буд, ки захираҳои зиёд дошт. Аллақай тирамоҳ маълум гардида буд, ки «Чанги барқвор» ба муқобили Иттиҳоди Шуравӣ баргузор гашта наметавонад.

Ҷопон ба чанг дохил мешавад.

Ҷопон шартномаи сегонаро имзо гузошта аз Олмон ва Италия розигии ба қисми худ ҳамроҳ намудани Авросиёи Шарқиро пурсид. Қисми зиёди Чинро забт намуда, ба мустанликахон Фаронса, Ветнам, Лаос ва Камбоджа шӯрӯш кард. Олмон Ҷопонро барои хучум ба муқобили Иттиҳоди Шуравӣ маҷбур накард, Гитлер фикр намуд, ки торумори

Иттиҳоди Шуравӣ таъмин аст. Акнун мумкин аст ба ҷанубу шарк ба муқобили ИМА ва БК диққат додан лозим меояд. Вакто, ки 7.12.1941 эскадраи Ҷопон ба базаи асосии флоти укёнуси Ороми ИМА Перл – Харбор (ҳаличи Гавай) махфӣ наздик мешавад. Ин ҷунин кӯшунҳои Ҷопон наздикшавиро ба Тайланд колонияҳои англисии Малай ва Бирма оғоз карда буданд. ИМА ва Англия ба муқобили Ҷопон ҷанг эълон намуданд. Дар ҷавоб Олмон ва Италия ҷангро ба муқобили ИМА эълон намуданд. Дар давраи аввал ҳучуми Ҷопон бо муваффақият анҷом меёфт. Баҳори соли 1942 кӯшунҳои он ба сарҳади Ҳиндустон баромаданд. Сингапур таслим шуд. Баъди он Индонезияро ба даст оварда ба Филиппин ва Гвинейя нав кӯшунҳои худро фаровард, ки ба Австралия наздик шавад, аммо дар рафти ҷанг давлатҳои сегона ба бӯҳрон дучор гаштанд. Ин давлатҳо аз ҷумла Олмон ба ҷанги дуру дароз тайёр набуд, онҳо фикр доштанд, ки дар муддати кӯтоҳ галаба ба даст меоранд.

АМАЛИЁТҲОИ ҶАНГӢ ДАР ДАВРАИ СЕЮМИ ҶАНГИ ДУЮМИ ҶАҲОН

Сустшавии низоми фашистӣ махсусан дар рафти воқеаҳои соли 1943 дар Италия ба ҷашм мерасид. Мубориза ба муқобили давлатҳои ҷангҷӯй боз ҳам зиёд мегардид. Дар ин давлатҳо муборизаҳои партизанӣ низ оғоз гардиданд. Давлатҳои шартномаи сегона роҳҳои бастанӣ созишномаҳоро бо иттифокчиёни худ мечӯстанд.

Ҳучуми иттифокчиён бо шуриши зидди фашистӣ рост омад. Он 18.08.1944 дар шаҳри Париж шуриш оғоз гардид. Баъди 4 рӯз тамоми шаҳр ба дасти шӯришгарон гузашта буд. Охири соли 1944 Фаронса ва қисми зиёди Белгия озод карда шуд. Кӯшунҳои иттифокчиён дар сарҳади Олмон меистоданд. Мағлубияти Олмон ва Ҷопон бӯҳронро дар идоракунии доираҳои ҳукумрон боз ҳам зиёд намуд. Дар Олмон ба муқобили Гитлер ҳатто афсарони вермахт бархоста буданд. Онҳо оқибатҳои ҷангро барои Олмон хис карда, хотимаи ҷанг ва имзои созишнома ро бо иттифокчиён

талаб мекарданд. 20 июли соли 1944 яке аз иштирокчиёни забонякунии сӯйкаст полковник Клаус Фон Штауфенберг ба утоқи кории Гитлер даромада бомбаеро, ки дар ҷузбони худ ҷойгир намуда буд, болои мизи Гитлер монда меравад. Баъди рафтани ӯ маводи тарканда, таркида Гитлер зарб гирифта қисман месӯзад, аммо ҳалок намегардад, таҳдид ва ба қатлрасонии ин гуруҳ дар мамлакат зиёд мегардад. Пешвоёни сӯйкастро ба ҳаёс партофта 5.000 нафарро ба қатл расонданд. Аз ҷумлаи онҳо 56 нафар генерал ва 1 нафар фелдмаршал буд. 4 нафар фелдмаршали дигар ба ҳудушӣ даст заданд. 7 майи соли 1945 кӯшунҳои немис дар Ғарб таслим шуданд. Шаби 8 ба 9 май фелдмаршал Кейтел аз номи ҳукумати Олмон шартномаи бечунуҷарои таслимшавиро дар шаҳри Берлин имзо гузошт. Аз тарафи иттифокчиён: Иттиҳоди Шуравӣ, маршал- Г.К. Жуков, аз БК - маршал А.Теддер, аз ИМА - маршал К. Спаатс, аз Фаронса – генерал Ж. Делатр де Тасин буданд. Худи ҳамон рӯз кӯшунҳои Шуравӣ шаҳри Прагоро озод намуданд. Ҳамин тавр ҷанг дар Аврупо ба анҷом расид.

Дар ИМА, ки аз саршавии ҷанг намуди нави яроки ядрой коркарда мешуд, ихтирои он ба анҷом расид. Алберт Эйнштейн лаурати мукофоти Нобелевӣ ба президенти мамлакат Рузвелт мактуб навишта, дар бораи тайёр шудани он маълумот дод. Дар биёбони штати Нью – Мексико ва Лос – Аламос лабораторияи махсус сохта шуда буд. 16 июни соли 1945 таркиши аввалини экспериментали санҷиши гузаронда шуд. То моҳи августи соли 1945 ду бомбаи ҳастай тайёр карда шуд. 26 июли соли 1945 Иттиҳоди Шуравӣ, ИМА ва Ҷин аз Ҷопон таслими бечунуҷароро талаб намуданд, аммо ҳукумати Ҷопон онро рад кард. 8- уми август Иттиҳоди Шуравӣ эълон намуд, ки аз пагоҳ худро дар вазъияти ҷангӣ ба муқобили Ҷопон мешуморад. 9 август ҳучуми Иттиҳоди Шуравӣ ба Ҷопон оғоз гардид. 6 ва

9 август америкониҳо 2 бомбаи ҳастаиро ба шаҳрҳои Хиросима ва Нагасаки партофтанд, ки дар рафти он 114.000 нафар ҷопониҳо фавтиданд. 14 август император Хирохито ҳукумати Ҷопонро мачбур кард, ки таслим шаванд.

2 сентябри соли 1945 бошад, дар борти линкори америкони «Миссури», ки ба ҳалиҷи Токиё омада буд, акти таслимшавӣ ба имзо расонда шуд. Ҳамин тавр Ҷанги дуҷоми ҷаҳон ба анҷом расид.

БА ҶАНГИ ЗИДДИ ҶОПОН ШОМИЛ ШУДАНИ ИҶШС ВА ТОРУМОРИ АРТИШИ КВАНТУН

Ба ҷанги зидди Ҷопон дохил шудани ИҶШС зарурияти барҳам додани шӯълаи истилогарона дар Шарқӣ Дур буда, баҳри таъмини бехатарии сарҳади Шуравӣ ва манфиатҳои ИҶШС ба ҳисоб мерафт. Он бояд нақши нав ва ҳеле муҳимро мебозид, ки ИҶШС барои сулҳи баъдичангӣ талош дошт, бояд мустаҳкам менамуд.

Мақсади иттифоқи давлатҳои зиддифашистӣ, масъалаи баъди Олмон Ҷопонро шикаст дода, бо ғалабаи комил ба Ҷанги дуҷоми ҷаҳон хотима дода, ба сулҳи умумӣ наздик шудан буд.

8 август соати 17 комиссариати халқӣ қорҳои хориҷи В. Мологов сафири Ҷопон дар Москва Саторо қабул намуда, аз номи ҳукумати Шуравӣ изҳоротро бораи расондан ба ҳукумати Ҷопон супурд. Баъди торумор ва таслим намудани Олмони гитлерӣ – гуфта мешуд дар изҳорот, - Ҷопон ягона давлати абарқудрате мебошад, ки то ҳол тарафдори идомаи ҷанг аст.

Аз тарафи Ҷопон рад намудани талаботи се давлат дар бораи бечунуҷаро таслимшавӣ, ҳукумати Шуравиро водор намуд, ки ба қатъномаи Потсдам ҳамроҳ шуда ва аз 9 август

худро дар ҳолати ҷанг бо Ҷопон шуморад.

Ҳукумати Шуравӣ чунин мешуморад, ки чунин сиёсати он ягона восита ба шумор рафта ва метавонад, сулҳро наздик гардонда, халқро аз ҷаҳолату нобудшавӣ нигоҳ дорад. Баъди ба сафири Ҷопон супоридани ин изҳорот ҳукумати Шуравӣ комиссариати халқӣ қорҳои хориҷии мамлакат ба маълумоти сафирони ИМА ва Англия, ки дар Москва буданд, оид ба он маълумот дод.

Сарвазири Британияи Кабир Эттли «ин қарори бузурги Русия ... имрӯз эълон шудани ҷанг ба муқобили Ҷопонро, асоси ҳамфикрӣ байни иттифокчиён шуморида, гуфт, ки он бояд муҳлати муборизаро кӯтоҳ карда ва шароитҳое фароҳам орад, ки ба даст овардани сулҳи умумиро таъмин намояд».

Дар Вашингтон низ ҳаракатҳои ҳукумати Шуравиро дастгирӣ намуданд.

10 август ба муқобили Ҷопон Ҷумҳурии Халқии Мугулистон низ ҷанг эълон намуд. Кӯшунҳои он бо Артиши Сурх дар якҷоягӣ фаъолият намуданд. Қайд кардан лозим аст, ки кӯшунҳои Шуравӣ амалиётҳои ҷангиро танҳо дар марзи Чин ва Корея мебуданд, тирборонкунӣ ва бомбаронкунии марзи Ҷопонро ҳоло огоз накарда буданд.

Тайёрии қувваҳои мусалаҳи Шуравӣ ва ҷанги зидди Ҷопон баъди конференсияи Қрим феввали соли 1945 огоз гардид. Мақсади сиёсии ширкат дар ҷанг ақидаҳои стратегии сарфармондеҳи олий оид ба торумор намудани артиши Квантун, озод намудани музофотҳои шимолу-шарқии Чин, Корея, Сахалини ҷанубӣ ва ҷазираҳои Курил буд.

Ҳабари эълон намудани ҷанги Шуравӣ ба муқобили Ҷопон дар Токиё 9 август соати 4 ба воситаи ахборотҳои радиои Домэй Сусин ба маълумоти аҳоли расонда шуд.

Баъзе шахсиятҳо ба монанди вазири корҳои хориҷӣ Тоғо, ин ахбороти ТАСС-ро шунида ва ҳагто Корея онро бардурӯғ ҳисобида боварии комил оид ба он надоштанд.

Сарфармондеҳӣ олии кӯшунҳои Шуравӣ дар Шарки Дур маршал А.М. Василевский таъин гардид.

Дар амалиётҳои ҳарбии Байкалӣ (таҳти фармондеҳии маршал Р.Я. Малиновский), fronti 1-ум (таҳти фармондеҳии маршал К. А. Мерестков), 2-юм (таҳти фармондеҳии - генерал М.А. Пуркаев) иштирок доштанд. Онҳо 10 август Хайларро ба даст оварданд. Дар натиҷаи амалиётҳои 9-14 август fronti номбурда 250-400 км ба пеш ҳаракат намуда, ба водии Манчурия баромада ба ақибгоҳи кӯшунҳои ҷопонӣ ворид шуда, заминаҳои аниқро барои муҳосира ва торумори қуваҳои асосии артиши Квантун ташкил намуда, ҳуҷуми худро ба марказҳои асосии Манчурия, Шэньян, Чанчун, Сисикар ва инчунин Чжансзякоу ва Чэнд ташкил намуданд.

Накши асосиро дар пайгирии душман кӯшунҳои танкӣ бозиданд. Дар навбати аввал артиши гвардияи танкии 6, ки тавонист дар шароити душвори маҳаллӣ ҳуҷумкунон дар як шабонарӯз то 150-170 кмро тай намояд. Зарбаҳои ҷавобӣ ки аз тарафи фармондеҳони ҷопонӣ 12-14 август дар ноҳияҳои Линси, Солун, Ванем, дода шуд, бемуваффақият анҷом ёфт. Фармондеҳии кӯшунҳоро аз даст дода, фармондеҳи fronti сетом бетартибона қисмҳои худро ба ҷанг партофт. Аммо онҳо қудрати боздоштани кӯшунҳои Шуравиро надоштанд. Аз 12 август душман мудофиаи хушкӣ қуваҳои худро пуркуват намуда, ба шаҳрҳои Чанчун ва Шэньян қуваҳои иловагии хушкигард ва артиллерияи зенитиро наздик намуд.

Ҳуҷуми артиши 1-уми fronti Шарки Дурро борони

сели ногаҳонии дар Примория ба вучуд омада, душвор гардонд. Ин вазъият ҳуҷуми ҳавоиро қатъ гардонда, танҳо ба фаъолияти артиллерия маҳдуд гардид. То 12 август мудофиаи Ҷопон қанда шуда, ҷанговарони фронт бошад, ҳуҷумро ба тарафи Мудансзян вусъат доданд. 13 август кӯшунҳои 1-уми артиши Сурх ба Мудансзян зада даромаданд. Аммо дар рафти задухӯрди шадид 14 август ҷопониҳо онҳоро аз шаҳр берун карда, 8-10 км ба тарафи шимол партофтанд. Фармондеҳи фронт қарор дод, ки Мудансзянро аз тарафи ҷануб рафта, ба қисми 5-ум ва 3-юми артиши ҷопон зарба зада ба ноҳияи Гирин зада дарояд. Худи ҳамон рӯз кӯшунҳои фронт ҳагги пурзӯри мудофиавиро раҳна намуда, ноҳияи мустаҳкам устуворшударо гузашта ба дарунтари Манчурия ба масофаи 120 - 150 км дохил шуда, ба сарҳади Линкоу ва Мудансзян ворид гардидаанд. Задухӯрдҳо дар ҳагги мудофиавии берунаи шаҳри Мудансзян ба амал омад.

Кӯшунҳои fronti 2-юми Шарки Дур бо дастгирии флоти ҳарбии Амур 14 август ба ҳагги Сунгар ва Жаохейск ҳуҷум намуда, мудофиаи дарозмуддати ҷопониҳоро раҳна намуда, қаторкухҳои Хингани хурдро ба даст оварда, аз шимол ба Сисикар баромаданд. Онҳо дар муддати шаш рӯз 120 км тай намуда, ҷангро дар Манчурияи Марказӣ оғоз намуданд. Дар ҳафтаи аввали ҷангӣ, ҷанговарони шуравӣ ва муғул ба артиши Квантун шикаст доданд. Онҳо кӯшунҳои душманро дар 16 ноҳияҳои мустаҳкамшуда торумор намуда, ба fronti Забайкалия ба масофаи 250 - 400 км пеш рафтанд. Frontи 1-уми Шарки Дур ба 120 - 150 км пеш рафт. Frontи 2-юми Шарки Дур ба 50 то 200 км рафта, онҳо вазифаи дар пеш гузошташонро пеш аз муҳлат иҷро намуданд.

Фармондеҳони ҷопонӣ роҳбари кӯшунҳоро дар рӯзҳои аввали амалиёт аз даст дода, то 15 август муқобилияти

устуворро дар ягон самти ҷангӣ ташикл карда натавонистанд. Бо вучуди ин дар як катор ноҳияҳо ва нуқтаҳо горнизонҳои муқобилиятнишондихӣ душман хуб мусаллаҳ шуда буд, ки он сабаби ба вучуд омадани муборизаи мусаллаҳона гардида хусусияти шиддатнокро гирифт. Аз 15 август давраи дуҷуми амалиётҳои хучумкунии муғулҳо оғоз гардид, ки дар рафти он қўваи асосии артиши Квантун торумор карда шуда, марказҳои муҳими сиёсӣ ва иқтисодии Мугулистон озод карда шуд ва таслими оммавии қўшунҳои Чолон оғоз гардид. 17 август фронти Забайкали Чифин гирифта, 20 август бошад, Сисикар ба даст оварда шуд. Инчунин 18 август муқобилияти қўшунҳои чолон дар ноҳияи мустаҳкам гардидаи Хайлаикарск шикаста шуд.

Баъди ҷангҳои вазнин охибат Фронти 1-уми Шарқи Дур 17 август, Мудансыяро ба даст овард. Баъди се рӯз қўшунҳои фронт Харбин ва Гиринро гирифтанд. Фронти 2-юми Шарқи Дур тахти фармондеҳии генерал М.А. Пуркаев 17 август Сзямусро гирифта ва дарҳол ба ҷануб хучумро вусъат дод. Амалиётҳои якҷояи флоти шимолии укёуси Ором тахти фармондеҳии адмирал Андреев ва фронти 2-юми Шарқи Дур доир ба озод намудани Сахалини Ҷанубӣ бомуваффақият вусъат меёфт.

Гузарондани амалиётҳои Курил ба қўшунҳои мудофиавии ноҳияи Камчат тахти фармондеҳии генерал-майор Гнечко ва базаи флоти Ҷарбии Петропавлов ба командир, капитани рангаи 1-ум Пономарев супорида шуда буд. Сардори десантҳо бошад, командир дивизияи тирандозӣ 101 генерал-майор Дяков таъин гардида буд. Аз Ҳама ҷазираҳои мустаҳкам гардида, Курил Сюмусю ва Парамушир ба ҳисоб мерафт, ки дар он ҷо базаи флоти Ҷарбии чолонҳо ҷойгир буд. Мудофиаи онро дивизияи

хушкигард амалӣ менамуд.

18 август дар шароити тумани гафс дар Сюмусю (масоҳати 260 км кв), ки аз қисми ҷанубии Камчатка 6,5 мил буд, десант фароварда шуд, ки вазифаи онҳо ҳатти мудофиавии душманро раҳна кардан ва бо дастгирии киштиҳои бо артиллерия мусаллаҳшуда ба дарунтари ҷазира хучум намудан, душманро торумор карда ва надодани имконият ба онҳо то ки ба ҷазираи дигар гузашта, горнизони худро пурзур намоянд. Қўшун аз ду полки тирандоз, полки артиллерӣ, ротаи минометӣ, ротаи автоматчикон, баталиони қўшуни пиёдагарди баҳрӣ, ротаи сарҳадчиёни баҳрӣ ва ғайра иборат буд. Душман десантро бо артиллерияи пурқувват, оташи миномет ва пулеметӣ, истеҳкоми доимии оташишон ва истеҳкомҳои сершумор пешвоз гирифт. Ба муқобили отряди пешкадам чолонҳо 20 танкҳо гузоштанд. Аммо дар натиҷаи хучуми пай дар пай душман маҷбур шуд, ки ба мудофиа гузарад.

Қўваҳои асосии десант, ки дар ин ҳолат фароварда мешуд, зери тирборонкуноҳои доимии душман ва аз ҳаво бомбаборон мегардид. Аммо аллакай дар соати 16 ба отряди пеш қўваҳои асосӣ ҳамроҳ шуданд ва десант хучумро ба баландии хучумрони ҷазира, ки баъди 5 соати ҷанги шадид ба даст оварда шуд, оғоз намуд. 22 август гарнизон ҷазираро озод намуд, 23 август Сюмусю (Шумшу) пурра аз тарафи қўшунҳои Шуравӣ озод карда шуд. Худи ҳамон рӯз таслими қисмҳои ҷопонӣ дар дигар ҷазираҳои Курил оғоз гардид, ки он 1 сентябр ба анҷом расид. Киштиҳои флоти Амур нақши асосиро дар гузаштани дарёи Амур, сафарбар намудан ва фаровардани қўва ва техникаи ҷангии артиши 2-юми фронти Шарқи Дур бозид. Бригадаи 1, 2, 3 киштиҳои дарёи дар Ҳайати худ қўваҳои асосии флотиро доро буда, амалиёти

Сунгарро бо артиши 15 ва 5-уми корпуси тирандоз, ки ба Харбин сафарбар шуда буд, бо муваффақият таъмин намуд. Дар забт намудани шаҳрҳои, дар соҳилҳои дарёи Сунгар чойгир буда, мониторинг ва қисмати мачмӯи киштиҳои ҳарбӣ иштирок намуданд. 21 август бригадаи 1 ва 2 дар кишти бо ду баталиони тирандоз ба Харбин омаданд, ки то омадани онҳо дар ин ҷо десанти ҳавоӣ фароварда шуда буд. 22 август киштии бригадаи 3-юм ба Харбин полки тирандози 394-ро расонданд. Дар шоҳаҳои дарё минтақаҳои ҷопониҳо истило карда шуданд.

Дар натиҷаи амалиётҳои кӯшунҳои хушкигард ва ҳавоӣ флоти укёнуси Ором ва Амур гуруҳҳои асосии артиши Квантун торумор карда шуд. Дар директиваи худ аз 29 январӣ соли 1946 тахти рақами 667 фармондеҳи оли генерал Макартур эълон намуд: «Ҷазираҳои Курил, ки ба он Хабома ва Шикотан ҳамроҳ мешавад, аз ҳайати юридикии Ҷопон бароварда мешавад».

Фармони Президиуми Шурои Олии ИҶШС аз 2 февралӣ соли 1946 тасдиқ менамояд: «Тамомӣ марз, боигарии табиӣ, обҳои Сахалин ва ҷазираи Курил моликияти хусусии Иттиҳоди Ҷамоҳири Шуравии Сотсиалистӣ ба шумор меравад».

Ҳамин тавр дар рафти баҳору - тобистони соли 1945 кӯшунҳои давлатҳои иттифокӣ дар укёнуси Ором кӯваҳои мусаллаҳи Ҷопонро шикаст дода, онҳоро барои таслим шудан мачбур сохтанд. Ин шаҳодати ба анҷомрасии ҳаракатҳои ҷангӣ дар тамоми Ҷанги дуюми ҷаҳон буд. Дар рафти ҳаракатҳои ҷангӣ баҳор ва тобистони соли 1945 иттифокчиён доимо шумораи кӯшунҳои хуло ро зиёд намуда, нисбати душман бартарӣ доштанд. Дар амалиётҳои баҳрӣ ва хушкӣ инчунин ҳавоӣ тамоюлҳои асосии дар даст нигоҳ

доштани голибияти кӯваҳои иттифокӣ ба шумор мерафт. Ба ҳамаи ин нигоҳ накарда, кӯшунҳои иттифокӣ натавонистанд, ки то истифодаи яроқи ҳастай дар Херосима ва Нагасаки бе шомилшавии Иттиҳоди Шуравӣ ба ҷанги зидди Ҷопон таслими Ҷопонро ба даст дароранд. Дар баробари ин вазифаи дигаре муҳиму душворҳалшаванда ба шумор мерафт, ин нақшаи фармондеҳони амрикоӣ буд, ки огози амалиётҳоро дар ҷазираҳои асосии Ҷопон на дертар аз тирамоҳи соли 1945 муайян намуда буд.

Артиш ва флот дар Ҷопон давлат дар дохили давлат буда, артиши миллионнафараи Квантунӣ давлати алоҳида дар дохили ин давлат буд. Болоравии фанатизм ва бераҳмиҳо, ки муқобилияти ҷопониҳо ба он дучор гаштанд, асоси ҷунун муҳит гардиданд, ки он ба рӯйхати талафоти иттифокчиён дар амалиётҳои охирини пеш аз воқеаҳои августӣ соли 1945 дар амалиётҳои ҳарбии укёнуси Ором шомил гардиданд. Агар дар амалиётҳои ба даст овардани Иводзимой талафот зиёда аз 27 ҳазорро ташкил намояд, ки рафти амалиётҳо зиёда аз як моҳ идома дошт, пас дар Окинава зиддиятҳо аллакай 3 моҳ идома дошта, талафот ду баробар зиёд гардида, 49 ҳазор нафарро ташкил меод. Фаровардани кӯшун дар доираи амалиёти «Олимпик» ва «Коронет» идома ёфта, тақрибан барои кӯшунҳои иттифокчиён на кам аз млн. нафар сарбозу афсар рост меомад. Бинобарин садҳо "деталоших крепостей" (қалъаҳои парвозкунанда) шаҳрҳои ҷубини ҷопонӣ нобуд гардиданд. Нуктаи кулминатсионии он бомбаборонкунии шаҳрҳои Херосима ва Нагасаки дар арафаи ба ҷанги зидди Ҷопон хамроҳшавии Иттиҳоди Шуравӣ гардид.

Амрикоиҳо кӯшиш намуданд, ки руҳияи халқро шикастанд, аз он беҳабар буданд, ки ҷопониҳо аз марғ ҳарос

надоранд. Аммо аз таслими шармандавор харос доштанд. Бо маҷбурсии император Хирохито ҳукумати Чопон маҷбур шуд, ки таслими худро изҳор намояд. Тантанан расмӣ ба имзо расондани акти таслимшавӣ бошад, 2 сентябри соли 1945 баргузор гардид.

Ҳамин тавр императори Чопон Хирохито ба Шурои Олии ҳарбӣ махфӣ пешниҳод намуд, ки шартҳои Ёлмоиния Потсдамро қабул намуда, танҳо як талабот пешниҳод намояд, ки ин ҳам бошад, тағир наоддани статуси Микадо буд. Ин маънои таслимшавӣ ва истилои Чопонро дошт. Аъзоёни шашгонаи бузург баръало мефаҳмиданд, ки дар ҳолати рад намудан, мамлакат нобуд карда мешавад. Бар зами ин онҳо фаҳмиданд, ки артиш ва флот таслимшавиро рад менамояд. Шурои олии меҳонист, ки Чопонро бо оташ мепошонанд. Аммо руҳияи аҳоли аз пештара дида баланд буд. На танҳо сарбозон, балки шаҳрвандон низ тайёр буданд, ки барои император ҷон диҳанд. Тамоми аҳолии мамлакат тайёр буд, ки дар сарзамини худ дар муҳорибаҳои охирин ба душмани худ - муҳорибаи охирини хуниро ташкил намоянд ва ин тааҷҷубовар набуд.

Мувофиқи вазифаҳои иттифоқчиӣ ки ханӯз дар конференсияи Техрон тирамоҳи соли 1943 В. Сталин қабул намуда буд, бояд баъди се моҳи ғалаба бар Олмони фашистӣ ба ҷанги зидди Чопон шомил шавад. Барои лен-лиз ва фронтҳои дуҷум бояд ҳақ месупорид. Сабаби нисбатан ҷиддӣ низ вучуд дошт. Баъди торумори Чопон ба Русия Сахалини Чанубӣ, ҷазираҳои Курил, Порт-Артур ва Дур ки 40 сол пеш аз даст рафта буд, баргардонда мешуд. 8 август Иттиҳоди Шуравӣ ба муқобили Чопон ҷанг эълон намуда, рӯзи 9-ум бошад ба ҳучум гузашт. Аз рӯи шумора кӯшунҳои Шуравӣ 1,5 млн. нафар буда, қариб ба артиши Квантун, ки 1,2 млн нафар буд, баробар буд. Ҳол он ки аз рӯи санъати ҷангӣ барои амалиётҳои ҳучумкунӣ се баробар зиёд будани кӯшунҳо зарурият дорад. Ҳамин тавр ин баргариро Иттиҳоди Шуравӣ дар шумораи техникаи вазнин дошт.

Артиши Квантун аз Чопон канда карда шуд. Маҳз вучуд надоштани имкониятҳои ҳамроҳ намудани кӯшунҳои иловагӣ барои Ҳимоя аз кӯваҳои амрикоӣ вучуд надошт ва он роҳбарияти Чопонро руҳафтода намуд. Барои Иттиҳоди Шуравӣ ин ширкати охирини 24 соата ва голибона буд. Аҳоли дар бораи он танҳо аз ахбороти Совинформбюро хабардор гардид, ки дар он номҳои фаромушнашаванда - Мукден, Порт-Артур... садо меод. Ҷанг дур ва ноайён буд. Тайёри ба он маҳфията буда, худӣ он низ ниммахфӣ будааст. Дар муҳорибаҳои ҷангӣ 8,2 ҳазор нафар ҳалок гардида, 9 май ҳамчун рӯзи Ғалаба бар фашизм то имрӯз қайд карда мешавад. Рӯзи Ғалаба бар Чопон - рӯзи хотимаёбии Ҷанги дуҷуми ҷаҳон мебошад ва он барои Русия ҳамчун рӯзи Ғалаба нагардид, гуё он дар ин ҷанги дуҷумлароз ва дахшатнок иштирокчӣ набуд. Аммо аз ҳама асоси он аст, ки дар таърихи инсоният он аз ҳама хунхоронаю валангорунада буда, дар Шарқи Дур 2 сентябри соли 1945 ба анҷом расидааст.

ОҚИБАТҲОИ ҶАНГИ ДУҶУМИ ҶАҲОН (1939-1945)

Ҷанги дуҷуми ҷаҳон низ мисли дигар воқеаҳои оқибатҳои худро дорад. Пеш аз ҳама ғалабаи ИҶШС ва иттифоқчиёни он, шикасти Олмони фашистӣ ва иттифоқчиёни он, болоравии нуфузи ИҶШС, таъсири ҷумҳуриҳои тозаҷаҳис ба монанди ЧДР ва ЧФР, пурзӯршавии зиддияти империализми ҷаҳонӣ нисбати Иттиҳоди Шуравӣ ва давлатҳои сотсиалистӣ, таъсири як қатор созишҳои ташкилотҳои байналхалқӣ минтақавӣ, ба вучуд омадани низомии сотсиалистӣ ва ғайра.

Маълумоти умумӣ дар бораи Ҷанги дуҷуми ҷаҳон

Давлат, давомнокӣ	2194
Давом кардааст (рӯз)	
Шумораи давлатҳои иштирокчӣ	Зиёда аз 70- то
Шумораи давлатҳои бетараф	6
Шумораи давлатҳои, ки дар ҳудуди	40

онхо мухорибаҳои ҷангӣ ба амал омадааст	
Шумораи аҳолии давлатҳои иштирокчи ҷанг	1700 млн. нафар.
Шумораи сафарбаршудагон ба армия	110 млн. нафар
Шумораи фаваидогон дар ҷанг	зиёда аз 60 млн. нафар

Истеҳсоли лавозимоти ҳарбӣ дар солҳои Ҷанги дуюми ҷаҳон (1939-1945)

давлатҳо	Милтик	Пистол ет- пулемёт	пулемё т	Яроқи артилл ерӣ	танк	Самолё тҳои ҷангӣ	Кишт иҳои ҷангӣ
ИЧШС	12139,3	6173,9	1515,9	351,8	102,8	112,1	70
Олмон	10327,8	1256,8	1175,5	78,8	46,3	89,5	1151
ИМА	12330,0	1933,3	2614,3	102,1	99,5	122,0	738
Б К	2457,1	3919,9	938,6	100,9	9 29,3	4,6	441
Италия	3200	18,2	107,8	13,9	91,9	7,6	56
Ҷопон	3569,5	8,0	449,5	7,8	4 4, 8	55,1	244

Истеҳсоли лавозимоти ҳарбии ҷор давлати асосии ҷангхунанда - Олмон, ИМА, Британияи Кабир ва ИЧШС дар солҳои Ҷанги дуюми ҷаҳон (1939-1945)

Самолёт (тайёра)	652,7-ҳазор
Танк	286,7-ҳазор
Яроқи артиллерӣ	зиёда аз 1 млн.
Пулемёт	зиёда аз 4,8 млн. (ба ғайр аз Олмон)
Милтик	53 млн. (автомат, милтик, карабин)

Ҳаробихои Ҷанги дуюми ҷаҳон

Солҳои 1939 - 1945 дар Аврупо 260 млрд доллар. Нисбат ба ҷанги якуми ҷаҳон 3,5 баробар зиёд Маблағҳои дар ҷангҳо сарфшуда

Ҷанги якуми ҷаҳон	208 млрд
	1 триллиарду 117 млрд доллар
	695 млрд доллар давлатҳои иттифоқи зидди Гитлерӣ

Ҷанги дуюми ҷаҳон	422 млрд доллар-Олмон бо иттифоқчиёнаш ИМА-солҳои 1944-45 бо мақсади ҳарбӣ 81 млрд доллар сарф кард. Англия солҳои 1945-45 млрд. бо мақсади ҳарбӣ сарф кард 5 млрд. 125 млн фунт стерлинг ИЧШС-солҳои 1941-45 аз бюджети давлат 582, 4 млрд рубл
-------------------	---

Ҳиссаи хароҷотҳои ҳарбии давлатҳо аз даромадҳои миллии дар Ҷанги дуюми ҷаҳон (бо фоиз)
ИМА - 43, 4 %

Британия - 55,7 %
Олмон - 678 %
Ҷопон - 49,7 %
ИЧШС - 55 %

Шумораи ҳалокшудагон дар Ҷанги дуюми ҷаҳон

Давлатҳо	Ҳалокшудагон
ИЧШС	27 млн
Олмон	Зиёда аз 13 млн
Лахистон	6 млн
Ҷин	Зиёда аз 5 млн
Ҷопон	2,5 млн (зиёда аз 270ҳазор бо таркиши бомбаи атомӣ)
Югославия	1,7 млн
Фаронса	600-ҳазор
Италия	500-ҳазор
ИМА	300-ҳазор
Австралия ва Зеландияи нав	40-ҳазор
Давлатҳои Африка	10-ҳазор

Ҷамъи ҳаракатҳои ҷангии кӯшунҳои Иттиҳоди Шуравӣ ва
иттифоқчиёни он дар Аврупо (июн-декабри соли 1944)

	Фронти Шарқӣ	Фронти Ғарбӣ
Торумори дивизияи Олмон ва иттифоқчиёни он	96	35
Талафоти ҷонии Вермахт (ҳазор нафар)	1600 (860 ҳазор бебозгашт)	634 (520 ҳазор бебозгашт)
Худудҳои озодгашта (ҳазор км. кв.)	1400 (600 ҳазор масоҳати Иттиҳоди Шуравӣ)	600

Шумораи кӯшунҳои немис дар фронтҳои Ҷанги дуёми ҷаҳон

Вакт. муҳлат	шумораи умумии дивизияҳо	дар фронти Шуравӣ - олмонӣ		дар фронтҳои дигар		дар худудҳои истилошуда	
		Ҳамагӣ	бо %	бо %	бо %	Ҳамагӣ	бо %
22 июни соли 1941	217,5	153	70,3	2	00,9	62,5	228,8
1 майи соли 1942	237,5	181,5	76,5	3	11,2	53	222,3
1-июли соли 1943	297	196	66	8	22,7	93	331,3
1-январии соли 1944	318	201	63,2	19,5	66,2	97,5	330,6
1-июни соли 1944	326,5	181,1	55,6	81,5	225	63,5	119,4
1-январии соли 1945	314,5	179	57	119	338	16,5	5

Мустаҳкамнавиҳои иттифоқи зиддитигилерӣ (солҳои 1943-1945)

Конференсияи вазорати корҳои хориҷии ИШ, ИМА, Англия	19 - 30. октябри . соли 1943.
Конференсияи Техрон бо иштироки сардорони давлатҳои ИШ, ИМА, Англия	28- ноябр-1-декабри соли 1943
Шартномаи Иттиҳоди Шуравӣ ва Чехословакия оид ба ёрии ҳамдигарӣ ва ҳамкории баъди ҷангӣ	12- декабри соли 1943
Шартнома оид ба иттифок ва ёрии ҳамдигарии Иттиҳоди Шуравӣ ва Фаронса	10- декабри соли 1944
Конференсияи Крим бо иштироки сардорони давлатҳои ИШ, ИМА ва Англия	4- 11 декабри соли 1945
Шартномаи Иттиҳоди Шуравӣ ва Югославия «дар бораи дӯстӣ, ёрии ҳамдигарӣ ва ҳамкории баъди ҷангӣ»	11- апрели соли 1945
Шартномаи Иттиҳоди Шуравӣ ва Лахтстон «дар бораи дӯстӣ, ёрии ҳамдигарӣ ва ҳамкории баъди ҷангӣ»	21 апрели соли 1945
Конфронси Потсдам бо сардории давлатҳои ИШ, ИМА ва Англия	17-июл -2- августии соли 1945

Санаҳои муҳимми давра

1917

7-8 ноябри соли 1917 Инкилоби Кабири Сотсиалистии Октябр дар таърихи инсоният давраи навро эҳе намул.

3-декабр-Муроҷиати комиссариати Халқи ҚФСР «Ба тамоми меҳнаткашони мусулмони Руссия ва Шарк»

1918

Январ – корпартоии умумии сиёсӣ дар марказҳои саноатии Австро-Венгрия

Январ, 5-6 – Таъсиси Ҳизби интернатсионал-сотсиалистӣ дар Аргентина (аз декабри соли 1920 Ҳизби коммунистии Аргентина)

Январ, 8 – Муроҷиати президенти ИМА Вилсон ба конгресс (14 пункти Вилсон)

Январ, 28 – 4-5 – Инкилоби коргарӣ дар Финландия

Март, 3 – Ба имзо расидани созишномаи Сулҳи Брест-Литовск миёни Руссияи Шӯравӣ ва Олмон, Австро-Венгрия, Булгория ва Туркия

Апрел – Ибтидои забткориҳои Қопон дар Шарқи дури Шӯравӣ

Май – Таъсиси конфедератсияи минтақавии коргарони Мексика

Август – корпартоиҳои (бунӣ) наҷодӣ дар Қопон

Август – Таъсиси Ҳизби коммунистии Финландия

Сентябр, 29 – Ба имзо расидани созишномаи оштишавӣ дар

Салоника байни давлатҳои Антанта ва Булгория

Сентябр – Шӯриши афсарони шаҳри Владай дар Булгория

Октябр, 5 – Таъсиси вечаи халқи словен, хорват ва сербҳо

Октябр, 25 – Таъсиси Шӯрои халқи Венгер

Октябр, 28 – Эълон шудани Қумхурии Чехославакия

Октябр, 29 – Декларатсияи вечаи халқӣ дар бораи ҷудошавии заминҳои Словенияи Ҷанубӣ аз Австро-Венгрия

Октябр, 30 – Инкилоб дар Австрия

Октябр, 30-31 – Инкилоби буржуазӣ-демократӣ дар Маҷористон

Ноябр, 3 – Шӯриши матросҳои ш. Кил. Ибтидои Инкилоби ноябри дар Олмон

Ноябр, 3 – Таъсиси Ҳизби коммунистии Австрия

Ноябр, 9 – Сарнагун кардани монархия дар Олмон

Ноябр, 9 – Аз нашр баромадани шумораи аввалини рӯзномаи «Спартак» «Роже фане»

Ноябр, 11 – Ба имзо расонидани созишномаи оштишавӣ байни давлатҳои Антанта ва Олмон дар ҷанғали Компен

Ноябр, 12 – Эълон шудани Қумхурии Австрия

Ноябр, 16 – Эълон шудани Қумхурии Маҷористон

Ноябр, 20 – таъсиси Ҳизби коммунистии Маҷористон

Ноябр – Қумхури эълон шудани Лахистон

Ноябр – Корпартоии умумӣ дар Рио-де-Жанейро

Декабр, 16 – Таъсиси Ҳизби коммунистии Лахистон

Декабр, 16-21 – Анҷумани умуми олмонии Шӯрои афсарон ва коргарон

Декабр, 24 – Ошӯбҳои зиддинкилобӣ дар Берлин

Декабр, 26 (13) – Тирборон кардани намоиши коргарон дар шаҳри Бухарест

Декабр, 30-1919 – январ, 1 Таъсиси Ҳизби коммунистии Олмон

Декабр – Баромадҳои оммавӣ-инкилобӣ дар Руминия 1919

Ибтидои январ ҷаласаи намояндагони як қатор Ҳизбҳо ва ғуруҳҳои коммунистӣ дар шаҳри Маскав

Январ, 5-13. – Ҷангҳои январӣ дар Берлин

Санаҳои муҳимми давра

1917

7-8 ноябри соли 1917 Инкилоби Кабири Сотсиалистии Октябр дар таърихи инсоният давраи навро эҳе намул.
3-декабр-Муроҷиати комиссариати Халқи ҚФСР «Ба тамоми меҳнаткашони мусулмони Руссия ва Шарк»

1918

Январ – корпартоии умумии сиёсӣ дар марказҳои саноатии Австро-Венгрия
Январ, 5-6 – Таъсиси Ҳизби интернационал-сотсиалистӣ дар Аргентина (аз декабри соли 1920 Ҳизби коммунистии Аргентина)
Январ, 8 – Муроҷиати президенти ИМА Вилсон ба конгресс (14 пункти Вилсон)
Январ, 28 – 4-5 – Инкилоби коргарӣ дар Финландия
Март, 3 – Ба имзо расидани созишномаи Сулҳи Брест-Литовск миёни Руссияи Шӯравӣ ва Олмон, Австро-Венгрия, Булгория ва Туркия
Апрел – Ибтидои забткориҳои Қопон дар Шарқи дури Шӯравӣ
Май – Таъсиси конфедератсияи минтақавии коргарони Мексика
Август – корпартоиҳои (бунӣ) наҷодӣ дар Қопон
Август – Таъсиси Ҳизби коммунистии Финландия
Сентябр, 29 – Ба имзо расидани созишномаи оштишавӣ дар Салоника байни давлатҳои Антанга ва Булгория
Сентябр – Шӯриши афсарони шаҳри Владай дар Булгория
Октябр, 5 – Таъсиси вечаи халқи словен, хорват ва сербҳо
Октябр, 25 – Таъсиси Шӯрои халқи Венгер
Октябр, 28 – Эълон шудани Қумхурии Чехославакия

Октябр, 29 – Декларатсияи вечаи халқи дар бораи ҷудошавии заминҳои Словенияи Ҷанубӣ аз Австро-Венгрия
Октябр, 30 – Инкилоб дар Австрия
Октябр, 30-31 – Инкилоби буржуазӣ-демократӣ дар Маҷористон
Ноябр, 3 – Шӯриши матросҳои ш. Кил. Ибтидои Инкилоби ноябри дар Олмон
Ноябр, 3 – Таъсиси Ҳизби коммунистии Австрия
Ноябр, 9 – Сарнагун кардани монархия дар Олмон
Ноябр, 9 – Аз нашр баромадани шумораи аввалини рӯзномаи «Спартак» «Роже фане»
Ноябр, 11 – Ба имзо расонидани созишномаи оштишавӣ байни давлатҳои Антанга ва Олмон дар ҷангали Компен
Ноябр, 12 – Эълон шудани Қумхурии Австрия
Ноябр, 16 – Эълон шудани Қумхурии Маҷористон
Ноябр, 20 – таъсиси Ҳизби коммунистии Маҷористон
Ноябр – Қумхури эълон шудани Лахистон
Ноябр – Корпартоии умумӣ дар Рио-де-Жанейро
Декабр, 16 – Таъсиси Ҳизби коммунистии Лахистон
Декабр, 16-21 – Анҷумани умуми олмонии Шӯрои афсарон ва коргарон
Декабр, 24 – Ошӯбҳои зиддинкилобӣ дар Берлин
Декабр, 26 (13) – Тирборон кардани намоиши коргарон дар шаҳри Бухарест
Декабр, 30-1919 – январ, 1 Таъсиси Ҳизби коммунистии Олмон
Декабр – Баромадҳои оммавӣ-инкилобӣ дар Руминия
1919
Ибтидои январ ҷаласаи намоёндагони як қатор Ҳизбҳо ва ғуруҳҳои коммунистӣ дар шаҳри Маскав
Январ, 5-13. – Ҷангҳои январӣ дар Берлин

Январ, 10 – ибтидои феврал – Ҷумҳурии Шӯравӣ дар Берлин
 Январ, 15. – Куштори вахшиёнаи К. Либкнехт ва Р. Люсембург
 Январ, 18-июн 28 – Конференсияи сулҳи Париж
 Январ, 19 – Интиҳоботи маҷлиси миллии Олмон
 Январ, 27 – Корпартоии умумии коргарони районҳои саноатии дарёи Клайд (Британияи Кабир)
 Январ – Корпартоии коргарони бандар дар Нью-Йорк
 Январ – Шӯриши деҳкон дар шимолии Бессарабия
 Феврал, 6 – Кушодашавии маҷлиси Милли дар Веймер
 Феврал, 6 – Корпартоии умумии Сизтли ИМА
 Феврал, 11 – Интиҳоби Эбкрт президенти Ҷумҳурии Олмон
 Феврал, 25 – Қонун дар бораи ислоҳоти аграрӣ дар давлатҳои Сербия-Хорватия – Славакия
 Феврал – Конференси Интернатсионалӣ 11 дар Берн
 Феврал-март – Корпартоии умумӣ дар Каталония
 Март, 21 – Таъсиси Ҳизби сотсиалистии Маҷористон
 Март, 21 – Ғалабаи инкилоби пролетарӣ дар Маҷористон.
 Эълони Ҷумҳурии Сотсиалистии Маҷористон
 Апрель, 10 – Таъсиси Ҳизбӣ коммунистии Нидерландия
 Апрель, 13-май 1 – Ҷумҳурии Сотсиалистии Бавария
 Апрель, 20-23 – Таъсиси Ҳизби коргарии сотсиалистии Югославия (коммунистон)
 Апрель – Шӯриши матросҳои эскадраи франсузҳо дар Баҳри Сиёҳ
 Апрель – Кабули декрет дар бораи рӯзи кории 8- соата дар Фаронса
 Май, 27 – Таъсиси Ҳизби коммунистии Булғория
 Май-Июл – Корпартоиҳо тахти роҳбарии Ҳизби коммунистӣ дар Булғория

Июн, 14 – Анҷумани 1-уми Ҷумҳурии Сотсиалистии Маҷористон Кабули Сарқонун
 Июн, 16 – июл, 5 – Ҷумҳурии Сотсиалистии Славакия
 Июн, 28 – Ба имзо расидани шартномаи сулҳи Версал бо Олмон
 Июл, 20-21 – Корпартоии умумии сиёсӣ яқдилии пролетариат бо синфи коргари Руссияи Шӯравӣ ва Маҷористони Сотсиалистӣ дар давлати Серб – Хорватия – Славения
 Июл, 28 – Таъсиси Интернатсионали игтifoки касабаи Амстердам
 Август, 1 – Барҳам хӯрдани Ҷумҳурии Сотсиалистии Маҷористон
 Август, 31 – сентябр, 1 – Таъсиси Ҳизби коммунистии Амрико
 Сентябрь, 10 – Ба имзо расидани шартномаи сулҳи Сен-Жермен бо Австрия
 Сентябрь – Таъсиси Ҳизби коммунистии Мексика
 Сентябрь – Октябр. – Корпартоии умумии когарони роҳи Оҳан дар БК
 Ноябрь, 27 – Ба имзо расидани шартномаи сулҳи Ней бо Булғория
 1920
 Январ, 9-15 – Корпартоии умуми дар Буэнос-Айрес (Ҳафтаи хунин)
 Март, 1 – Барқароршавии диктатураи помещикӣ капиталистӣ дар Маҷористон
 Апрель, 15 – Таъсиси Ҳизби коммунистӣ дар Испания
 Май – Корпартоии умумии роҳи оҳанчиён дар Фаронса
 Май – Таъсиси Ҳизби сотсиалистӣ коргарӣ дар Финляндия

Июн, 3 – Баркароршавии муносибатҳои дипломатии байни РСФСР ва Туркия
 Июн, 4 – Ба имзо расидани шартномаи сулҳи Троманон бо Мачористон
 Июн – Анҷумани 11-юми Ҳизби сотсиалистӣ коргарии Югославия
 Июл, 19-август 7 – Конгресси 11-и Интернационали Коммунистӣ
 Июл, 30 – Таъсиси кумитаи муваққатии инқилоби Лахистон (Полревком)
 Август, 19 – Ошӯбҳои умумии сиёӣ дар Чехославакия
 Август, сентябр – Ба даст гирифтани фабрика ва заводҳо аз тарафи коргарон дар Италия
 Сентябрь, 7 – Бастании иттифоқи ҳарбӣ байни Белгия ва Фаронса
 Сентябрь – Шӯриши деҳконон дар Хорватия ва Словения
 Октябр, 1 – қабули сарқонуни Австрия
 Октябр – Ба имзо расидани шартномаи сулҳи Филяндия бо ҶФШР (РСФСР)
 Декабр – Ошӯбҳои умумии сиёӣ дар Чехославакия
 Декабр, 25-30 – Анҷумани Ҳизби сотсиалисти дар ш. Тур.
 Таъсиси Ҳизби Коммунистии Фаронса
1921
 Феврал, 26 – Ба имзо расидани шартномаи Шӯравӣ – Эронӣ
 Феврал, 28 – Ба имзо расидани шартномаи байни ҶФШР ва Афғонистон
 Март, 16 – Баста шудани шартнома дар бораи дӯсти ва бародарии Шӯравӣ ва Туркия
 Март, 18 – Ба имзо расидани шартномаи Сулҳи байни Лахистон ва Руссияи Шӯравӣ дар ш. Рига
 Апрель, 15 – «Ҷумъаи сиёҳ» дар Англия

Апрел – Қабули ислоҳоти аграрӣ дар Булгория
 Май, 14-15 – Таъсиси Ҳизби Коммунистии Руминия
 Июн, 22 июл – 12 – Конгресси 111-и Интернационали Коммунистӣ
 Июл – ноябр – Қабули қонун дар бораи ислоҳоти аграрӣ дар Руминия
 Сентябрь – Таъсисёбии Ҳизби Коммунистии Белгия
 Ноябрь, 12 – 1922, феврал, 6 – Конференсияи Вашингтон оиди маҳлуд намудани яроқи баҳрӣ ва масъалаҳои Шарқи Дур
 1921-1923 – Президенти Гардинг дар ИМА
1922
 Май, 25 – Таъсиси Ҳизби Коммунистии Бразилия
 Апрель, 16 – Ба имзо расидани шартномаи Раппал
 Июн, 15 – июл, 20 – Конференсияи Гаага
 Октябр, 24 – Ҳукумати консервативии Бонар – Лоу Болдуми дар Англия
 Октябр, 25 – Озод намудани Владивосток. Торумор намудани қушунҳои Чопон дар Шарқи Дур
 Октябр, 28 – 29 – Походи фашистон ба Рим. Таъин шудани Муссалони сарвари мамлакат
 Ноябрь, 5 – декабр, 5 – Конгресси 1V-и Интернационали Коммунистӣ
 Декабр, 30 – Ташкилёбии Иттиҳоди Шӯравӣ
1923
 Май – Шӯриши умумӣ дар ш. Барселона (Испания)
 Ибн, 9 – Табаддулоти фашистии А. Цанков дар Булгория
 Ибл, 24 – Шартномаи сулҳи Чопон ва Туркия дар Лозон
 Август, 12-14 – Корпартоии умумии меҳнаткшон дар Олмон. Аз сари қудрат дур нашудани ҳукумати Куно
 Сентябрь, 28-29 – Шӯриши зиддифашистӣ дар Булгория

Олмон, 23-25 – Шӯриши ярокнок дар шаҳри Гамбург
Ноябр – Ташкилѐбии Ҳизби коммунистии Норвегия

1924

Январ – октябр – Ҳукумати аввалини Лейбористҳо бо сардории Макдоналд дар Англия
Феврал, 2 – Баркароршавии муносибатҳои дипломатии байни ИИШ ва Англия

Март – Эълон шудани ҷумҳурии Чопон

Май, 31 – Баркароршавии муносибатҳои дипломатии ИИШ бо Чин

Июн, 10 – Ғалабаи инкилоби буржуазӣ-демократи дар Албания

Июн, 7 – июл, 8 – Конгресси V Интернасионали коммунистӣ

Июн, 18 – Баркароршавии муносибатҳои дипломатии ИИШ ва Мексика

Июн, 26 – июл – Ҳукумати «Итifoқи чап» дар Фаронса

Июл, 16 – август – Конференсияи Лондон. Қабули нақшаи Дауэс

1925

24 Январ, 20 – Баркароршавии муносибатҳои дипломатии ИИШ ва Чопон

Июл, 31 – «Чумъаи Сурх» дар Англия

Июл – Ташкилшавии Ҳизби коммунистии Куба

Октябр, 5 – 16 – Конфоронси Локарн

1926

Май, 12 – 13 – Табаддулоти давлати дар Лаҳистон

Октябр – ноябр – Қонунҳои Ғаҷулодаи Муссолини. Манъи ғаҷолияти ХҚМ. Ба ҳаёс гирифтани А. Грамиш.
Баркароршавии диктатураи Пильсудский дар Лаҳистон
1926 – 1929 – «Ҳукумати яғонаи миллӣ» дар Фаронса

Феврал – Баркароршавии режими реаксионии диктатории Карлос Ибанес дар Чили
Май, 27 – Канда шудани муносибатҳои дипломатӣ байни ИИШ ва Англия

Июн, 7 – Дар шаҳри Варшава ба қатл расондани намояндаи давлати Шӯравӣ П.Л. Вайков

Июл, 15 – 16 – Баромадҳои зиддифашистии коргарони Вена

1928

Сентябр – Баркароршавии монархия дар Албания

1929

Январ, 6 – Табаддулоти монархо - фашизм дар Югославия
Октябр, 3 – Баркароршавии муносибатҳои дипломатии Иттиҳоди Шӯравӣ ва Англия

1929 – 1933 – Бӯҳрони иқтисодии ҷаҳонӣ

1930

Январ – Барҳамхурии диктатураи харби монархистии Примо де Дивера

Январ – апрел – Конференсияи Лондон

Сентябр – Баркароршавии диктатураи генерал Урибуре дар Аргентина

1931

Май – Ба хун оғушта шудани намоиши коргарон дар шаҳрҳои Одален ва Швётсияи Шимолӣ.

Август, 23 – Корпартоии умумӣ дар Чили

Сентябр, 18 – Оғози истилои Чопон ба музофотҳои Шимолу Шарқии Чин

Сентябр – Ҷорӣ шудани сарқонуни нав дар Югославия.

Ноябр – декабр – «Походи гурусна» ба Вашингтон. Таъсири гуруҳи аввалини коммунистӣ дар Корч (Албания)

1932

Январ, 21 – Шартномаи хучумнакуни байни ИШ ва Финляндия ба имзо расид
 Феврал, 2 – Кушодашавии конференсияи Женева оид ба баяроқгардонӣ
 Феврал – Ошубҳои фашистӣ дар Финляндия
 Июл, 12 – Конгресси fronti ягонаи зиддифашисти дар Берлин
 Июл – Ба имзо расидани шартнома оиди хучумнакунии байни ИШ ва Лахистон
 Ноябрь, 29 – Ба имзо расидани шартнома оиди хучумнакунии байни ИШ ва Фаронса
1933
 Январ, 30 – Барқароршавии диктатураи фашистӣ дар Олмон
 Март – Барқароршавии диктатураи фашистии Долфус дар Австрия
 Июл, 15 – Ба имзо расидани шартнома байни давлатҳои Олмон, Итолиё, Фаронса ва Англия (пакти чоргона)
 Август – Сарнагун шудани диктатураи генерал Мочадо дар Куба
 Октябр, 19 – Аз лигаи милли баромадани Олмон
 Ноябрь, 16 – Барқароршавии муносибатҳои дипломатии Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИМА
 Декабр – Пешгирифтани сиёсати ИМА «Ҳамсояхон нек»
 1933-1945 – Солҳои президентии Ф. Рузвелт
1934
 Феврал, 4 – Барқароршавии муносибатҳои дипломатии ИШ ва Маҷористон
 Феврал, 9 – Таъсиси Антантаи Балкан (Юнон, Руминия, Туркия, Югославия)
 Феврал 9 – Намоиши зиддифашистӣ дар Париж

Феврал, 12 – корпартоии умумимиллии зидди фашистӣ дар Фаронса
 Май, 19 – Табаддулоти Май, 1 – Қабули сарқонуни фашистӣ дар Австралия
 Июн, 9 – Барқароршавии муносибатҳои дипломатии байни ИШ ва Булгория
 Сентябр, 4 – Табаддулоти зидди инқилобӣ дар Куба
 Сентябр, 18 – Ба лигаи миллатҳо дохил шудани Иттиҳоди Шӯравӣ
 1934-1940 – Солҳои президентии Карденас дар Мексика
1935
 Апрель, 11-14 – Конференсияи БК, Фаронса ва Итолиё дар Стрез
 Май, 2 – Ба имзо расидани шартномаи ёрии ҳамдигарии байни ИШ ва Фаронса
 Июн, 18 – Созишномаи баҳрии англо-олмонӣ.
 Июл, 12 – Барқароршавии муносибатҳои дипломатии байни ИШ ва Белгия
 Июл, 25 – август 25 – Конгресси VII Интернационали Коммунистӣ
 Август, 31 – Дар ИМА қабули қонуни «Бетарафӣ»
 Октябр – Табаддулоти монархистии генерал Гондилис дар Юнон
 Ноябрь – Шӯриши ярокнок дар ш. Наталия, Дио-де Жаней (Бразилия)
 Ноябрь – Барқарор намудани диктатураи монархистии фашист дар Булгория
1936
 Феврал, 16 – Галабаи fronti ғарбӣ дар интиҳобот ва ба сари қудрат омадани ҳукумати ҷуҳурихоҳони ҷап дар Испания

Март – Бекор шудани шартномаи Локарн аз тарафи Олмони фашистӣ ва истилои Рейн
 Март, 12 – Ба имзо расидани қарор оиди ҷири ҳамадигарии байни ИЧШС ва ЧХМ
 Апрель – май – Ғалабаи fronti халқӣ дар интиҳоботи парламенти Фаронса
 Июн – Ташкили ҳукумати fronti халқӣ Леон Блюм дар Фаронса
 Июл, 11 – Ба имзо расидани шартномаи австро – олмонӣ
 Июл, 18 – Ибтидои ошӯбҳои ҳарбӣ – фашистии генерал Франко дар Испания
 Ноябрь, 25 – Пакти зидди коментариавии Олмон ва Ҷопон.

1937

Март, 12 – Ба имзо расидани шартномаи ғриҳамдигарӣ ИШ ва Ҷумҳурии Халқии Мугулистон
 Июл, 7 – Ба Шимолии Чин зада даромадани Ҷопон
 Август, 21 – Ба имзо расидани пакти шӯравӣ – хитойи оиди ҳуҷумнақунӣ
 Ноябрь, 3–24 – Конфронси давлати дар Брюссел
 Ноябрь – Барқароршавии диктатураи Веръас дар Бразилия
 Декабр – Аз лигаи миллатҳо баромадани Шимоли

1938

Феврал, 10 – Барқароршавии диктатураи монархистӣ-фашист дар Франция
 Март, 11 – Истилои Австрия аз аз тарафи Олмони гитлерӣ
 Апрель, 16 – Ба имзо расидани шартномаи англо-итолиянӣ
 Сентябр, 29 – 30 – Шартномаи Мюнхен. Декларатсия англо-олмонӣ дар барои ҳуҷумнақунӣ
 Сентябр – Ташкили конфедератсияи меҳнатқашони давлатҳои Амрикои Лотинӣ

Октябр – Ғалабаи fronti халқӣ дар интиҳобот ва таъсиси ҳукумати fronti халқӣ дар Чили
 Октябр – Забти қисми Чехославакия аз тарафи Олмон
 Декабр, 6 – Ба имзо расидани декларатсияи ҳуҷумнақунӣ франко-Олмонӣ

1939

Январ – Ҳамоҳушавии Мачористон ба такти зиддишӯравӣ ва зиддикоминтерн
 Феврал, 2 – Канда шудани муносибатҳои дипломатии ИШ ва Мачористон
 Март, 15 – Истилои Чехославакия аз тарафи Олмон
 Март – Закарлатияи Украинаро забт намудани Мачористон
 Апрель – Истилои Албания аз тарафи Италия
 Май – Имзо шудани пакти ҳуҷумнақунӣ Дания ва Олмон
 Июл, 2 – Шартномаи англо-ҷопонӣ дар бораи Чин
 Август, 13 – Ба имзо расидани шартномаи Шӯравӣ-олмонӣ оиди ҳуҷумнақунӣ
 Сентябр, 1 – Ҳуҷуми Олмони фашистӣ ба Лахистон
 Сентябр, 3 – 1940 май – «Ҷанги аҷой»
 Ноябрь, 30 – 1940 март – задухурди яроқҳои Шӯравӣ ва Филиандия.

1940

Апрел, 9 – Ба Дания ва Норвегия зада даромадани Олмон
 Май, 10 – Ба Белгия, Голландия, Люсембург, Фаронса даромадани Олмон
 Июн, 10 – Италия ба муқобили Англия ва Фаронса ҷанг ӯлон намуд
 Сентябр, 27 – Ба имзо расидани пакти сегона (Олмон, Италия ва Ҷопон)
 Октябр, 28 – Ҳуҷуми Италия ба Юнон

Ноябр – Ба пакти сегона ҳамроҳшавии Маҷористон, Руминия ва Словакия

1941

Март – Ба пакти сегона ҳамроҳшавии Булғория.

Апрел – Забти Олмон Югославия ва Юнон.

Июн, 22 – Ҳучуми Олмон ба Иттиҳоди Шӯравӣ. Ибтидои Ҷанги Бузурги Ватанӣ

Сентябр, 30 – 1942 – Мухорибаи назди Москва

Ноябр, 8 – Ташкилҳои Ҳизби коммунистии Албания

Декабр, 7 – Ҳучуми Чопон ба ИМА Ибтидои ҷанг дар уқёнуси Ором

Декабр, 11 – Эълони ҷанги Олмон ва Италия ба муқобили ИМА

1942.

Январ, 1 – Имзои декларатсияи муттаҳидшавии милли

Январ – Таъсиси Ҳизби коргарии Лаҳистон

Май, 26 – Ба имзо расидани шартномаи Шӯравӣ-англис дар бораи иттифок дар ҷанг, ҳамкорӣ ва ёрии ҳамдигарии баъди ҷанг

Июн, 11 – Имзои шартномаи Шӯравӣ-америкой дар бораи Принсипи истифодаи ёрии ҳамдигарӣ дар пешбарии ҷанг ба муқобили агрессорон

Июл, 17 – 1943, феврал – Мухорибаи назди Сталинград

1943

Май, 15 – Қарори президиуми ИККИ дар бораи пароканда кардани Интернационали Коммунистӣ

Июл, 5 – август 23 – Мухорибаи Курск

Сентябр, 3 – 8 – Таълими Италия

Октябр, 19 – 30 – Конференсияи вазирони корҳои хориҷии ИШ, ИМА ва БК дар шаҳри Маскав

Ноябр, 28 – декабр, 1 – Конференсияи Техрон бо иштироки роҳбарони давлатҳои ИШ, ИМА ва БК

1944

Июн, 6 – Фаровардани қўшунҳои иттифокӣ дар Шимолии Фаронса Қушодашавии fronti 2-юм дар Аврупо

Июл, 24.- Ташкил намудани комитети озодии миллии Лаҳистон

Август, 1 – октябр 2 – Шӯриш дар Варшава

Август, 21 – сентябр 28 – Конфронси намоёндагони ИШ ИМА ва БК дар Думбартон-Оксе

Август, 23 – Шӯриши зидди фашистӣ дар Руминия. Сарнагун шудани диктатураи харбӣ – фашистӣ

Август, 25 – октябр, 28 – Шӯриши миллии Словакия

Сентябр, 4 – Аз ҷанг баромадани Финляндия

Сентябр, 9 – Ғалабаи шӯриши халқӣ дар София

Сентябр, 19 – Ба имзо расидани созишномаи оштишавӣ ИШ ва Англия бо Финляндия

Октябр, 20 – Шӯриши халқӣ дар Гватемал

Октябр, 28 – Ба имзо расидани созишномаи оштишавии байни Булғория ва давлатҳои муоҳидаи зидди фашистӣ

Ноябр, 29 – Баровардани қўшунҳои фашистӣ аз Албания

Декабр, 10 – Имзо шудани шартнома дар бораи иттифок ва ёрии ҳамдигарии байни ИШ ва Фаронса

1945

Январ, 20 – Имзои оштишавии Маҷористон бо давлатҳои муоҳидаи зидди фашистӣ

Феврал 4 – 11 – Конференсияи Қрим (Ялта), бо иштироки сардорони ҳукуматҳои ИШ, ИМА, БК

Феврал – Конференсияи умумичаҳони иттифокҳои касаба дар ш. Лондон

Март, 6 – Ба сари ҳокимият омадани демократхо дар Руминия

Апрел, 4 – Пурра озод шудани Мачористон

Апрел, 11 – Ба имзо расидани шартномаи Шӯравӣ-Югославия дар бораи сулҳ, ёрии ҳамдигарӣ ва ҳамкории баъди ҷангӣ

Апрел, 25-июн 26 – Конференсияи ТДМ дар Сан-Франсиско

Май 2 – Берлинро ба даст даровардани кӯшунҳои Шӯравӣ

Май, 5-9 – Шӯриши халқӣ дар Прага

Май, 8 – Дар шаҳри Берлин ба имзо расидани таслими бечунуҷарои Олмони фашистӣ

Май, 9 – Рӯзи галаба бар Олмони фашистӣ

Май, 15 – Пурра озод гаштани Югославия

Июн, 5 – Галабаи лейбористон дар интихоботи парламентӣ дар Англия

Июн, 26 – Ба имзо расидани устави СММ дар конференсияи Сан-Франсиско

Июл, 17-август.- Конференсияи Потсдам, бо иштироки сардорони ҳукуматҳои ИШ, ИМА ва БК.

Сентябр, 2 – Таслими Ҷопон ва ба имзо расидани акти таслимшавии бечунуҷарои Ҷопон. Анҷоми Ҷанги дуҷуми ҷаҳон

Адабиёт

1. Александров В.В. Новейшая история стран Европы и Америки (1918- 1945). – М., 1986.
2. Галкин А.А. Германский фашизм. Изд. 2-е. – М., 1989.
3. Гелб А., Грей Ч. Экономические преобразования в странах Центральной и Восточной Европы. – М., 1995
4. Германская история в новое и новейшее время. – М., 1970.
5. Гришин Я.Я. Истоки кризисов. – Казань. 1991.
6. Демократия Западной Европы XX века. – М., 1996.
7. Евр Постиндустриальное развитие капиталистических стран. – М., 1993.
8. История внешней политики СССР. В 2-х т. – М., 1986.
9. История новейшего времени стран Европы и Америки 1918-1945 / Под ред. Еф. Языкова. – М., 1989.
10. История новейшего времени стран Европы и Америки. 1945-1990 / Под ред. Е.Ф. Языкова. – М., 1993.
11. Конфликты в послевоенном развитии восточноевропейских стран. – М, 1997.
12. Кравчик Р. Распад и возрождение польской экономики. – М, 1991
13. Краткая история Польши с древнейших времен и до наших дней. – М., 1993
14. Кредер А.А. Новейшая история XX век. – М., 1997
15. Манькин А.С. Новая и Новейшая история Западной Европы и Америки. – М.: «Слово», 2004.
16. Новая и новейшая история стран Европы и Америки (1918 - 2000) ч.1,II,III. – М., 2004.
17. Новая история 1870-1918 / Под. Ред. И.С. Галкина. – М., 1973.
18. Новая история стран Европы и Америки. Второй период / Под ред. Е.Е.Юровской и И.М. Кривогуза. – М., 1998.
19. Новая история стран Европы и Америки. Первый период / Под ред. Е.Е.Юровской и И.М. Кривогуза. – М., 1998.

20. Политические партии и движения Восточной Европы. Проблемы адаптации. - М., 1994
21. Пономарев М.В., Смирнова С.Ю. Новая и новейшая история стран Европы и Америки. В 3 частях. - М., 2000.
22. Смирнова, Пономарова Новая и новейшая история стран Европы и Америки (1945 - 2000). - М., 2004.
23. Хусайнов А., Мирзоев Ф., Чонмуродов Ш., Шахлои Ш. Таърихи дипломатия. Китоби дарсӣ.-Душанбе, Эргаф.- 2019. 368 с.
24. Сайнаков С.П., Комилбеков А.Ё., Вохидов Н.Х. Таърихи муносибатҳои байналхалқӣ. Қисми I. Аз давраи қадим то таҷаккули системаи Версал-Вашингтон. Китоби дарсӣ.- Душанбе, 2020. 650 с.
25. Шарофова М., Мирзоев М.Н. Таърихи навагини давлатҳои Аврупо ва Амрико (дастури таълимӣ).- Душанбе, 2023.
26. Шарофова М., Мирзоев М.Н. Таърихи навагини давлатҳои Аврупо ва Амрико (китоби дарсӣ).- Душанбе, 2022.
27. Тоталитаризм в Европе XX века. Из истории идеологии, движений, режимов и их преодоления. - М., 1996.
28. Филатов А.М. Германский вопрос: от раскола к объединению. - М., 1993.
29. Цыганков П.А. Международные отношения.- М., 1996.
30. Шаванс Б. Экономические реформы в Восточной Европе. 1950-90-е гг. - М., 1994.
31. Шарофова М. Истилоҳоти таърихӣ.- Душанбе, 2023.
32. Экономическая история зарубежных стран / Под ред. В.И. Голубовича. -М., 1996.
33. Экономические и политические реформы в странах Восточной Европы и Азии. - М., 1991.

[illegible]

1

МИРЗОЕВ МИРЗО НИЗОМУДИНОВИЧ

**ТАЪРИХИ НАВТАРИНИ
ДАВАЛҲОИ АВРУПО ВА АМРИКО
(СОЛҲОИ 1918 - 1945)**

Ба мағбаа 12.02.2025 супорида шуд. Ба чоп 18.02.2025
имзо шуд. Андозаи 60x84^{1/16}. Қоғози офсетӣ. Хуруфи адабӣ.
Чопи офсетӣ. Ҷузъи чопии шартӣ 17. Адади нашр 100
Супориши 14. Нархи шартномавӣ

Дар матбааи ҶДММ «Ашуриён» ба таъбъ расидааст.

